MURATHAN MUNGAN

HARİTA METOD DEFTERİ

metis

Murathan Mungan

HARİTA METOD DEFTERİ

21 Nisan 1955 Istanbul doğumlu. Mardinli. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nü bitirdi. İlkin çeşitli dergi ve gazetelerde yazıları ve şiirleriyle görünen yazarın ilk kitabı 1980'de yayımlanan *Mahmud ile Yezida*'dır. Daha çok şiirleri, hikâyeleri, roman ve oyunlarıyla tanınan Murathan Mungan aynı zamanda radyo oyunu, film senaryosu, şarkı sözü yazdı. Çeşitli alanlara dağılmış yirmi yıllık çalışmalarından yaptığı özel bir seçmeyi *Murathan '95*'te topladı. Dünya edebiyatından öyküleri, denemeleri bir araya getirdiği seçkiler hazırladı; çeşitli yazı ve denemelerini kitaplaştırdı. 2000 öncesinde çıkardığı tüm şiir kitaplarını içeren *13+1* toplamından sonra 2002 yılında yedi öykünün yedi kitapçık olarak bir kutu içinde yer aldığı *7 Mühür*'ü yayımladı. 2005'te, "ellinci yaşı" için hazırlanmış özel bir basım olarak yayımlanan *Elli Parça*, Mungan'ın ileride kitap olarak yayımlanacak dosyalarından farklı türlerde parçalar içeriyordu. Değişik kitaplarından seçtiği şiir ve öykülerini *Doğduğum Yüzyıla Veda*, *Doğu Sarayı*, *İskambil Destesi* gibi her biri ayrı bir bağlam gözetilerek hazırlanmış seçkilerde topladı. Kürtçeye çevrilen şiirlerini bir araya getiren *Li Rojhilatê Dilê Min / Kalbimin Doğusunda* kitabı Türkçe-Kürtçe olarak çift dilde basıldı. *Bir Dersim Hikâyesi*, *Merhaba Asker* ve *Kadınlar Arasında* gibi çeşitli yazarların katkılarıyla biçimlenen bağlamsal seçkiler hazırladı. Metis Yayınları, yazarın kitaplaştırdığı bütün çalışmaları bir külliyat olarak yayımlamaktadır.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Metis Edebiyat
HARİTA METOD DEFTERİ
Murathan Mungan

© Murathan Mungan, 2015
© Metis Yayınları, 2015

Kitaptaki metinlerin herhangi bir derleme ya da
antolojide yer alması, kasete okunması,
yabancı dile çevirisi ve her tür benzeri kullanımı
yazarın iznine bağlıdır.

İlk Basım: Kasım 2015
İkinci Basım: Ocak 2016

Yayın Yönetmeni: Müge Gürsoy Sökmen
Kapak Fotoğrafı: Murathan Mungan
Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No: 12 Topkapı, İstanbul
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-605-316-021-2

MURATHAN MUNGAN

HARİTA METOD DEFTERİ

metis

İçindekiler

Niyet 13

Tren 29

Baktım, her şey çok uzak 38

Çilek ve bilezikler 43

Akrebin kuyruğu 54

"Mendilim köşe köşe..." 57

Kuyunun ipi 68

Tutunmak 74

Beyaz mendil 79

Aklımda! 80

Dün gelen oğul 86

Beni büyüten kelimeler 97

Gri kaban 102

Turgut amcanın gönderdiği kitap 105

Berber aynaları 108

Camaltı levha 111

Belirsiz kalıntılar 113

Harf 115

"Takarafuka... takarafuka..." 116

Mahcubiyetin öğrettikleri 125

Şüphe, delilik ve aşk 133

Tatlar renkler kokular 159

Mardin dolması 171

1962 Mardin olayları 174

"Politik kariyerim" 187

Babamın yazıhanesi 196

Cadde 201

Anne tarafı 222

"Hac'Kermo Faris Çelebi" konağı ve diğerleri 235

Altınlar ve kemikler 255

Asfaron 259

Sobanın etrafında 265

Yatılı hayal, yazılı hatıra 269

Orduevi çay bahçesi 276

Sinemalar, gazinolar, radyolar 277

Yengeler ve diğerleri 293

47 plakalı krem rengi Ford '58 299

Sır yarası 313

Urfa'da bir yıl 321

Beşevler, Bahçelievler 330

Gümüş Sokak 343

Dilek taşı 365

Cizre'de bir akşam 367

Ömrün resimaltı 369

Yıllar 397

Avlu, saçak, kuş 414

Beni şaşırtan, toplumumuzda sanatın bireylere ya da hayata değil de yalnızca nesnelere ilişkin bir şey durumuna gelmesi. Sanatın yalnızca sanatçı denilen uzmanlar tarafından gerçekleştirilen bir uzmanlık dalına dönüşmesi. Neden her kişi kendi hayatını bir sanat yapıtına dönüştürmesin? Neden şu ev ya da lamba bir sanat yapıtı olsun da benim hayatım olmasın?

MICHEL FOUCAULT

Hayır, bir de yaşamöykümü yazmak istiyorum. Ama hani şu "Bilmem ne günü doğdum..." ya da "Altı yaşında..." türünden değil, birtakım tutarsız anılara dayanan bir yaşamöyküsü. Örneğin bir çocukluk anımı anımsıyorum, yetişkinlerle sofradayım, ve olayın nerede, ne zaman geçtiğini bilmiyorum. Temel bir görüntü olduğunu sezdiğim bu imge unutuş okyanusuna dalıp gitmiş; başkalarının gözündeki kimliğim açısından hiç önemi yok; bununla birlikte, içinde hem yazarı, hem oyuncusu, hem seyircisi olduğum bir dram gizliymiş gibi, ben bu imgeyi betimlemek istiyorum.

IONESCO

Hayatımızı günü gününe yaşarız, onu yazmayız.

SEFERIS

Hepimizin trajedisi bir zamanlar çocuk olmamızda yatar.

NIETZSCHE

Çünkü dil başladığı zaman, varlık çoktan oradadır; varlıkla başlanılmak istendiğinde, dilsizliğin kara deliklerine düşülür.

PETER SLOTERDIJK

Tarihin altında, hafıza ve unutuş. Hafıza ve unutuşun altında yaşam. Ama yazmak başka bir hikâye. Sonu yok.

PAUL RICOEUR

Niyet

Bu kitapta yer alan bazı metinlerde anlattıklarımın o sıralar yazmakta olduğum *Paranın Cinleri* içinde yer alacağını düşünüyordum. Oysa hiçbir hayat tek bir kitaba sığmaz; kitap bitmişti ve geride daha anlatmadığım pek çok şeyin kaldığını görüyordum. Sanırım *Paranın Cinleri*'ni takip eden ikinci bir kitap yazma düşüncesi böyle doğdu. Bana göre çocukluğumdan hatırladıklarım arasında hâlâ anlatılması gereken önemli anlar, olaylar vardı ve ne kadar yeni metin yazıp eklesem de bu ilk kitabın bitmeyeceğini, konunun benim için asla kapanmayacağını biliyordum: yalnız gelecek değil, çocukluk da uzun sürer...

Bütünüyle özyaşamöyküsel malzemeyle çatılmış olan *Paranın Cinleri* gibi, *Harita Metod Defteri* de, içinde yaşanmış bazı olayların, anların, onların bende bıraktığı izlerin, izlenimlerin yer aldığı, hafızamın gerçeklere sadakatine yaslanan, tamamı anılardan oluşan bir anlatı kitabıdır.

Çocukluk, gençlik anılarımın bazılarını bir sonraki kitaba ertelemiş olmamın kestirebildiğim nedenleri olduğu gibi, bilmediğim başka nedenleri de vardı elbet. Kısa yoldan söyleyecek olursam, bazı olayları anlatmaya, yazmaya hazır değildim belki... ya da anlatmanın dilini bulamıyordum. Yaşananları gönül doğruluğuyla anlatabilmem için öncelikle affetmeyi öğrenmem gerekiyordu; bunun huzurunu duyarak başına çökeceğim masada gerisi yalnızca yazma yeteneğim, dil ve biçim arayışlarımla benim aramdaki bir mesele olmalıydı, vicdanımla değil.

Geçmişin çelişkilerini, açmazlarını, soğukluklarını, hayal kırıklığı, nefret ya da sevgisini sorgulamaya başlamakla gelişen sü-

reçten arınarak çıkmak kolay değildir. Zamanı dinleyip yaşamı tartmaktan, içini onarmaktan, eski hesapları kapatmayı bilmek gibi nice zahmetli konaklamadan geçer bunun yolu. Yılların terbiyesinden geçmemiş yalancı bir olgunluktan söz etmiyorum burada. Yükünü hafifletmeyi bilmiş, kalbini ovup yeniden parlatmayı becerebilmiş bir erişkinlik hali anlatmaya çalıştığım. Ne de olsa olgunlaşmak büyümekten daha fazla zaman alır. Bir zamanlar duyduğunuz kızgınlık size artık bir başkasının öfkesiymiş gibi gelmeye başladığında kazandığınız bir özgürlüktür bu. Aslında herkes için gerekli olsa da kimse için kolay değildir yakınlarını affetmek; yıllar alır. Bunca zaman sonra affetmek, bağışlamak gibi sözler bile fazladır belki; çünkü zamanla ortada bağışlayacak ya da bağışlanacak bir şey kalmamış olabilir. Yaşam tüketmiştir onları. Onlara zamanında niye kızdığınızı, kırıldığınızı, gücendiğinizi, incindiğinizi değil, artık ölmüş olduklarını hatırlar, yalnızca yokluklarının sızısını duyarsınız. Birçok insanın yaşamında görüldüğü gibi, diğer duygular zaman içinde eriyip giderken bir tek ucu çocukluk bağlarına kadar giden sevginizin hatırası kalır. Bu, aynı zamanda hayat karşısında tarafsızlık kazanmaktır. *Harita Metod Defteri*'nde olduğu gibi, bir kitabın harcı, malzemesi, doğrudan insanın kendi yaşamı olunca bu da kolay iş değildir elbet, ama sırf bu nedenle anılarını yazmanın başına çökeceği zamanı doğru seçmelidir; kişinin içinin varmadığı yere kalemi kendinden önce varamaz. Bunun tersi de geçerlidir: çok beklemiş malzemenin sahibinde eskimesi, çürüyüp dağılması, zamanla kıymet kaybına uğraması, anlatma hevesinin yıllar içinde tüketilmiş olması da mümkündür. Hayat yaşarken olduğu gibi, yazarken de bir "zamanlama" işidir. İnsan hayatı gibi yoğun ve karmaşık bir malzemenin yazıda içini gösterecek kadar durulup saydamlaşması, yazın sanatının fiyakalarına sığınmadan yalınlığın sakin gücüne erişebilmesi için, gönül terbiyesiyle dinlendirilmiş zamanın, size ve kaleminize kazandıracaklarına ihtiyacınız vardır. Olayların içinde yaşarken gösterilen sabrın yerini bu kez de yazarken gösterilen sabır alacaktır.

Çocukluk başlı başına bir memlekettir, hatta sılasıdır insanın. Büyüdükçe sıla özlemimiz artar, hayat giderek gurbetleşir. Sanki ne yaşarsak yaşayalım hep gurbetteyizdir. Büyümek, gurbete çıkmaktır. Bir çocuğun yaşamla ilişkisini, doğayla olan ilişkisine benzetirler. Başlangıçta doğanın, çocuk için bir gerilim unsuru olmadığı, insanın doğayla kendisi arasındaki gerilimi büyüdükçe kazandığı söylenir. Çocukken zaten doğanın bir parçasıymış gibi yaşarız. Sonra parçalanma başlar, kendi içinde ve her şeyle... Belki de bunun için herkes çocukluğunu anlatmak ister birilerine. Bir zamanlar bizim olan bir sılayı, bir zamanlar parçası olduğumuz doğayı, suyun içinde yaşayıp da deryanın farkına varmayan balık örneğinde olduğu gibi, bir zamanlar som bir bütünlük içinde yaşadığımız için ayrı bir ad verme gereği bile duymadığımız o saf hayatı "anlatarak" yeniden ele geçirmek isteriz. Anlatmak ikinci hayattır.

Yazı'nın kendisi, her zaman gerçekleştiremese de bir ödeşme vaat eder. Yazarak çocukluğumuza dönme isteğinde, orada yıllar yılı bizden saklanmış bir hakikati bulma ümidi vardır, sanki o hakikati bulmak ömrümüzün geri kalanını daha kolay yaşamamızı sağlayacak, bizim için hayatı ve kendimizi anlamayı kolaylaştıracaktır. Ne yazık ki büyüdükçe kaybettiğimiz, uzağına düştüğümüz yeni bir hayat yaratma gücü ve ümidi, geleceğe ilişkin hayal ve heves zenginliği çocuklukta saklıdır. Kelimelerle geçmişe ördüğümüz bu yolla sılamıza dönmek isteriz. Bu nedenle çocukluk, yeniyetmelik anılarını yazma kararlılığında, sokakta oyun oynarken eve çağrılan çocuğun yıllar sonra ödeşme isteğine benzer bir ruh hali bulurum ben. Geri dönüp kaldığı yerden oyuna devam etme arzusuyla yeniden dönülmüş hayatlardır büyüklerin yazmaya kalkıştıkları çocukluk... Bu, bir yanıyla şunu andırır: İnsan çocukken yaptığı bir şeyi büyüdüğünde tekrarlarken, ondan aynı zevki aldığını anladığı anda mutlu olur. Bu mutlulukta, kendi içinde yaşamını sürdüren bir çocukluğu keşfetmenin tadı vardır ve böyle zamanlarda insan, büyümeyi reddetmiş olan afacan yanının başını

okşar, nicedir "geçmişin yetimi" olan uzakta kalmış kendi çocukluğuna şefkat gösterir.

Çocukluk çoğu kez anlamı bilinmeyen derin sızılarla doludur ve bilindiği gibi ruhsal yaşamın sicili çocuklukta tutulmaya başlar. İnsanın çocukluğunu, gençliğini anlatmak istemesinin birçok komşu ya da akraba duygular içeren başka nedenleri de vardır kuşkusuz. Örneğin, insan bazen kendi anıları karşısında ruhu güçlenene kadar aralıksız yazmak ister, kendi varlığını yeniden kazanmak arzusudur bu. Bazen de kendisini üzen hatıraları yumuşatmak için yazar. Çocukluktan kalma içindeki vahşi sancı böylelikle ehlileşsin ister. İçine söz geçirmek ister. Yalnızca bir zamanlar yaşananları hatırlayıp ışıtmak için değil, kimi zaman ruhunda çalkalanan o karmaşık süreci, kendisine rahatsızlık veren bir gerçekliği yatıştırmak için de... Kanımıza karışan bazı anıların zehrinden, ruhumuzda bıraktığı tortudan onları yazıyla sağaltarak kurtulabileceğini düşünür; eli kalem, dili söz tuttukça kelimelere yaslanarak geçmişi kendisi için sadeleştirmeye çalışır. Kimileri için bu, hayatının tamamlanıp kapatılmış değil de, anlatılabilecek, anlatılmaya değer bir devamı olduğuna inandığı noktadır.

Söylediklerinizi ya da yaptıklarınızı kimi zaman anlamayabilir çocuklar, ama onlar insani titreşimlerin usta yorumcularıdır. Çocukken kaydettiklerimizin, bu titreşimlerden öğrenip geleceğe devrettiğimiz dilsiz bilgilerin boyutunu kendimiz bile tam olarak bilemeyiz. Çok yıl sonra yazarken kalemimizin kimi sürçmelerinde belli belirsiz o titreşimler duyulur, dipten, derinden, ruhumuzun magmasından... Ruhun alt katmanlarını oluşturan ilksel anılara yolculuğun imkânsızlığı bunları yeniden düşünmeyi, yeniden hayal etmeyi çekici kılar. Anların, anıların en derin katmanlarına kulak kabarttığımızda duyduğumuz sesler, burnumuzu sızlatan kokular, gözümüzün önüne düşen buğulu resimler... ve içimizi yakan o derin anlatma ihtiyacı... Hatta ileride belki bizi hayalperest, yalancı, masalcı, yazar, oyuncu, sanatçı yapacak olan anlatacak hiç-

bir şeyin olmadığı durumlarda bile ille de anlatacak bir şeyler uydurma ihtiyacı...

Çocukluktan içimizde yer etmiş bazı duygular hatıralara benzer. Neyin hatırası olduğunu bilmediğiniz duygulardır bunlar. Geçmişten hatırladığımız olayların, durumların, izlenimlerin kalıntıları üzerinde değil de, bir belirsizliğin üzerinde yükselir. Varlığını hissettiren, ama ne olduğunu aşikâr etmeyen bu belirsizliğin ruhumuzun magmasına işlemiş olduğunu hissederiz. Orada, dipte bir yerde bize kendini unutturarak saklanmış bir şey durduğunu biliriz. Doğrudan bir şey hatırlamayız, ama hissederiz. Konusuz bir hatıranın sahibi olduğumuzu biliriz. Bunların bizdeki varlığının yanı sıra böylesi anların, durumların içerdiği belirsizlikleri yazıda anlatmaya kalkıştığınızda dile direnç gösterirler; tıpkı su yüzüne çıktıklarında oksitlenip dağılan deniz dibi kalıntıları gibi, günün çiğ ışığında yaşayamazlar.

Büyüklerimiz bazı geçmiş olayları anlatırken, "O zamanlar sen çok küçüktün, hatırlamazsın," derler bize. Gördüğümüz şeyleri anlamayacak kadar küçük olabiliriz, ama bu bizde bıraktığı izleri anımsamamıza engel değildir. Yazarken, bunların gölgesinin yazıya vurduğunu fark edersiniz.

Daha o yaşta nasıl böyle düşündüm, düşünebildim ya da hissettim, diye kendimize şaşırdığımız durumlar vardır bir de... Kimi erkek çocukları için büyümek boyunun uzaması, annesinin artık onu yıkamaktan vazgeçmesi, gövdesinin tüylenmeye başlaması ya da kamışına su yürümesi demektir. Daha çocukluktan başlayarak yaşamın kendisini "sorunsallaştıran" benim gibilerin hayatıysa farklı bir seyir izler. Yaşamak, bir yandan her çocuk gibi, onlar için de verilmesi gereken sıradan, gündelik bir "varolma ve büyüme mücadelesi"dir, öte yandan hayatın doğrudan kendisini "mesele" edinmiş tedirgin bir ruha sahip olduklarından, soruların ve sorunların ağırlaştırdığı zihinsel yüklerle boğuşmak anlamına gelir.

Yazılı ya da yazısız geçmişe yapılan her yolculukta kendi büyüme işaretlerinizi ararsınız. Kendimizi ve yaşadıklarımızı çözmek için

harcadığımız onca çabaya karşın, bir yanımız derinden derine bilir ki, ne denli ardına düşüp izini sürsek de hayatımızda çözülmemiş hiçbir muamma kalmaması isteği beyhudedir. İnsanoğlu öncelikle kendisi için bir bilmecedir ve her insan yaşarken çözemediği bilmecelerini ölürken de yanı sıra götürür.

Anlatmanın kendine özgü büyüsü vardır. Örneğin bir arkadaş ortamında aramızdan biri, kendini merkeze çektiği kişisel öyküsünü anlatmaya başladığında, onun yavaş yavaş gözümüzün önünde başkalaştığını, hatta bazen bizden usulca kopup uzaklaştığını hissederiz. Kendi hikâyesinin kozasının içine kapandıkça neredeyse tanıdığımız, bildiğimiz biri olmaktan çıkar. Anlatmanın büyüsü özneleştirir kişiyi, hikâyenin saydam zarı girer araya, onu görür, ama dokunamayız, o, bir başkasıdır artık; en tanıdığımız kişi bile kendi hikâyesini anlatmaya başladığında bir yabancıdır. Bunu en çok, ana babalarımız bizim henüz dünyada olmadığımız zamanlardaki gençlik hikâyelerini anlattıklarında yaşamış, hissetmişizdir. Onların bizim hiç bilmediğimiz bir zaman parçası içinde yaşamış olması bize tuhaf görünür, adeta ölüm kadar inanılmazdır bizden habersiz yaşanmış o hayat... Ana, baba diye en yakın bildiğimiz kişiler o hatıraların içinde ne kadar uzak, ne kadar yabancı görünürler bize. İstesek de dokunamayız. Onlar öldükten sonra bizim arkalarından anlattıklarımız da belki onlara yabancı gelecekti – eğer anlattıklarımızı dinleyebilselerdi...

Bilindiği gibi, bir kurum olarak aile her çağda, her toplumda zor olmuştur. Ana baba olmak gibi çocuk olmak da bir tür hapishanedir, bir "kimlik hapishanesi" ve yaşam dediğimiz oradan firar etmenin yollarını aramaktır bir bakıma.

Nasıl bir hayat yaşarsak yaşayalım, "aile olma hukukunun" değişmeyen temel gerçeklerinden biri de şudur: Her birey, benliğinde aile hasarlarının derin izini taşır. Kimileri farkındadır kendindeki hasarın, kimileri değildir; ama hepimiz yaşamımızın önemli bir bölümünü o hasarların izlerini örtmeye harcar, hatta zaman

içinde giderek bunlar üzerinden kabuk değiştirmeye çalışırız. Yengeçler kabuk değiştirdikleri dönemde zayıf ve savunmasızdırlar. Değişim dönemlerimizde, zayıf ve savunmasız anlarımızda hatırladıklarımız bu yüzden önemlidir. Böyle zamanlarda kendimizle oynadığımız her çeşit saklambaç, körebe yanıltmacaları, yani hafızanın hileleri çıkar ortaya. Aile hasarlarının kalıcı izi zonklar siz anılarınızı yazarken. Yaralarınıza yenilmemeyi öğrenmelisiniz; ne de olsa yazı dediğimiz çoğu kez yara kabuğudur...

Her anı kitabı yedeğinde "Hayat nedir?" sorusunu taşır. Ne de olsa çocukluk karar verir içimizdeki pek çok şeye, hayatsa bu "pek çok şeyi" bizim için her seferinde yeniden tartışmaya açar. Bu nedenle anılarını yazmaya kalkışmak, ne olursa olsun sonuçta geçmişi yorumlamaktır; yazıya dökerek çocukluk travmasını dünyayla paylaşma arzusudur. Yukarıda sözünü ettiğim gibi, pek çok kişinin "hayati önemde" örselenmeden büyümesinin mümkün olmadığı bir aile ve toplum yapısında ömrümüzün önemli bir bölümü aldığımız yaraları sağaltmakla, gördüğümüz hasarın kişiliğimizde bıraktığı izlerle mücadele etmekle geçer. Günü geldiğinde "yazı"dan medet ummamızda bunun da payı vardır. Öte yandan, ne kadar yazıya dökmeye uğraşsanız da, bilirsiniz çocukluğun ağrılarını iyileştiremez yazdıklarınız; geçmişte kapalı kaldıkları yerde zaman zaman sızlar dururlar. Ama yazının şifasında gene de iyi gelen bir şey vardır; ne olduğunu tam olarak bilemediğiniz, ama iyi gelen bir şey.

Paranın Cinleri'nin izini süren bir ikinci kitabı ertelememin bir diğer önemli nedeni, çocukluğumda, yeniyetmeliğimde yaşadığım zaten kendisi yeterince hazin olayları, dramatik olmadan anlatmanın sükûnetine ulaşmayı beklemekti sanırım. "Dertli biri" ya da "acıların çocuğu" olmanın kişiye adeta "toplumsal prestij" sağladığı bir kültürel iklimde, çocuklar sahip oldukları her tür üzüntü, keder ve yastan adeta hoşnutluk duyarlar. Bir süreliğine ilgi odağı olma, etrafındakilerin merhametiyle kucaklanma, dramatik bir fi-

gür olarak kabullenilme isteği bunu kışkırtır. Belki de bunu bir büyüme belirtisi ya da hatıra sahibi olmak saydıkları içindir. Çocuklar da büyükler gibi, anlatacakları dokunaklı anıları, içli hikâyeleri olsun isterler.

Benimse çocukluğum soyağacımın dallarına dağılan iç içe geçmiş aile dramlarıyla yeterince yüklüydü zaten. Gösterişli bir dram için gereken tüm unsurları barındıran bir aile hayatı ve akraba tarihinin içinde büyüdüm. Çocukluk ve yeniyetmelik yaşlarımda her ne kadar bunlardan etkilenmiş; okuduğum kitapların, seyrettiğim filmlerin etkisiyle kendimi bir melodram kahramanının aylası içinde hayal etmiş olsam da, sonraları bunun hem yaşamım, hem yazarlığım için zedeleyici olacak tuzaklarından mümkün olduğunca korunmaya çalıştım. Geçmişe duyulan özlemde ya da hayata, kadere sitem etmede çabuk ucuzlaşan bir yan vardır. Dönüp ardımızda bıraktığımız yıllara bakarken bunu da hatırda tutmak gerekir.

Neden çocukluğum hakkında söz alma gereğini duyduğumu kendime sorduğumda, şu saydıklarımın yanı sıra pek çok belirsiz, uçucu yanıt geliyor aklıma. Bütün bunlar çocukluğumda yaşanmış köklü bir parçalanmanın hayatımın geri kalanında başıma ne gibi sorunlar açtığını anlama çabasıdır belki ya da bir bakıma... Bir çocuğun kalbinin ne zaman kırıldığını büyükleri çoğu kez bilemez, ne kadar derinden kırılmış olduğunu da kendisi... Bunu "hissettiği" şimşek çakımı kısa anlar yaşar belki, ama "bilmesi" yıllar alır. Yalnızca insanlar büyür, yaralar büyümez, yaralar çocuk kalır.

Edebiyatın en temel malzemelerinden biri olduğu söylenen çocukluk yılları yazarlar için bir anlamda eşsiz maden kaynaklarıdır elbet, ama birçok nedenden ötürü aynı zamanda tehlikeli sayılabilecek bu madeni, edebiyatın kendi ocağında işlemeyi bilmek gerekir. Çünkü bu malzeme pek çabuk sahteleşebilir; bir zamanlar yaşanmış olanların sahiciliği kâğıt üstünde süslü bir yapıntı haline gelebilir. Yazarının kumaşına ve zamanına göre değişen bir şeydir

gene de bu; özyaşamöyküsel malzeme kimilerinin elinde zaaflar taşıyan hasarlı bir yazıya yol açarken, bir diğerinde sakin bir edebiyat gücüne dönüşebilir.

Çocukluk dönemi, geri dönerek yeniden anlamlandırılabilecek yanıltıcı gölgelerle dolu uçsuz bir alandır ve yazarlar uğraşları gereği yeniden anlamlandırma, yorumlama, hatta çarpıtma işinin ustalarıdır. Hele özyaşamöyküsel malzemenin kişinin "ego"suyla ilişkisindeki bağların derin sarmal gücü, duygu yoğunluğu düşünülecek olursa, en aklı başında yazar için bile bunun nasıl tehlike ve tuzaklarla dolu sorumluluk alanı olduğu daha kolay anlaşılır.

Öte yandan "hatırlamak" dediğimiz şey, bir seçimdir ve pek çabuk bilinçdışımızın sinsi bir oyununa da dönüşebilir; geçmişi inanmak istediği şeylerle doldurabilir insan. Burada yalnızca belleğin gücü değil, belleğin nasıl işlediği, yaşanılan onca şey arasında neleri seçip neleri elediği konusunda harcanacak dikkat de önemlidir. Örneğin, geçmişten bazı resimleri bambaşka bir çerçeveye taşımak, başka bir içerikle yoğunlaştırmak mümkündür; bazı anılarda birileri silinmiş ya da bilinçdışımız tarafından ötelenmiş olabilir. İçinde bulunduğumuz şu anla ters düşmemek için anılarımızda ufak tefek değişikliklere, bazı restorasyonlara gitmiş, pekâlâ bir sahneyi değiştirmiş, mizanseniyle oynamış, kişiler ekleyip çıkarmış olabiliriz. Anılarımız sabit değildir; yıllar sonra durduğumuz yere, baktığımız açıya göre değişebilir. Bazı hatıralarımızda ise derin bir acının beraberinde getirdiği sahte bir netlik hissi vardır. Yazı masasının başına oturduğunuzda bunları da hatırda tutmak gerekir.

Herkes geçmişten iyi kötü bir şeyler hatırlar elbet; kimileriyse geçmişte olanları hatırlamaya cesaret edemez; bunlar "Ben hiç rüya görmem," diyen insanlara benzerler. Onların rüyalarını reddetmeleriyle hatıralarını, arzularını yok saymaları arasında köklü bir ilişki olduğunu düşünürüm. Herkesin belleğinde zamanında görmezden gelinen anların, inkâr edilen hatıraların saklandığı kuytu bir yer vardır. Baskılamaya çalışmak aksine bu anıları güçlendirir;

olan biteni aşmanın yolu bu değildir. Hiçbir geçmiş yüzleşmeden aşılamaz. Hem bastırıldıkça güç kazanan anılar, olaylar, durumlar insana alttan alta sinsice acı vermeyi sürdürür. Yaşam, anılarıyla körebe oynayan, hafızasının hakkını vermeyen insanlara kurduğu zalim tuzakları, ileride onların gafil avlanacağı beklenmedik anlar için saklar.

Kendi payıma şunu söyleyebilirim: Hatırlamayı bir dil öğrenir gibi çocuk yaşta "öğrendim", belleğimi etkin kıldım. Daha o yaşlarda bile gereğinden fazla şey hatırlıyordum. Belki de bu yüzden çocuklukta yaşadıklarım, daha o yaşlarda bile üzerinde farkındalık geliştirdiğim bir "düşünce ve yazı malzemesi" oldu benim için. Adeta tanrısal bir esin ya da hayvani bir içgüdüyle biçimlenen "bir gün bunları mutlaka anlatacağını" biliyor olmanın itkisiyle, daha o yaşlarda her şeyi kaydetme kaygısına düşmüş, sırf bunun için hafızamı güçlendirmeye çalışmış olabilir miyim, bilmiyorum. Anlatacağım olaylar, hikâyeler belleğimde saklı duruyordu zaten; ne de olsa içimde yıllar yılı yazılmayı bekleyen şeylerden söz edecektim; benim için asıl sorun bunları "metinleştirmekti". "Metinleştirmekten" anladığımsa, okunması yaşanmasından daha güzel olan bir hayat yazmak demekti. "Hayat hikâyesi" dediğimiz şey nedir aslında? İnsan ne kadar içinde yaşasa da her hikâye sahibine o kadar kolay görünür mü? Yaşadıklarının arasından kendi hikâyeni bulup çıkarmak için de yılların seni büyütmesine izin vermen gerekir. Öncesinde yalnızca başından geçenleri hatırlar insan, olan biteni zamanın saydamlaştırıcı gücünün yardımıyla anlamlandırdıkça, "başından geçenlerin" içindeki kendi hikâyesini görebilir. Bir yazarın yazıya dökmek için geçmişi eşelerken bulduğu bir katmandır bu, "metin" dediğimiz de bunun üzerine inşa edilir. Sonuçta itiraflarınız yalnızca sizi ilgilendirir, yazınız ise herkesi...

İnsan olarak her ne kadar birbirimize benzesek de, herkesin insanlık tarihinde gizemli ve tekrar edilemez bir yeri vardır. Bu nedenle her hayat biriciktir. "Geçmişi yalnızca ondan bir şey inşa edecekseniz anmalısınız," demiş eski ustalardan biri. Ben kendi

payıma geçmişimden bunu yapmaya çalıştığımı söyleyebilirim.

Yazmak, insanın yalnızca bildiklerini aktarması değil, aynı zamanda kendisi hakkında bilgi edinmesidir. Bir zamanlar kim olduğumuz, şu an yazdığımız satırlarda kim olduğumuzla yakından ilgilidir. Bütün benzerliklerimiz ve benzemezliklerimizle toplam bir Ben'e atfettiğimiz hayat hikâyesi bu nedenle kendi içinde birbiriyle örtüşen ya da dönüp baktıkça birbirini tutmadığı görülen saçaklar barındırır. Hatıralarımız da kendimiz kadar çelişkiler taşır. Bu yüzden yazarken bir yabancıyı dinler gibi dinlemelisiniz bir zamanlarki kendinizi. Belki de içinizde saklanan o yabancı, sizin hatırladıklarınızdan çok daha fazlasını biliyordur.

Ressamlar otoportrelerini yaparken kendileriyle imgeleri, çizdikleri arasında ideal mesafeyi ararlar; tam kararını bulmak için. "Otobiyografi yazarlığı" için de gereklidir bu, ideal mesafeyi bulmak, tam kararını yakalamak.

Yaşadıklarını yazmak demek, belleğimizin izin verdiği ölçüde hatırladıklarımızı doğru aktarma ve mümkün olduğunca nesnel, tarafsız bir biçimde sunma becerisi de değildir; aynı zamanda, hatta daha çok, bir dil, üslup, anlatı kurma sorunudur. Yalnızca yazınsal bir üslup da değil, aynı zamanda ahlaki bir üslup da... Bu kitapta yer alan zincirleme metinlerin her birinin kıvamını bulması, hem kendi dokusunu, hem kitabın yapısını oluşturması için yıllara yayılan geniş bir zamana, kesintilerle ilerleyen bir çalışma düzenine ihtiyacım vardı. Bunca yılın ve yolun sonunda umarım becerebilmişimdir. Belleğin olası tuzaklarından anlatmanın edebi ve ahlaki sorunlarına varana kadar düşülebilecek tehlikeler karşısında geliştirmeye çalıştığım farkındalık konusunda ne ölçüde başarılı olduğumun takdiri bana düşmez, ama masaya her oturuşumda buna ilişkin özel bir dikkat ve duyarlılık gözettiğimin bilinmesini isterim. Buraya kadarki sayıp dökmelerim bundandı.

Geçmişe fazla kapılmakta her zaman hatıraların kapalı dünyasında sıkışıp kalma tehlikesi vardır; öte yandan anılardan tamamen

kurtulmak mümkün değildir. Geçmişimizin bizi içine kilitlemesine, geleceğimizi sabitlemesine, travmatik çocukluk ve gençlik anılarının tüm hayatımızı ele geçirmesine izin vermemek gerekir. Sanırım hemen herkes için hayatımızın hâlâ yaşanabilir, kaydedilebilir, sürdürülebilir bir değeri olduğuna inanmanın yollarından biridir bu.

Bir de "yazı"ya inanmak gerekir. Yazılı şeylerin göz kamaştırıcı hakikatinde gündelik hayatın sıradan gerçeklerinden çok daha fazla şey vardır. Hatırladıklarımı yalnızca benim, yazdıklarımı ise herkesin kılan belki de bu yalın gerçektir. Niyetten hakikate alınan yolda hayattan yazı, yazıdan hayat yapılır.

Benim yetişme çağlarımın öncesi ve sonrasındaki birkaç kuşağın ortaokul, lise yıllarının adeta kavramlaşmış temel nesnelerinden biri, birkaç ortalı defterler olmuştur. Düz, çizgili, kareli defterler... Bazı dersler için daha az, bazı dersler içinse daha çok ortalı defterler gerekirdi. Sonra o defterler koyu lacivert ya da acı kırmızı renkte kaplama kâğıdıyla kaplanıp etiketlenirdi. Etiketlerin çerçeve çizgileri de kabın rengine göre lacivert ya da kırmızı olanlarından seçilirdi.

Çok yıl önce verilmiş bir kararla, bu kitabın adını büyüme yıllarımın anısına, "Harita Metod Defteri" koymuş, bu tasarımdan sanırım ilk kez 1988 yılında bir dergide söz etmiştim. Çocukluk yıllarımda "metod" diye yazılırdı; ben de öyle bıraktım.

Ben hep ders çalıştım. Benim için hayat sürekli bir öğrenme süreci, öğrenmekse derin bir tutkudur. Bilgiçlik taslamak ya da kuru kuru bilmek için değil, sahiden bilme, anlama isteği ile her yaşta yeni bir şeyler öğrenmenin sevinci yaşamım boyunca hiç terk etmedi beni. Bilgilenmek, yeni şeyler öğrenerek dünyamı zenginleştirmek, benim gibi "haz ve iştah adamı" olan biri için aynı zamanda vazgeçilemez bir zevk kaynağı, yaşamla kurulmuş bir haz ilişkisidir.

Ömrünün yıllarla ölçülen süresi "kaç ortalı" olursa olsun, yaşamı boyunca kendine çizdiği yol haritasını izleyerek bıkmadan

usanmadan ders çalışan, elinden kolundan, kucağından defter, kitap, kalem eksik olmayan "bir çocuğun" anılarını yazdığı kitaba *Harita Metod Defteri* adının yakışacağını düşündüm. Umarım okunması, yaşanmasından daha güzel bir hayatın kitabı olmuştur.

2003-2015

Tren

Bir tren hatırlıyorum. Upuzun, kapkara bir tren.

Bütün Anadolu şehirlerinin tren garları, istasyon binaları neredeyse birbirinin aynıdır. İsin, dumanın esmerleştirdiği Venedik sarısına boyanmış duvarları, ne denli silinse de kirli duran camları, boyası soyulmuş ahşap sıraları, insanlardan daha kimsesiz duran denkleri, bavulları hep aynı gurbet duygusunu uyandırır. Nedensiz yere burnunun direği sızlar insanın.

Diyarbakır Garı'nda iki süngülü er, bir astsubay eşliğinde, annem, ben ve elleri kelepçeli babam trene bindiriliyor, sonunu bilmediğimiz uzun ve karanlık bir yolculuğa çıkarılıyoruz. Gözümü alamıyorum babamın bileklerindeki kelepçeden, delice bir önseziyle, o kelepçenin yalnızca babamın bileklerine değil, gölgesi bundan böyle bütün yaşamımızın üzerine düşecek bilinmez bir yerine de ağır bir kilit gibi vurulduğunu hissediyorum.

Nitekim yıllar sonra bu kitaba, bu kelepçelenmiş bileklerin anısıyla başlamak isteyişim belki bu nedenledir; onları çözmek için. Artık çözmek için. Gözlerimi alan o metal parıltının bakışlarımı ve zihnimi uyuşturan etkisi, benimle o kelepçeli bilekler arasında yıllarca süren büyülü bir çekim alanı yarattı; belki de bu yüzden her zaman kendimi suçlulara daha yakın hissettim. Onları anlamaya çalışmak, hayatın gerçeklerini anlamak konusunda hep daha kestirme bir yol olarak göründü bana. Hayat, bize görünen yüzünden kaçırdıklarını, suçluların dünyasına saklıyordu sanki.

Babamın üzerinde açık renk bir keten takım elbise hatırlıyorum. Çoğu kez İngiliz kumaşından iyi kesimli, şık dikimli elbiseler giyer, giysilerine özen gösterirdi –o günlerden kalma bazı fotoğrafları belleğimi doğruluyor– ve kelepçeyi bile taşıyışındaki o erkeksi zarafet, hâlâ gözlerimin önünde. Kendine acımıyordu, vakurdu, bir haksızlığa uğradığını biliyordu, bu haksızlığın giderile-

ceğini umuyordu, kim bilir belki de yalnızca canı sıkılıyordu bu duruma. Olan biteni kavrayabilmek ve kabullenmek için gereken zaman geçmemişti aradan, her şey sıcaklığını koruyordu henüz. Bu yüzden bütün olasılıkları düşünemiyor olsa gerekti. Zaman zaman geleceği görmek istercesine gözlerini kısarak uzaklarda bir noktaya bakıyor, üst üste sigara içiyordu. Her zaman çok içerdi. O günün gözde sigaralarından "Yeni Harman" ya da "Samsun" olabilir. Kimi zaman içtiği sigarayı değiştirirdi. En çok bunları hatırlıyorum. Sigarayı –filtreli olanlarını bile–, yarısına kadar içer, sonra atardı. Böylelikle sigaranın zararlarını azalttığını düşünürdü. Annem, yol boyu sık sık babamın sigarasını yakıyor, her solukta dudaklarına götürerek içmesine yardım ediyordu; elleri kelepçeli birinin sigara içmeye çalışması, her şeyi daha acıklı hale getiriyordu. Çok zaman geçti üzerinden, yeterince uzun zaman. Her şey şimdi hem sis içinde, hem canımı yakacak kadar canlılığını koruyor. O sisin içinde hâlâ açığa çıkmamış şeyler olduğunu hissediyorum. Orada, az ötemde duruyor. Geçmişin ne kadarını anlatırsak kurtulabiliriz ondan, bilmiyorum.

Birkaç kez annemin yakaran gözlerle kelepçenin açılmasını isteyişi, askerlerce ilkin sert, giderek yumuşayan gerekçelerle reddediliyor. Böyle emir almışlar; babamın Suriye'ye kaçmasından korkuyorlar. Yol uzundu, annem her zamanki konuşkanlığıyla havayı yumuşattı, doğallaştırdı. Sıradan, gündelik şeylerden söz etti. Kompartımanın o kasvetli havasını, bir kadının konuklarını ağırladığı "misafir odası"nın yumuşaklığına çekerek dağıtmasını bildi. Diyarbakır'dan Edremit'e uzanan o upuzun yolda "düşman taraflar" birbirlerinin insan olduklarını hatırlayacak zamanı buldular, ilişki kuruldu. Sözcüklerin, karşılıklı konuşmanın giderici gücüne bir kez daha tanık oluyordum. Astsubay, annemin memleketlisiymiş meğer, Tokat ya da Reşadiyeli olmalı, annemin dedesi Deli Şükrü'nün adını çok duymuştu, ayrıca çocukluğundan da hayal meyal hatırlıyordu onun oğlu olan Çakır Hakkı'yı, yani dedemi. Zamanında aynı köyden Uzun Hakkı ile karıştırılmaması için, çakır gözlerinden ötürü dedeme "Çakır Hakkı" adını takmışlar.

Çocukluğum boyunca, dedem Kızılcaören köyünün muhtarı oldu. Çocukluğunu hatırlamak insanları yumuşatır, astsubayın da gözlerindeki çelik yumuşamış, öfkeli bakışları çocukluğunun sisli görüntüleri arasında kaybolup gitmişti. Hemşeriydiler. Aynı topraklara özlem duymanın ortaklığı onları yakınlaştırmıştı. Annemin buralara gelin gelmiş olmasına üzülüyordu herhalde. Tren biletlerini bize aldırmıştı Devlet. Annem yıllarca söyleyip durdu bunu.

Askerlerin birbirlerini yoklayan soru dolu bakışlarının sonunda bir an geldi, ilkin birbirlerine daha uzun baktılar, ardından hiç konuşmadan kelepçesini çözdüler babamın. Bir sigara yaktı, derin bir soluk aldı. Bacak bacak üstüne attı. İşte bu babamdı.

Diyarbakır'dan Edremit'e çok uzun bir yolculuktu. Annem ne zaman ağlasa, ben de ağlıyordum. Bu, hep böyle oldu. Annem, gene de üzüntüsünü ve gözyaşlarını dilediği gibi yaşayamıyor, babam sık sık susturuyordu onu. Hep insanların kendine acımasını istedi annem; galiba sevgilerinden de, saygılarından da çok bunu istedi. Varlığını en çok böyle hissediyordu sanırım; melodrama yatkın çocuk yüreğim, o zamanlar hep annemin yanındaydı. Onun en iyi seyircisi, duygularının en iyi alkışçısıydım.

Tren penceresinden onca şehir, onca kasaba, onca dağ, onca tepe, onca nehir ve onca hayat geçtik. Sanki geçtiğimiz her yerde bir hayat bıraktım. Tren zangırtılarla savrula savrula, büyük, kalın dumanlarla ilerliyordu ve ben, tren penceresinden gördüklerimi unutmamaya çalışıyordum. Aklım o istasyon evlerinde, balkonlara asılı o rengârenk çamaşırlarda, oyun oynayan çocukların havada asılı kalan toplarında, trenin ardı sıra koşuşturan iri çoban köpeklerinde, bisiklet mavilerinde kalıyordu. Gördüklerimi hiç unutmamaya çalışıyordum. Sanki yaşadıklarımın gerçekliğine ancak böyle inanacak, yaşadıklarımı sonradan bunlarla hatırlayacaktım. Tekerleklerin raylarda çıkardığı seslerden içimde yarattığım melodileri, bu görüntülere "fon müziği" olarak kullanıyordum; bu yaptığımın yaşadıklarımı yıllar sonrasına taşıyacak bir şey olduğunu biliyordum sanki. Yazının hayatı öldürdüğü söylenir sık sık. Yaza-

rın, yazmak için üzerinde gereğinden fazla düşündüğü hayatın, yaşamayı öldürdüğü... Oysa yazmak için, çok derinden hatırlamak gerekir. Hatırlamaktaki ısrarsa yaşatmaktır, uzun uzun yaşatmak... Bu satırları yazarken her şeyi yeniden hatırlamak için gözlerimi kapıyorum. Başka türlü hatırlar herkes. Ben böyle hatırlıyorum.

Edremit'e gece yarısı indik. Türkiye'yi bir uçtan diğerine katetmiştik. Nerelerde durup kalktığımızı şimdi hatırlamıyorum. Yol uzadıkça, uyku ile uyanıklık arasında gidip gelen sersemletici bir yolculuk geçirmiştim. Edremit'in deniz kenarında bir kasaba olduğunu biliyordum yalnızca. Yola çıkmadan önce haritada yerine bakmıştım. Oraya ilişkin bir tek bu bilgi heyecanlandırıyordu beni. Bir mavilik olarak düşlüyordum orayı. Ben bir kara çocuğuydum. Sonunda denizi görecektim. Nihayet görecektim. Hep filmlerde gördüğüm, fotoğraflarından tanıdığım, çerçeveletip yatağımın başucundaki duvara astığımız takvim yaprağındaki sararan resmine bakarak düşler kurarken, onca gece eteklerinde uyuyakaldığım denizi, o uzak akrabayı nihayet görebilecektim. Bozkırda büyümüştüm. Bütün bozkırda büyüyen çocukların, günün birinde denize ulaşmayı, denizi bilmeyi istediklerine inanıyordum.

Oysa hiçbir şey hayal ettiğim gibi olmadı; bir gece yarısı indik Edremit'e ve ben, tek katlı ıssız bir motelin güdük penceresinden, hayatımda ilk kez denizi yalnızca karanlık bir su olarak gördüm. Kocaman, kapkara bir su. Hayranlıkla, ürpertiyle, hayal kırıklığıyla, büyülenmiş gibi, karşımda ağır ağır kımıldayan o koca siyah suya inanmaz gözlerle bakıp duruyordum. Denizi görememiştim. Deniz dedikleri buydu demek. Siyah, karanlık su. İçimi derin bir küskünlük kapladı. "Deniz siyahmış," dedim kendi kendime. Askeri bir bölgenin yanında tek katlı küçük evciklerin yan yana dizilmesiyle oluşmuş derme çatma bir kamp yeriydi burası aslında. Edremit'e iner inmez motel dedikleri bu evlerden birine yerleştirilmiştik. Gecenin karanlığında nerede olduğumuz, çevremizde neler bulunduğu anlaşılmıyordu. Dört bir yandan sarılmış, kuşatılmış, kıstırılmış olduğumuzu hissediyordum. Galiba gelecekten

korkuyordum. Annem beni pencereden güçlükle çekip aldı. Ertesi gün bizi zorlu bir gün bekliyordu. Öyle dedi. Uzun yoldan gelmiştik, uyumam gerekiyordu ve her şey düzelecek, her şey eskisi gibi olacaktı. Mevsim yaklaşmakta olan sonbaharı haber veriyordu. Havalar birden soğumaya başlamış, herkes denizi terk etmişti. Kimsecikler yoktu ortalıkta. Çiçeklerin boynu bükülmüş, saksılar kupkuruydu. Evlerin, odaların hemen hepsi boştu, bazılarının açık kalmış pencerelerinden esintiyle dışarı uğramış yaz solgunu perdeler arada bir havalanıyordu; derin bir ıssızlık ve terk edilmişlik hâkimdi her yere ve içimi sızlatan bu hal, içinde bulunduğumuz duruma çok uyuyordu. Babam, kapının önünde askerlerle birlikte sigara içerken, ışığı kıt çıplak bir ampulün aydınlattığı odada annem yatağın kenarına oturmuş sessizce ağlıyordu. Ölgün bir ışık, kirli duvarlar ve dizlerinin arasında kavuşturduğu elleriyle yatağın kenarında içini çeke çeke ağlayan annem, geleceği elinden alınmış derin bir yoksulluk duygusu... Daha fazla görmemek için yüzümü duvara döndüğümü anımsıyorum. Ne zaman görmek, duymak, tanık olmak istemediysem yüzümü duvara döndüm. Çocukluğumdan sık hatırladığım bir resimdir bu. Bir yüzüm hep duvarda kaldı.

O uzun, sarsıntılı yolculuğun derin yorgunluğu öyle diplerde bir uykuya yatırmış olmalı ki beni, sabah uyandığımda olanları hatırlamam, nerede olduğumu algılamam, kendime yeryüzünde bir yer bulmam epey zaman aldı. Ve ansızın parlayan bir sevinç ve ürpertiyle ilk denizi hatırladım. Dün gece gördüğüm deniz acaba yerinde duruyor muydu? Nedense, denizin çekip gitmiş olabileceğini düşünüyordum, ona olan güvenimi yitirmiştim bir kez. Benim dün geceki küskünlüğümden sonra, deniz de beni terk etmiş olmalıydı. Büyük bir merak ve kaygıyla yataktan fırlayıp pencereye koştum: Oysa yerinde duruyordu deniz; hem de masmavi, engin bir su olarak; fotoğraflardan, filmlerden, takvim yapraklarından tanıdığım, eteklerinde uyuduğum deniz olarak; gece yanıltıcı bir kâbustu yalnızca. Sabah, gerçekti. Deniz, benim bildiğim, görmeyi umduğum, hayal ettiğim deniz olmuştu yeniden. Dünyaya olan güvenimi yeniden kazanmak üzereydim. Oysa, denizi görmenin

heyecanıyla fark etmediğim ertesi gün yerinde olmayan babamdı. Erkenden götürmüşlerdi onu. Ben uyurken alnımdan öpmüş, sessizce vedalaşmış ve askerler tarafından elleri yeniden kelepçelenerek götürülmüştü.

Hayatım boyunca hep bir gece önce gördüğüm, yaşadığım bir şeyi, ertesi gün yerinde bulamamanın korkusunu taşıdım. Ve o gün bu gündür, daha önce hiç görmediğim bir şehre, bir gece yarısı karanlıkta inmekten nefret ederim. Daha önce gün ışığında görmediğim bir yerin gecesine asla katlanamam.

Bana, denizi, ilk kez karanlık bir su olarak sunan o geceden işte bu iki onarılmaz duygu kaldı.

Şimdi zaman zaman girdiğim kimi gece denizlerinde, tuzlu suda yanmasın diye yumduğum gözlerimin ardında, birdenbire o motel penceresinden baktığım deniz bütün karanlığıyla görünüverir; yüzmeyi bırakır ürküntüyle çıkarım denizden. Çok uzaklardan geçen bir tren sesi duyarım. Geceden, denizden değil, dünyadan korkarım.

Tren sesinin birçok insanı ağlattığını bilirim.

Kimi hafta sonları Mardin'den Suriye'ye geçer, Türkiye sınırına en yakın yer olan Kamışlı (Qamışlo) kasabasında kalırdık. Bir kasaba olmasına karşın, geniş, düzenli yolları, büyük binaları, büyük otelleriyle, Kamışlı'yı filmlerde gördüğüm, atlaslarda ve ansiklopedilerde fotoğraflarına rastladığım büyük şehirlere benzetirdim. Semiramis Oteli'nde kaldığımızı hatırlıyorum. Sonra bir gece kulübü... İlk kez bir gece kulübü görmüştüm hayatımda, sanırım otelin kulübüydü: Kulüp Matar. "Matar", Arapça "yağmur" demekti. Bu da çok hoşuma gitmişti. Filmlerde gördüklerim doğrulanmıştı: yanıp sönen renkli ışıklar, pistin üzerinde dönüp duran ve çevreye kırık ışıklar yansıtan billur top, filmlerde artistlerin yaptığı gibi başınızı hafifçe yana eğerek yaslanılacak pırıltılı sütunlar, canlı müzik yapan bir orkestra ve gümüş simli ışıl ışıl bir pist. Gördüğüm

her şey beni çok heyecanlandırmıştı. O günlerden kalma kimi fotoğraflar duruyor aile albümünde, kimsenin yüzünde benim yaşadığım mucizenin izlerine rastlayamıyorum. Bense cenneti keşfetmiş gibiyim. Üst üste birçok fotoğraf çektirmişim; "mecmua"lardan öğrenilmiş pozlarımda nasıl hüzünlü bir şey var gene de, belli ki, hiçbir mucizenin yerini dolduramayacağı derin bir boşluk taşıyorum daha o günlerde bile... Beyazperdenin kışkırttığı düşlerle, kendini büyük kentlere hazırlayan bir bozkır çocuğunun saf gözleri bana bakıyor, Kamışlı'da, şimdi yerinde durup durmadığını bile bilmediğim bir gece kulübünde çekilmiş o eski fotoğraflardan ve bütün hayatıma aynı umutla bakan bu gözlerin sırrını çözemiyorum.

Hayatta en büyük sırrı içimizde taşıyoruz. O sırrı günün birinde dünyayla doğrulamak istiyoruz. Ya sırrımız ışımıyor ya dünya geçit vermiyor.

Sonra Kamışlı'daki o büyük oyuncakçı dükkânları... İçlerinde kayboluyordum. Oradaki bütün oyuncaklara sahip olmak istiyor, adeta oradan hiç çıkmak istemiyordum. Babam daha önceleri de her gidişinde kutular, torbalar dolusu oyuncak getirirdi bana; daha küçük yaşlarımda o oyuncakların nasıl çalıştıklarına değgin meraktan yüzünden, içini açıp bakmadığım, kırıp parçalamadığım tek bir oyuncak bile kalmamıştı. Oyuncakların çoğu daha kutuları bile eskimeden kullanılmaz hale geliyordu. Şimdiyse, biraz daha büyümüş bir çocuk olarak oyuncaklarımı kendim seçiyordum. Babam bile artık büyüdüğümü söylüyordu. Böyle zamanlarda kendimi Amerikan filmlerindeki mutlu çocuklar gibi hissediyordum. Suriye'yi çok seviyordum, ailemizin bir kanadı orada kalmıştı, orada ziyaret ettiğimiz akraba evleri, beni, sahiden bir prens olduğuma inandırıyordu. Düşlerin gerçek, hayallerin mümkün olabileceğine, daha şimdiden ışıklarını benim için yakmış bir geleceğe inandırıyordu. Çocukluğun en büyük zenginliği, ne engin sorumsuzluğu, ne ana kucağının sonsuz güveni, ne de çocukluk denildiğinde ilk akla gelen benzeri şeyler galiba; bence, onun en büyük zenginliği, geleceğe inanç duyabilme duygusu. Ancak bunu yitiren

çocuk, başka biri olmayı başarır. Başka biri olmak, büyümektir.

Çocukluk fotoğraflarıma bakanların çoğu hep aynı şeyi söyler: "Gözlerin aynı kalmış senin..."

Küçük ray parçaları birbirine eklenip takıldığında ortaya çıkan "8" biçimindeki büyük bir demiryolu hattı ve birbirlerinin ardına kancalarla takılan birçok vagondan oluşan koca bir oyuncak tren, babamın, onu Suriye'den getirdiği günden beri en sevdiğim oyuncak olmuştu. Kurulduktan sonra uzaktan kumanda ile yönetilen bu tren, istediğimiz istasyonlarda duruyor, sonra yoluna devam edip bizi yeniden dünyanın keşfine çıkarıyordu. Evimizin girişine yerleştirdiğimiz büyük, geniş bir masanın üzerine kurmuştuk treni ve neredeyse bütün günü, büyülenmiş gibi demiryolunun, trenin, durduğu istasyonların ve hayallerin başında geçiriyordum.

Kısa bir süre sonra trenimi okula götürüp arkadaşlarıma göstermek, onlarla oynamak istedim; tabii ve haliyle annem bu isteğime şiddetle karşı koydu; ben direnince de sıkı sıkı bir sürü şey tembih ederek, söylediği bütün önlemleri bir bir almam kaydıyla razı oldu. Annem, okuldaki hoyrat çocuk kalabalığının bu değerli oyuncağı bozacağından ya da her biri ayrı çekiciliğe sahip rengârenk vagonlardan birini çalacaklarından korkuyordu. Bütün bu sıkı pazarlıkların sonunda trenin kurulacağı zeminin altına sermek için açık renk, asker battaniyesi kalınlığında bir örtü verdi, vagonları toplarken tek tek saymamı tembihledi. Uzaktan kumanda aletini de onun bunun eline vermeyecek, kendim kullanacaktım. Heyecanım, "Bakın benim neyim var," demenin çocukça gösterişinden çok, yaşadığım şeyleri paylaşma arzusundan kaynaklanıyordu. Kalbine güvenmeyi erken yaşta öğrenen herkes gibi, paylaşmaya açıktım. Belki de bu yüzden kalbim bu kadar kırıldı.

Okuldaki çocukların hemen hepsi hayatlarında ilk kez böyle bir oyuncak görüyorlardı. Neredeyse bir ayine dönüştü okulda trenin kurulması; öğretmenimin anneminkiyle aynı kaygıları paylaşan dikkati eşliğinde kuruldu tren; zemine serilen örtünün açık renk oluşu, parçaları daha görünür kılıyordu; herkes büyülenmiş

gözlerle bakıyordu trenin kuruluşuna, çalışmasına. Benim günlerdir bu trenin başında gördüğüm rüyaları şimdi başkaları da görüyordu. Hepimiz çok heyecanlıydık. İstasyonlar geçiyor, duruyor, kalkıyor, yola devam ediyorduk. Neredeyse bütün bir öğleden sonra sürdü bu, sonra toparladık, istasyon binasını söktük, vagonları tek tek saydım, uzaktan kumanda aleti de sağlamdı, çalışıyordu. Etrafa bir şey düşmüş mü diye bakındık. Ray parçalarıyla birlikte, treni kutusuna yerleştirdik, kendimden emin, mutlu ve doygun bir ruh hali içinde eve döndüm.

Belki de kötülüğün derinliğiyle ilk tanışmamdır.

Ertesi gün evde treni yeniden kurmak için parçaları ortaya döktüğümüzde gördük ki, annemin korktuğunun aksine vagonların hepsi tamamdı ama, birbirine eklenerek "8" biçimindeki demiryolunu ortaya çıkaran ray parçalarından biri yoktu, muhtemelen çalınmıştı. Eksik olan o tek parça, bütün sistemi iptal ederek treni işlemez hale getiriyordu. O tek parça ray, çalanın hiçbir işine yaramayacaktı elbet, onunla bilinen hiçbir oyun oynanamazdı ama benim trenle oynamamı olanaksız hale getirmişti. Tek bir vagon çalmış olsaydı, en azından onu bir çeşit araba gibi süreceği düşünülerek yaptığı şey daha anlaşılır, daha masum bir hırsızlık olarak görülebilirdi; alt tarafı benim için de bir vagonu eksik bir tren çok şey değiştirmezdi. Ama, o her şeyi iptal ederek kullanılmaz hale getirecek temel bir şeyi çalmayı seçmişti. Herkesin gözü önünde kurulmuştu tren ve nasıl işlediğini, işletildiğini hemen herkes aynı anda görmüştü. Belli ki herkes büyülenmiş gibi trenin gidişine, duruşuna, kalkışına bakıp hayallere kapılmışken o kişi, bütün dikkatini işin kurgusuna vermiş, işleyişin gizini çözmüştü. Kötülüğe karar vermiş bir zekânın dikkati olmalıydı bu.

Çok üzülmüştüm.

Annem haklı çıkmıştı.

Kalbim söz konusu olduğunda, hep başkaları haklı çıkmıştır zaten.

Sonraki günlerde sınıftaki arkadaşlarımın yüzünde o kayıp ray parçasının gölgesini aradım durdum. Hiçbir yüz, hiçbir şey söyle-

miyordu bana. Hırsızınki de elbet. Bense, sanki çok dikkatli bakarsam hırsızı tanıyacağımı sanıyordum. Bakışlarıma, harcadığım dikkatin yorgunluğu gelmişti.

Sıra arkadaşıma anlattım olanları. Azıcık koyuna benzerdi o, Arapça "koyun gibi" anlamında "keme haruf" derlerdi onun için, ağır hareket ederdi, sizi dinlerken, cümlelerinizin sonunda, gözkapakları kendiliğinden iner, kalkardı, sanki konuşmanıza noktalama işaretleri koyardı. Gene öyle oldu. Sakin sakin dinledi beni. Onun vereceği aklı çok merak ediyordum. Kafası çok çalışırdı çünkü. O yaşta bile duygularını ve öfkelerini büyükler gibi denetlemesini bilirdi. Onun bu yanına hayranlık duyardım. Oysa o, beklediğimin tersine, bana bu konuda hiç kimseye, hiçbir şey söylemememi, hiçbir şey olmamış gibi davranmamı tembih etti. Şaşırmıştım. İlkin bunun bir taktik, bir oyun, hırsızı yakalayabilmemiz için ince bir tuzak olduğunu sandım. Değilmiş. Bu hırsızlığı yapanı nasıl olsa bulamayacağımı, öğretmene söylememin faydasızlığını, onun da istese de bulamayacağını söyledi. Çünkü hiçbir işine yaramayacağı, o tek parçayla hiçbir oyun oynayamayacağı için, "Belki de çoktan fırlatıp atmış ya da kırıp parçalamıştır," dedi. Bütün bunları son derece sakin, heyecansız bir sesle söylüyordu bana. "Belli ki, senin çok üzülmeni istemiş, en iyisi sen hiçbir şey olmamış gibi davran," dedi. "Sen de ancak böyle üzebilirsin onu, evinde treninle oynamaya devam ediyormuş gibi yapmalısın, sana zarar veremediğini düşünmesini sağlamalısın. Belki o zaman bir açık verir. Ancak böyle yakalayabiliriz onu."

Çok şey yaşamış büyüklere özgü bir genişlik, bir serinlik vardı sesinde arkadaşımın. Söylediklerinden çok beni bu etkilemişti; bir deneyim zenginliğinin üzerinden konuşuyormuş gibi olan havası.

Üçümüz de en fazla yedi sekiz yaşlarında olmalıyız o sıralar. Ben, sıra arkadaşım ve hırsız. Hırsızla, sıra arkadaşım birbirlerini anlıyorlardı. Bense hiçbir şey anlamıyordum; yıllarca bu ve benzeri anlayışsızlıklarıma yerinip durdum. Sonra vazgeçtim, yanılmanın, aldanmanın, hayal kırıklıklarının insanı zenginleştiren yanlarıyla yetinmeyi, içini korumanın pahasını ödemeyi öğrendim.

O ray parçasının kayboluşundaki gerçek hikâyeyi hiçbir zaman öğrenemeyeceğim, ama o zaman bana düşündürdükleri, hissettirdikleri buydu.

Diyarbakır'dan Edremit'e giden o trenin penceresinden dışarı bakarken uğursuz bir yazgı gibi kaybolan o ray parçasını düşünüyordum. O parçayı çalan her kimse, birdenbire büyümüş, kendisi gibi olanlarla birlik olup şimdi de babamı kelepçelemişlerdi.

Bugüne kadar hayatımda çok şey yitirdim ama hiçbiri, kimin çaldığını hiçbir zaman öğrenemediğim o ray parçası kadar üzmedi beni. Çocuk aklım, o yitik parçanın hayatım için bir "metafor" olduğunu sezmiş miydi acaba?

İşte o eksik parça, belki bu kitabın da anahtarı.

Bu yüzden bu trendeyim yıllar sonra.

1994-2004

Baktım, her şey çok uzak

"Sen gideli geçti günler... Seni arar evde gözler... Resmin hatıra kaldı annem... Oğlun kızın büyüdüler... Annemiz nerde dediler... Ama seni görmediler... Anneeciğiim, anneemm..."

Bütün gözlerin üzerimde olmasının gururuyla salonda, duvar dibindeki taburenin üstüne çıkmış dokunaklı bir tonla bu şarkıyı söylüyorum. Çıkışlarda iyice tizleşiyor sesim. Soluğumun yetmediğini hissettiğim yerlerde "fiyakamın bozulduğunu" düşünerek azıcık keyfim kaçıyor olmalı.

Aslında bir "Türk Sanat Müziği" şarkıcısı olan Zeki Müren o sıralar günün modasına uyarak Charles Aznavour'un "La Mamma" adlı şarkısını, Fecri Ebcioğlu'nun sözleriyle ve o yılların deyişiyle "Türkçe Sözlü Hafif Batı Müziği" tarzında söylüyor: "Annem". "Grafson" etiketli 45'lik plak.

Bir anneler günü. Bizim evde kutluyoruz. Halamın kocasından ayrılıp iki çocuğuyla bizim evimize yerleştiği zamanlar... Akşam yemeği sonrası herkes sofraya dizilmiş şefkatli gözlerle bize bakıyor. Evin girişindeki salondayız; caddeye ve Mardin ovasına bakan büyük misafir salonuna açılan kapının yanındaki duvarı arkamıza almışız. Biz dediğim, benle halamın oğlu. O duvar bizim hayat sahnemiz gibi, marifetlerimizi orada gösteriyoruz aile büyüklerine. Belli zaman aralıklarıyla babam bizi o duvara dayayıp elinde bir kurşunkalemle boylarımızı işaretliyor. Çizginin doğru olarak çekilmesi için topuklarımızın duvara tam yaslanması gerektiğini söylüyor. Sonra uzun görünmek için hile yapmamamız, örneğin ayakucunda yükselmeye çalışıp çenemizi fazla kaldırmamamız gerektiğini öğreniyoruz. O beyaz badanalı duvara çekilen her yeni çizgiyle geçen zaman içinde ne kadar büyüdüğümüzü anlamış oluyoruz böylelikle. Halamın oğlu Ahmet Şahin'in boyu benden daha kısa. Onun çizgileri daha altta kalıyor. Ben zayıfmışım,

ama boya veriyor, hızla boy atıyormuşum. Öyle söylüyorlar.

O akşam benden önce tabureye çıkıp Ahmet Şahin söylüyor şarkısını. Onun sesi güzel, benimki değil, hem sesi benim gibi tizleşmiyor. Annesi babası ayrılmış bir çocuğun kederiyle seçilmiş dokunaklı bir şarkı söylediğini hatırlıyorum onun: "Evimden kovuldum / yavrumdan ayrıldım / hey Allahım acı bana! / sil artık gözlerimi!" Evimizin altındaki Dondurmacı Yalçın'ın akşama kadar aralıksız çaldığı plaklardan biri bu. Oradan öğrendiği bu şarkıyı Ahmet Şahin'in o sıralar ev içinde sıkça söylediği kalmış aklımda. O şarkıyı annem de pek seviyor. Zaten annem için şarkı olsun, türkü olsun mutlaka "dertli dertli" söylenmesi gereken bir şey olmuştur hep!

Piyasaya yeni çıkmış "Annem" şarkısının plağı duruyor evde. Kapağındaki fotoğrafta Zeki Müren ellerini birleştirmiş, başını hafifçe yukarı kaldırmış, göklere uçmuş annesinin ardından bakarcasına hicranlı gözlerle bakıyor havaya. Pikapta sabah akşam dinlediğim şarkıyı çoktan ezberlemişim. Sıra bana geldiğinde tabureye çıkıp, "günün anlam ve önemine" pek uygun olduğunu düşündüğüm bu şarkıyı anneme ithaf eder gibi ara ara gözucuyla ona bakarak söylüyorum. Masada oturanlar arasında annemi, babamı, halamı, Mardin'in ilk kadın kuaförü Muazzez ablayı, yakın akraba Bedii Mungan'ı hatırlıyorum. Sanki birileri daha var gibi; Raziye abla ya da bir gözü dumanlı olduğu için aile arasında "Köro" diye anılan Kör Emin var mı, emin değilim ya da yıllar sonra onları da yakıştırıyorum bu masaya.

Ben şarkıyı söylemeye başladıktan bir süre sonra birbirleriyle konuşmadıkları halde hepsinin yüzünde aynı şeyi düşünüyor olmanın ortak ışığının parladığını görüyorum. Az önceki olağan hallerinin dışında bambaşka bir ifade geliyor hepsinin yüzüne. Derin bir duygulanmışlık içinde hem birbirlerinden kopup uzaklaşıyor, hem de görünmez biçimde kenetleniyorlar. Topluca kapılıp gittikleri bu duygusallığa benim güzel şarkı söylüyor oluşumun neden olduğuna inanmak isterdim doğrusu, ama öyle değil. Sanki şarkıyı değil, kaderi dinliyorlar o an. Şarkının çağırdığı kaderi. Göz-

ucuyla zaman zaman kendi aralarında bakışsalar da, gözlerini benden ve birbirlerinden kaçırıyorlar. Her biri kendi içinde ayrı ayrı yolculuğa çıkmış gibi; ama hepsinin aynı yere doğru birlikte yaptıkları bir yolculuğa benziyor bu. Suskunluğun kabuğuyla sarmalanmış, dile dökülemeyen o şey her ne ise benim şarkımla birlikte ortaya çıkıp yaşanan âna kendi varlığını dayatıyor sanki; böylelikle saydamlaşıp çok daha görünür oluyor. Her birinin yüzüne, bana belli edilmemesi gerektiğini düşündükleri ama gene de benden esirgeyemedikleri güçlü bir merhamet, bir acıma gelmiş.

Birdenbire çocuk aklımın kaldıramayacağı bir kamaşmayla bu garip durumun, onların bilip de benim bilmediğim bir şeyle ilgisi olduğunu seziyorum. Gözlerinde titreşip duran buğunun, yalnızca benden değil birbirlerinden bile saklamaya çalıştıkları yüzlerine vuran derin merhametin, suskunluğun çemberiyle etrafında kendiliğinden birleştikleri bu güçlü sırrın mutlaka benimle bir ilgisi olmalı. Şarkının çağrıştırdıklarıyla, benim her şeyden habersiz şu saf, masum halim kaç zamandır benden özenle saklanmış bir hikâyeyi kuvvetle hatırlatmış olmalı ki onlara, içlerinde kabaran duygusal taşkını bastırmakta zorlanıyorlar. Söylediğim şarkı her şeyin üstünü açmış gibi adeta üşüyorlar.

Şu saydıklarımı o zamanlar hangi kelimelerle düşündüğümü bilmiyorum elbet, ama bütün bunları derinden hissettiğimi, yepyeni bir kavrayışla aydınlandığımı hatırlıyorum. Ben bu içli şarkıyı söylerken, onlar bilmediğim bir nedenden ötürü bana acıyor, benim için üzülüyorlardı. Bunu anladığım o ânın kederli ışığı yıllar yılı üstüme vurdu. Yanılmış olamam.

Herkesin bildiği, ama benden kuvvetle gizlenmesi gerektiğine inanılan bir sırrın varlığını keşfetmiş olmakla, arkamdaki duvarda alt alta duran kurşunkalem çizgilerin işaret ettiklerinden çok daha fazla büyümüştüm o an. Sekiz dokuz yaşımın yetmeyeceği kadar büyümüştüm. Bir şeye kırılıp gücenmiştim ama bunun ne olduğunu bilmiyordum. Şarkının sonunu getiremeden tabureden indiğimi, başımı anamın kucağına gömüp yüzümü saklayarak ağladığımı hatırlıyorum. "Ne diye ağlıyorsun oğlum?" demişti babam.

"Bak ne güzel söyledin! Hepimiz çok beğendik."

"Bilmiyorum baba," demiştim. "Bilmiyorum."

Galiba korkmuştum. Neden korktuğumu bilmeden korkmuştum. Gerçeklerin korkutucu olduğunu anlamış olabilir miyim o yaşta, bilmiyorum. Adını koymadan, koyamadan öğrendiklerimiz yok mudur hayatta? Belki bu da onlardan biriydi.

Sonraları yaşadıkça öğrendim ki insanı büyüten olaylar ya da yıllar değil anlardı daha çok. Kısacık anlar. Günün birinde öyle bir şey oluverir ki yıllarca büyümeyen insanlar bir anda büyüyebilirler. Yaşamımızın görünmez duvarlarına çizilmiş nice işaret çizgisi çıkarır bizi buraya, insanı bir anda büyüten o ışık çakımı âna...

Annemle ilgili kuşkularımı adeta birer kanıt gibi besleyen unutamadığım birkaç olaydan biri olan o anneler günü akşamının anısı yıllar yılı bende hep saklı bir yara gibi durdu. Günün birinde anlaşılmayı, yeniden anlamlandırmayı, belki de yazılmayı bekleyen bir yara gibi. Kaç yıl sonra, beni büyüten annemin aslında öz annem olmadığı bana apaçık bir dille itiraf edildiğinde, bu kederli çocukluk hatırası da birdenbire hayatımdaki yerini bulmuş oldu.

On bir aylıkken almışlar beni Istanbul'dan. Mardin'e getirmişler. Trende yol boyu ağlamışım. (Tren, gene tren.) O akşam benim bilmeden söylediğim şarkı, onların bildiği uzaktaki anamı hatırlatmış olmalı herkese. Onun varlığından bile habersiz çocuğunun söylediği anneye seslenen bu şarkı, onun da kulaklarına gitsin istemiş olmalılar.

Annem hakkında içimde yeşeren kuşkuların zamanla güç kazanmasını, yılların dağınık düzeninde tesadüfen edinilmiş kimi bilgilerin, bende kuşku uyandıran bazı olayların, ağızdan kaçırılmış ya da kaçmış gibi yapılan bazı sözlerin içten içe işleyerek zihnimin haritasında birbirine bağlanmış olmasıyla açıklıyordum. Varılmış bir sonuçtan, apaçık bir bilgiden çok, güçlü bir sezi, inanmak istemesem de hissetmekten vazgeçemediğim bir kuşku payıydı bu.

Oysa çok yıl sonra terapistimin bir sözü bende başka bir kapıyı açtı. "Belki de baştan beri biliyordunuz," demişti. "On bir aylıkmışsınız ayrıldığınızda. Bilinçdışı kayıtları küçümsememek gerek. Başka çeşit bir bilgidir bu, ama bilgidir."

Belki de sahiden on bir aylık bir çocuk, çok şey bilebilir! Her şeyi baştan beri biliyor ve kendisinden saklanmasına göz yumuyor olabilir.

Ayrılık başlı başına bir bilgi değil midir zaten? Hangi çeşidi olursa olsun ayrılığın adımlarının ruhta bıraktığı ayak izlerinin nereye kadar gittiğini kim bilebilir?

Çok yıl sonra eskicilerde bulup yeniden edinmiştim Zeki Müren'in bu 45'lik plağını. Anısı yıllarca içimde sancımış bu olayı anlatmak için masaya geçip bu metni yazmaya başlamadan önce tekrar dinlemek istedim: Baktım, her şey çok uzak.

1, 2 Kasım 2008

Çilek ve bilezikler

Ankara'da her birinde çıplak ampullerin ışıltısıyla çoğalan altın bileziklerin göz kamaştırdığı vitrinleriyle, iki yanı kuyumcu dükkânları sıralı Anafartalar Caddesi bir noktada çatallanır, üst yol Samanpazarı'na doğru rampa kazanırken, diğeri üzerinde Yeni Sinema'nın bulunduğu Denizciler Caddesi olarak aşağıya devam eder. Sonraki yıllarda rüyamda kendimi bu çatalın ağzında dolaşırken gördüğüm çok olmuştur.

Çocukluğumun Ankara'ya geldiğimiz bazı yazlarında, yarı yıl tatillerinde ya da orada yaşadığımız sıralarda kimi zaman alışveriş için Anafartalar'a çıkardık. Öyle denirdi: "Anafartalar'a çıkmak". Işığı bugüne kadar vuran kimi güçlü anı parçaları, ortaokul yıllarımdaki yakası yaldız işli Şeyh Şamil gömleklerimi, ahşap düğmeli kapüşonlu kabanımı, ahşap gövdeli ilk gitarımı oradan aldığımı hatırlatıyor bana.

Anafartalar Caddesi'nin alt paralelinde, Kızılay tarafından gelip Ulus'a, meydandaki heykele giden Atatürk Bulvarı'na dikilmesine inen bu geniş yol, Anafartalar Caddesi'nin ortalarında bir yere denk düşer ve bu iki anacaddeyi birbirine bağlar. Atatürk Bulvarı'ndan yukarı çıkarken yolun Anafartalar Caddesi'ne yakın bir yerinde Ankara Hali'nin giriş kapısı vardır.

Şimdi anlatacağım olayın burada, bir ağaç gölgesinde olduğunu anımsıyorum. Ama bir türlü annemle o gün oturduğumuz bankı uygun bir yere yerleştiremiyorum kafamda. Oralarda bir yerde bir bank hâlâ duruyor olmalı. Acaba orada değil de başka bir yerde miydi? Ya da çocukluğumdan kalma bu güçlü anıda orada olduğunu bildiğim bankı, sonraki yıllarda orada göremediğim için mi tam olarak hatırladığım yerinden kuşkuya düşüyorum şimdi? Sonuçta bankın nerede olduğu bu hikâye için pek önemli değil ama belleğimizin bize kurduğu oyunlarla, bir yazarın çocukluk

anılarını hilesiz anlatma çabasının birbirini çelmelediği dürumlara örnek olduğu için tutukluk çektiğim bu konuyu ısrarla anmak istiyorum. Belki de annemin sonraki yıllarda söylediği gibi, azıcık aşağılarda, Gençlik Parkı'nın oralarda bir yerdeydi.

Asıl, yıllar sonra aynı şiddetle anlatma ihtiyacı duyduğuma bakılırsa, bu anının bende durduğu yer daha önemli olmalı.

Onunla ilgili birçok anımda yeri olan; dokusunda kırmızı, mavi, beyaz gibi çeşitli renklerde kumların bulunduğu ceviz yaprağı yeşili koyuluğunda kumlu bir manto var annemin üzerinde. Gene de güneşli bir gün olduğu kalmış aklımda. Başındaki desenli eşarbının yeşili, kırmızısı, beyazının bugün bile gözlerimin önünde capcanlı olmasının nedeni ne olabilir, bilmiyorum. Bazı anlar, eşyalar, güçlerindeki şiddetin kaynağını söylemeden öylece dururlar belleğimizde. Bu nedenle yalnızca bir eşarp değil aynı zamanda başka bir şeydirler. Sizin ne olduğunu tam olarak bilmediğiniz bir şey!

Babamı Edremit'te bırakıp Ankara'ya gelmiş olmalıyız. Asker kaçağı olarak yakalandığı için "yedek subaylık" hakkı elinden alınmış, "er" olarak askerlik yaptırılıyor 40 yaşını geçmiş babama. Yedek subaylık o yıllar sayıları zaten az olan üniversite mezunlarına verilen bir hak; aile içinde konuşulanlara bakılırsa, bizzat "İsmet Paşa'nın emriyle" verilmiş bir ceza bu. İsmet İnönü o sıralar başbakan. Tutuklandığında askeri hapishanede yediği dayaklar sonucu bir günde babamın bütün dişlerinin kırıldığını, takma diş yaptırmak için gittiği İzmir'den bize göndermiş olduğu fotoğraflardan öğreneceğim. Köşesinde "Foto Güneş Basmane" yazan 24 Mayıs 1963 tarihli fotoğrafların bazılarında yeni oyuncaklarını gösterir gibi takma dişlerini eline almış gülüyor. *Kral ve Ben* filminden beri pek beğendiği Yul Brynner gibi kazıtmış kafasını; açık renk şık bir takım elbise içinde Kordonboyu'nda Toros Restoran'da yemek yerken çektirdiği fotoğraflarda bize gülümsüyor. Başına gelenlere değil, dayanabilme gücüne gülümsüyor olmalı.

Kimselere teslim etmediği gücünü gülerek söylemeye çalışıyor olmalı bizlere; dünyaya. Babamın bunları düşündüren yarım bir gülüşü vardı. En zor zamanlarda bile başına gelen her aksiliğin üstesinden gelebileceğini ima eden hafif çapkınca bir gülüştü bu. Şimdi düşünüyorum da olaylar karşısındaki dayanıklılığımı babamdan almış olmalıyım.

Anafartalar Caddesi'ndeki kuyumcuları düşündüğümde, vitrin önlerinde toplaşıp parmak uçlarını yapıştırdıkları camın arkasında sergilenen takılar içinde beğendiklerini birbirlerine göstermeye çalışan başı eşarplı kadınlar hatırlıyorum; çoğu Ankara'nın gecekondu mahallelerinden, kenar semtlerinden inmiş olurdu bunların.

Alıcı olmadıkları her hallerinden belli olduğu halde kuyumcu vitrinlerinin önünde dikilip duran, gözlerini bir türlü camdan alamayan insanlara çoğu yerde rastlanır. Altınlardan altın beğenmeye çalışan müşteri bakışı değildir onlarınki; vitrinde sergilenen parçaların ışınımına vecd halinde tutulmuş, büyülenip kalmış bakışlardır. Altına ilişkin kadim söylencelerde dillendirildiği gibi onun kişiyi "hipnotize" eden; insanın içindeki karanlığı ortaya çıkaran vahşi bir çekim gücü varsa, kuyumcu vitrinlerinin önünde saatlerce dikilip sabitlenmiş gözlerle bileziklere, yüzüklere, küpelere, gerdanlıklara, kolyelere güneşe tutulmuş gibi uzun uzun bakan insanları anlamak gerekir. Bazen dükkân sahibinin dışarı çıkıp kaygılı ve sinirli bir sesle, "Ne bakıyorsun kardeşim sabahtan beri?" dediğini hatırladığım geçmişten gelen dağınık resimler düşüyor gözümün önüne.

Kuyumcusu bol bir şehirde büyüdüm. Mardin'deki dükkânları sıra sıra dizili kuyumcuların neredeyse tamamı Süryaniydi. Özellikle gümüş işçiliğinde ustaydılar. Ben çocukluktan yeniyetmeliğe geçerken, çeşitli dönemlerde karşılaştıkları baskılar nedeniyle hepsi birer birer çekip gittiler Mardin'den; kimileri biraz daha soluklanabileceklerini düşündükleri Istanbul'a göçtü; kimileri Arjantin'den İsveç'e, Belçika'dan Amerika'ya genişleyen bir yelpaze içinde dünyanın dört bir yanına dağıldılar. Çocukluğumun Mar-

din'i Süryanilerle güzeldi.

Tıpkı Anafartalar Caddesi'nde olduğu gibi, çocukluğumun tek caddeli Mardin'inde de Süryani kuyumcuların vitrinlerine yapışıp kalmış yarı meczupları, bir süre sonra dükkân sahiplerinin kolundan tutup uzaklaştırdığını görürdüm. Altının bir tutulma olduğunu böyle öğrendim.

Anafartalar Caddesi'ne ilişkin hatırladıklarım arasında bir diğeri, nişan, düğün takısı almak için ailecek ve mümkün olduğunca gürültü yapılarak gidilen; bu nedenle de apayrı bir anlamı olan kuyumcu dolaşma gezileridir. Kuyumculara altın bakmaya gidilmesi, yüksek sesle konu komşuya bir "statü" bildirircesine duyurulurdu. Bu "statü" edinme duygusunun onları nasıl değiştirdiğini çocuk gözleriyle de görüp anlayabilir insan. Satın alabilmenin gücü, insanların yüzünde altın sarısı ışıldar.

Kendime ilişkin bir kuyumcu alışverişi olarak ergenlik yıllarımda, o zamanlar nedense adına "şövalye yüzük" denen, üzerinde Atatürk'ün resmi bulunan lira yüzüklerden aldığımı ve o yüzüğü uzun zaman parmağımda taşıdığımı hatırlarım. Sünnet düğününüzde omuzunuza takılan altın liralardan sonra, ilk altın alışverişi artık büyümüş olduğunuzun kabulü sayılır. Oysa çok yıl sonra *Kum Saati*'nde yer alan "Altun ile İpek" adlı şiirimde şöyle diyecektim:

> Ve Muhammed dedi:
> "Şu bir elimde gördüğünüz altunu
> ve şu bir elimde gördüğünüz ipeği
> ümmetim erkeğine haram ediyorum"
>
> ve harami talanı altunla başlar
> tutup ipek yollarının başını
> bütün haramiler
> bütün altunlara el koydular

Yılda en az bir kez yapılan Ankara gezilerimiz sırasında, Mardin'e dönmeden önce anneme yirmi iki çift bilezik alındığı ailemin varsıl günlerini hatırlıyorum. Öyle denirdi o zamanlar: "On

çift bilezik, yirmi çift bilezik..." Annemin kollarını bilezikli hatırladığım zamanlarla bileziksiz hatırladığım dönemler birbirine karışıyor kafamda; hayatımızın iniş çıkışlarındaki anılara eşlik eden mutluluk, mutsuzluk işaretleri gibi bir parlayıp bir sönüyorlar.

Birçok kadın için olduğu gibi annem için de kollarındaki bilezikler çok önemliydi. Bir kadın olarak geleceklerinin güvencesi, ne kadar önemsenip sevildiklerinin parıltılı işaretleri... Bu durum, etrafa karşı önemli birinin kızı ya da karısı olduğunu belirten bir gösterişçiliğe verilemez yalnızca. Anadolu'da birçok kadının hayatla kurduğu güven ilişkisi kollarındaki bileziklerden geçer. Her şeyin sahibinin erkekler olduğu bir dünyada onlara tanınan belki de tek mülkiyet alanıdır bu. Pırıltılı prangalar. Mali durumu sarsılan bir erkeğin düştüğü acıklı durum ise, sonunda sıranın karısının kollarındaki bileziklere gelmiş olmasıyla vurgulanır.

Öte yandan yıllardır kim bilir kaç kadının kolundaki bilezikler yüzünden bir akrabası, bir yakını tarafından öldürüldüğüne ilişkin kanlı haberler okuruz gazetelerde. Altın kimilerinin gözlerini kör eder.

Annem, yaz tatillerinde Tokat'ın Reşadiye'sine bağlı Kızılcaören köyüne giderken, bilezikli kollarını kucağında övünçle kavuşturur; köyden ayrılmakla kaybolmadığını bütün dünyaya göstermek istercesine iç dünyasında çok az sahip olduğu bir huzur ve hoşnutlukla gülümserdi etrafa.

Taşra kentlerindeki birçok kadın gibi onun da hayatta en önem verdiği şey, herhangi bir konuda akrabalarının "ne diyeceği", "ne düşüneceği" idi. Sonra konu komşunun ve elâlemin ne diyeceğine gelirdi sıra. İlk kocasını terk etmiş, iki çocuğunu ardında bırakarak âşık olduğu adamın peşine takılıp Mardin'e kaçmış. Üstelik o sıralar "âşık olduğu adam" dediğim babam, hâlâ beni doğuran annem Muazzez ile nikâhlıymış. "Beni doğuran annem", "beni büyüten annem". Sonraki yıllarda bu ayrım dilimde böyle yer etti. Beni doğuran annemi on yedi yaşıma kadar görmediğim için burada andığım Haboş'u uzun yıllar annem bildim. Ben, ona öyle derdim: Haboş. O, sonraları da hep benim annem olarak kaldı.

Babamla hayli sorunlu giden evliliğini sonuna kadar sürdürmekteki ısrarında, babama derinden duyduğu ve sonra onun bir parçası olduğum için bana yansıttığı büyük aşkının yanı sıra, saplantı düzeyindeki inadının ve akrabalarının ne diyeceğinin büyük bir önemi olduğunu düşünmüşümdür. Şu cümleyi çok duymuşluğum vardır ondan: "Ayrılmaya kalksam, hadi ilkini kötü çıktı diye bıraktın, bu da mı kötü, derler adama!" Öte yandan annem bir bahaneler bulma uzmanıydı; inatlarını gerekçelendirmek konusunda da sonsuz bir gayret ve direnci vardı. Bilindiği gibi bu aynı zamanda hataların tekrarı anlamına da gelir. Bu nedenle böyle durumlardaki gerçek düşüncelerini ve duygularını onun ağzından asla öğrenemezdiniz. Çoğu kez babamı niye terk edip gitmediğini, niye ondan ayrılmadığını "Seni bırakamadım," diye açıklamıştır bana. Bir çocuğu imgelemine ve suçluluk duygusuna yem olarak bırakmak büyüklerin başlıca stratejilerindendir. Çocukluğum boyunca kendimi suçlu hissetmeme neden olmuş, omuzlarıma ağır bir sorumluluk yükleyen annemin bu sözlerindeki gerçeklik ve abartı payını hiçbir zaman ayıramadım. Sonrasında da gerekmedi. Bir noktadan sonra bazı şeylerin aslının ne olduğunu bilmenin, hatta bir aslı olup olmadığının hiçbir önemi kalmıyor. Annemde, birçok kadında görülen, erkeğini bir gün değiştirebileceğine, kendisinin istediği gibi bir adam yapabileceğine dair sonsuz bir ümit ve inanç vardı. Her ne kadar kabul etmeseler de kadınlar, mutsuzluklarının önemli bir bölümünü erkekleri değiştirmek konusundaki ısrarcılıklarına, inatçılıklarına borçlanırlar.

Kollarındaki bilezikler, annemin hem güvencesiydi, hem de onun deyişiyle, "babamın işlerinin bozulduğu" zor günler için bir tür yatırımdı. Başı dara düştüğünde babamı düze çıkaracağını düşündüğü bu bilezikler aynı zamanda ona olan aşkını kanıtlama fırsatı sunan bir fedakârlık sahnesi olanağıydı. Annem, babamın bir tek sözüyle kollarındaki yirmi iki çift bileziği boşaltmasıyla övünürdü. Neredeyse bu cümleyi kurmak için yaşardı. Ne kadar fedakâr, ne sadık bir kadın olduğunu kanıtlama fırsatı sunan hayatın bu me-

lodramatik tuzaklarından hem sinsi bir ıstırap duydu, hem keyif aldı. Kanıtlamanın ve onaylanmanın annemin hayatında adeta marazi diyebileceğim ölçüde önemli yer tuttuğunun adını ancak zamanla koyabildim. Çevremizden tanıdığımız pek çok kadın gibi annem de yaşamındaki irili ufaklı dramlarla beslendi; ömrü boyunca kendisinin hiçbir konuda kabahatinin olmadığı bir hayatı hep bir mağdur olarak yaşamayı seçti ve sevdi.

Babamın hesap bilmezliği, savurganlığı; işlerinin büyük çıkışlar, hızlı inişler gösteren zikzakları nedeniyle annemin kollarının bir dolup bir boşaldığı günlerimiz oldu... İşleri düzeldiğinde annemin kollarını, yeniden bilezikler dizdirerek ödüllendirirdi babam. Diğer Ankara'daysak hemen Anafartalar Caddesi'ne gidilir, yirmi çift bilezik daha alınırdı anneme, böyle zamanlarda bizim yüzümüz de altın sarısı ışıyor olmalıydı. Hayatımızın sahnesinde annemin kollarının boşaldığı günler geçici, dolduğu günler kalıcı ve sonsuzdu sanki. İkisi de hayatı böyle yaşıyorlardı. Onların gerçeklik tarifi varsıl günlere göre ayarlanmıştı. İkisi de yaşamları boyunca beş kuruş olsun biriktiremediler. Şimdi baktığımda bu durumu babamın her şeyi yeniden kazanabileceği konusunda kendisine olan sonsuz güvenine; anneminse hayatında hep bir üzüntü kaynağı olabilecek güvensizliğe duyduğu ihtiyaca bağlıyorum.

Babam, hayat hep öyle varsıl gidecek sanan hayalci, savurgan insanlardandı. Evimize maliyeye olan borcu nedeniyle haciz geldiği, nemli gözlerle eşyalarımızı uğurladığımız acı anlar hatırlıyorum. Hemen her seferinde bir biçimde dibe vuracakken kısa zamanda yeniden eski debdebeli günlere kavuşuyorduk. İşin kötüsü, bu ağır deneyimleri çocuk yaşlarından itibaren yaşayan biri olarak ben, tüm bu olup bitenlerden ders alacağım yerde tıpkı babam gibi, gereğinden fazla eli açık, hesap kitap bilmez, hayalci biri olup çıktım; parayla olan ilişkimi hayatımın hiçbir döneminde doğru dürüst kuramadım. Ailenin yaşadığı bu şiddetli inişli çıkışlı dalgalanmalar, zengin olmakla birdenbire beş parasız kalmak arasında hızla katedilen dönemlerin sersemletici tokatları, parayla ilgili en ufak bir gerçeklik duygusu kazandırmadı bana. Kendimde başka

konularda görmediğim kıyıcı bir inat ve dirençle babamdan devraldığım bu kör mirası aynı aymazlıkla sürdürdüm. Kim benim yerimde olsa, en azından o zor günlerin belleğime kazınmış acı tadı nedeniyle az buçuk hesap bilir, birazcık tutum öğrenirdi. Bense ne yazık ki hep mucizelere inanan bir hayalci olarak ya da astroloji meraklısı tanıdıklarımın başıma kakarak söyledikleri gibi "her bakımdan tam bir boğa burcu insanı olduğum halde", hesap kitap yapmayı, tutumlu olmayı, para biriktirmeyi hiçbir zaman öğrenemedim. Belki de güçlü bir anne ve güçlü bir baba arasında yarılmış her çocuğun yazgısı gereği, ben de hem babam gibi kendime olan sonsuz güvenime yaslandım, hem annem gibi hayatımda hep beni sonradan mutsuz edebilecek köklü bir güvensizliğe ihtiyaç duydum. Büyüklerimizden devraldığımız özelliklerle kendi üzerimizde nasıl hesaplaştığımızın bilgisine hiçbir zaman tam olarak sahip olamayız ki! Bu saydıklarım bile yalnızca birer varsayım olabilir.

O gün Ulus'ta ne işimiz vardı bilmiyorum. Dolaşa dolaşa Anafartalar'a çıkmış olmalıyız. Anafartalar Caddesi'nin kuyumcu vitrinleri her zamanki altın yoğunluğunun köreltici etkisiyle ışıyordu. Babamın askerde olduğu, bizim dayımların Topraklık'taki evine sığındığımız günlerdi. Mahzunduk. Evdeki ağırlığımızı fazla hissettirmemek için bazı günler beni yanına alıp sabahtan çıkardı annem. Akraba evlerini gezer, bazen vakit geçirmek için parkta saatlerce oturur, kimi zaman da sokaklarda amaçsızca dolaşıp durduğumuz olurdu. Dayım İller Bankası'nda memur olarak çalışıyor, karısı ve üç çocuğuyla o yıllarda tam bir gecekondu bölgesi olan Topraklık'ta oturduğu küçük apartman dairesinde mütevazı bir hayat sürdürüyordu. Kelimenin tam anlamıyla beş parasızdık. Annemin kollarındaki bilezikler çoktan boşalmıştı. Babama bağlılığından ötürü ölene kadar çıkarmamakta kararlı göründüğü parmağındaki nikâh yüzüğü vardı bir tek. Babamın çapkınlıkları konuşulduğunda, diğer kadınların geçiciliğine ve önemsizliğine vurgu getirmek istercesine "Ben nikâhlı karısıyım," diyerek parmağın-

daki yüzüğe işaret eder, olanları umursamaz görünmeye çalışırdı. Birçokları gibi annem de bir kadının parmağındaki nikâh yüzüğünün o erkeğin hayatındaki varlığını güvence altına almaya yettiğine inanıyordu.

Annemin deyişiyle, babamın vekalet bıraktığı işlerini takip etmekle yükümlü "adamının", "karşı taraf" dediği Hatêlerle anlaşıp ardımızdan türlü işler çevirdikleri haberleri geliyordu. Kazandığı bir büyük dava nedeniyle Ceylanpınar'da geniş arazilere ortak olmuş babamın yokluğunu fırsat bilen Mardin'deki ortağı ihtilaf çıkarmış, babamın arazi işlerini takip etmekle yükümlü adamını da yanına çekerek bize gönderilmesi gereken paralara el koymuştu. Zamanla iyice kan davasına dönüşecek bu olay nedeniyle o sıralar Mardin'e dönemiyorduk; hem babam olmayınca bunun bir anlamı yoktu, hem de kendi ata yurdumuz bizim için artık güvenli bir yer değildi.

O güne dek bir dediği iki edilmemiş, hep varlık görmüş, el bebek gül bebek büyütülmüş bir çocuk olarak birdenbire karşılaştığımız yoksunluklar, sıkıntılar beni iyice huysuz, mutsuz bir çocuk etmişti. Her ne kadar Enver dayımla Afife yengemi seviyor, çocuklarıyla iyi geçiniyorsam da, iğretilik duygusundan kurtulamıyordum. Kendi odam yoktu, dayımın evinde meyveleri sayılı yiyordum. Bir daha hayatımızın hiç eskisi gibi olamayacağının kaygısını duyuyor, şımarıkça tadını çıkardığım eski günlerimizi özlüyordum. Geceleri aynı yatakta yattığımız dayımın oğlu uykusunda altını ıslatıyordu, uykumun ağırlığını fırsat bilip beni sidikli yere ittikten sonra kendisi kuru yere geçiyor, ben sabahları yataktan sidik içinde kalkıyor, geceleri salondaki somyada yengemin yanında yatmak için ona yalvarıyordum. Çocuklar için yazılmış içli romanlardaki sahnelere benzeyen bu çeşit olaylar, bundan sonra kendi yaşamımın da hep böyle geçeceği korkusunu yaşatıyordu bana.

Günler acıtıyordu beni.

Anafartalar Caddesi'ndeydik o gün. Belki de mevsimi erken haber verdiğinden nedense güneşi aklımda kalmış o günün. O zamanlar meyveler doğanın döngüsüne uygun olarak kendi mevsimlerinde çıkarlardı çarşı pazara. Kaldırım kenarına çektikleri pazar arabaları içinde meyve sebze satan seyyar satıcıların birinde yeni çıkmış çilek gördüm. "Anne bak! Çilek çıkmış," dedim sevinçle. Annem çileği çok severdi. Benim de en sevdiğim meyveydi. Diğerlerine göre zaten daha pahalı bir meyve olan çilek henüz turfanda olduğu için daha da pahalıydı. Birden çilek isteyeceğim tuttu. Annem hiç paramız olmadığını anlatmaya çalışıyor, beni inandırmak için içi boş çıtçıtlı küçük para çantasını gösterip duruyordu. İçimde bir zemberek boşalmış gibiydi. Annemin elinden tutup çekiştirerek caddenin ortasında ulur gibi ağlamaya başladığımı hatırlıyorum. Ben çilek istiyordum! Annem büyümüş gözlerle etrafa bakıyor, herkese rezil olduğumuzu düşünüyordu. Ne söylese bir türlü susturamıyordu beni. Havale geçirircesine kıpkırmızı kesilmiştim. O an hayatta bir tek çilek istiyordum. Beni başka hiçbir şey susturamazdı. Başımıza gelenlerin hepsi o çilek tezgâhıyla benim aramda duruyordu şimdi. Ne dese, ne söylese beni yatıştıramayacağını anlayan annem sonunda kararlı bir yüzle "Tamam alacağım, gel benimle," dedi. Anafartalar Caddesi üstündeki kuyumcu dükkânlarından birine girdik; parmağındaki nikâh yüzüğünü bozdurup bana bir kilo çilek aldı. Yaşadığımız o zor günlerde babamla arasındaki en önemli bağ olan o nikâh yüzüğünü bir kilo çilekle değiş tokuş etmekten çekinmemişti.

Sonraları bir türlü yerini tam olarak hatırlayamadığım o banka oturup birlikte çilek yedik. Zaman birdenbire ağırlaşmıştı sanki. Her bir tanesi boğazımda düğümlendi yediğim çileklerin. Sekiz yaşındaydım o sıralar, ama yaşımın kaldıramayacağı kadar mahcup olmuş, utanmıştım. Hayatımın ölene kadar unutamayacağım anlarından biridir o. Bazen mahcubiyetlerimiz büyütür bizi. Birden içinde bulunduğumuz durumu bütün vahametiyle kavradım. Artık çocuk olmaya hakkım yoktu. Yoksulluğun ne demek olduğuyla tanışmıştım. İleriki yıllarda yoksul çocuklarının neden er-

ken büyümek zorunda kaldıklarını anlamam güç olmadı.

Dönüş yolunda annem, "Eve gidince dayınlara çilek yediğimizi söyleme," dedi. "Baban geldiğinde, onlara da alırız."

Birçok ana-oğul gibi yıllar içinde biz de kendi aramızda irili ufaklı çeşitli sorunlar yaşadık; en öfkeli, en kavgalı, en kızgın olduğum zamanlarda bile aramızda hep o gün bana çilek almak için parmağındaki yüzüğü satan Haboş'un gözümün önünden gitmeyen kumlu mantosunun, desenli eşarbının anısı dalgalandı. Bazı günlerin hatırı bütün bir ömre yayılır.

Yazarların yazdıkları dualarıdır.
Bu metin ruhuna gitsin anne.

2005, Şubat 2006 - Kasım 2008

Akrebin kuyruğu

Bir tarihte Mardin'de "Akrep İmha Cemiyeti" kurulmuş, hatta kazalarında da şubelerinin açılacağı müjdesi verilmiş. Bu konuda eski bir gazete haberinde "... beheri iki kuruştan 23.394 adet akrep satın alınarak imha edilmiştir," diye yazar.

Şimdi anlatacağım da benim akrep hikâyemdir: Mardin'de evin girişindeki oturma odası olarak kullanılan salonda yatıyorum o sıralar. Daha önceleri yattığım ilk odamın bir kapısı annemle babamın yatak odasına, diğer kapısı caddeye bakan misafir salonuna açılırdı. *Paranın Cinleri*'ni okumuş olanlar o kitapta yer alan "Gizli Ben" başlıklı metinden bu odanın misafir salonuna açılan kapısını ve kapı camına astığım boş, beyaz kâğıdı hatırlayacaklardır. Ama burada sözü edilen az önce "Baktım her şey çok uzak" başlıklı metinde anlattığım, girişteki oturma odası olarak kullanılan salon ve oradaki yatağım.

Sabah geç saate kadar uyumuş olduğuma bakılırsa ya bir hafta sonu ya da okullar tatil olmalı. Evde temizlik yapıldığını hatırlıyorum. Sıcaklar bastırmış. Taş zemine kuyudan çekilen kova kova su boca ediliyor. Güçlükle uykumdan sıyrılmaya çalıştığım sırada evdeki hizmetçilerden birinin elinde süpürgesiyle başımda durup bana kaygılı gözlerle baktığını hatırlıyorum. Ürkü, korku, karar ânı; iç içe... Soğukkanlı görünmeye çalışarak anneme sesleniyorlar alçak sesle; bana da ürkütücü bir ciddiyet içinde hiç kımıldamamam gerektiğini söylüyorlar. Sonra bana uzanan bir el beni hızla yatağımda doğrulturken, süpürgenin olanca hızla yatağın üstüne indiğini görüyorum.

Gövdesinin bir bölümü ve kuyruğu dışarıda kalacak biçimde yastığımın altına el ayası büyüklüğünde bir akrep sıkışmış. Doğrulttukları sırada göz ucuyla gördüğüm şey akrebin kuyruğunun titrediği; üstelik az önce yüzüm onun olduğu tarafa dönük yatıyor-

dum. Belli ki bir süredir birlikte soluk alıp veriyormuşuz.

Sıcaklar bastırdığında Mardin'in taş evlerinde, avlularda, damlarda, kıyı bucak köşelerde zehirli, zehirsiz birçok akrebe rastlandığını biliyordum ama bizim evde ilk kez görülüyordu ya da ben bilmiyordum. Ama bu kez yatağımda, yastığımın altında bulunmuştu. Salona doluşanlardan şehrin akreplerine aşina gözler bunun zehirli bir tür olduğunu söylüyor, "Allah korumuş onu," diyorlar. "Melekleri gözetmiş. Bu kuyrukta bir değil, birkaç cana yetecek kadar zehir vardır."

En savunmasız halde, uykudayken canevime kadar sokulmuş olan yastığımın altındaki akrep günlerce konuşuldu ev içinde; yaşanmış olanın gerçekliğine sanki anlattıkça inanılıyor, aynı olayın kötü sonuçlanabilecek diğer olasılıkları tartılıp çoğaltılarak hanemizin üzerinden lanetlerle kovuluyordu. Her gün köşe bucak yıkanıp temizlenen evin içine nasıl olmuş da akrep girmişti? O uğursuz akrep incecik karın zarı yırtılmadan divana tırmanmayı, yastığın altına kadar gelip saklanmayı nasıl becermişti? Maazallah başımı öte yana çevirmeye kalkıştığımda yastığın sol yanı serbest kalacağı için sıkıştığı yerden çıkıp beni sokması an meselesiymiş! Acaba yarısı yastığın altına sıkıştığı için mi kımıldayamamış? Oraya girmeden önce gelip beni niye sokmamış? Mutlaka beni korumaya "memur edilmiş" melekler karışmış olmalıymış işin içine! Kurtulmuş olmam bir mucizeymiş! Odalardan sofalara, sofalardan avlulara ağızdan ağıza dolaşan bütün bu sözler evimizin üzerinden bir uğursuzluk kovarcasına anlatıla anlatıla çoğaltılıyordu.

Anlatılanlardan o gün zehir karası bir ölümü sollamış olduğumu biliyordum, ama bu durum tanımlayamadığım daha tekinsiz bir korku salmıştı içime. Bir çocuk için büyükleriyle birlikte yaşadığı evin bütün tehlikelere karşı en güvenilir, en korunaklı yer olduğuna dair duyduğum inanç sarsılmıştı. Ev içlerinin de dışarıdaki herhangi bir yer kadar tehlike barındırabileceğinin bilgisiyle tanışmıştım; Hacı Kermozadelerin çocuğu, Avukat İsmail Mungan'ın

oğlu da olsam yaşadığım coğrafyanın herkesi aynı biçimde tehdit eden sert gerçeklerinden biriyle daha karşı karşıya gelmiştim. İklimin gerçeği herkesi kuşatırdı. Akrep, benim için artık kuşku demekti.

Gerçi şimdi yerli televizyon dizileri nedeniyle pek görmeyen kalmadı ama, Mardin'in en azından fotoğraflarını görmüş olanlar onun bir kale üzerine basamak basamak yükselen biçimde inşa edilmiş olduğunu bilirler. Bir keresinde ulusal basına haber olacak önemde büyük bir kasırga kopmuş, Mardin Kalesi'nden kopan taş, kaya parçaları şehrin içine, bazı evlerin damlarına, avlularına düşmüştü. Bizim avlumuz da bunlardan biriydi. Ertesi sabah avludaki irili ufaklı taşlara uzayın derinliklerinden kopup gelmiş göktaşlarıymış gibi yabancılayan gözlerle baktığım hâlâ hatırımdadır.

Evimizin tam karşısındaki Şehidiye Camii'nin kaidesinin dört yanındaki yivli kenar sütunlarından biri de o kasırgada yerinden kopup parçalanmıştı. Sonradan yerine yapılmış olanın renk farkı yıllarca herkesin gözüne batıp durdu. Her avluya çıkıp camiye bakışımda gözüme batan bu fark nedeniyle taşın zamanla güneşi nasıl içtiğini, Mardin'e rengini, dokusunu veren şeyin yalnızca güneşte kalmış taşlar değil, zamanın rengi olduğunu kavradım. Şehre ışığını veren bu parlak güneşin, aynı zamanda akrebi de vardı.

Bildiğim kadarıyla bir daha bizim evde hiç akrep görülmedi, görüldüyse de bana söylenmedi.

Bence gerekmiyor ama, bu anlatının içinde o akrebin kuyruğunu bir kader işareti gibi ille de hayatımda bir yere "dramatik" bir gereklilikle bağlamam istenecek olursa, şunu söylemeliyim ki Mardin'den taşındıktan sonraki yıllarda da hayatımda, evimde, soframda hatta yastığımda zehrinin zamanını bekleyen çok akrep ağırlayacaktım...

29 Temmuz - 23 Ağustos 2009

"Mendilim köşe köşe..."

Bütün canlılığıyla hatırladığım kimi anlarda temiz havası sanki aynı tazelikle ciğerlerime dolan bazı serin yazları kalmış aklımda... o yüksek yaylaların...

Gündoğumuna yakın kalkılır, geceden denkleştirilen eşyalar kağnılara düzenli bir biçimde istiflenerek yüklenir, bütün bir yaz boş kalacak olan ev son bir kez kolaçan edildikten sonra gündoğumuyla birlikte yola düşülüp sıra sıra kağnıların kendince oluşturduğu bir kervanla Tokat'ın Reşadiye ilçesinin Kızılcaören köyünden yüksek yaylalara doğru çıkılan bir yolculuk başlardı.

Bacakları yola dayanıksız olanlar ya at, eşek sırtında gider, yola yaya düşenler yoruldukça eşyası daha az yüklü olan kağnılarda değişmeli olarak kendilerine yer bulur; çocukların, üzeri yatak, yorgan, döşek, giyecek, kapkacak ve öteberiyle yüklü kağnılara sırayla oturmasına izin verilirdi. Kağnı tekerleklerinin tozlu yollarda gıcırdayan sesi bir süre sonra kendince hüzünlü bir ezgiye dönüşür, yükseklere çıktıkça derinleşen manzara insanın bakışlarını dalgınlaştırır; tüm bunlar kendi içine gömülüp sessizleşen, nedensiz mahzunlaşan yüzlere çoğu kez sahiplerinin bile farkında olmadığı bambaşka bir anlam derinliği kazandırırdı.

Yolda fazla eğleşilmez, ağır ağır ilerleyen kağnıların gün kavuşup karanlık inmeden yaylaya varmış olması ümit edilirdi. Kağnı tekerleklerinin kimi zaman takılıp aşmakta zorlandığı, tepelerden yola düşmüş irice taşları uzun değneklerle tekerlek altından alıp öteye savurmak biz çocuklara bir kahramanlık fırsatı gibi görünür, bir kağnının taşa tosladığını anladığımız anda bulunduğumuz yerden fırlayıp o yana doğru seğirtirdik.

Çocukluğumun bazı yazlarını geçirdiğim o yüksek yaylaların temiz havası, berrak göğü, akçıl ışığı, çayırı çimeni, börtüsü böceği, diz boyu otları, birbirine karışan kokularıyla gün boyu insanı

sarhoş eden renk renk çiçeği, türkülerde söylendiği gibi hep "mor" olan dağların ardında sönen vakur günbatımlarının anısı hâlâ varlığımın bir yerinde özlemle çınlar; kır yaşamının o kaygısız günlerine ilişkin nice başıboş imge zaman zaman içimde saklandıkları gölgeden çıkıp yazdıklarımın üzerine vurur; hikâyelerime, şiirlerime karışır... O yüksek yaylaların havasını bir kez içine çekmiş olan insanın elinden başka türlüsü gelmez sanki.

Çocukluğuma ait anımsadığım bütün mutlu anlarımın tabiata ilişkin olması bir rastlantı olamaz herhalde; tabiatın kendisi başlı başına mutlu edici bir şey sanırım...

Gün battığında yaylanın üzerine birdenbire inen akşam serinliğinde üşümemek için kalın tomruklarla çatılmış yayla evlerinin ocağına yakacak toplamaya dağa çıkılırdı gündüzden... Kurumuş çamlar, takırdamış kozalaklar, oraya buraya savrulup öbeklenmiş çalıçırpı, içi geçip urgana dönmüş kökler, yapraklarını soyunup değnek olmuş dallar, suyu çekilip odunsulaşmış ağaç ölüleri eşeklere yüklenip ıslık çalarak, türkü tutturarak yokuş aşağı yaylaya dönülürdü.

Tabiatın sırlarını tanıyan dikkatli gözleri, maharetli elleriyle madımak, kuzukulağı, ebegümeci toplamaya çıkmış kadınlardan otların zehirli olanlarını, yenen ve yenmeyen cinslerini öğrenirdik. Bazı günler sık ağaçlarının arasında birbirimizi kaybettiğimiz ormanda mantar toplamanın define aramaya benzeyen serüven tadı çocuk ruhumuza kendi hikâyemizi armağan ederdi. Her ne kadar bir mantar, köklerine dadandığı ağacın dibindeki toprağı azıcık kabartarak kendini arayan gözlere yerini haber verse de, bunu bir bakışta toprağın herhangi bir kabarığından ayırt etmek ancak alışkanlıkla kazanılmış bir dikkat gerektiriyor, bu konuda yaylaya her yaz çıkan deneyimli toplayıcılarla yarışmak kolay olmuyordu. Kimin daha çok mantar bulup eteğine toplayacağı başlı başına bir oyun, bir yarıştı çünkü. Asıl öğrenilmesi gerekense mantarların zehirli olanlarıyla olmayanlarını ayırt edebilmekti. Gün boyu belimize bağladığımız "etek" denilen çubuk desenli peştamallara

toplanan mantarlar, akşamına içleri çay kaşığıyla iyice kazınıp temizlendikten sonra ocak ateşinde közlenir, tam cızırdamaya başladıklarında üzerlerine parmakucuyla tuz gezdirilirdi. Ben en çok "içikızıl" dedikleri tablası geniş, eti dolgun mantar çeşidini severdim. Ocağın harı dinmemiş küllerine gömülen yavru patatesler piştiklerinde üzerlerine saplanan şişlerle küllerin arasından tek tek çekilip alınırdı. Biz çocuklar için adeta gömü eşeleme duygusuyla yaşanan gündelik zafer anlarıydı bunlar. Külde haşlanmış dumanı üstünde patateslerin hafif kavrulup kabarmış, yer yer içinin sarısını gösteren çatlamış kabuklarını, yanan parmakuçlarımızı üfleye üfleye sabırsızca soymaya çalışırdık. Onların lezzetinde tabiatın kendine has marifetleri kadar bizim onları emek harcayarak kazanmış olmamızın da payı vardı.

Kimi zaman yayla evlerinin çatıldığı kalın tomrukların kavuşmayan yerlerinde yarım parmak aralık kalmış boşluklardan içeriyi gözetleyerek hikâyeler kurardım o evlere, o insanlara dair... Gün içinde kaç kez yüz yüze gördüğüm insanlar, ben onları tomruk aralığından gizlice seyrederken bambaşka birileriymiş gibi gelirdi bana. Belki de daha o yaşlarda bilmeden gerçekle kurmaca arasında bir yol arıyordum.

Metindeki kendime sesleniyorum şimdi: Çok yıl sonra bunca canlı hatırladığın ayrıntılarına kendin de şaşarak, çocukluğunun başını okşuyorsun. Sabahları içeceğin sütün sağılmasını beklerdin ineğin başında, kümese inip yumurtaları kendi ellerinle toplardın tavuk tüneğindeki folluklardan. Ateşinde, külünde hakkın olduğunu düşündüğün; çalıçırpısını, kuru dalını, kütüğünü taşıdığın ocakta kahvaltıda içeceğin sütün kaynayıp köpürmesini, yumurtaların halis tereyağının kızdırıldığı sahana tek tek kırılmasını izlerdin yutkunarak... Kovanından yeni sökülmüş balın, yeni kesmiş taze kaymağın, tulumundan kazınıp kopartılan peynirin, çökeleğin sofraya gelmesini, hamuru incecik açılmış otlu gözlemelerin sacdan indirilmesini beklerdin. Yalnızca güne değil, hayata, dünya nimetlerine yeniden başlamak gibiydi her şey.

Kapı önlerinde bir yandan çene çalarken yayık sallayıp iş gören kadınların tuluk başındaki ritmine kapılarak yalvarırdın onlara "Biraz da ben sallayayım," diye... Ankara'dan, Istanbul'dan yaylaya gelmiş memleketlilerin gönüllerini her vesileyle hoş tutmak isteyen bu aydınlık yüzlü kadınlar, bir kan bağı ilişkisine işaret eder gibi "Gel bakalım memleketlim," diye gönülden seslenirlerdi sana.

Her yemiş toplamaya çıktığınızda çalısının dikenleri ellerini yol yol çizip kanatsa da, ekşisi ağzını kamaş kamaş yapıp kırmızısı dudaklarını al kana boyasa da azimle topladığın kuşburnuların çoğunu daha yayla evlerinin eşiğine varmadan yolda yiyip bitirirdin. Oburluktan çok hayata duyulan iştahın insanı tabiatla bütünleştiren kışkırtmasıydı bu.

O günlerden kalma birkaç imge daha: çam çırasının kokusu, ağaç balının tadı, kurumuş kozalakların ocakta yanarken çıkardığı patlama sesi, ağzı tülbentli bakraçlarda bekleyen yoğurdun kaymağını parmağına dolayıp almanın keyfi ve hamuru püre haline getirilmiş patatesle karıldıktan sonra kızgın yağda pişirilen pişi...

Çocukken en sevdiğim şeylerden biriydi pişi. Annemin adak yemeğiydi; Mardin'de olsun, Ankara'da olsun çeşitli nedenlerle pişi yapar, ölmüşlerin ruhuna konu komşuya dağıtırdı.

O öldükten sonra kimse pişi yapmadı bana.

Tabiatın kucağında nennelenmiş bir çocukluğun insanı daha dünyalı yaptığına olan inancımı belki biraz da o günlerin mutlu, tasasız anılarına borçluyum. Dağın doruğuna, suyun pınarına, ormanın yüreğine bu denli sokulabilen bir çocukluk insanın elini hayat boyu bırakmıyor bir daha...

At binmeyi öğrenmeye çalıştığım o yazların birinde, dedem Çakır Hakkı'nın atından düşüp yolun yüksek kenarındaki yarın başına kadar sürüklenmiştim. Birkaç adım sonrası uçurumdu. Korkmuştum, hemen gerisin geri binebilseymişim ata, korkum geçermiş meğer. Olmadı. Bir daha at binemedim.

O serin yazlarla ilgili sayılı kötü anılardan biridir bu.

Sadiye halamsa, bizimle birlikte yaylaya geldiği yazların birinde köyün değme binici erkeklerine taş çıkartırcasına at binmiş, dağlara doğru doludizgin sürdüğü atın sırtında ufukta kaybolup hava kararana dek dönmeyince de yayladakileri derin bir merak ve kaygı almıştı. Kaybolduğundan ya da yolda başına bir şey gelmiş olabileceğinden korkuluyordu. Birkaç atlı ardı sıra aramaya çıkmıştı onu. Mühürlü bir sessizlik çökmüştü ortalığa. Herkes kapısının önüne çıkıp gün sönümüne dek ayakta dikilerek gözleri ufukta, elleri böğründe halamın dönüşünü beklemişti. Nihayet gün kavuşurken ufukta beliren atının sırtında başındaki yemenisini savura savura muzaffer bir komutan edasıyla dönmüştü halam. Demesine göre at deli çıkmış, onu alıp kaçırmıştı. Onun gözüpekliği; bir "hatun kişi" olarak bu kadar iyi at binmesi, eyeri sağlam tutan dizgin hâkimiyeti, dönüp dolaşıp sonunda yaylanın yolunu bulması herkesi şaşırtmıştı. Ailemizin Mardin'de, Savur'daki kavaklıklarda, Gercüş dağlarında nice at koşturmuş yavuz kadınları gibi halam da Kızıltepe düzlüklerinde, genç yaşta gelin gittiği Tirraşe köyünde epey at koşturmuş zamanında. Bir anda yayladaki herkesin fazladan saygısını kazanıp gözdesi oldu. Haliyle en çok annem korkmuştu onun "kadın başına" bir atın sırtında gün boyu ortalıktan kaybolmuş olmasından; marifetiyle her ne kadar akrabaları karşısında yeni bir gurur vesilesi yaratmış olsa da pek kızmıştı halama.

Paranın Cinleri benzeri bir kitap olarak "Harita Metod Defteri"ni yazmaya karar verdiğimden beri içimin kâğıda dökmekte ısrarcı olduğu anılardan biri, yaylada geçen o yazlarda oynadığımız sıradan bir çocuk oyunuyla ilgilidir. Bunca söz, lafı buraya getirmek içindi. Bu konuya ilişkin giriş niteliğinde bir yazıyı ilk kez 3 Haziran 1993'te kaba bir müsvedde halinde kâğıda döküp bir kenara bırakmışım; bu metni yazıp bitirdikten sonra buldum onu; baktım o zaman da hatırladığım ve takıldığım ayrıntılar aynıymış. Bu çeşit doğrulamalar, bir yazar için, dile getirmek istediği anıları karşısında belleğin haklılık payı anlamına gelir.

Yayla evlerinin arasında oyun yeri olarak seçilen geniş, düz bir açıklıkta karşılıklı dizilip tek sıra halinde el ele tutuşarak saf tutan iki takımın birbirinden oyuncu kapması esasına dayanan bu oyuna başlarken taraflardan biri diğerine şöyle seslenir:

"Mendilim köşe köşe, bizden size kim düşe?"

Seslenilen taraf karşı takımdan kolay yem olacağını düşündüğü birini seçerek aynı biçimde karşılık verir:

"Mendilim köşe köşe, sizden bize Ali düşe."

Taraflar karşılıklı saflaşırken aralarında hız alabilecekleri bir koşma mesafesi bırakmışlardır. Seçilen kişi onlara doğru koşmaya başlamadan önce el ele verip sımsıkı saf tutmuş bekleyen karşı tarafın zayıf halkasını gözüne kestirmeye çalışır. Burada amaçlanan, seçilen oyuncunun koşarken hız alıp güç toplaması ve tam yanlarına vardığında avuçlar birbirine yapışacak biçimde birleştirdiği ellerini bütün gücüyle indirmesiyle karşı tarafın safında gedik açması, o zinciri kırmasıdır. Oyuncular yan yana sıralanırken daha güçlü olanlar yanlarına daha zayıf olanları seçerek kendi aralarında bir güç dengesi tutturmaya çalışırlar. Zayıf olanın eli çözülse de güçlü olan diğerini sımsıkı tutarak indirilen darbeyi boşa çıkarabilir.

Diyelim ki Ali tutuşan iki eli çözmeyi başarmışsa kendi tarafına dönerken onların arasından bir oyuncuyu yanına ganimet olarak alıp takım arkadaşlarının arasına döner, karşı taraftan koparmış olduğu oyuncuyla kendi safını güçlendirmiş olur. Burada aynı zamanda önemli olan bir diğer şey, mümkün olduğu kadar karşı taraftan oyuncu kapıp kendi takımının sayıca güçlenmesini de sağlamaktır. Eğer hamlesinde başarısız olmuşsa Ali, az önce yenemediği tarafın saflarına katılıp onlardan biri olur. Oyunun seyrine göre safların kendi içindeki oyuncu sayısı azalıp çoğalarak taraflardan birinin kesin galibiyetiyle sonuçlanana dek oyun böyle sürüp gider.

Genellikle öğleden sonraları başlardık bu oyunu oynamaya ve ellerimiz, bileklerimiz ne denli ağrısa da karanlık çökmeye, gözler karşı tarafta kimin nerede durduğunu bile seçemez hale gelmeye

başlayana dek oynamayı sürdürürdük. Bu sırada inen günle birlikte her birimizin adı tek tek çağrılırdı evlerden, akşam olmuştur, yemek yenecektir, artık eve dönme zamanı gelmiştir. Çocukların oyun doymazlığı büyükleri bezdirir, bir gün önce aynı şeyler olmamış gibi hemen her gün çocuklarla büyükler arasında benzer teraneler yinelenirdi.

Ne zaman bu oyunu ansam gözümün önüne, karşı tarafta saf tutan çocukların ardında akşamla gölgelenen mor dağların mahzun görkemi düşer. Tabiatın önünde poz verir gibi bakmaktadırlar sanki bana, havanın yoğunlaşan alacası her birinin yüzünü tek tek yutmuş, gövdelerinin çizgileri silikleşerek birbirine karışmıştır. Işıksız köylerde günün çekilmesiyle kendi içine kapanan tabiatın dilsizliği dünyayı iyice kimsesiz kılar. Her gün baktığımız göğün, yine her gün bizi şaşırtmayı bilen renkleri, gölgeleri, lekeleri tabiat karşısında duyduğumuz hayranlığı yaşımıza büyük gelen bir hüzünle güçlendirir. Tabiat, hiçbir şey yapmadan yalnızca kendindeki değişimleri usulca bize açan varlığıyla bile insanın gözlerini, ruhunu eğitir; kalbini yumuşatır.

Elektriğin bulunmadığı yayla evlerini gaz lambası ışığı, ocak alevi aydınlatır; bu nedenle herkes tabiatın saatine göre erken yatıp gündoğumuyla kalkardı.

Kimi zaman günün yorgunluğu daha yemek sonrası başımız anamızın dizindeyken bizi teslim alır, gözlerimizi dikip alevlerine daldığımız ocağın ateşi yüzümüze titrek alevlerle vururken oracıkta uyuyakalırdık. Yayla evlerinin altındaki küçük ağıllara kapatılan kömüşlerin, ineklerin böğürtüsü uykularımıza karışır, sabahın horozlarıyla uyanırdık. Mutlulukla uyanırdık.

Sonradan çok düşündüm: Neden çocukken biraz gönülsüz oynadığım, oynarken pek de mutlu olmadığım bu oyunu ısrarla anıyor ve ille de yazmak istiyordum? Bu oyunda benim için saklı duran neydi? Herkesin çocukluğunda mahalle aralarında oynadıkları böyle sıradan oyunlar yok muydu? Her çocukluk anısının sahibinden başkasına pek bir şey ifade etmeyen yanlarının yazıya gelen

nesi olabilirdi ki? Belki de bu anının kendisinden çok bende bıraktığı izin nedenini konu etmeliydim.

O zaman da farkındaydım: Bu oyunu oynarken diğer çocuklar kadar şen ve kaygısız değildim ben. Sonradan öğrendiğim kavramlarla terimlendirecek olursam, saf değiştirme ve güçler dengesi üzerine kurulu bu oyunun doğasında hoşuma gitmeyen, hatta içimi acıtan, ama ne olduğunu bilmediğim, adını koyamadığım tuhaf bir şey vardı. Diğer çocuklardan farklı olduğunuzu anladığınız böyle anlarda, insan önce kendi içinde dışlanmış hisseder kendini. Onu diğerlerinden ayıran bir şeyin varlığını keşfetmek, bir yanıyla yalnızlığın keşfi anlamı da taşır. Bazı çocukların büyürken en çok keşfettikleri şey yalnızlığın çeşitleridir aslında. Kendisi bir biçimde farkında olsun ya da olmasın, bir çocuğun şu ya da bu nedenle diğerleri gibi biri olmadığını anlamasının her zaman ruhsal bir bedeli vardır. Kimi zaman ödemesi ömre yayılan bir bedeli...

Bu oyunda az önce el ele tutuşup sımsıkı kenetlendiğiniz bir arkadaşınızı az sonra karşı takımdan biri olarak size hırsla saldırırken görmek hoşuma gitmiyordu. Hem sonra zaman zaman içimizden birilerinin bu oyunu masum bir çocuk oyunu olmaktan çıkaran kurnazlıklarını, hilelerini görebiliyordum. Örneğin, birlikte yan yana saf tuttuğunuz bazı arkadaşlarınız karşı tarafın güçlendiğini gördükçe bir an önce yenen tarafa ilhak etmek için yanınızda yeterince sağlam durmaz, gönülsüz davranır, gerektiği ölçüde mücadele etmezdi. Güçlüden yana olmanın ne denli erken yaşta öğrenildiğini, güç stratejileri geliştirmeye, gizli pazarlıklar yapmaya ne denli erken başlandığını biraz da bu oyunlardan öğrendim. Oyunların bizi hayata hazırladığı doğruysa eğer, bu çeşit oyunların modelleri ve aktörleri yaşamımızın ileriki yıllarında başka koşullar, başka roller altında karşımıza çıkmak üzere bizi bir yerlerde bekliyor olmalıydı.

Oyunun çekirdeğinde içimi çizen şeyin ne olduğu zaman zaman vardığım yaklaşık sonuçlarla zihnimi yoklayıp durmuş olsa da, benim için en berrak anlamına ancak faşist bir askeri darbe olan 12

Eylül öncesinin çalkantılı günlerinde kavuştu. O sıralar nedense bu oyunu sıklıkla anar olmaya başlamıştım; belli ki oyun zamanla zihnimde sadakate, ihanete, aidiyete, saf tutmaya ilişkin bir metafor niteliği kazanmıştı. Yazar olduğum için işim gereği dramatize ederek anıları restore etmek değildi yaptığım, sanırım kafam daha çocuk yaşlardan başlayarak eğretilemeler, metaforlar, dramatik kavramsallaştırmalarla işliyor ve bu çocuk oyununun içeriğindeki saklı ögeleri kendiliğinden bir hayat bilgisine dönüştürüyordu.

Daha sonraları kimi PKK gerillalarının zamanla itirafçılara dönüşmesi sırasında da bir saf ve taraf değiştirme sorunsalı olarak bu oyun sık sık aklıma düştü.

Üniversite yıllarımda 12 Mart askeri darbesi sonrası asılmış olan Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının kurduğu THKO mirasının izini süren "Halkın Kurtuluşu" fraksiyonunun bir sempatizanıydım. O sıralar her fraksiyonun gündeminde örgüte sızan siyasi polislerin, muhbirlerin, bir dönem örgüt üyesiyken zamanla polisler tarafından devlet safına kazandırılmış kişilerin varlığı ciddi bir kuşku, hatta zaman zaman ucu paranoyaya varan tehlikeli bir kaygı nedeniydi. O günlerde aynı fakültede Halkın Kurtuluşu içinde yakın olduğum bir arkadaşın siyasi polis olabileceği kuşkusu fısıldanmaya başladığında, buna hiç ikna olmamakla birlikte incinmiş, bir süre ne yapacağımı, nasıl tavır takınmam gerektiğini bilememiştim. Gerçekten polis olsaydı, zamanının önemli bir bölümünü niye benim gibi sıradan bir sempatizanla geçirsindi ki? Saf değiştirenlerin, karşı tarafa geçenlerin kişilik özelliklerini, onlardaki bu köklü değişimin dinamiklerini anlamaya çalışmak, insan olarak da, yazar olarak da her zaman kafamı fazlasıyla meşgul eden bir mesele oldu.

Sonraki yıllarda kendi hakkımda vardığım sonuçların bilgisiyle "Mendilim köşe köşe" oyununda beni çizen şeyin ne olduğunu yeniden tartmaya başladığımda görüyorum ki, sanırım benim için yalnızca ahlaki ilkelere ilişkin bir sorunun kabuğunu kaşımıyordu bu oyun, aynı zamanda bendeki "ayrılık anksiyetesini" de tetikli-

yordu. Bir oyunun içinde de olsa bir yerden sökülüp alınıyor, başka bir aidiyete götürülüyordum. Anneden ilk kopuşun bende gömülü ilk anılarına kadar gidiyor muydu bunun ayak izleri, bilmiyorum. İçimizin bizden habersiz kurduğu bağlantıları kim bilebilir ki? Biz onlara bakarak doğruluğundan hiçbir zaman emin olamayacağımız bazı yakıştırmalarda bulunabiliriz ancak. Şimdi yaptığım gibi.

Yıllara ve koşullara bükülmez bir dirençle karşı koymak kolay değildir. Gelgitler, saf değiştirmeler, karşı tarafa geçmeler, güçlü olana yanaşmalar, iktidardakiyle iyi geçinmeler, bir uçtan ötekine savrulmalar, dün karşı çıktığınla bugün uzlaşmalar, güne, zamana ayak uydurma adı altında eğilip bükülmeler, dönem sahiplerinin suyuna gitmeler üst üste üç askeri darbe yaşamış bir ülkenin insan malzemesinde yol açtığı tahribatın uzantısı olarak ne yazık ki birçok kişinin kaderini çizdi, hayatının rotasını şaşırttı.

Bu çocuk oyununun bende tetiklemiş oldukları üzerine zaman zaman dönüp düşündüğüm oldu. Sonuçta adı üstünde bu bir oyundu. Üstelik bir çocuk oyunu. Sahi bu örneği niye bu kadar büyütüyor, bu kadar ciddiye alıyordum? Ama yaşamım boyunca iskambil oyunları dahil bütün oyunları ciddiye almış biri değil miydim ben? Oyunları ciddiye alanların yaşam içindeki kayıp ve kazançları da ona göre değil miydi? Bu nedenle ne kazandım, ne kaybettiysem hepsini kabulüm bildim.

Şimdi düşünüyorum da galiba çocuk aklımla bu oyun içinde öteki olmayı, ötekileşmeyi keşfetmiştim. Ne de olsa çocukluk kendimizi öteki olarak algılamamızın en önemli evresidir. Bir olasılığa işaret eder. İleride olabileceğimiz bir benliğin olasılığına. Somut oyuncaklarla oynanan oyunlardaki "ötekileştirmeyle", hayal edilen, imgelenen, düşlemlenerek kurulan oyunlardaki ötekileştirmeler arasında temel bir fark var kanımca; hayal gücünün işleyiş ve biçimlenişine ilişkin önemli ve temel bir fark... Çocukken oynadığımız oyuna kendimizi ne denli kaptırsak da elimizdeki uyduruk oyuncağın bizi uzay fatihi yapmadığını için için biliriz, ama karşı

tarafa geçip onlar adına yarışa katılmanın bizi başkalaştıracağını sezer, hele bunun kendimiz için bir tehlike olduğunu hissediyorsak, korkarız. Çocuk ya da yeniyetme aklımızla bunun kelimelerini bilmeyiz elbet, ama günün birinde olmadığımız biri olmaktan, yahut olmadığımız biri gibi yaşamaktan, davranmaktan korkarız. Kendi olmayı göze alabilenler galiba cesaretlerinin birazını da benim gibi korkularından alıyorlardır. Oyunlarda tanıdığım ötekilerden biliyorum: Korkmadan cesur olunmaz. Korkularımızın bizi yenmesine değil, güçlü kılmasına izin verdiğimizde ancak hayata kendi mendilimizi açabiliriz, düşmeden, düşürmeden... başkalarının eline ya da yerlere...

Kasım 2009 - Ocak 2010

Kuyunun ipi

Mardin'de büyüdüğüm evin avlusunda derin bir kuyu vardı. Orada birçok evin kendine ait kuyusu olur; her kuyu kendi su kaynağının dışında, geniş damları boydan boya çevreleyen, her yıl özenle bakımı yapılıp temizlenen olukların taşıdığı yağmur sularıyla da beslenirdi. Dam oluklarının en önemli sorunu sık sık temizlenmesi gereken güvercin pislikleriydi; çocukluğumun Mardini'nin göğünden güvercinler, kumrular, kırlangıçlar eksik olmazdı. Ne zaman başınızı kaldırıp göğe baksanız kanat süzen kuşlar, takla atan güvercinler görürdünüz. Bir ressamın fırçasından çıkmışçasına dam kenarlarına dizili güvercinlerin, kumruların gün boyu kuğurtusu eksilmezdi evlerin üzerinden. Avlularına güvercinlik, kuş barınağı kuran meraklılar mevsim dönümlerini burada besledikleri kuşlarla izlerdi. Çam ağaçlarının, gül dallarının serin gölgesinde gezinip avlu içlerindeki havuzların başında kanat çırpan kuşlar çocukluğumun değişmez imgelerindendir.

Kuyuların ağzı kalın tahta kapaklarla sımsıkı örtülür, üstlerine çocukların kaldıramayacağı ağırlıkta taşlar yerleştirilir; gözlerini iyice korkutup oradan uzak tutmak için kuyu ağzına fazla eğilip bakanları kapıp götüren su cinlerinin tekinsiz varlığından günün birinde kendini kuyuya atarak canına kıyanların orada barınan ruhlarına varana dek nice ürpertici hikâye anlatılır dururdu.

Derdini kimseye söylemeden gün günden dalgınlaşıp sonunda kendini kuyuya atan mutsuz kadınlara, biri tarafından namusu kirletilince artık yaşayamayacağına karar veren çocuklara, kederinin nedeni hiçbir zaman anlaşılamayan solgun görünüşlü karaduygulu gençlere, her gün uğradıkları sıradan zulmün yükünü daha fazla taşıyamayacağına inanan evlatlıklara, beslemelere ait sonu kuyuda ölümle biten nice dokunaklı hikâye ağızlarda gezerdi. Hikâyeleri bize uzak, kendileri yabancı da olsa derinden kederlenirdik onlara. Bir zaman ortadan kaybolduktan sonra şişmiş bedenleri su

yüzüne vuran ölülerin görüntüsü bazen rüyalarımıza girerdi. Ev içlerinin söze dökülemeyen dilsiz, bulanık karanlığından avlunun kuytusunda bekleyen ölümün kesin karanlığına bir kuyudan geçilirdi sanki. Kuyulu evlerde büyüyen çocukların belleklerinde yıllar yılı sırlarıyla birlikte sulara gömülmüş hayatlara ilişkin nice hikâye uğuldardı.

Çocukluğumuzun güneşi cömert avlularında biri su çekerken başında durup kuyuya sarkıtılan kovanın inişini, suyun yüzeyini dalgalandırışını, sonra içi su dolu olarak ağır ağır yükselişini izlemek ayrı bir keyifti. Başımızda duran biri belimizden tutarken eğildiğimiz kuyuya seslenip kendi sesimizin yankısını dinlemekse en sevdiğimiz şeylerdendi. Yankı hem kendimizdi, hem öteki. Ses bizimdi, ama yankı biraz da kuyuya aitti sanki... Kuyu, sesimizin aynasıydı; bizimle konuşan aynası...

Bazen kuyunun derinliğini ölçmek, ne kadar su kaldığını anlamak için kuyuya üzerine belli aralıklarla düğüm atılarak işaretlenmiş halat sarkıtırlardı. Her yıl beline bağladığı kalın urganlarla kuyuya inip oranın yıllık bakımını, temizliğini yapan gözü pek işçiler bir anda korkusuz kahramanlarımız oluverirlerdi. Kuyudan çıkıp avluya döndüklerinde uzak, tekinsiz ülkelere yaptıkları tehlikeli seferlerden galip dönmüş kahramanlar gibi el çırparak karşılardık onları. Bizim bilmediğimiz yerlere gitmiş, bizim inemediğimiz derinliklere yolculuk etmeyi göze almış kişilerdi onlar. Kuyunun gizemli karanlığını gündüzün çığ ışığına çıkarmış, suya ve kuyuya ilişkin korkularımızı yenmişlerdi.

O gün bugün hâlâ kuyulara seslenirim.

Şimdiyse kuyunun ipini kendi içime sarkıtıyor, çocukluğumdan hatırladıklarım arasında ne kadar geriye gidebilir, geçmişe ne kadar inebilir, orada bulduklarımı gün ışığına nasıl çıkarabilirim, anlamak istiyorum.

Çocukluk anılarımızı anımsamaya çalışırken belleğin kuyusunda en çok nereye kadar inebileceğimiz hepimizin temel me-

raklarından biri değil midir? En erken başlangıç nedir, insan nereye kadar hatırlayabilir sorusu hep bir boşluğun içinde kaybolmaz mı? Kendimize ait hatırladığımız ilk imge, ilk anı, ilk olay; bulanık da olsa gözümüzde canlanan ilk resim nedir? Sanki hayata tam da oradan başlamışızdır. Bizi yanıltan bunun bir hatırlama sorunu olduğunu sanmamızdır. Oysa kendi başlangıcımızı bilemeyiz. Kendi başlangıcımızda sonradan hiçbir biçimde kapanmayan, anımsamaya çalışmakla da doldurulamayacak büyük bir boşluk vardır. O döneme ilişkin hatıra olabilecek olaylar o karanlık boşluk tarafından emilmiştir. Anılarımızı yazmaya başlamak için bir başlangıç noktası aramak boşunadır. İlk anılarımız, anısızlığımızdır.

Yeryüzünde tüm insanların bir varoluş yazgısı gibi paylaştığı bu boşluğun dışında benim ikinci bir boşluğum daha vardı.

Diğer çocuklardan ve çocukluklardan farklı olarak benden yıllarca saklanan, aile arasında konuşulanlar, sonradan anlatılanlar arasında adı hiç geçmeyen doğumumdan sonra Istanbul'da geçen on bir aylık bir dönemi vardır hayatımın. Oraya, o günlere ilişkin hiçbir resim yok belleğimde; çok yıl sonra teyzemden bölük pörçük dinlediklerimse hiçbir şey çağrıştırmıyor. Doğumumdan sonra annem, teyzem ve anneannemle birlikte yaşadığım evin, Istanbul'da geçirdiğim günlerin rengi, kokusu, sesi yok bende. Ben oradaymışım, ama orası bende yok.

Gözümün önünde canlanan ilk bulanık resimler Mardin'de anacadde üzerinde "Emir Hamamı"nın karşısına düşen merdivenlerle çıkılan ve aile arasında "yüksek ev" diye tabir edilen eve ait. Bu kitabın kapağında yer alan o evde çekilmiş fotoğrafta üç yaşındayım, sobanın kenarında çubuklu pijamamı kurutuyorum. O yüksek evin alt katın girişindeki cümle kapısı ortak kullanılan genişçe bir hayata açılırdı, bu kattaki evlerde ve sağ taraftan çıkılan merdivenle bağlanan bizim sıramızdaki katta başka aileler otururdu. Bizim eve çıkılan soldaki merdivenin basamakları yamru yumru –nedense yaz kış hep kaygan olarak hatırladığım– taşlarla döşe-

liydi. Merdivenden düşmemden çok korkulur, ben inip çıkarken elimden biri tutardı hep. Kendi başıma inip çıkmaya başladığımda annemin merdivenin ince demir çubuklardan yapılma tırabzanına sıkı sıkı tutunmamı tembih eden sesi olanca canlılığıyla kulaklarımdadır. Düşmek çocukluğumun en büyük korkularındandı.

O evde babaannem, halam ve *Paranın Cinleri*'ndeki "Bunlar Artık Yok" başlıklı metinde öyküsüne yer verdiğim Lütfüye halamın kızı Nevzat'la birlikte yaşardık. Ev içinde dar bir merdivenle üst katta babaannemin odasına çıkılırdı; onun boğuk, buğulu sesini, hep ağırbaşlı bir kederle bakan yüzünü, ağaç yaprakları gibi ışıyan gözlerini hatırlıyorum. Sanki pencerenin kenarına oturmuş, camdan vuran solgun ışıkta hâlâ şefkatli bir dalgınlık içinde bakıyor bana.

Alt katta evin cümle kapısının girişindeki sağ tarafta yer alan komşunun evinde mangalın üstündeki kaynar su dolu çaydanlığı bacaklarıma devirerek haşlandığımı, canımın ne çok yandığını, bu yüzden aylarca yürüyemediğimi, eve gelen bir sağlık memuru tarafından bacaklarımın derisinin her gün soyulup pansuman yapıldığını anımsıyorum. Haşarı değil ama meraklı, hareketli bir çocuktum. O evde başıma gelen ikinci kötü anım annemin iri taşlı yüzüğünün –artık ağzımda ne işi varsa– soluk borumu tıkayıp beni soluksuz bırakmasıyla ev ahalisinin başıma üşüştüğünü, o an öleceğime sahiden inandığımı, ben kıpkırmızı kesilmiş bir yüzle çırpınıp dururken ev işlerine yardım eden babamın teyzesinin gelini olan Lütfo'nun parmağını gırtlağıma kadar sokup ağzımı kan içinde bırakmak pahasına yüzüğü çekip çıkardığını hatırlıyorum. Can acısının insana varlığını fazlasıyla hissettirdiği bu çeşit olayların anısı, acıyan etin kazandırdığı kesinlik duygusuyla bellekten hiç silinmiyor galiba.

O yüksek evin avlusunda merdiven altının kafeslenmiş geniş boşluğunda beslediğim geyiğimi, tavşanlarımı hatırlıyorum. Sayısız biçimde çoğalan, gün günden bakımı zorlaşan tavşanlarımın benden habersiz bir gün içinde alınıp götürüldüğünü, bu kaybın çocuk kalbimde yarattığı üzüntünün tarifsizliğini hatırlıyorum; ar-

dımdan, "Çocuktur çabuk unutur," dediklerini, benimse hiç unutmayacağımı kendime söylediğimi hatırlıyorum. Bunları hatırladıkça kalbimin yemin etmeyi erken öğrendiğini, birçok başka şeyin yanı sıra bir çocuğu büyüten şeyler arasında hatırladığı ya da hatırlamadığı kayıplarının ne denli önem tuttuğunu düşünüyorum.

Üç tekerlekli bisikletimi, Istanbul plakalı kırmızı arabamı o evin avlusunda sürdüm. Pedalları hâlâ gözümün önüne gelir. Mardin'de böyle büyük arabası olan ilk çocuktum. Çok yıl sonra Istanbul'da karşılaştığım Polin ve Yvon'ların yeğeni olan Süheyla, o arabaya binmesine izin verdiğim şanslı çocuklardan biri olduğunu, bu yüzden kendini hep ayrıcalıklı hissettiğini söylediğinde anılarımızdaki kayıt farkını düşündüm; benim hatırlamadığım bu olay, onun hiç unutamadığı çocukluk anılarından biriymiş meğer.

Biz o evde yaşarken sünnet oldum. Alışverişe çıktığımız bir gün uğradığımız dükkânların birinde gördüğüm omuzdan bele inen simli kuşağa, süslü başlığa, işlemeli terliklere tav olup aynı gün verilen ani bir kararla, Hac'Kermo ailesinin Akikol soyadını almış

kanadından "Köro" dedikleri Kör Emin'in kucağında sünnet edildiğimi hatırlıyorum. Bölgede sünnet edilen çocuğu o sırada kucağında tutan kişiye "kirve" denilir ve bu durum, o kişiyle aile arasında bir kan bağı yoksa bile bu olayla birlikte taraflar arasında bir tür hısımlık, akrabalık ilişkisinin kurulmuş olduğu anlamına gelir. O günden sonra Köro sadece evin, ailenin bazı işlerine koşuşturan "babamın adamı" değil, aynı zamanda benim kirvemdi. Acımaz dediklerinin acıdığını, ama babam üzülmesin diye "hiç acımıyo," dediğimi hatırlıyorum. Tuhaftır, bu çeşit konularda metanetli olan, gerektiğinde duruma el koyan annem olmuştur. Benim o simini, süsünü pek beğenerek tav olduğum sünnet kıyafetlerini ancak o gün sünnet olmayı kabul edersem alacağını söyleyerek benimle pazarlık etmiş, sünnetçiye haber gönderilmesi, yatağımın hazırlanması, babamın bu işten son anda haberdar edilmesi birkaç saat içinde olup bitmişti. Sünnet yatağımın süslü dantel yastıkları, kapitone atlas yorganımın fistolu kenarları ve tertemiz sabun kokuları içinde pencere kenarındaki pirinç yatağımda sürekli şımartılmayı bekleyerek yattığım günleri hatırlıyorum.

O evden taşındığımızın yılı ilkokula başladım ve Mardin'i terk edene kadar, üç yol ağzında, arkasında Mardin PTT'si önünde Şehidiye Camii olan, o avlusu kuyulu evde oturduk.

Kuyuya sarkıtılan ipin üzerine ölçüm bildiren düğümler atıldığı gibi, en uzak geçmişi anımsamaya çalışırken sonradan adlandırılmış düğümler atarak ilerliyor kendi içine insan. Şimdi yapmaya çalıştığım gibi belleğin kuyusundan Dil'e, dilime tutunarak yukarı çıkmaya çalışıyorum. Ne kadar yazıp söylesem de, asıl hayatım sanki hatırlayamadıklarım arasında saklıymış duygusundan kurtulamıyorum.

Aralık 2009

Tutunmak

Bir ipe, bir dile tutunmak... Belki de insanoğlunun yaptığı budur; doğumuyla birlikte düştüğü ilk kuyudan, kara ve belirsiz boşluktan bir dile tutunarak çıkmak ister. Bu, onun ortak yazgısı için bir metafor olabileceği gibi tek tek her bireyin, kökeni belki de anısız günlerine inen yaşamında aldığı ilk kopuş yaralarını telafi etmek için tutunduğu iptir. Birçok kişinin simgeler düzeyine geçmek isteğinin, sanat yapma ediminin altındaki boşlukta bu ip sallanır durur. Tutunarak, dünya yüzüne çıkmak. Bir değiş tokuş. Boşlukta aldığımız öncü yaraları sanat eserleri ve ifade araçlarıyla değiş tokuş etmek.

Ben hiç hatırlamıyorum, annem anlatırdı: Mardin'de, yüksek evdeki günlerimizde salonun iki duvarının birleştiği köşesine gider, sırtımı odaya, yüzümü duvara verip hiç kimsenin anlamadığı bir dilde ama düzgün olduğu duygusu uyandıran cümleler kurarak akıcı bir biçimde konuşurmuşum. Sorarlarmış bana, "Oğlum sen nece konuşuyorsun?" diye. Kimselere yanıt vermeden o bilinmeyen dilde aynı akıcılıkla sürdürürmüşüm konuşmamı. Annemi sonradan çok sıkıştırdım o olaya ait ayrıntıları hatırlaması için, ama onun hafıza kayıtları bana bu konuda fazla yardımcı olamadı. "Ne bileyim işte, üç dört yaşına kadar böyle konuşup durdun," dedi. Bir de konuşurkenki ciddiyetim kalmış akıllarında. Belki de kendi "ağlama duvarımı" ilk orada keşfetmiştim. Ömrümün ilk aylarını geçirdiğim Istanbul'daki anısız günlerimden sonra birdenbire kendimi aynı anda üç dilin konuşulduğu bir yerde bulmuş olmanın kendimce dilini bulmaya çabalıyordum belki de... Dili, kendime bir varoluş olarak seçmiş olmamın kaynağı o günlere kadar iniyor olabilir mi, bilemem.

Dilin, dille ilişkimin bende nasıl bir derin varoluş sorunu yaratmış olduğuna ilişkin yıllar sonrasına ait anılmaya değer akıl zorlayıcı iki olay anımsıyorum. Almanya'da olduğum ve birkaç sözcükten fazla Almanca bilmediğim ilk günlerin birinde Mannheim'daki büyükçe bir markette alışveriş yapmış, ödeme için kasaya gelmiştim. Önceki deneyimlerimden biliyordum: Malların çoğu "barkod"ludur, diğerlerininse üzerindeki etiketlerde fiyatları yazılıdır. Kasiyer onları tarar, peşin ödeme yapacağınız bellidir, sonuçta bir sorun çıkmaz. O gün kasiyerin bir şey soracağı tuttu, anlamadım, ilkin anlamaya çalıştım, sonra bir anda algı kapılarımın kepenklerini indirdiğini hissettim, kasiyer ısrarla bir şey soruyor ben tek bir söz bile edemiyordum, böyle durumlarda bilinen herhangi bir dilde "Ben" demeyi bile unuturum; bunun üzerine kasa sırasında bekleyenler bana yardımcı olmaya çalıştılar ama tamamen kilitlenmiştim. İçimde derin bir sızı hissettim. Neye olduğunu bilmediğim bir küslük. Kızgınlık, pişmanlık, incinmişlik. Hiçbir şey söylemeden aldığım her şeyi orada bırakıp çıktım. Kaçarcasına çıktım. Dilsiz kaldığım zamanlarda yaşadığım bu paniğin, böylesi bir kilitlenmenin bilebildiğim hiçbir mantıklı açıklaması yok. Böyle durumlarda gerçekten kendimi tanıyamıyorum, bunu bildiğim için şimdi gittiğim her yabancı ülkede mutlaka bir Türkçe çevirmen isterim yanıma. Nitekim kaç yıl sonra Berlin Literaturhaus'un konuğu olarak çağrıldığım bir seferinde karşılamaya Türkçe çevirmen göndermedikleri için akşam kaldığım otelde önemsiz bir sorun yaşayınca ertesi sabah kimseye bir şey söylemeden ilk uçakla geri dönmüştüm. Uçakta, sakin kafayla, otelde yaşanılan sorun sırasında yapılması gereken olası konuşmayı hayalimde canlandırdığımda, söylemem gereken sıradan cümleleri hem Almanca, hem İngilizce olarak tek tek bildiğimi fark ettim. Onlar içimde bir yerde duruyor, ama o an zihnim kısa devre yapıyor, ben onlara ulaşamıyordum. Bazı durumlarda kendimi kilitleyerek cezalandırıyordum.

Kim bilir belki de bana her öyküsünde bir dilsiz kahraman bulunan *Lal Masallar* kitabını yazdıran yıllardır içimde barınan o dilsizdi.

Yakın tarihte gördüğüm bir rüya derin bir korkuyla uyandırdı beni: Uzun, geniş bir yatağın yanında yerde dizlerimin üzerine çökmüşüm, yatağın kırık beyaz renkte çarşaf mı, pike mi olduğunu tam anlamadığım örtüsünün belli belirsiz nemini hissediyorum kollarımda, dirseklerimde. Az önce o yataktan annem kalkmış gibi, ama benim yüzünü tam oturtamadığım bir anne bu. Bir tek geceliği üstüne giydiği kolsuz yün yelek çok canlı. Benimse üzerimde Mardin'de yazları çocuklara giydirilen mintan cinsinden yerlere kadar uzayan beyaz, hafif bir giysi var, yüksek evin avlusunda üç tekerlekli bisikletimin üzerinde çekilmiş bir çocukluk fotoğrafımdaki mintanın bir benzeri ve daha uzunu bu. Yüzümde küçük çocuk ifadesi, şaşkınlığı, masumiyeti var; yatağın üstünde duran deftere bir şeyler çiziktiriyorum, dilimin ucunu dişlerimin arasında kıstırmış kargacık burgacık yazılarla alfabeyi öğreniyor gibiyim, bir yanımda arkadaşım Yıldırım, diğer yanımda oğlu Ali var. Ali aslında kocaman bir delikanlı olmuş ama ben onu, çocuk haliyle görüp benimle birlikte yazı yazmayı yeni öğreniyor sanıyormuşum. İkisinin yüzünde de bana yönelik yoğun bir acıma duygusu okunuyor. Arkalarda bir yerde annem Habibe kaygılar içinde beni götürecek otobüsü bekliyor, bana duyurmamak ister gibi alçak sesle Yıldırım'la konuşuyor, yaşı çok ilerlemiş artık bana bakamayacak durumdaymış, umarım gittiğim o bakımevi gibi yerde bana iyi bakarlarmış. Beni birilerinin merhametine emanet eder gibi söylüyor bunları. Sesinde pişmanlık ve bağışlanma isteği.

Bu sırada benim harfleri sökme çabamı kederli gözlerle izleyen Yıldırım, söylediklerini nasıl olsa benim anlamayacağımdan emin olarak Ali'ye dönüp üzgün bir sesle, "Ahh Aliciğim," diyor, "Amcan zamanında o kadar güzel kitaplar yazmıştı ki, onu böyle gördükçe içim parçalanıyor şimdi." Meğer aradan yıllar geçmiş, ben hafızamı yitirmiş, yazı yazmayı unutmuş, harfleri bile tanıyamaz bakıma muhtaç bir çocuk haline gelmişim ama bunun farkında değilmişim. Yıldırım'ın sözleriyle birden korku içinde uyandım. Çok rüya gören biriyimdir, ama çok az rüya beni bu kadar korkutmuştur.

Sanki yıllardır tutunduğum ip kuyuya düşmüştü.

Anneannem, teyzem ve annemden oluşan ailemin Istanbul kanadıyla tanıştığımda, ömrümün ilk aylarına ait bazı olayları bölük pörçük onlardan dinlemeye başladım. Şimdi anlatacağım olayı diğerleri öldükten çok sonra geriye bir tek o kaldığında teyzem anlatmıştı bana, bu hikâyeyi dinlediğimde artık elli yaşımı geçmiştim; kimi anılarına ne kadar geç kavuşuyor insan!

Annem Muazzez'in hastaneden yeni çıktığı dönemmiş, tedavisi evde yatıştırıcı ilaçlarla sürüyormuş. O sıralar Kadıköy Yeldeğirmeni'nde üç katlı ahşap bir evin orta katında oturuyorlarmış. "İki göz oda," diye tanımlamıştı o evi teyzem. O ev yıkılıp yerine apartman yapılmış sonradan. Gitsem yerinde bulamazmışım. Annemin bana duyduğu sevginin yoğunluğunu örneklemek amacıyla teyzemin o gün bana anlattıkları beni korkutmuş, anlattığı olayın bende bırakmış olabileceği olası hasar konusunda kaygıya kapılmıştım. Ruhbilim konusunda kendimce bildiklerimin, konuya ilişkin yaklaşık da olsa kafamda bir sonuca ulaşamadığını görünce, eski terapistimi arayıp akıl danışma gereği duydum. Bu çeşit durumlarda alacağınız yanıtlar içerdiği olasılıklar nedeniyle çoğu kez üç aşağı beş yukarı zihninizde biçimlenir, ama bu kez sahiden ne düşüneceğimi bilemiyor, sadece kötü bir şey duymaktan korkuyordum.

Teyzemin anlattığına göre annem o sıralar hezeyanlar ve öfke nöbetleri içindeymiş, aldığı ilaçlar yeterince yatıştıramıyormuş onu; buna karşın yoğun bir sahiplenme duygusuyla beni bütün gün kucağından indirmiyor, anneanneme, teyzeme bile vermiyormuş. "Her sabah senin için kapıya süt getiren sütçüye bile kapıyı kendi açar, başkasına açtırmazdı," diyordu teyzem. Onun bu öfke nöbetleri sırasında bana bir zarar verebileceğinden korkuyor, beni kollamaya çalışıyorlarmış.

Yeldeğirmeni'ndeki evde beni kucağından indirmediği o günlerde annemin asıl öfkesi etrafımızı kuşattıklarına ve beni almaya geldiklerine inandığı görünmez varlıklara imiş, bana sımsıkı sarı-

lıp kendisi sağa sola savrularak, "Onu alamazsınız benden, melekler bana emanet etti onu," diye bağırıp çağırıyormuş etrafını kuşattığını düşündüğü karanlık ruhlara, görünmez varlıklara... Meleklerin emanet ettiği çocuk rüyası da hastalığının başladığı liseyi bitirdiği yıllarından kalma.

Bense korkular içinde avaz avaz ağlıyormuşum.

Ne zaman geçmişten bir kayıp parça bulsa insan, onun hayatındaki bir şeyleri mutlak biçimde açıklayabileceğini sanır. Yıllar sonra öğrendiğim bu olayda beni korkutan şey, hezeyanlar içinde sürekli bağırıp çağıran bir kadının kucağında birkaç aylık bir çocuk olarak neler hissetmiş olabileceğim, bu olayın ruhumda bıraktığı olası hasarın izleriydi. Terapi süresince beni yeterince tanıyan terapistimden aldığım yanıtsa rahatlatıcıydı, "Gene de anne kucağındaymışsınız," demişti. "Gene de güvendeymişsiniz, o bağırış çağırış sırasında odanın bir köşesinde yalnız, tek başına değilmişsiniz."

Belki de asıl korkum, kendimin bilmediği zamanlardaki bana neler olduğu, neler yaşadığımdı galiba. Ben olmadan önceki ben. Belki de hiçbir ipin, hiçbir dilin ulaşamadığı yerde duran, şimdi kendisine "ben" diyen o kimsesiz çocuk. Ne zaman ansam merhamet, sadece merhamet.

Aralık 2009

Beyaz mendil

Bazen çocukluğuna ağlarken kâğıt mendil istemez insan; babasının beyaz mendilini arar gözleri.

Babam öldükten sonra ondan kalanlar arasında bir beyaz mendildir sakladığım. Şimdiki kuşaklar bilmez, biz çocukken yıkanıp ütülendikten sonra özenle katlanıp cebimize konan beyaz mendilleri... Bayramlarda, seyranlarda çocuklara mendil armağan etmek de eski, hoş bir gelenekti.

Tabii kâğıt mendil yoktu o zamanlar. Şimdi hayatı kolaylaştıran birçok şey yoktu. Kocalarının cebinden mendil eksik etmezdi kadınlar; her kadın sokağa uğurlamadan önce beyinin, oğlunun takım elbisesinin cebine yıkanmış, ütülenmiş temiz bir mendil koyardı mutlaka. Bazı eski siyahbeyaz filmlerde görürsünüz, ceketinin cebinden çıkarıp gözlerini silmesi için yanlarındaki kadına uzatır ya bazı kibar beyler; öyle işte.

Babamdan kalma sakladığım birkaç şeyden biridir o beyaz mendil. Babamın beyaz mendili. Çekmeceleri düzelttiğim bazı günler elime geçer. Yıllardır kullanılmadığı halde her seferinde yeniden yıkatır, ütületir, çekmecedeki yerine kaldırırım. Hatıranın kuvvetiyle yaşar hayatımızdaki bazı nesneler, eşyalar; eşyaların uykusunu açmak kolay değildir; bu da öyle.

Yıllar geçtikçe, hatırlayarak yaşattıklarımızın ağırlığı daha fazla biner omuzlarımıza, her seferinde biraz daha çok, ama yılların artırdığı kıymetle... Bu yazının yüzünü örten bir beyaz mendil olsun; babadan kalma bir mendil; yazanın okuyanın, ölmüşlerinin başını bekleyenlerin; hatırayı kıymet, şefkati şifa bilenlerin alnının terini kurutsun, gözünün nemini alsın.

14 Eylül 2011, 24 Ekim 2012

Aklımda!

Çocukluğun onca anısı arasında biri yıllar boyunca bir yerlerde durur; zaman zaman öne çıkıp varlığını hatırlatır size. Orada durduğunu. Yitip gitmediğini. Niye? Görünüşte bu kadar akılda kalmayı gerektirecek çarpıcı bir yanı, köklü bir gerekçesi yoktur belki de. Sizde niye iz bırakmış olduğuna fazla bir anlam veremezsiniz.

Şimdi anlatacağım da onlardan biri. Buruk bir ergenlik anısı.

Tuhaftır, o gün üzerimde krem rengi tergal pantolon olduğunu hatırlıyorum ısrarla. O sıralar yeni moda olmaya başlamış bir kumaş cinsi tergal. Hafif, ince, yumuşak. Bahar ayları, belki yaz başı olmalı. İnsanda uzun uzun yürümek, gezip dolaşmak arzusu uyandıran iki yanı ağaçlıklı yollardan geçerek gitmiştim oraya. Her biri bahçe içinde iki buçuk katlı evlerin arasından geçerek. Salonun giriş kapısına yakın tarafında oturuyoruz, sokağa bakan pencerelerde günün yükselen güneşinden az uzakta; gölgeli bir ışıkta... Sonra oturduğum berjer koltuk; hani insana kendini yaşından daha büyük hissettiren gösterişli, eski moda koltuklardan. Goblen kumaşla kaplı, ahşap kolçaklı olmalı.

Ankara. Bahçelievler.

Annemle babamın sonu gelmeyen "aile kavgası" adı verilen hırgürlerinden yılmış, bir şeylere alınıp gücenmiş, kendimi yakın hissettiğim insanların olduğu Sühendan teyzelerin evine atmışım. Bilirsiniz, ergen çocuklar için başka evler, aileler her zaman daha iyi bir sığınakmış gibi gelir. Sühendan teyzenin iki kızı var; küçüğü ablamın hayattaki en yakın arkadaşı. Ben de yıllarca bir abla gibi sevmişimdir onu. Erken ölümü beni derinden etkilemiş, üzmüştür. Buğulu sesini hatırlarım zaman zaman; şefkatindeki sahiciliği.

Nedense yanındayken, "Sühendan teyze" diye hitap eder, ama yokluğunda ondan söz ederken hep Sühendan derdik. Gençken ne

kadar güzel bir kadın olduğunun kalıntılarını üzerinde hâlâ taşıyan; vakur görünüşü, zarif duruşuyla etkileyici bir kadın olan Sühendan, bir genç kızınki gibi ince, düzgün bacaklarına ince siyah naylon çoraplar giyer, dediklerine göre genç yaşta kırlaşmış saçlarını –birçok kadının tersine– boyatmamaktaki ısrarıyla ilgi çekerdi. Bacak bacak üstüne atışında, elinde sigara tutuşundaki zarafeti hâlâ gözlerimin önündedir. Çocuk yaşımda bile onun, kendine layık görmediği bir kocayla evli olmanın kapanmayan hesabıyla yaşadığının farkındaydım; kocasını pek sevmediğini, hatta için için küçük gördüğünü hissederdim. Aile mutsuzluklarını ve kadınların iç dünyalarını görmeye çocuk denecek yaşta başlamış olmalıyım. Ben kadınları konuştuklarından çok, sessizliklerinden tanıdım. İçe attıklarının, sakladıklarının, sustuklarının sesini duydum.

Sühendan sıkı bir konkenciydi. Dönemin pek çok kadınının hatıralarından bilebileceğiniz gibi, her hafta birilerinin evinde toplanılır; çaylar, kekler, börekler, poğaçalar eşliğinde konken oynanırdı. Konken günleri ev ahalisinin üstünü başını çıkarırken ortaya öylece bıraktığı bluz, kazak, gömlek ne varsa hepsinin tersini yüzüne getirmeden evden dışarı adım atmazdı Sühendan. Ardında öyle tersi dönmüş giysiler bırakmanın kumarda kendisine şanssızlık getireceğine inanırdı. Ondan aklımda kalan bu ayrıntıyı yıllar sonra öykülerimin birinde kullandım. Yıllar geçerken üzerlerinden dökülen, farkında olduğunuz ya da olmadığınız, size saklanmış ayrıntılar; çocukluğun tükenmeyen hazineleri... yüze vurur bir yerlerden... yazınızı kıvılcımlandırır.

Sühendan aynı zamanda sıkı bir sigara tiryakisi ve bulmaca meraklısıydı. Dikkat çekici bir akıl yürütme biçimi, gözlem gücü vardı; güçlü bir belleğe sahipti, hiçbir şeyi unutmamasıyla övünürdü. İddiacıydı, sanırım kinciydi de; bir şeye itiraz ederken her zaman özenle yarım ay biçiminde aldığı kaşlarını yukarı kaldırır, çeşitli konularda birileriyle bahse tutuşmak hoşuna giderdi. Girdiği bir iddiayı, tutuştuğu bir bahsi kazanmak; sonunda haklı çıkmak sanırım hayatta onun için önemli şeylerden biriydi. Kazandı-

ğı her bahisle kendini doğruluyordu sanki ya da yaşamındaki bir boşluğu daha tıkamış oluyordu. Sonradan düşünüyorum da, kim bilir neleri unutmak içindi o kadar çok şeyi hatırlaması. Lades tutuşmaları da pek ünlüydü onun. Bilmeyenler için anlatıyor, unutanlara da hatırlatıyorum: Bu oyunda bahse tutuşanlar tavuğun sapan biçimindeki ince lades kemiğini iki ucundan tutup birbirlerine "Nesine?" diye sorarlar. İddiayı kaybedenin diğerine alacağı "hediyenin" adının konması, yani kazananın ödülü demektir bu. Bazen her iki taraf aynı şeyi ister, bazen de farklı, ama eşdeğerde şeyler... Bir iki günlük bir mücadele değildir tutuştukları bu iddia, çoğu kez günlere yayılır. Birinin diğerinin elinden herhangi bir nesneyi, bir eşyayı alması yasağı üzerine kurulu bir oyundur bu; unutmayı cezalandıran bir oyun. O ince lades kemiğinin ellerinde kırıldığı anda bahis başlamış olur, taraflardan biri diğerinin boş bulunduğu bir ânı yakalamak, onu faka bastırmak için her fırsatı kollayacaktır. Birbirlerinin elinden bir şey almaları gerektiğinde mutlaka "Aklımda!" denmesi gerekir. Bu, kişinin tutuştukları ladesi ve yasağı hatırladığı, tongaya basmadığı anlamına gelir; parola yerine geçer. Ta ki birinin dalgınlık ânı, rakibinin elinden bir şey alırken "Aklımda!" demeyi unutması, oyunun sonu olana kadar.

Sühendan'ı tutuştuğu ladeste kimse yenemez, en güçlü rakipleriyle haftalar, bazen aylar süren zorlu bir mücadeleden sonra mutlaka karşı tarafı tongaya bastıracak bir fırsatı yakalar, rakibinin eline bir şey tutuşturmayı başardığı anda da o ağırbaşlı tavrından beklenmeyecek bir çocuksulukla "Ladeees!" diye sevinçle haykırırdı. Bu "Lades" sesi oyunun sonu, kazananın zafer narasıdır.

Anlamışsınızdır: Günün birinde ben de onunla lades tutuşacaktım. Yeniyetmeyken de belleğimin gücüyle; dikkatim ve izleme yeteneğimle övünürdüm. Bu nedenle bir tavuk yemeği sonrasında diğerlerinin beni şiddetle uyarmasına karşın onunla lades tutuşmakta sakınca görmedim. Başlarda girişilen birkaç atağı, karşılıklı çekilen yoklamaları her iki taraf da savuşturmuş, birbirini sı-

namakla yetinmişti. Araya birbirimizi görmediğimiz günlerin girmesi bu konudaki dikkati zayıflatıyordu elbet. Zamana yayılan böyle durumlarda hiç beklenmedik bir ânı yakalama ustalığı, iddianın galibini tayin eder. Bir poker oyuncusunun sinsiliğiyle davranmak, diğerinin zaaflarını tanımak faka bastırmayı kolaylaştırır.

Nice sonra öğrenmiştim Sühendan'ın yıllar önce yakın akrabalardan birinin kocasıyla aynı yatakta yakalanmış olduğunu; yıllarca küs kalmışlar o akraba kızıyla. Benim onları tanıdığım yıllar, yeniden görüşmeye başladıkları zamanlarmış. Üzeri hemen örtülmüş bu "aile skandalı"nın. Sühendan'ın kocası ya bilmezden gelip üstünde durmamış, ya da zamanın unutkanlığına bırakmak istemiş. Aile sırları söz konusu olduğunda bilmezden, görmezden gelmek, ne olursa olsun "aileyi koruma yasası" değil midir? Böyle olaylar karşısında hafıza hatırlamak için değil, silmek için çalışır.

Bu olayı anmamın nedeni, artık o kişilerin hayatta olmadığı bir dünyada, kimselerin tanımadığı bir ailenin çoktan geçmişte kalmış bir sırrını yıllar sonra ortaya dökmek değil elbette. Onun gibi güzel, akıllı bir kadının, başını mutsuz evliliğinden dışarı uzatıp, kendisine canlılık katacak, bezgin yaşamını renklendirecek bir heyecan, bir hikâye aramasını da anlamıyor değilim. Beni asıl, onun bu hikâyede nasıl olup da faka bastığı ilgilendiriyor. Nerede açık verdiği, neyi akıl etmediği, nasıl olup da yakalandığı şeklinde köpürtülüp çoğaltılabilecek sorular, onun gibi dolambaçlı bulmacalar çözmeye yatkın bir kadının kafasını da yıllar yılı kurcalamış olmalı. Belki de âşıktı; yasağın büyüsüne kapılmıştı. Gerçekten birini sevdiği için boş bulunup yere bıraktığı silahlar, bir dalgınlık ânında dönüp vurmuştu onu.

Bir öğle üzeriydi sanki. Bağrış çağrış bir aile kavgasının içinden çıkıp gelmiş olmalıyım o gün Sühendan teyzelere. Bizim evdeki kavga konusunun ne olduğunu tam olarak hatırlamıyorum, ama mutsuzluğumun acı kıvam koyuluğu dün gibi hatırımda. Tek bildiğim sorunun sonunda bana bağlandığı, benimse bunlardan canı-

ma kıymayı düşünecek kadar bunalmış, bıkıp usanmış olduğum. Evin boğucu atmosferinden kurtulmak için yumuşak bir güneşin altında yürüyerek Sühendan teyzelere gelmiş, daha doğrusu sığınmış olmalıyım. Olasılıkla ablamın orada olacağını düşünmüş ya da evdeki kızlarını görmek istemişimdir. Açık krem renkli tergal pantolonlu çocuk. Mutsuz bir ergen çocuk. O gün kimse yoktu evlerinde, bir tek Sühendan teyze. Baş başayız, salonun sokağa bakan çok pencereli tarafında değil de, daha gölgeli giriş tarafında iki büyük insan gibi karşılıklı oturmuşuz – salonun gölgesini ısrarla hatırlıyor olmamın niye önemli olduğunu bilmiyorum. Sühendan teyze anlayış, dikkat ve nezaketle dinliyor beni, yatıştırıcı sözler söylüyor. Ergenlikte her şeyin biraz büyütüldüğünden, insanı daha alıngan kıldığından, her şeyin zamanla geçeceğinden, olayların üzerinde fazla durmamam gerektiğinden. Büyüyünce her şeyi unutacağımdan. Onun yatıştırıcı sözlerinin, verdiği akılların etkisiyle biraz yumuşuyor olsam da kendimi usul usul ağlamaktan alıkoyamıyorum. Uğradığın haksızlığın ne olduğunu tam olarak bilemesen de, uğradığın haksızlığı şiddetle hissettiğin yaşlar işte... Ne duygular yeterince tanıdıktır, ne de yaşadığın şeyin kelimelerini bilirsin.

Bir süre sonra "En iyisi ben sana güzel bir Türk kahvesi yapayım," deyip kalkıyor yerinden; mutfağa gidiyor. O zaman da sade içerdim kahveyi, biliyor. Biraz olsun sakinleştiğimi hissetsem de içimdeki sızı çok canlı. Hiçbir şey kendimi değersiz, önemsiz hissetmekten alıkoymuyor beni. İçini dökmüş olmanın rahatlığı, birilerinin seni yargılamadan dinliyor olması, akıllar vermesi hoş tabii. O an dünya biraz daha hafiflemiş geliyor, buradan çıktığımda her şeyle daha iyi baş edebileceğim sanki. Az sonra Sühendan teyze elinde kahve tepsisiyle dönüyor mutfaktan, kendimi tamamen büyük biri gibi hissediyorum o an. Fincanı elime aldığım anda "Ladeees!" diye sevinçle haykırıyor, böylelikle aramızda nice zamandır süren lades tutuşması onun galibiyetiyle sonuçlanıyor. Aile yaralarını taşımakta zorlanan ergen bir çocuğun kırık dökük bir ânında kazandığı iddianın zaferini kutlarken, bana "Hayat böyle

işte!" demek ister gibi gülümsüyor. En zayıf ânında gol yersin. Kim olursa olsun, nereden gelirse gelsin siperden çıktığın an vurulursun. Yaranın inine saklanacaksın, ortaya hiç çıkmayacaksın!

Gene o kazanmıştı. Zaten hep diğerleri kazanmaz mı? İddiayı kaybettiğim için değil, ona içimi açtığım, kendime ait bunca şey anlatmış olduğum için üzgündüm. Sonunda kaybeden taraf olarak istediği pahalı bluzu almıştım; diğerleri, "Kıyma çocuğun harçlıklarına," dediyse de hem ben gurur meselesi yapmıştım, hem de o, "Bırakın alsın," demişti. "Öteki türlü unutur, böylesini unutmaz."

Evet, unutmadım. Aklımda!

Ergenliğin zalim eşiklerinde büyüklerin dünyasıyla çarpışmak! Hangi çocuk unutur?

Ocak 2012

Dün gelen oğul

Annem Habibe'nin Mardin'de bir "yabancı" olduğunu biliyordum. Mardinli olmayan herkese "yabancı" derlerdi o zamanlar. Buraya dışarıdan gelin gelmişti o; Arapça, Kürtçe bilmediği için insanlar, onun yanındayken bile kendisi hakkında rahatlıkla konuşabiliyorlarmış. Geldiği ilk zamanlar, hakkında konuşulduğunu fark ediyor, ne söylediklerini insanların gözlerinden, yüzlerinden tahmin etmeye çalışıyormuş. Zamanla yavaş yavaş Arapça öğrenip söylenenleri anlamaya başlamıştı.

Babaannem ve halamlar tarafından uzun süre istenmemiş, benimsenmemiş Haboş. Babam her zaman isteklerini ailesine kabul ettirmiş biri olarak, bunun da üstesinden gelmeyi bilmiş. Ne zamandır ona Mardin'in içinden, "büyük aile", "asil aile" dedikleri ailelerin kızlarından kısmet bakıp dururlarmış ama, o ilk karısını Istanbul'dan, ikincisini Ankara'dan bulup getirmiş; üstelik bu ikincisi ardında iki çocuk bırakmış dul bir kadın olduğu için babama ilişkin mutsuzlukları, hayal kırıklıkları daha da büyümüş. Zaman zaman doğrudan bir melodram filminin içine doğduğumu düşünmüşümdür.

Istanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra, bir süre askeri hâkimlik yaptığını biliyorum babamın, sonra Ankara'da kısa bir süre avukatlık yaptığını, Haboş'la o sırada, orada tanışmışlar. Annem, ahlaki bir suçlamadan korunmak istercesine, babamla Muazzez'den ayrıldıktan sonra beraber olduğunu sık sık dile getirme gereği duyardı. Bunun doğruluk derecesinden doğrusu o zaman da kuşku duyardım.

Ailecek Mardin'e döndüklerinde bir süre Meryem Ana Kilisesi'nin hemen yakınında oturan Süryani bir ailenin kiracısı olmuşlar, sonra benim de hatırladığım anacadde üzerindeki yüksek eve taşınmışlar, Hâkilerin evi diye anılırdı orası, daha sonra biz posta-

nenin yanındaki eve taşındığımızda, babaannemi uzun bir abbaradan geçilerek girilen başka bir evde görmeye gittiğimizi hayal meyal hatırlıyorum. Bu ev Hac'Kermo'ların kapısını gerektiği durumlarda aile efradından kişilere açan vakıf eviymiş. Yıllar sonra onarıldığını ve kapısına aile efradına ait bir vakıf olduğunu belirtir tabela asıldığını öğrendim.

Babamın ardına takılıp Istanbul, Ankara'da geçen yıllarından sonra oğlunun ayrı eve çıkması babaannemi çok gücendirmişti. Bir süre dargın kaldılar. Çocuk yüreğimle bile hissediyordum: Barıştıktan sonra oğlunun evine bir misafir gibi gidip gelmek ağrına gidiyordu; zamanında saltanat sürmüş bir kadının bu çeşit asri zaman âdetlerini kabullenmesi, sineye çekmesi zordu.

Hacı Faris'ten kalan, şehrin güney ucundaki konağın en üst katında dedem Mehmet Emin'in kardeşi Halit Çelebi ailesi ve çocukları oturuyordu. Halalarım, amcalarım o evden sürgün edilmiş oldukları duygusunu üzerlerinden hiçbir zaman atamamışlar. Babamsa umursamazdı. Geçmişte kalan her şeyi ardında bırakmaya yatkın bir adamdı galiba.

Annem Haboş beni çok sevdi, yürekten sevdi. Buna hep inandım. Öte yandan seziyordum: Ben onun bir bakıma elindeki kozuydum; babama ve aileye karşı elindeki yegâne koz! Bana gösterdiği sevgide, beni kendisine bağlamasında bunun da payı vardı kuşkusuz. Bu evliliğin sürmesinde ben onun için aynı zamanda bir güvenceydim. İnsan bu gibi çözümlemeleri o yıllarda varsayım düzeyinde bile yapamıyor elbet, bulanık duygular olarak hissettiklerinin adını koyması ancak ileri yaşların bilgisi, deneyimiyle mümkün oluyor. Duyguların ak-kara kesinliğinde ayrışmadığını, birbirine dolanan gölgeli sarmaşıklar gibi birçok dalı, kolu, katmanı olduğunu anlaması ve kabullenmesini kolaylaştıracak yaşlara gelmesi gerekiyor. Bir yaştan sonraysa bütün bunlar büsbütün anlam kaybına uğruyor zaten, öyle ya da böyle olan olmuştur, geri getirilemezlikte kaybolmuş nice ömür parçası, "Hayat böyle," deyip geçiyor insan... Birçok şeyin ne'si, niye'si, niçin'i hiçbir zaman tam

olarak bilinemiyor. Bilinenlerinse vakti geçmiş oluyor. Muhatabı olmayan hesapları kapatmayı da zamanla öğreniyor insan.

Annemin yaşam boyu başkaları tarafından kabullenilmek, benimsenmek gibi bir derdi oldu hep. Sevilmenin, onaylanmanın bir yolunu aradı. Değişik zamanlara yayılmış bölük pörçük anlattıklarından ortaya çıkan acıklı aile hikâyesini hatırlıyorum onun.

Haboş'un ailesi Haymana Kürtlerindenmiş. Orada "Kürt Haydar Beyler" derlermiş onlara. Bunu sadece ondan değil, ailenin diğer fertlerinden de duymuşluğum vardır. Çocukluğumda, "Türkiye'nin göbeğinde, Ankara'nın bir kazası olan Haymana'da Kürtlerin ne işi olabilir, bu herhalde bir yakıştırmadır," diye düşünürdüm. Sonraki yıllarda Kürtlerin gerek Osmanlı zamanında, gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin çeşitli dönemlerinde oradan oraya defalarca sürgüne gönderildiğini, mecburi iskâna zorlandığını öğrendiğimde, bu bilgi kafamda bir yere oturacaktı. Annemin "Kürt Haydar Beyler" dediği o büyük aşiretin Haymana'yı bırakıp yollara düşmesinin gerçek nedenini bilmiyorum, bu göçe ilişkin ailenin efsaneleştirdiği kendi hikâyesinde üç oğula ait üç devenin her birinin yol boyunda ayrı bir yere çöktüğü ve devesi çöken oğul soyunun oraya yerleştiği rivayet edilir. Sivas'a yerleşenler daha sonra "Odyakmazlar" adını alıyor, Ordu Mesudiye'ye gidenlere Boduroğulları deniyor, Tokat'a gelenler de bölgede "Hacı Osmangil" diye anılıyor. Annemin Kürt Haydar Beylerin bir bölüğünün Erzincan'da yaşamaya sürgün edildiğini de söylediği kalmış aklımda. Bunların çoğunun Erzincan depreminde öldüğünü anlatırken kederlenirdi. Böyle parça parça edilerek Anadolu'nun çeşitli yerlerine sürülen, oradaki halkın arasına karışıp köken kaybına uğrayarak zamanla "asimile" olmuş, hatta sonradan kendilerinin "özbeöz Türk" asıllı olduğunu sanan, buna inanan ya da inanmak isteyen pek çok ailenin bulunduğunu biliyoruz bugün. Kürt Haydar Beylerin ve ondan dağılan kolların sahiden bu Kürt aşiretlerden biri olup olmadığını bilemem; ben bana anlatılanları, aile çevresinden topladığım bilgileri aktarıyorum yalnızca. Annem, Mar-

din'de, evimize girip çıkan Kürtlere kendisinin de aslen Kürt olduğunu anlatarak daha fazla benimsenmek, kabul görmek, daha çok sevilmek isterdi. Gittiğimiz köylerde Kürt kadınlarının "mahalli kıyafetlerini" giyerek halaya durduğu, tüfekle atış talimi yaptığını hatırlarım. Eve çalışmaya gelen Kürt kadınlardan birkaç kelime olsun Kürtçe öğrenmeye çalışırdı. "Vere" demek "gel" demek, "here" demek "git" demek, "rune" demek "otur" demek, "serçave"... Kürtçenin çocukluğumdan kulaklarımda kalan ilk sözcükleri...

Haboş'un anne yarası vardı. Çok genç yaşta üzüntüsünden verem olup öldüğünü söylerdi annesi Hamide'nin. Hamide, Habibe adlarının uyaklı uyumu ana kız arasındaki bir kader sürekliliğini tınlardı çocuk kulaklarımda. Hamide, Istanbul'da yaşamış, döneminin lise muadili sayılan "idadiye" mezunuymuş, aynı zamanda amcasının oğlu olan İhsan adlı ilk kocası genç yaşta ölmüş, bu evliliğinden Mehmet ve Ahmet adlı iki erkek çocuğu olmuş; genç yaşta dul kalınca ailesinin zoruyla, biraz da akraba hatırı sayılarak, adı eskiden Kızılcaviran, Kızılcaveren'ken sonradan "Kızılcaören"e dönüştürülen köyün ölene kadar muhtarlığını yapacak olan Çakır Hakkı'ya verilmiş. Annem, annesinin tahsilli biri olmasıyla övünür, kendi çocukluğunda köydeki ilkokulun üçüncü sınıfa kadar oluşu nedeniyle iyi bir eğitim almadığına yerinirdi. Hamide'nin yazgısı gibi Habibe'nin yazgısı da erken çizilmiş, on üç yaşına geldiğinde o da Ankara'ya gelin gitmiş. O zamanlar adına "çocuk gelin" denmeyen çocuk gelinlerdenmiş. Kıvrak bir zekâya sahipti annem, sezgileri, öngörüleri güçlüydü; asla vazgeçmeyen direngen, dişli bir yapısı vardı. Zamanında iyi bir eğitim almış olsaydı, mutlaka mesleğinde, işinde, uğraşında çok başarılı, parlak biri olarak bambaşka bir hayatı olacağına her zaman gönülden inanmış; bu duruma için için hayıflanmışımdır hep. Olanak ve fırsat tanınmayan kadınların zekâlarının, becerilerinin nasıl heba olduğuna dair yakından bildiğim ilk figürdür belki de annem. Halam Sadiye, ablam Esin de bende bu duyguyu uyandıran, zekâsı harcanmış kadınlardandır.

Hamide'nin ilk kocasından olma oğlu Mehmet'i hayal meyal

hatırlıyorum, en fazla bir ya da iki kez karşılaşmış olmalıyız; bir ayağının aksadığı kalmış aklımda, bende hiç iz bırakmamış, annem de Ahmet'i daha çok severdi. Bir yaz tatilinde Ahmet dayımların Malatya'da Şeker Fabrikası lojmanlarındaki evlerinde kaldığımızı hatırlıyorum. Bahçesindeki çiçekleri, kapı önlerindeki dev saksıları, gün boyu oradan oraya koşturan afacan köpeklerini, bütün gün evde, bahçede çubuklu pijamasıyla dolaştığını; orada edindiğim arkadaşlarla komşu bahçelerden günebakan çalıp üstüne tünediğimiz duvarlarda çekirdek çitlemenin o hırsızlama zevkini... Malatya'da Renkli Sinema'yı, kapısındaki cam bölmede asılı *Aşk Tomurcukları* filminin afişini hatırlıyorum bir de... Başrollerde Belgin Doruk, Tamer Yiğit. (Hayat ne tuhaf! Yıllar sonra bir gün oradan buradan konuşurken söz nereden açılıp geldiyse, arkadaşım Gül Dirican o sinemayı babasının işlettiğini söyleyecekti bana.)

Ahmet dayımın karısı Naime yenge de bize Mardin'e konuk gelmiş, bir süre bizde kalmıştı. Anadolu'nun çeşitli kentlerindeki akrabaların çeşitli vesilelerle birbirlerinin yaşadıkları kente misafir gitmeleri, bir süre orada kalmaları akrabaları bir arada tutmaya yarayan, aralarındaki bağı güçlendiren bir taşra geleneğiydi. Konuklar en iyi koşullarda ağırlanır, şehrin görülmesi gereken yerleri gezdirilir, izzet ve ikramda kusur edilmez, ayrılık günü geldiğinde gözyaşlarıyla kucaklaşarak yöreye özgü armağanlarla uğurlanır, bir süre sonra da "iade-i ziyaret"te bulunulurdu. Kimi zaman birilerinin gittikleri yerden tayin ya da ölüm haberi gelirdi, nedense bir daha artık o kente hiç gidilmeyeceği sanılırdı. İnsanlar gibi kentler de ölüverirdi.

Habibe'nin annesi Hamide, Çakır Hakkı'yla evlenip geldiği Kızılcaören köyünde beş çocuk doğuruyor: annemden sonrakiler Mustafa, Eftal, Enver, Firdevs. Öldüğü sırada çocukların en büyüğü olan annem henüz sekiz yaşındayken kendi deyişiyle "kardeşlerine analık yapmak" zorunda kalıyor. Çok kalmadan dedem Çakır Hakkı, Seher hatun ile evleniyor. Neriman, Erdem ve Belkıya adlı üvey kardeşleri oluyor annemin. Annemin çocukken bana an-

lattığı hikâyeler arasında en içime işleyenidir: "Seher hatun onun yanında babamıza 'baba' dememize izin vermezdi," derdi. Ancak kendinden olma çocukları "baba" diye seslenebilirlermiş onun yanında. (Kim demiş Kemalettin Tuğcu romanlarına, Türk filmlerine saçma sapandır, diye?) Haboş'un gerçek annem olmadığını öğrendikten sonraki yıllarda, onun bana iyi bir analık yapmasında kendi çocukluğunda Seher hatunun ona yaşattığını söylediklerinin de payı olduğunu düşünmüşümdür.

Seher hatunu çocukluğumda tanıdım; kınalı saçlı, gözleri ışıl ışıl parlayan, hafif eğri olan ağzı sürekli oynayan bir kadın olarak hatırlıyorum onu. Galiba alt çene dişleri yoktu, sürekli hırkasının cebinden bir şeyler çıkarıp gevelerdi ağzında. En çok da hedik sevdiğini hatırlıyorum. Köy kadınlarının harman sonu kaynatıp kavurdukları buğdaya o yörede "hedik" denir, çerez gibi atıştırılırdı. Seher hatun bana iyi, sıcak davranmış, hep güler yüz göstermiştir. Zaman zaman onun yüzünde annemin anlattığı üvey ananın izlerini arar, ama göremezdim. Tersine sevimli, cana yakın bulurdum. Onun da bir hikâyesi olmalıydı. Köyde kadınlar kendi aralarında anlatırlardı: Çakır Hakkı kendisine gönülsüz vardığını bildiği önceki karısına, yani Hamide'ye çok âşıkmış, onun erken ölümüyle çok sarsılmış. Seher hatun da Çakır Hakkı'nın kendisiyle gönül rızasıyla evlenmediğini bilir, eksiklenirmiş. Onun, evlenmek için kısmetin çok sınırlı olduğu "köylük yer"de böyle güçlü bir hatıranın üstüne gelin verilmiş olmasının acı bilgisiyle yaşadığını ve erken yaşta içinin küstüğünü düşünürüm.

Annemi on üç yaşındayken, kendisi de Kızılcaörenli olup Ankara'da yaşayan, annemin çocukluğundan beri "Hasan amca" diye seslendiği birine gelin veriyorlar. Ankara'ya gelin geldiğinin yılı Ankara Gençlik Parkı'nda "Yazar Aile Gazinosu"na götürmüşler; orada Gönül Yazar diye kendi yaşıtı olduğu söylenen bir kızcağızın şarkı söylediğini, onun da kendisi gibi kendinden yaşça büyük biriyle evlendiğini söyleyip emsal göstermişler. "Boyu mikrofona yetişmediği için ayaklarının altına takoz koymuşlardı," diye anlatırdı. Artık yerinde yeller esse de benim ta üniversitede

okuduğum yıllara dek Gençlik Parkı'ndaki artık izbeye dönmüş boş olan yerinde "Yazar Aile Gazinosu" levhası asılı durmuştur. O pas tutmuş levhayı her gördüğümde annemin on üç yaşındaki halini düşünür, onun, içinde benim olmadığım Ankara'daki ilk yıllarını sızıyla hayal ederdim.

"Hasan amca," ağabeyim Engin'le, ablam Esin'in babasıydı. O zamanlar "üvey" sözünden pek hoşlanılmaz, daha çok, "ana bir baba ayrı" ya da "baba bir ana ayrı" diye tanımlanırdı bu tür kardeşlik ilişkileri. Hasan amca "Ankara Sular İdaresi"ne bağlı Anıttepe Su Deposu'nun başmakinistiydi ve deponun hemen yanındaki lojmanda ablam, eniştemle birlikte oturuyorlardı. Çocukluğumda onlarda kaldığım zamanlar geceleri gelip üstümü örter, sabahları herkesten önce kalktığı için bana kahvaltı hazırlar, geçmişe ait renkli, canlı hikâyeler anlatırdı. Radyoda ajans saatini hiç kaçırmazdı, haberleri sunan Jülide Gülizar'ın sesine hayrandı. *Tercüman* gazetesinde yayımlanan pehlivan tefrikalarına meraklıydı. Sözünü sakınmaz biriydi, küfürlü konuşurdu. Sıkı bir Menderes hayranı, sıkı bir İnönü düşmanıydı. Tanrıtanımazdı. Onun bu tarafı nedense hoşuma giderdi. Günün belli saatlerinde Ulus'ta bir kahveye gittiğini hatırlıyorum onun. Kendisini bırakıp başka birine kaçmış bir kadının çocuğu olarak bana fazlasıyla iyi davrandığını düşünür, nedenlerini anlamaya çalışır, ilk zamanlar doğrusu bu duruma pek akıl erdiremezdim. En fazla ablamın bana düşkünlüğüne bağlardım onun ilgisini. Sonraki yılların bilgisiyle tarttığımda, demek benim bilmediğim bir şeyi biliyormuş, diye kendimce bir sonuç çıkardım. Benim kendisini terk edip giden kadından değil, evlendiği adamın önceki karısından olma çocuğu olduğumu biliyordu. Her şeyden azade, günahsız çocuk... Onun aramızda "terk etmek, terk edilmek" üzerinden bir çeşit kader ortaklığı kurup kurmadığı düşüncesinin sonraki yıllarda arada bir aklımdan geçtiği olmuştur.

Çocukluğumda özlük üveylik parametreleri benim için sabitti. Ahmet dayım, annemin anne tarafından üvey ağabeyiydi. Mehmet

de öyle... Erdem dayım ve Belkıya teyzem annemin baba tarafından üvey kardeşleriydi. Üvey sözünü konduramazdım ama Engin benim üvey ağabeyim, Esin benim üvey ablamdı. Eftal ve Enver öz dayım, Firdevs öz teyzemdi. Bunlar çocuk aklımla benim için dünyanın tam ve yarım taraflarıydı.

Beni doğuran annemin varlığı bildirildikten sonra –pek çok şeyi benimle doğrudan konuşmayan babam bunu söylemeyi de anneme bırakmıştı–, 1972 sonbaharında annem Muazzez'i bulmak üzere bir süreliğine Istanbul'a geldik. Haboş'un yakın akrabası olan Istanbul Ticaret Odası şeflerinden Mümtaz Bodur'un Teşvikiye'deki evinde kalıyorduk. Daha önceleri de bir yaz Mümtaz'ın kardeşi Sadi Bodur'un Florya'daki yazlığına gelmiştik. Yazlıkta alt katlarında oturan Erdoğan Demirören'i o zamanlar Ajda Pekkan'ın sevgilisi olduğunun yazılıp çizildiği magazin sayfalarındaki fotoğraflarından tanımıştım. İlk gördüğümde üstünde Amerikan bayrağından slip bir mayo olduğunu hatırlıyorum. Aynı yaz Mardinli film yapımcısı, yönetmen Ümit Utku'nun kızı Nilgül ve oğlu Menderes ile de orada tanışacaktım. Onların Mardin'de yaşayan halaları Müveddet ve Emel benim çocukluk anılarımda yer tutan figürlerdir. Örneğin Müveddet, benim için aynı zamanda o yılların Mardin'inde saçını sarıya boyatma cesareti gösteren bir kadındır; Emel'se egzotik güzelliği, hülyalı bakışlarıyla kalmış aklımda.

Mümtaz dayıyı nedense çok sevmiştim, bir gözü azıcık patlakça, hep heyecanlı konuşan, pek çok baba gibi ev içinde beyaz atleti ve çubuklu pijama altıyla oturan, açık alınlı, kır saçlı, azıcık kırmızı yüzlü, çabuk parlayan, sempatik bir adamdı. Görür görmez bana kanı kaynamış, kırk yıllık yeğeniymişim gibi sahiplenmişti beni. Haboş'la birlikte annem Muazzez'i arıyorduk. Haboş kendi eliyle götürüp beni bizzat tanıştıracaktı. Böyle bir şeyin onun için ne kadar zor olduğunu kestirmek güç değildi.

Yıllarca Maltepe Postanesi'nde çalışıp oradan emekli olmuş teyzemin adı Muzaffer Konyar'dı. PTT müdürü Zeki Bey'miş,

ama galiba artık o da emekli olmuş. Önce onun izi sürülüp bulundu, ardından teyzemin adresi bulundu. Maltepe, Feyzullah Caddesi, Gümüş Sokak, Numara: 4. Bahçe içinde tek katlı duvarı bitişik, iki daireli bir ev. Sonraları öğrenecektim, anneannem, teyzem ve annemden oluşan bu üç kadınlı ailenin yıllarca kira evlerinde süründükten sonra emekli ikramiyesiyle bir zamanlar dağ başı sayılan Maltepe sırtlarında küçük bir arsa alıp zamanla bu evi yaptırmış olduklarını.

Çok yıl sonra ona gençlik hatıralarını sorduğumda, "Sırtımda mektep önlüğüyle daireye girdim, genç kızlık mı bildim," demişti teyzem; o gün sesindeki saklı sızı hâlâ içimi sızlatır. Yaşamı boyunca postanede çalışıp ailesine bakmış. Anneanneme ancak yıllar sonra yaşlılık maaşı bağlanmış. Ben onları 1972 yılında bulduğumda teyzem artık emekli olmuştu. Ben Mardin'de onlardan habersiz büyürken, o evdeki herkes benim liseyi bitirmemi beklemiş yıllarca.

Benim çıkageldiğimi, annemi görmek istediğimi söylediklerinde önce doktoruna, yıllarca anneme bakan Adil Üçok'a danışmış teyzem; ondan aldığı akılla beni annemle karşılaştırma planı yapmışlar. Annemin artık iyileştiğini, yıllardır yalnızca hafif bir yatıştırıcı olan "Melleril" hapı kullandığını söylemiş teyzem. Gene de bu kadar yıl sonra beni hiç hazırlıksız, "Bu senin oğlundur," diye karşısına çıkartmak yerine, "Yarın gelin, biz yan daireyi kiraya vereceğiz, kiracı olarak gelin, çocuk annesini görmüş olur, sonra ben de onu yavaş yavaş hazırlarım, sonra tekrar gelirsiniz," demiş. O gün yanımızda arkadaşım Hami Çağdaş'ın ağabeyi Levent var. İstanbul'u bilmiyoruz diye adres bulmada bize yardım ediyor. (Yazık ki Levent'i de genç yaşta kaybettik. Hayatımda çok fazla erken ölüm gördüm.) Hiç bitmeyen bir yol kalmış aklımda, Maltepe, Feyzullah Caddesi, Gümüş Sokak; bahçe içinde tek katlı o ev. Dış kapının mandalını indirip sol tarafa yöneliyoruz, birkaç basamakla çıkılan bir sahanlık, açılan kapı, ilk gördüğüm gelenlere telaşla terlik çıkarmak için öne eğilen bir kadın: Annem. Düğüm. Ancak doğrulduğunda görebiliyorum yüzünü, içeri buyur ediliyoruz. Dü-

ğüm. Boğazımda hayatımda hiç olmadığı kadar büyük bir düğüm. Sıkı sıkı tembihlenmişim kendimi tutmak konusunda, sakın bir şeyden şüphelenmesin, ne de olsa hastalık geçirmiş kadın, zarar vermemek gerek, her şey yavaş yavaş söylenecek ona.

Ayakkabılarımızı çıkarıp içeri geçiyoruz; sağ taraftaki oturma odasına alınıyoruz. Arada bir gözlerimiz birbirine değiyor teyzemle. Bakışlarımızla tanışıyoruz. Anneannem bakışlarıyla kucaklıyor beni. Anneannemin sahiden çok az insanda bir benzerini gördüğüm saflıkta tertemiz, aydınlık bakışları vardı. Orada karşımda oturan kadın benim annem. Beni doğuran kadın. Ama bir yabancı. Hiçbir hatıram yok. Mutfağa gidiyor, çay koyup geliyor. Oturup kalkıyor, arada bir gözlerimiz değdiğinde ona fazla bakamıyor, gözlerimi kaçırıyorum. O sırada Haboş'un da kendini tutmak konusunda zorlandığını görüyorum. Arada bir dönüp Levent'e bakmak sakinleştiriyor beni. O, kıyıda duruyor. Bu hikâyenin dışında biri. Seyirci.

Muazzez, bir ara Levent'le beni karıştırmış, Haboş'a hangimizin oğlu olduğunu soruyor. O da beni işaret ederek, Levent'in değil, benim oğlu olduğumu söylediğinde, içinde bulunduğum acıtıcı ironi iyice can yakar hale geliyor; kendimi güç tutuyorum. Levent için "O ahbabımızın oğlu, yolları bilmiyoruz diye bize eşlik ediyor," diyor Haboş. Bana bakmadığı anları kollayıp kaçamak bakışlarla inceliyorum yeni tanıştığım annemi, kollarını kavuşturarak oturuyor kapı ağzına yakın sandalyesinde. Ayaklarını hafif çaprazlamış, üstünde bir bluz, sırtında hırka, bacaklarında tenini göstermeyen kalın naylon çorap. Çocukluğumda ona ilişkin duyduğum üzücü hikâyelerdeki kadınla hiçbir alakası yok. Onu ne halde bulacağımı merak edip kıvranıyordum aylardır. Şimdi karşımda gördüğüm kadınsa gayet sakin, munis, normal görünüyor. Bir süre sonra, "İsterseniz ben size evi göstereyim," diyor teyzem; annem ve anneannemle vedalaşıp yan daireye geçiyoruz. Muazzez'in sahiden bizim ev bakmaya geldiğimizi sanmasını istiyor, sonuna kadar onu bu oyuna inandırmaya çalışıyoruz.

Hayal meyal bize gösterilen boş eve şöyle bir baktığımızı ha-

tırlıyorum, hatta nedense musluğun birini açıp kapadığım, suyun akıp akmadığını kontrol ettiğim bile kalmış aklımda; yeniden dışarı çıkıyor, gitmek üzere bahçe kapısına yöneliyoruz. Sol tarafta, pencerede, tülün ardında, arkamızdan bakan kadının artık annem olduğunu biliyorum.

Dönüşte minibüste cam kenarına oturup Mümtaz dayıların evine kadar yol boyu hiç durmadan ağladığımı hatırlıyorum. Gözyaşlarını bana göstermemeye çalışarak arada bir Haboş'un da ağladığını seziyorum. Eve vardığımızda gözyaşlarım bir süre daha devam etti, öylece akıp duran gözyaşlarıma kapılmış kendimi durduramıyordum. Hiçbir şey beni yatıştıramıyor, hiçbir söz teselli yerine geçmiyordu. Gözlerimin çok, ama çok acıdığını hatırlıyorum o gün. Bir süre sonra tıpkı bir çocuk gibi neye olduğunu unutarak ağlamayı sürdürüyor insan.

Tam on yedi yıl sonra beni doğuran kadını görmüştüm o gün. O annemdi. Asıl annem oydu; doğuran. Çocukluğum boyunca seyrettiğim acıklı filmlerdeki, acıklı romanlardaki gibi bir hayatım olmuştu birdenbire. Kendimi bambaşka bir filmin içinde bulmuştum.

"Aldığı ilaçların tesiriyle öğlenlere kadar uyur," demişti teyzem, annem için.

Ertesi sabah nedense erken kalkmış, kahvaltıdan sonra teyzem, anneme, "Sana bir şey söyleyeceğim Muazzez, ama heyecanlanmaman gerek biliyorsun," demiş. "Önce şu ilaçlarını al bakayım." Annem, 1969'da emekli olan teyzemin o sıralar maaş artışı için "intibaklarını" beklediğini biliyormuş, yüzündeki neşeli havaya bakarak o konuyla ilgili bir şey sanmış önce, "İntibakların mı geldi yoksa?" demiş. "Yok, hayır, önce şu ilaçlarını al bakayım, benimle ilgili değil, seninle ilgili bir şey söyleyeceğim..."

Bunun üzerine annem bir an bile düşünmeden, "Dün gelen benim oğlumdu, değil mi?" demiş.

28 Aralık 2009

Beni büyüten kelimeler

"Muro'nun bâşı üzerine yemin ederim ki..."

Babam böyle derdi, yemin ederken, söz verirken, önemli bir konuda birilerini inandırmak isterken benim "başım üzerine" yemin ederdi. Bunu duyduğum zamanlar kendime ve başıma derin bir kıymet biçer, adeta hayatımın sonuna yetecek kadar güçlü bir özgüven kazandığım duygusuna kapılırdım. "Başım" üzerine değil de, "bâşım" üzerine edilen bu yemin, a'nın üzerindeki bu uzatma işareti hayatımın sonuna kadar uzayıp gidecek, bütün ömrüme yetecekti sanki. Başımın üzerinde hep beni kollayan bir elin ışıklı gölgesi olacaktı.

Mardin'de şehri ortasından ikiye bölen anacaddenin üzerinde, yüksek tavanlı, bol camekânlı Bilo'nun kahvesini geçince hemen sağda, eski bir kervansaray olan ve öteden beri "Sürur Han" diye de bilinen Vakıflar Oteli'nin az ilerisinde, Polin ile Yvon'un kardeşleri kuyumcu Tevfik ağabeyin dükkânının tam karşısına düşen yerde dar taş basamaklarla çıkılan o zamanlar "şehrin nezih lokali" diye bilinen "Öğretmenler Lokali"... Yıllar sonra gittiğimde baktım "Kuyumcular Lokali" olmuş. Caddeye bakan avlusunun kenarındaki –çocukluğumda "ince, demir çubuklu" hatırladığım– parmaklıkların yerini "eski taklidi" taş parmaklık almış. Bahar, yaz akşamlarında avlusuna kurulan beyaz örtülü masalarda tiril tiril gömlekleri ya da takım elbiseleri içinde memleket eşrafından hatırlı kişilerin, şehrin esnaf ve tüccar takımından ileri gelenlerin bir araya geldiği; devlet ve nizamı temsil eden Mal Müdürü, Defterdar, Belediye Reisi, Nafia Müdürü, İl İdare Müdürü, Maarif Müdürü, Nüfus Müdürü, PTT Müdürü, Noter gibi başı fötr şapkalı vilayet bürokratlarının, avukat, doktor, eczacı takımının kadeh tokuşturup memleket ahvalinden konuştuğu, radyo ajansı ve gaze-

te havadislerinin tartışıldığı; avukatların kendi aralarında hâkim, savcı, ağır ceza reisi, vali ya da emniyet müdürü çekiştirdiği, küçük şehrin önemsiz dedikodularıyla gevezelik ettikleri o masalara ayrıcalıklı bir çocuk olarak ilişmenin, onların konuştuklarına kulak kabartmanın keyfini sürerdim. Rakı mezelerinin yanında, masanın bir kenarındaki tabakta, üzerine ispirto dökülüp tutuşturulan şamfıstıklarının çıtırdayarak kavrulup ortadan yarılışlarını, tabağın yüzeyine yayılan ispirto alevinin mavi tılsımını bir sihirbazın gözbağı oyununu izliyormuş gibi hayranlıkla seyreder, sonra alevi tükenen şamfıstıklarını yeterince soğumadan tabaktan almaya kalktığım için yanan parmaklarımı babama üfletirdim. Kim bilir belki de, babaları biraz daha sevsin diye çocuklar ellerini ateşe uzatmayı erken öğreniyorlardır.

Atlasına sim serpilmiş yaz-bahar gecelerinin, insanı nasıl bir göksel sükûn eşliğinde uykuya çağırdığını ancak Mardin gibi gökyüzüne komşu kurulmuş şehirlerde büyüyenler bilir; havanın o huzuru hafif uykulu serinliği gözkapaklarına inmeden önce teninizi ürpertir, hele çocuksanız başınız düşecek kucak arar... Ben hafiften mahmurlaşmaya başladığımda, "Uyku saati geçiyor beyim, hadi bakalım doğru eve," diye yanıma birileri katılıp eve yollanırdım. Çoğunlukla da kirvem Kör Emin olurdu yanımdaki bu kişi. Mahzunlaşmayayım diye, "Bir kadeh daha içip hemen arkandan geleceğim," derdi babam ben uzaklaşırken; büyük bir adammışım gibi şerefime kadeh kaldırarak uğurlardı beni.

Büyüdükçe yavaş yavaş babanızın mekânlarından da uzaklaşırsınız. Artık daha çok akranlarınızla vakit geçiriyorsunuzdur, büyüklerin arasına daha az karışıyor, hatta onların sohbetlerinden sıkılıyorsunuzdur; kendi dünyanızı yaratmaya çalıştığınız yaşlara gelmişsinizdir. Ben de arada bir Cumhuriyet Meydanı'nın oradaki Turistik Otel'in restoranına, Şehidiye Camii'nin yanındaki çay bahçesine ya da Vali Konağı Yolu'nda, Ferdovs'un bitişiğindeki Arapça "Ras-el Meyden" dedikleri Meydanbaşı'ndaki Emirgân Aile Gazinosu'na babamı görmeye gittiğimde, onlarla vakit geçirmeyi düşünmezdim elbet, ama masadakilerin bana bakıp "Maşal-

lah İsmail ağabey oğlun ne kadar büyümüş, boyu şimdiden sana yetişmiş," dediklerinde babamın yüzüne yayılan o gururlu gülümseyişi, hoşnutlukla kısılan gözlerindeki ışıltılı şefkati görmek hoşuma giderdi.

O uçsuz yaz-bahar gecelerinde, büyüklerin "Öğretmenler Lokali", "Şehir Lokali" ve benzeri mekânlarda kendi aralarında konuşup tartıştıklarından sizde kalanlar bir kulak dolgunluğu olarak yerleşir benliğinize; farkında bile olmadan aklınızın, kalbinizin bir köşesinde saklarsınız. Babam, estağfurullah yerine "istağfurullah", rica ederim yerine "reca ederim" der, kendisini düzeltmeye kalkanlarla tartışır, asıllarının böyle olduğunu söyleyerek, kelimelerin Arapça kökenlerini örneklerdi. "Tartışırdı," dediysem sözün gelişi; babam tartışmaya tahammülsüz biriydi, o sadece "haklı çıkardı". Zaman zaman kendimde de yakaladığım bu tahammülsüzlüğü törpülemek konusunda yıllarca kendimle mücadele etmek zorunda kaldım.

Çocuklar dillerini ve sözcük dağarcıklarını önce büyüklerine borçlanırlar. İstirham etmek, cibilliyet, edep, erkân, iz'an bilmek gibi sözler boyuma ağır gelirdi, ama anlamlarını bilir, içeriklerinin hangi durumlara işaret ettiğini sezerdim. "İstirham ederim" sadece eski Türkçe bir söz değil, insan ilişkilerinde saygılı bir mesafe gözetmekti. Oysa daha sonraları pek çok kişiye, "rica ederim" ya da "lütfen" demenin bile yapmacıklık olarak göründüğü, özenti olarak nitelendirildiği ortamlar görecektim.

Babamdan en sık duyduğum sözcüklerden biri izzetinefsti; insanın öncelikle izzetinefs sahibi olması gerektiğini, ayrıca kimsenin bir başkasının izzetinefsiyle oynamaya hakkı olmadığını tekrarlardı. Çocukların büyükleri tarafından orta yerde paylanmasından hoşlanmaz, "Çocukların da kendilerine göre bir izzetinefsi vardır, herkesin içinde çocuğun izzetinefsiyle oynamayın," diye etrafındakileri uyardığını hatırlarım. "Haysiyet" sahibi olmanın ne kadar önemli olduğunu, insanın her durumda "vakarını" koruması gerektiğini söyler, kınadığı insanları "cibilliyetsiz" ya da "tıynet bozuk" diye yerer, bazen de böyleleri için "teresin biri" derdi.

"Tenezzül" sözünü de çok işitmişliğim vardır ondan. İnsanları menfaatleri uğruna tenezzül ettiği şeylerle kınar, kimilerini "nelere de tenezzül ediyor," diye ayıplardı. "Başkalarının ne dediği önemli değildir, onlar çabuk unutulur," derdi. "İnsanın kendi içinin tenezzülü olmamalıdır bazı şeylere." Tenezzül sözcüğünün anlamını öğrenmiş olsam da, elbette o yaşlarda insanların nelere tenezzül edebildiğinin hayat bilgisine sahip değildim; sonradan yaşadıklarım, gördüklerim bir bir öğretecekti bunları bana. Dost meclislerinde kulağıma çarpan, her biri birer ahlak düsturu gibi içime işleyip bana bir ruh terbiyesi kazandıran bu sözleri, belli belirsiz bir seziyle, hayata açılan kapıların anahtarı olarak görürdüm. Bir çocuk da olsam, benim de kendime göre bir izzetinefsim vardı, kimsenin izzetinefsimle oynamasına müsaade etmeyecektim. Şu hayatta menfaat uğruna hiçbir şeye tenezzül etmeyecektim. En kızdığım insanla bile kavga ederken onun aziz bildiği şeylere hücum etmeyecektim. Düşmanımı bile hakkaniyet ve adaletle tartıp yargılayacaktım. Her zaman hatır tanımalı, kadir kıymet bilmeli; ne olursa olsun ahde vefa etmeliydim. Mardin'de geçen çocukluğumun kulak dolgunluğuydu bunlar; beni büyüten kelimelerdi ve yemin etmeyi erken öğrenmiş kalbimle, hayatım boyunca bunlara sadık kalmaya gayret ettim. Eminim, babam bu yaşımı görseydi, gene severdi beni.

Şimdiki kuşağın çocuklarına bu sözler ve benzeri kavramlar yabancı gelebilir elbet. Sadece tümünün günümüz sözlüklerinde birebir Türkçe karşılıklarının bulunmadığından değil, ne yazık ki artık hayatımızda da bir karşılıkları kalmadığından.

2012 yılında teyzemi kaybettim, o da diğerleri gibi uzun bir ölümle öldü. Çok hızlı seyreden bir bunamanın eşliğinde, zaman ve mekân mefhumunu yitirmiş, çocuklaşmış bir halde yatağa bağlı geçirdiği dört yıl, hastanede yoğun bakımda makineye bağlı yaşadığı iki ay. Damla damla tükendi hayatı. Ondan kalan dosyalar arasında, babamın sırtında avukat cüppesiyle çekilmiş bir fotoğrafını buldum. Arkasında anneanneme yazılmış satırlar. Tarih tam okun-

muyor. Annemle yeni evlendikleri sıralar olmalı. Fotoğrafın arkasına yazdığı birkaç satırla da olsa, evlenip Mardin'e, Istanbul'dan çok uzak bir şehre gelin giden kızı için kaygılanan kayınvalidesinin içini rahatlatmak istemiş olmalı; anneme gözü gibi bakacağına dair verdiği sözleri, "şerefim ve istikbalim üzerine yemin ederim," diye bitirmiş...

İnsanların "şerefi ve istikbali" üzerine yemin ettikleri zamanlarmış demek...

O gün teyzemden boşalan evde, elimde tuttuğum fotoğrafına bakarken, "şerefi ve istikbali üzerine" yemin eden hatırası geçmişte kalmış bu adamı, babamı, yıllar sonra tazelenen bir muhabbetle yeniden seviyorum; o gene Öğretmenler Lokali'ndeymiş, ben o dar, taş basamakları çıkarak ulaştığım avluda onun bulunduğu masaya koşturuyormuşum, o gene başımı okşayarak beni koltuğunun altına alıp sıkıştırıyormuş gibi bir çocuk heyecanıyla seviyorum.

2 Aralık 2012

Gri kaban

Mardin'de ortaokul ve liseler arası düzenlenen şiir okuma yarışmasına bir ortaokul öğrencisi olarak katılmıştım. Türkçe öğretmenimiz Talia Özer denetiminde Yahya Kemal Beyatlı'nın "Sessiz Gemi" şiirini evde, okulda günlerce çalışarak yarışmaya hazırlanmıştım.

Üst katında lise, alt katında ortaokul sınıflarının yer aldığı L tipi bir yapı olan Mardin Lisesi o zamanlar adeta şehrin dışında sayılırdı. Az ilerisinde Savur, Midyat, Mahsertê (sonradan Ömerli) ve Nusaybin'e giden yolların çatallandığı güney ucunda, "Meydanbaşı" denilen yerde minibüs muavinleri, "Mahsertê... Mahsertê..." diye melodili bir sesle bağırarak arabalarına yolcu toplamaya çalışırlardı.

Lisenin caddeye paralel olan uzun tarafında derslikler, caddeye dikey tarafında ise, 1961'de açılmış bir tiyatro sahnesi yer alırdı. Salonun seyircilere ayrılmış bölümündeki sandalyeler sabit olmadığı için, burası aynı zamanda spor salonu olarak kullanılır, kışları beden eğitimi dersleri, judo ve güreş antrenmanları, basketbol maçları da gene burada yapılırdı. Maçlarda basket tutturamayan mızıkçıların ortak şikâyeti ve bahanesi, standartlardan yükseğe çakılmış potanın nizami olmadığıydı.

Sahne dediysem, öyle derme çatma bir tiyatro sahnesi de değil, kulis odaları, etrafı ışıklandırılmış makyaj aynaları, duş kabiniyle gerekleri ve ayrıntıları düşünülmüş donanımlı bir sahneydi. Yıl sonu müsamereleri orada kotarılır, turneleri sırasında yolu Mardin'e düşen bazı tiyatro toplulukları oyunlarını orada sahneler, bazı yılbaşı baloları orada düzenlenirdi. Çok amaçlı kullanan yüksek tavanlı bu geniş salonu ısıtmak hayli güçtü. Türk Halk Müziği korosu çalışmalarına katıldığım o sahnede çekilmiş iki fotoğrafım durur albümümde. Yeri gelmişken, başarısız bir korist olduğumu,

bu nedenle provalar sırasında müzik öğretmeninden birkaç kez uyarı aldığımı söylemeliyim. Dahası şimdi baktığımda, bu sesle o koroya nasıl kabul edilmiş olduğuma ayrıca şaşırıyorum.

O yıllarda sınıflar ya da okullar arasında yaygın olarak "Topluma yön vermede ahlak kuralları mı önemlidir, hukuk kuralları mı?" gibi konular etrafında fikir münazaraları yapılırdı. Babamın konusunu andığım bu münazarada jüri üyeliği yaptığını yıllar sonra edebiyat öğretmenim Sadri Ensari hatırlattı. Münazaraya katılan hararetli konuşmacılar, savunmaları sırasında tezlerini güçlendireceklerine inandıkları örnekleri verirken seslerini yükselterek teatral biçimde "Sorarım size arkadaşlar," diye söze başlarlardı.

Benim Yahya Kemal Beyatlı'nın "Sessiz Gemi"siyle hazırlandığım o şiir yarışması da işte bu sahnede yapılmıştı. Güçlü bir sesim olmadığını biliyor, kendimi o koca salona nasıl duyuracağım konusunda kaygılanıyordum. Sıram gelip sahneye çağrıldığımda heyecanımı gizlemeye çalışan adımlarla basamakları çıkmış ve şiiri okumuştum. Sahne gerisine kurulmuş bir masada edebiyat öğretmenlerinden oluşan jüri üyeleri kendi aralarında alçak sesle konuşarak yarışmacıları değerlendiriyorlardı...

Üzerinden ne denli zaman geçse de bazı resimler insanın gözünün önünde aynı canlılığı korur: büyük çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu seyircilerin bir bölümü ayakta dinliyor okunan şiirleri... bir de salonun içe işleyen soğukluğu kalmış aklımda. Sırtımda iri kareli gri bir kaban var. O modele, nedense "çoban palto", "çoban kabanı" dendiğini hatırlıyorum. Kapüşonlu, ahşap düğmeli, boyu diz hizasının azıcık üstünde... Ankara'dan almıştık. Mardin'deki dükkânlarda bulunmayan giysiler giyebilmenin ayrıcalığını yaşıma ve sınıfıma özgü bir şımarıklıkla yaşadığım o günlerde sırtımda o cakalı kabanla dönmüştüm Mardin'e...

Uzun süren yarışma bitip jürinin sonuçları açıklayacağı söylendiği zaman kendinden son derece emin adımlarla ayakta bekleyenlerin kalabalığını yararak önlere doğru ilerliyor, sırtımdaki kabanı

çıkarıp bir sandalyenin arkalığına bırakıyor, adımın söylenmesiyle birlikte basamakları vakur adımlarla çıkıp sahnede ödülümü alacağım ânı heyecanla beklemeye başlıyorum. Sondan başlayarak önce mansiyonlar açıklanıyor. Adım geçmediğine seviniyorum, en azından ilk üçte olmalıyım. Üçüncü değilim. Bekliyorum. İkinci değilim. Bekliyorum. Birinci de değilim. Birden büyük bir hayal kırıklığı içinde olduğum yerde kalakalıyorum. Hiçbir şey! Üşüyorum. Lise sonda okuyan kızlar yanıma gelip teselli edici bir sesle, "İyiydin, ama sesin duyulmadı," diyorlar. O gri kabanı sandalyenin üzerinden alıp yeniden giymek birden çok zor geliyor bana. Bunun bir tür yenilgiyi kabullenmek olduğu ya da buna benzer şeyler geçmiş olmalı içimden... Bir süre bulunduğum yerde öylece kalakalıyor, ardından adımlarımı ağırlaştıran yeniklik duygusuyla boşalmaya yüz tutmuş salondan çıkıyorum.

Kendi gözümdeki imgemin örselenip yara aldığı, bende izi kalmış bu olayın benim için nasıl gerekli ve yararlı bir deneyim olduğunu kavramam zamanladır. Hayatta sürekli birincilik kazanmaya hakkı olduğunu sanan çocuksu bir kibrin beslediği bu haksız güvenin bir yerinden kırılmasının, bana sonraki yıllarda hayat ve hayallerim arasında bir denge tutturmak konusunda katkısı olduğuna inanırım. Farkında olmasam da ben o gün aslında hayattan bu ödülü almıştım; durup yıllar sonra anmak, anlatmak istemem bundan. Kendini hayatın öğretmenliğine açık tutmuş kişilerin yaşadıklarından iyi bildiği gibi, bizi "insanlaştıran" şeylerden biri de başarısızlık deneyimleri, öğretici yenilgilerdir; onların hayatımızı daha olumlu yönetmemizi sağlayacak saklı gücünü zamanla, yaşadıkça kavrarız.

Bu arada bitirmeden şunu da ekleyeyim: hâlâ kötü şiir okurum.

2014

Turgut amcanın gönderdiği kitap

İlk sayfasına bir ithaf yazıp imzalayarak bana bir kitap göndermiş Turgut amca, ilkokulun ilk yıllarında olduğum hesaba katılırsa, yaşıma hayli büyük gelen bir kitap bu. Ailemin dışında birinden belki de ilk kez masal türünden olmayan bir kitap armağanı alıyor olsam gerek, heveslenip okumaya çalışıyorsam da, yaşımın kavrayacağından epey ağır konulardan söz eden bu kitaptan pek bir şey anlamıyorum. Belli ki benim daha ileri bir yaşta okumam gereken kitaplardan bu. İşin kötüsü ben, bu Turgut amcanın kendisini doğru dürüst hatırlamıyorum bile, düşündüğümde gözümün önüne hiçbir görüntü gelmiyor. Diyarbakır'a gidip gelmelerimizin birinde konuşmuş benimle, orada mühendis olarak çalışıyormuş, zamanında bana ne mühendisi olduğu söylenmişse bile aklımda kalmamış, biz Mardin'e döndükten bir süre sonra da bana armağan olarak bu kitabı göndermiş, onunla ilgili görüntüler de o arada belleğimden uçup gitmiş olmalı. Anamın babamın hatırlatmak için verdikleri bilgilerin uyandırdığı hayal meyal görüntülerin dışında pek bir şey gelmiyor gözümün önüne. Sonrasındaysa ne olduğunu tam hatırlamıyorum, biz Ankara'ya gidip gelmiş olabiliriz, o da Diyarbakır'daki işini bitirip çekip gitmiş ya da oradan tayin olmuş olabilir. Sonrası kayıp. Ona ilişkin tüm bildiğim bu kadar.

Armağan ettiği kitaba gelince, yıllarca onca kitabın eksilip arttığı kitaplığımda raftaki yerini, bendeki anısını hep korudu. Bir ara bazı kitaplarımı ciltletmek merakına kapılmıştım, ciltçinin keskisi sağdan içeri biraz fazla girmiş olduğundan imzasının altındaki tarihte son rakam uçup gitmiş. Aralık ayının 20'si, ama yıl 62 mi, 63 mi belli değil, 65 bile olabilir. Kitabın baskı tarihiyse 1960. Sonraki yıllarda kitabı elime alıp bana yazdığı satırları her okuduğumda bizimkilere, Turgut amcanın şimdi nerede olduğunu soruyor, ama yanıt alamıyordum, onlar da bilmiyorlardı, bağları kop-

muş. Taşra tanışıklıkları çoğu kez zamana ve haritadaki uzaklıklara dayanıksızdır. Beni görüp tanıdığı gün neler konuşmuş olduğumuzu, benim ona neler anlattığımı hiç hatırlamıyorum, ama gönderdiği kitapta bana biçtiği gelecek, benim için yazdıkları yıllarca içimi ısıtmış, bana güç vermiştir:

Geleceğin eşi bulunmaz zekâlarındansın, bunu biliyorum. Batı kültürüne alâkan fazla. Bu kitap sana bu yolda ışık tutacaktır. Bu ışıklı yolda Turgut Amca'nı hatırlaman dileğiyle bunu sana gönderiyorum. Gözlerinden öperim. Hayat yolunda babanın sana uzak olduğu zamanlarda beni bul! Diyarbakır, 20/12/1...

Turgut amcayı bulamadım.

Kitaplarım çıkmaya başladığında bir kitabımı olsun imzalayıp göndermek isterdim, olmadı. Belki uzaktan bildi beni, belki bilmedi. Ama bana armağan ettiği kitabın içinde yer alan yazıların konusu olan Edgar Allan Poe, Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Arthur Rimbaud, Friedrich Nietzsche, Oscar Wilde, D. H. Lawrence gibi yazarlar, şairler yolumu ışıklandırmayı hep sürdürdüler.

Bu kitabın bende iz bırakan anısını bir gün yazacağımı biliyordum. Bunun *Harita Metod Defteri* içindeki metinlerden biri olmasını da yıllar önce kararlaştırmıştım. Eş-ahbap arasındaki sohbetlerde, ileride yazacağım kitapların birinde yer alacağını bildiğim anılarımı savurganca paylaşmayı hep sevmişimdir. Çok yıl sonra Tomris ve Turgut Uyar'ın Taksim, Lamartin Caddesi'ndeki evinde, Tomris'le sohbet ederken, ona Turgut amcanın bana armağan ettiği kitabın hikâyesinden söz açtım, "Eski bir kitaptır, bilmem bilir misin?" dedim. "Fuat Gedik'in *Bir Uçtan Ötekine*." Tomris kayıtsızlaştırmaya çalıştığı bir yüz ve alabildiğine duygusuz bir sesle, "Bilirim," dedi. "Babamın kitabıdır. Fuat Gedik babamdır." Benim Tomris'in babasının yazar olduğundan haberim bile yoktu, babasından söz ettiği hiçbir sohbetimizi hatırlamıyordum. Ben edebiyatın uçsuz uzayındaki bu tuhaf rastlantının çekimiyle alabildiğine heyecanlanmışken, o önemsemez görünüyordu. Fuat Ge-

dik, *Bir Uçtan Ötekine* kitabını oğlu Süleyman Gedik'e ithaf etmişti ve anladığım kadarıyla Tomris ile Süleyman yıldızları barışmayan kardeşlerdendi. Sanırım bu nedenle Tomris, kitabın benim için taşıdığı anlamla ilgilenecek gibi değildi, ben de konuyu uzatmadım. Ne de olsa hayatın bizim "tesadüf" dediğimiz şakalarına gizli anlamlar yüklemek konusunda eskisi kadar hevesli olmadığım yaşlara gelmiştim.

(2004) 6 Temmuz 2015

Berber aynaları

Taşra şehirlerindeki berberler zamanın orada kilitli kaldığı duygusu uyandırırlar bende. Büyük kentlerin çağa ayak uydurarak kapı dışarı ettiği yüzeyi pas rengi beneklenmiş eski aynalar, derisi tarazlanmış koltuklar, kağşamış ustura kayışları, raflarda süsüne düşkün müşterileri bekleyen briyantin kutuları, içindeki mayiinin renk farkından kokularının da farklı olduğu anlaşılan kolonya şişeleri, hacıyağları, bir yanı darbe almış gibi eğrilmiş emektar taslar, duvar levhaları, çerçeveletilmiş takvim yaprakları, eski pehlivanların ya da omuzu kalabalık mareşallerin sonradan elle renklendirilmiş fotoğrafları, bazısında kanarya kafesleri ve kimse dinlemese bile hep açık duran kısık sesli radyo... Bir de yalnız berber dükkânlarında görebileceğiniz, berberin traş için evlere gittiğinde yanında götürdüğü sakal traşından sonra sabunlu yüzü yıkamak için kullanılan, sanırım o zamanlar "sakal leğeni" denilen, etrafa su sıçramasın diye kenarında insanın boynunu yerleştirebileceği bir oyuk bulunan ortası çukur, yuvarlak, geniş taslar...

Her çocuk gibi ben de berbere gitmekten hoşlanmazdım. Bizim evde "berbere inmek," denirdi, çünkü evimizin hemen altındaydı Berber Hamdo'nun dükkânı. Evin kapısından çıkınca sola dönüp, basamakları inip tekrar sola döndüğünüzde sıralı duran dört dükkânın ikincisiydi, kapıdan çıkmanızla üç dakikada kendinizi berberde bulmanız bir olurdu. Çocukluğum boyunca babam kafamı hep üç numaraya vurdurarak beni mutsuz etmiştir. Bu nedenle bir ayağım hep berberdeydi. Berber Hamdo'nun babamı traş etmeye eve geldiği günlerde benim de saçlarım evde kesilirdi. Sık traş olmanın saçları güçlendirdiğine, kahvenin de zekâ açtığına inanırdı babam. (Tam bir kahve tiryakisi olarak günde otuz-kırk fincan kahve içerdi. Köylere, kazalara giderken arabada hep bir ispirto

ocağı, cezve, kahve ve fincan bulundururdu.)

Berber Hamdo'nun dükkânında aynanın önünde üç koltuk, karşısındaki duvarın dibinde de sıra bekleyenlerin oturması için geniş bir kerevet dururdu.

Yükseklik kazanmak için çocukların altına, üstü minderli bir tür tabure koyarlardı. Ben de altımdan taburenin çekilip doğrudan berber koltuğuna oturmaya başladığımda artık büyüdüğümü düşünmeye başlamış, gönenmiştim.

Traş olanlar, birbirleriyle ya da arkalarındaki kerevette oturanlarla aynadan konuşurlardı. Bu durum bende bir tür oyun duygusu uyandırırdı; filmde bir sahnenin çerçevelenmesini andıran bir oyun... Traş olanlardan biri başını çevirip yanındakiyle konuşursa tiyatro, aynadan konuşursa sinema olurdu benim için. Sıramı beklerken uydurduğum böyle hayallerle eğlendirirdim kendimi. Ben, sinemacı dilindeki teknik terimlerini sonradan öğreneceğim kadrajlamayı, çerçevelemeyi, çekim ölçeklerini farkında olmadan sinema perdesinden önce berber aynalarından öğrendim, desem yeridir.

Beni bazen berber Hamdo, bazen de oğlu Ethem traş ederdi. Dönemin sinema oyuncusu Suphi Kaner'den daha yapılı olmakla birlikte bana onu hatırlatan sıcak, kırılgan bir havası vardı Ethem ağabeyin. Başarısız giden bir evliliğin sorunlarıyla boğuştuğu, sinir hastası olduğu söylenirdi. Bir süredir sık sık dalgınlaştığı, elinin titrediği, müşterilerin bazı kazalara uğramaya başladığı duyulunca beni artık sadece babası Hamdo'nun ellerine teslim eder oldular. Uzunca bir süre ortalıkta gözükmeyen Ethem ağabeyin hastalandığı, evden çıkamadığı söylendi. Yapılı görünüşünün altında hayat yaralarına açık, iyi insanlara özgü bir kırılganlığı vardı. Daha sonraları yeniden ortalarda göründüyse de bir daha hiç eskisi gibi olmadı.

Çok yıl sonra Ankara'da Devlet Tiyatroları'nda dramaturg olarak çalıştığım sıralarda sakal traşı olmaya Hergele Meydanı'ndaki bir berbere gitmeye başlamıştım. Müşterilerinin çoğu civarın esnafın-

dan oluşan tam bir eski zaman berberiydi. Örneğin, o zamanlar eski usul berberlerin çoğunda görüldüğü gibi, yanına günün gençlerinin taleplerini karşılayacak, fön çekmeyi, yeni moda saç kesimlerini bilen genç bir çırak almamıştı. Tersini istemedikleri sürece müşterilerini jiletle değil, usturayla traş ediyordu. Mahir ellerle usturasını tezgâhın hemen yanında asılı duran ustura kayışıyla bilerdi.

1978'de yazdığım ve nice sonra *Metinler Kitabı*'ma aldığım, bende özel bir yeri olan "Berber Aynaları için Bir Metin", çocukluktaki berber anılarımın solgun imgeleriyle sarmaşıp, asıl adı "Her Gelen Meydanı" iken zamanla halk ağzında "Hergele Meydanı"na dönüşen, oraya bir itfaiye binası yapıldıktan sonra da bu kez İtfaiye Meydanı diye anılan o meydandaki berber dükkânında biçimlenmiştir.

Berberlerin bir biçimde yer aldığı metinlerimde eskilerin deyimiyle, "bir oğlan çocuğunun yüzüne hat yürümesiyle" başlayan sakal traşının cinsiyet kimliğini pekiştirici yanına berberliği "kurumsallaştırarak" vurgu yaparım. Sözünü ettiğim "Berber Aynaları için Bir Metin"in yanı sıra, oyunlarım *Taziye*, özellikle de *Geyikler Lanetler*'de adeta ideolojik bağlamda "kimlik kurucu" bir meslek olarak işaret edilir berberlik. Aşiretin dört kuşak beylerinin traşını yapan Berber, kendi gençliğiyle birlikte sahne aldığında, "Yanılıyorsun toyluğum," der kendi gençliğine. "Bizler tarihin ikinci kişileri, asıl kahramanlarıyız. Erkeklik meslekleriyiz biz."

Saçımızın bir erkeğe yakışır biçimde kesilmesinin, yüzümüzde ilk tüylerin bitmesiyle sakal traşı olmamızın ilk ritüellerini yaşadığımız berber dükkânları aynı zamanda erkekliğe ilk yürüdüğümüz yılların, anıların da önemli bir parçasıdır. Berber aynalarına baka baka erkek oluruz.

3 Mart - 5 Temmuz 2015

Camaltı levha

Kendi evime çıktığımda, baba ocağından yanıma aldığım sayılı eşyalardan biri, çocukluğumdan beri evimizin bir duvarında asılı duran zarif bir hat sanatı örneği camaltı levhaydı. Ne zaman alındığı ya da kimden kaldığı, kaç yıllık olduğu bilinmiyordu. Koyu yeşil bir zemin üzerinde altınsuyu rengi harflerle yazılmış Arapça bir söz yer alıyordu: "Ya hayr söyle ya sükut et." ("Ya hayırlı bir şey söyle ya da sessiz kal" anlamında.) Cihangir, Akarsu Caddesi'ndeki Nur Apartmanı'nın dördüncü katında oturduğum yıllarda, tarihi yarımadaya bakan çalışma odasının kapısının üstüne asmıştım bu levhayı. Bu "hayırlı sözün" altından geçerek giriliyordu çalışma odama.

O evden taşınmama yakın günlerde, koridorda odama doğru yürüyorken, ortada görünür bir neden olmadığı halde birdenbire yere düşüp gözlerimin önünde parça parça oldu o levha. Ailemden biri ölmüş gibi derin bir sızıyla üzüldüm, yeri doldurulmayacak bir kayıpla karşı karşıya olduğumu biliyordum. İçimin bir yanı böyle bir olayı başıma gelebilecek bir uğursuzluğun işareti gibi almaya ne denli yatkınsa da, aslında levhayı çiviye tutturan ip, zamanla samanlaşmış ve inceldiği yerden kopmuştu. Onca yıl bir gün olsun dönüp de, o ipin dayanıklılığına bakmayı akıl etmediğime ne denli hayıflansam da yapacak bir şey yoktu artık. Hayatımızdaki bazı şeyler sonsuza kadar hep öyle olduğu gibi duracak sanır, arada bir dönüp bakma, gözden geçirme gereği duymaz, sonrasında da işte böylesi kayıpların zalim öğretmenliğine kalırız.

Daha sonraki günlerde, hayatımızdaki zamana ne kadar dayanacağını bilmediğimiz bağların kopuşuna bir işaret gibi aldım bu olayı, kırılan levhadaki o sözü... Ben ki hayatta her şeyin bakım istediğini belirten yazılar, hatta "Metal Yorgunluğu" diye şiir yazacak kadar bu olguyu tanıyan, bakım göstermenin önemini bilen bi-

riydim, ama ben de kendi gündelik yaşamımın bir yerinde bu gerçeği ıskalamıştım ve şimdi ihmalimin bedelini ödüyordum.

O levha gözümün önünde kırılıp parçalanarak söyleyeceğini söylemişti bana.

Notlarımı yeniden ele alıp bu metni tamamlamakta olduğum günlerde, tesadüfen karıştırdığım doğum yılım olan 1955 tarihli bir dergide, birden yazdığım metne göz kırpar gibi Pythagoras'ın şu sözü çıktı karşıma: "Ya sükût edin, yahut sükûttan iyi şeyler söyleyin.".

Antik Yunan filozoflarının pek çok sözünün, metninin, kitabının o dönemde Arapçaya çevrilmiş olduğunu bilen biri olarak ben de cam altından bakar gibi tarihe gülümsedim.

6 Haziran 2015

Belirsiz kalıntılar

Olay basit, sıradan, ama ne çok yer etmiş içimde...

Ne denli gündelik olaylarla kendini gerekçelendirmeye çalışsa da ergenliğin kendine özgü bir hüznü vardır, nedensiz bir hüznü... Kimileri bunun bir ayrılık hüznü olduğunu söyler; çocukluktan kopmaya ilişkin bir ayrılık hüznü, bu duygu aynı zamanda büyüdükçe dünyanın karanlık gerçekleriyle yüzleşeceğini sezmenin erken kaygılarıyla da sarmalanmış olmalı... Ergenlik çağının taşkınlıkları, duygusal gelgitleri, nedensiz öfkeleri, alınganlıkları, her şeyi büyüten duyarlılığı bu kopuşun bir parçasıdır. Herkesin bildiği gibi varoluş gerilimlerinin iyice billurlaştığı bir dönemdir ergenlik; geleceğe mutlaka izleri taşınan o dönüşüm süreci sanırım kimse için kolay yaşanan bir hayat parçası değildir. Çocukluğun koruyucu kabuğundan çıkıp dünya karşısında çıplak kaldığımız, teknik terimiyle "anatomik bedenden kimliksel bedene" geçişin yaşandığı o sancılı dönem üzerine kuşkusuz pek çok şey söylenebilir. Ne de olsa herkesin ergenlik anılarında insanlığın ortak yaraları vardır.

Bir ergen, hafızanın araçlarından biri olan kelimelere yeterince sahip olmadığı için çeşitli durumlarda yaşadığı yoğunluğun, karmaşanın, duyguların şiddetini tercüme edemez kendine de, başkalarına da; yaşadığını parantez içine alır. Kilitli bir çaresizliktir bu. Yeterince söz, kavram, terim, betim bilmediği için sözel temsiliyeti zayıftır bir ergenin; bu nedenle çoğu kez kendini yeterince ifade edememenin hırçınlığına kapılır. Hepimizin pek çok anısında ergenliğin o alıngan, kırılgan, kolay örselenmelere açık hayata karşı savunmasız, donanımsız günlerinin izleri vardır.

Ankara'da ablamların Anıttepe'deki "Sular İdaresi"nin lojman evindeyiz. Bir yaz tatili. Pazartesinden cumaya her gün öğleden sonraları radyoda bir bölümü yayınlanan "Alo Kimsiniz?" oyunu-

nun yayın saatini iple çekiyoruz. Sesleri hâlâ kulaklarımdadır, ileride ikisiyle de ahbaplık edeceğim Işık Yenersu ile Köksal Engür'ün de yer aldığı bir kadro seslendiriyor. Babam da orada o gün. Dışarı çıkıp bir yerlere gidilmek isteniyor, ama ben evde kalıp her gün yayın saatini merak ve heyecanla beklediğim "Alo Kimsiniz?"i dinleyeceğimi söylüyorum. Sanırım babam daha o zamanlardan başlayan benim bir şeylere bağlanmamdaki, kapılıp gitmemdeki tutkuyu, gösterdiğim heyecandan sezmiş olmalı; bu kararıma karşı çıkmakla kalmıyor, alaycı bir dille de eleştiriyor beni. Boş işlerle uğraştığımı, hayal dünyasında yaşadığımı söylüyor. Hoşuna gitmeyen, onaylamadığı her şey için, "Bu işler karın doyurmuyor beyim," derdi babam. Ağlamaya başlıyorum, ama öyle böyle bir ağlama değil! Evdekiler ağlamama da, ağlamamın derecesine de akıl erdiremiyorlar. Yukarıya, çardağa çıkıyorum. Eniştem yanıma gelip onda görmeye alışık olmadığım yumuşak bir dil ve sevecenlikle teselli etmeye çalışıyor beni. Ancak çok sonra yatışıyorum. Onca yıl, yaşanmış onca şey içinde bende canlılığını hiç yitirmeyen bir anıdır bu. Gözyaşlarımın çağlayanına, hıçkırıklarımın nedenine akıl erdiremediğim bir ergenlik taşkınlığı... Pek de büyütülecek bir şey olmayan bu sıradan olayın, neden bana bunca gözyaşı döktürmüş olduğunun belirsizliği sanırım bu anıyı olanca diriliğiyle saklı tuttu içimde; ergenliğin belirsizliğiyle örtüştüğü için bu kadar canlı kaldı belki de...

Üzerine ne kadar düşünürsek düşünelim, niye o kadar ağladığımızı, niye o kadar güldüğümüzü, niye o kadar kızdığımızı ya da sevdiğimizi anlamadığımız zamanlara gömülmüş bir hayat durur geçmişimizde...

Mayıs-Haziran 2014

Harf

Ankara'da, akşam oturmasına gittiğimiz Haboş'un akrabaları Mürüvvet teyze ile Sarı Mustafa'nın İncesu'daki evindeyiz. Yemek masasının üstü beyaz örtülü. Ortada içinde yapma çiçekler olan bir vazo. Elimde kâğıt kalem. Çocukken çok sevdiğim ve 1980 yılında kaybettiğim Enver dayım da gözümün içine bakıyor. Sözcüklerin yazılış biçimleriyle ilgili aramızda bir konuşma geçmiş, ben de bilmiş bilmiş konuşmuş olmalıyım ki, beni cezalandırmak ister gibi, "Madem öyle, bir şey söyleyeceğim nasıl yazılıyor göster bakalım," diyerek bana meydan okuyor. Onun söyleyişinden bir tuzakla karşı karşıya olduğumu anlıyorum, ama tuzağın nasıl işlediğini, içinden nasıl çıkacağımı bilmiyorum. Söylediği sözcüğün yazılışının benim yazmayı düşündüğüm haliyle yazılacak kadar kolay olmaması gerekiyor, ama nasıl? Tuzağın kurgusunu çözmüş, ama bilmecenin kendisini çözememiş bir halde öylece boş sayfaya bakıyorum. "Ee, hadi yazsana," diyor dayım. "Ne bekliyorsun?" Yazdığım şeyin doğru olmadığını bilerek, ama bu oyunu daha fazla uzatmamak için yazıyorum: "Temiz Mahkemesi". Dayım beklediği hatayı yapmış olmamın zaferiyle gülümseyip düzeltiyor: "Temyiz Mahkemesi. Bir de avukat çocuğu olacaksın!"

Onun "temyiz" sözcüğünü telaffuz ederken benim yanılgımı beslemek için hızlıca söylediğinden eminim, ama artık bir önemi yok. Hayattan tuzağı önceden sezilen oyunun kurallarını öğreniyorum.

5 Temmuz 2015

"Takarafuka... takarafuka..."

Bilirsiniz, ebeveynlerin onayına bağımlı çocuk dünyasında büyüklerden aferin almak, öğretmenin gözüne girmek, başkalarınca sevildiğini, önemsendiğini bilmek kıymetli bir şeydir. Ben ilkokuldayken, bir öğrencinin müdürün odasından tebeşir almaya gönderilmesi, sınıf mümessili ya da kol başkanı seçilmesi, bayramlardaki resmigeçitlerde önde bayrak taşıması, trampet çalması, müsamerelerde rol alması önemliydi. İlkokul öğrencilerinin zorunlu olarak siyah önlük giyip, beyaz yaka taktıkları o yıllarda, derslerinde, ödevlerinde başarı gösteren öğrencilerin önlüğünün göğsüne kırmızı kurdele takılması da öyle... Gururla kabaran göğsümüzde madalya taşır gibi taşırdık o kırmızı kurdeleyi. Bilmem söylemeye gerek var mı, güç koşullarda kıt kanaat bir hayat süren yoksul ailelerin çocuklarının göğsünde böyle kırmızı çiçekler açmazdı pek.

Taşra kentlerinde bando mızıka başlı başına bir şenlik demekti. Özellikle resmi bayram gösterileri fazlasıyla önemsenir, küçük şehirlerin solgun hayatlarına renk gelirdi. Bu törenlerde özel kıyafet gerektiren yürüyüş takımlarına, çocuklarına yavrukurt ya da izci kıyafeti alabilecek ailelerin çocukları seçilirdi. Resmi bayramların tarihi yaklaşırken okul bahçelerinde, avlularında günler öncesinden telaşlı bir hazırlık başlar; öğretmenler, müdürler geçit töreninin sonunda "en güzel yürüyen okulun" açıklanacağını, bu yüzden herkesin çok çalışması gerektiğini söyler, okullar arası rekabet duygusunu kışkırtarak öğrencileri heveslendirmeye bakarlardı. Çocukluğumun şehri ikiye bölen tek caddeli Mardini'nde, her okul o anacaddeyi uygun adımlar ve kıyafetlerle geçerken balkonlara, pencerelere çıkan insanlar alkış tutardı. Törenin sonunda okulumuza döndüğümüzde müdürümüz geçit töreninde "en güzel yürüyen okul" seçildiğimizi söyleyerek bizi kutlar, bunun üzerine

biz de zafer naraları atarak evlerimize dağılırdık. Meğer aynı anda diğer okulların bahçelerinde de onların müdürleri okullarının en güzel yürüyen okul seçildiklerini duyururmuş öğrencilerine. Gerisini tahmin etmek güç değil: Sokak aralarında bitmek bilmeyen, "bizim okul seçildi, hayır bizim okul kazandı" tartışmaları...

Okul bahçesinde günlerce yapılan çalışmalardan sonra, bayram günü yaklaştığında okullar, o zamanlar şehrin azıcık dışında sayılabilecek, trafiği hayli tenha olan Deyrülzefaran'a giden yolda, Ferdovs'un yakınında bulunan Vali Konağı'nın oralarda genel prova yaparlardı. İlkokulda, gene böyle bir bayram öncesi, badem ağaçlarının çiçek açtığı aydınlık, güneşli, ılık bir günde, Deyrülzefaran yolunda başımda izci kepi, üstümde izci kıyafetiyle trampet çaldığımı hatırlıyorum. Onca çocukluk anısı belleğimde yitip gitmişken, özel olarak kayda değecek hiçbir şeyin olmadığı o günü, havadaki çiçek kokusuna, o ılık güneşine varana dek her ayrıntısını hatırlamamın nedeni belki de korteji yöneten öğretmenin trampet vuruşlarını bildiren tartımlı komutları nedeniyledir; ne de olsa seslerin, uyakların, tartımların hafızada iz bırakan derin bir gücü vardır: "Ankara İzmir Van / Ankara İzmir Van / Ankara İzmir / Ankara İzmir / Ankara İzmir Vann!"

Gene ilkokul fotoğraflarımın birinde bir 23 Nisan geçit töreninde, Cumhuriyet Meydanı'nda yürüyen okul kortejinde ben üstümde beyaz gömlek, beyaz pantolonla mandolin çalıyorum. Yüzümde yaşıma büyük gelen, nedenini bilmediğim bir hüzün.

Mardin, Dumlupınar İlkokulu dördüncü sınıf öğrencisiyim. Yıl sonu müsameresi için hazırlanacak olan piyes sınıfta yüksek sesle okunuyor. İçinde Kızılderililer, büyücüler falan olduğuna bakılırsa Amerikan kaynaklı bir çocuk oyunu olsa gerek. Müsamereyi başka bir sınıfın öğretmeni yönetiyor. Piyesin okuması bittikten sonra öğretmen sınıfa dönüp, kimin hangi rolü oynamak istediğini soruyor. Başlarda herkeste bir tutukluk, bir süre sonra bazı çekingen parmaklar kalkmaya başlıyor, bazı öğrencilere de öğretmenin kendisi piyeste kimi canlandırmak istediğini soruyor. Daha

okumaya başlar başlamaz ayin yöneten Kızılderili büyücüyü oynamak istediğim halde, hiç sesimi çıkaramıyorum. Belli ki gene keşfedilmek istiyorum. Ben kalabalık içinde çabasız öylece dururken görülmek, keşfedilmek, seçilmek... Bu duygunun o kadar erken yaşta içimde yeşermiş olmasına şaşarım, nedenleriyse benim için hâlâ muammadır. Belki de reddedilmekten korkuyordum; yıllar sonra bana, "Diyalektik Mutsuzluklar" şiirimdeki "Yeniden büyür içimde mağrur bir zakkum gibi terk edilmek korkusu" dizesini yazdıran o korkunun erken tohumları daha o zaman boy vermeye başlamış olabilir mi içimde, bilmiyorum.

Tam o günlerde okulun müdürü Beşir Gürcüoğlu'nun odasında, öğrenci velileriyle belli aralarla yapılan, annemin deyişiyle, "benim okul durumum" konuşuluyor. Kendim farkında değilim, ama oturduğum sandalyede zaptedemediğim bir enerjiyle bacaklarımı titreterek sürekli iki yana açıp kapıyormuşum. Müdürün gözüne takılmış bu halim. Bambaşka konulardan konuşurken birden anneme dönüp, "Çok hareketli bir çocuk bu, hiç yerinde duramıyor," diyor. Sonra bana dönüp "Müsamerede büyücüyü sen oynamalısın," diyor, "Baksana geldiğinden beri bacaklarını sallayıp titretiyorsun." Heyecanlanıyorum. Keşfediliyorum. Görülüyorum. İçimdeki büyücü görülüyor.

Müsamereden sorumlu öğretmen sınıfa girdikten bir süre sonra, "Nasıl oynayacaksın büyücüyü, haydi çık ortaya göster," diyor bana. "Şimdi mi?" diyorum. "Evet." "Burada mı?" "Evet." Bütün sınıfın yüzüne şimdiden benimle alay etmeye hazır pusuya yatmış hınzır bir ifade yerleşiyor. Benim tutukluk çektiğimi görünce azıcık meydan okuyan bir tonla, "İlle sahnede olması şart mı? Şimdi burada arkadaşlarının karşısında yapamazsan seyirci karşısına çıkınca ne yapacaksın?" diyor. Sahiden benim becerimi mi sınamak istiyor, sınıfın karşısında küçük düşürmek mi, emin olamıyorum. Belli ki müdür fısıldamış olmalı büyücüyü benim oynamam gerektiğini, belki onun aklında başka biri var. O gün niye böyle hissettiğimi, neden bu çeşit bir kuruntuya kapıldığımı bilmiyorum.

Büyücünün kabileyi harekete geçirmek için başlattığı ayini, "Takarafuka takarafuka / takara takara takarafuka..." diye başlayan dört dizeli bir kıtadan oluşuyor. Aklımda kaldığı kadarıyla, kitapta yazılı "Elini kolunu sallar, kendinden geçercesine vücudunu titretir," gibi bir iki cümleden oluşan kısa tarif, büyücüyü canlandırmam konusunda bana pek yardım etmiyor. Sonunda öğretmenin ve sınıfın tutumu karşısında gururumu kurtarmak için ortaya çıkıyor, okuduğum Teksas, Tommiks, Kinova, Zagor'lardan, seyrettiğim Kızılderili filmlerinden aklımda ne kalmışsa onları taklit etmeye çalışarak ortada dönmeye başlıyorum: "Takarafuka, takarafuka / Takara takara takarafuka / Takarafuka... takarafuka / Takara takara..."

Tabii bu eğlenceli anı iştahla bekleyen sınıf bana gülmeye başlıyor. Ama bilirsiniz, zaten siz ne yapsanız o yaşta çocuklar güleceklerdir. Bununla da yetinmiyor, sonraki günlerde bir süre koridorlarda arkamda "takarafuka... takarafuka..." diye dolaşarak beni sarakaya almaya, kızdırmaya çalışıyorlar. Hangi nedenle bilmem sonradan müsamere iptal ediliyor, böylelikle benim büyücülük serüvenim de başlamadan bitiyor.

İçimde hiç beklemediğim anda ortaya çıkıveren ikinci bir kişi olduğunu fark ettiğim zamanların yaşamımdaki ilk örneği olabilir mi bu, bilmiyorum.

Okul yıllarımda müsamereler çok heyecanlandırırdı beni. Evimizin hemen yakınında, PTT binasının sağ bitişiğindeki Mardin Halk Evi'nde, Mardin Lisesi'nin sahnesinde yıl sonu müsamereleri yapılır, farklı okulların adeta birbirleriyle yarışırcasına hazırladığı skeçler, piyesler oynanırdı. Nedense birinde olsun yer almak kısmet olmadı bana. Anadolu'ya turneye çıkan daha çok ikinci, üçüncü sınıf tiyatro toplulukları gelirdi Mardin'e o zamanlar, ama bu bile beni heyecanlandırmaya yeterdi. Haftalık, aylık mecmualardan Istanbul, Ankara sahnelerinde hangi oyunların oynandığını yakından takip eder, oyuncuların, yazarların, oyunların adlarını ezberlerdim. Adeta bir gün aralarında yer alacağım o ışıklı günle-

re hazırlanıyordum o zamanlardan.

Ben daha ilkokuldayken, Ticaret Lisesi'nin yıl sonu piyesinde seyrederken âşık olduğum, sonradan adının Metin olduğunu öğrendiğim bir öğrencinin, yaz tatillerinde hükümet konağına giden yolda, bir avukat yazıhanesinde kâtip olarak çalıştığını öğrendikten sonra her gün o yazıhanenin önünden defalarca geçerek, onu göz ucuyla da olsa görmeye çalıştım. Bazı kereler o kadar heyecanlanırdım ki ilgim anlaşılacak diye dönüp içeri bakamazdım bile. O yaşta bir çocuğun bu ilgisinin başkaları tarafından da aşk sanılabileceğini düşünecek kadar kendi içimde büyümüş olmalıyım. Evimizin avlu duvarına tebeşirle onun acemice resmini çizmeye çalışır, sonra karşısına geçip onu hayal eder, iç çeker, bazen ağlardım. Sonraki yıllarda Metin Erksan'ın *Sevmek Zamanı* filmini, surete âşık olmanın ne demek olduğunu çocuk yaşta saf bir kalple öğrenmiş gözlerle seyrettim. Bazı okurlarımın merak ettiği, sıkça sordukları konulardan biri aşk şiirlerimi kimin için yazmış olduğumdur. Ben bütün aşk şiirlerimi, bazen içini birinin doldurduğunu sandığım boş bir surete yazdım.

Ankara Devlet Tiyatrosu'ndan ayrılan bir grup oyuncunun, adını binanın bulunduğu caddeden aldıkları *Mithatpaşa Tiyatrosu* kendi bünyesinde kurulacak çocuk tiyatrosu için bir sınav açtığında annemle Ankara'dayız. Yıl 1968. On üç yaşındayım ve Ankara Kurtuluş Ortaokulu'nda okuyorum. O yıllarda Recep Bilginer'in *İsyancılar*, Vasfi Uçkan'ın *Deli Emine* oyunlarıyla şöhreti iyice parlayan tiyatronun yıldız oyuncusu Beyhan Hürol aynı zamanda ablamın da arkadaşı. Verdikleri okuma parçası ve seçtiğim şiirle sınava hazırlanıyorum. Jüride Beyhan Hürol'un (sonradan Beyhan Saran) yanı sıra o zamanki eşi Ekmel Hürol, Yalın Tolga, Ejder Akışık ve Ertan Savaşçı var. Yalın Tolga'nın da, Ejder Akışık'ın da çok özel sesleri var, hele Ejder Akışık aynı zamanda radyo oyunlarının da yıldızı o zamanlar... Sınavın sonunda fuayede bekleşen kalabalığa kazananların listesinin birkaç gün sonra asılacağı söyleniyor. Yaz başı olmalı, o birkaç gün geçmek bilmiyor. Günü

geldiğinde heyecanla gidiyor ve listede adımı görünce havalara uçuyorum. Sonbaharda, tiyatronun yeni sezonunda provaları başlayacak çocuk oyununda yer alacağım. Geleceğim daha şimdiden belli olmuş gibi hemen büyük hayaller kurmaya başlıyor, ufku geniş yıldızlı hülyalara dalıyorum. Geçen sezon o tiyatroda seyrettiğim Ömer Seyfettin uyarlaması *Bomba*'daki Emel Göksu'nun benzeri bir rolde parlayacağımı düşünüyor, tıpkı onun gibi ben de bir "deliyi" canlandırmak istiyorum. (Emel Göksu, devrimci türküler söyleyerek ün kazanıp, ardından Kenan Evren'in kızıyla evlendiğinde sazına da, sözüne de veda eden Maksut Göksu'nun da ablası.)

Bu arada günler geçmek bilmiyor tabii. Provaların başlaması için heyecanla sonbaharı bekliyorum. Yaz sonuna doğru Ankara'ya gelen babam, ortalığın durulduğunu artık hep beraber Mardin'e dönebileceğimizi söylediğinde dünyam yıkılıyor; Madenoğlu, Berdan Sokak'taki evi o yıl için kapatmıyor, ama Mardin'e dönüyoruz. Böylelikle kazandığım sınav boşa gidiyor, oyunculuk hayallerim suya düşüyor, ilkokulu bitirdiğimde beni Ankara Koleji'ne yatılı olarak göndermeyen babamdan "bir kez daha istikbalimle oynadığını" düşündüğüm için "nefret ediyorum."

O zamanlar üniversite yerleştirme sınavları başka türlü yapılırdı. Her üniversite kendisine göre bir öğrenci alım puanı duyurur, o puanı tutturanları kaydederdi. Bazen yeterli sayıda öğrenci kaydolmadıysa ikinci bir duyuruyla puan düşürdüklerini bildirirdi. Babam çocukluğumdan beri benim hukuk okumamı, kendisi gibi avukat olmamı istemiş, benimle ilgili hayallerini hep bunun üzerine kurmuştu. Ben hukuk fakültesine kaydolabilmek için gerekli puanı tutturduğum halde istemiyordum. Bu konuda aramızda bir süre çeşitli tartışmalar yaşandı. Babam hem bir avukat olarak kendi adının mirasını benim sürdürmemi istiyordu, hem de benim sanatla uğraşan, kafasına yazar, yönetmen, tiyatrocu, sinemacı olmayı koymuş biri olarak ileride sıkıntılar yaşayacağımdan, yoksulluk çekeceğimden korkuyor, ömrü boyunca sürünen yazarlar-

dan, sefalete düşmüş sanatçılardan örnekler vererek kararımı etkilemeye, Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Aziz Nesin gibilerin yaşadıklarıyla gözümü korkutmaya çalışıyordu. "Al hukuk diplomanı duvara as, ondan sonra istediğini yaparsın, kolunda altın bileziğin olsun," diyordu. Neye güvenip babama ayak dirediğimi bilmiyorum, pek çok arkadaşım "gerçekçi ve realist" oldukları için tercihlerini büyüklerinin dilekleri doğrultusunda yaptılar, ben de hep "hayalci ve romantik" olduğum için kendi isteğim doğrultusunda davrandım. Kendinize, yeteneklerinize inanmak önemlidir elbet, ama tek başına yeterli değildir; kendinizi oldurmanız, hayallerinizi gerçekleştirmeniz için kendinizi işinize, hayallerinize adamanız ve bunun için yaşam boyu yılmadan, usanmadan çalışmanız gerekir. Bu, benim için aynı zamanda kendine sadık olmanın, kalbinin yeminlerini tutmanın da bir gereğidir.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Kürsüsü'ne kaydımı yaptırdıktan sonra babam benimle bir süre konuşmadı, aynı evin içinde yüzüme bakmadı, haliyle derslerimle de ilgilenmedi. En azından o yıllarda, "Tiyatro Kürsüsü" liseyi bitirenlerin rağbet ettiği gözde bir bölüm değildi elbet, mezunlarının hangi işi tutacağının hiçbir güvencesi yoktu, Devlet Tiyatroları kürsü mezunlarını en fazla "Kondüvit" olarak alıyordu, onun da kadrosu sınırlıydı. Bölüme seve isteye kaydolanların sayısı pek azdı, çoğu üniversiteye giriş sınavlarında aldıkları "sosyal puanla" ancak burayı tutturdukları için kaydını yaptırmış, ilk fırsatta başka bir bölüme geçmenin ya da bir sonraki yıl yeniden katılacakları üniversite sınavlarında başka bir yere girmeye hak kazanmanın hayalini kuran çocuklardı. Hatta içlerinde bu bölüme kaydını yaptırana kadar, yaşamında hiç tiyatroya gitmemiş, bir tek tiyatro oyunu bile seyretmemiş Anadolu'nun çeşitli kentlerinden, kasabalarından gelmiş öğrenciler tanıdım.

Öte yandan kürsü gerçekten iyi bir eğitim düzeyine, Sevda Şener, Metin And, Özdemir Nutku gibi son derece donanımlı öğretim üyelerine sahipti. Sevinç Sokullu, Mahmut Tali Öngören, Âlim Şerif Onaran, Turgut Özakman, Emre Kongar bölümde ders

verirdi. Böylelikle zorunlu derslerin yanı sıra seçmeli ya da yardımcı dersler tabir edilen derslerle de donanıyorduk. O yıllardaki uygulamaya göre her yarı yılda hem fakülte içinde başka bölümlerden, hem de başka fakülte ve okullardan yardımcı ders almak zorunluluğumuz vardı. Örneğin, ben fakülte içinde Sanat Tarihi bölümünden "Avrupa Sanatı Tarihi", Psikoloji bölümünden "Yaratıcılık Psikolojisi", Antropoloji bölümünden "Sanat Antropolojisi" gibi aldığım derslerin yanı sıra, oyunculukla ilgili olarak Cüneyt Gökçer'in hem bizim fakültede hem Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Cebeci'deki binasında verdiği derslere katılıyordum. Daha sonra Ahmet Levendoğlu, Can Gürzap, Yücel Erten, Cihan Ünal'ın verdiği derslere de "gönüllü öğrenci" olarak girmeye başladım. Amacım artık oyuncu değil, yönetmen olmaktı ve ileride yönetmenliğime katkısı olacağına inandığım için oyunculuk eğitimiyle ilgili her şeyi büyük bir iştahla öğrenmeye çalışıyordum.

O sıralarda Avusturyalı bir oyunculuk eğitmeni Ankara'ya gelmiş, kendi gösterilerini sergilemenin yanı sıra Tiyatro Kürsüsü'nün sahnesinde hem bölümden, hem de konservatuvardan katılacak öğrenciler için bir atölye çalışması düzenlemişti. Salon hıncahınç doluydu. Doğaçlama temrinlerine katılmak isteyen öğrencileri sahneye çağırdı. Özgüven sahibi konservatuvarlılar hemen fırladılar tabii, baktım bizim bölümden herkes tutuk, çekingen, kimseler çıkmıyor sahneye, bunun üzerine oyunculuk konusunda bir iddia taşımaktan çok, adeta "bölümün şerefini kurtarmak" gibi cengâverce bir düşünceyle fırladım sahneye. İçimde saklanan diğeri gene kendini ortaya atmıştı.

Avusturyalı eğitmenin bizden istediği sessiz bir doğaçlama temriniydi. Yıllar sonra şöyle özetleyebilirim: "Önce topraksınız, baharla birlikte uyanıyor, güneşe yöneliyor, sonra yavaş yavaş boy vererek fidan oluyorsunuz, ağaç olup dallanıyor, yapraklanıyor, daha sonra o ağacın dalında bir kuş olup uçuyorsunuz ve tüm bu değişimleri bize hiç konuşmadan sadece bedeninizle ifade ediyor, bu arada birbirinizle hiç ilişki kurmuyorsunuz, birbirinize bakmıyorsunuz bile." Bir de ipucu verdi, "hiçbir şey düşünmeyeceksiniz,

sadece hissedeceksiniz, aklınızı devreden çıkarın; bu yüzden hiçbir şey düşünmemeye, hiçbir hareketinizi önceden planlamamaya çalışın, sadece nefesinizi kontrol etmeye odaklanın. Aynı anda başlamanıza gerek yok, sakın üzerinizde zaman baskısı hissetmeyin, herkes kendini hazır hissettiğinde başlasın," dedi.

Herkes toprak olmak için sahne zeminine yapıştı önce. Bu arada adam sahnede aramızda bir hayalet gibi sessizce dolanıyor, temrine katılanlar arasında gelişiminden memnun olmadıklarına usulca dokunup onları salondaki yerlerine göndererek eliyordu. Sahnede kalanların sayısı iyice azalmaya başlamıştı. Sonunda sahne üzerinde üç dört kişi kalmıştık. Onlardan birinin Konservatuvar'dan Mehmet Büyükağaoğlu olduğunu hatırlıyorum. Adam beni beğendiğini, özellikle daldan kuşa geçişimi çok başarılı bulduğunu belirttikten sonra bana sorular sormaya başladı. Hiç beklemediğim bir şeydi bu. Sevinmiş, gurur duymuş, biraz da mahcup olmuştum, ama bilerek bir şey yapmamıştım, sahiden adamın dediğine uymuş, sadece hislerimin beni yönlendirmesine, nefesimin beni biçimlendirmesine bırakmıştım kendimi. Oysa çalışmayı yöneten kendi bölümümüzdeki hocamın tercihleri bu yönde olmadığı gibi üstelik aksilenmişti de... O, beni beğenmemiş, Avusturyalı eğitmenin seçimiyle ilgili tartışmaya başlamış, hatta konuyu bir tür inada bindirmişti. Daha sonra sınıfa, adamın beni beğenmesini, boynumda asılı kolyedeki motifi "haç"a benzetmiş, dolayısıyla beni Hıristiyan sanmış olabileceğine, bu nedenle de beni diğerlerine karşı kayırmak istediğine bağlamıştı. Çok üzülmüş, ne diyeceğimi şaşırmıştım. Bari şimdi söyleyeyim: Takarafuka... takarafuka... takara takara takarafuka...

Nisan 2015

Mahcubiyetin öğrettikleri

Gençken, daha doğrusu toyken diyelim, "Hayatımda yaptığım hiçbir şeyden pişmanlık duymadım," gibi bir yerlerden duyulup beğenilmiş cakalı, fiyakalı cümlelere bayılırdım. Zaten böyle sözlerin cilasına insan ancak toyken kapılır; hiç pişmanlık duyulmayan hayata, hayat mı denir? Öğrenmek, ilerlemek, kendini geliştirmek çoğu insanın varsaydığı gibi yalnızca olumlu eylemler üzerinden katedilen bir süreç değildir. İnsan mahcubiyetlerinden, pişmanlıklarından, yaptığı hatalar ve yanlışlardan da çok şey öğrenir. Kendinin öğretmeni olmaktır bu. Yaptığımız hata kişiliğimizi lekelemez, asıl kişiliğimiz, bunun hata olduğunun farkına varmamızı sağlayan yanımızdır çünkü.

İkinci Dünya Savaşı'nın ünlü kadın casuslarından Mata Hari, filmde yazı masasının başına oturmuş nazilerle ilgili topladığı bilgileri, müttefik güçlere ulaştırılmak üzere rapor ederken, beklemediği bir anda sevgilisi olan nazi subayı çıkagelir. Telaşla onu karşılamak üzere ayağa kalkmış, yazı masasının üstünü gözden saklayacak biçimde sırtını dönmüştür. Az önce Mata Hari'yi yazarken gördüğümüz halde, masanın üstündeki kâğıtlar boş görünmektedir; dolayısıyla nazi subayı da yazılanları görmez. Biz de tam Mata Hari'nin yakalanmadığına, tehlikeyi savuşturmuş olduğuna inanmışken, o nazi subayı Mata Hari'yi tutkuyla kucakladığında sarsılan masanın üzerinde duran şişedeki mayi kâğıdın üzerine dökülüp yazılanları görünür kılar. Çünkü Mata Hari raporlarını görünmez bir mürekkeple yazmaktadır; yazılanların okunabilmesi için, üzerine o özel mayinin dökülmesi gerekmektedir. Kötü bir kaza eseri şimdi o mayi dökülmüş, yazılanları görmemesi gereken nazi subayı, kendisine sarılmış olan Mata Hari'nin omzunun üzerinden yazılanları okumuş, Mata Hari'nin bir casus olduğunu ve

oyuna getirildiğini anlamıştır.

Yıllar sonra bu filmi yeniden seyredip bu sahnenin ayrıntılarından emin olmak yerine, hatırladığım haliyle aktarmak istedim; bu yüzden benim yukarıda gizli mürekkeple yazılanları okunur kılan "mayi" dediğim şey, pekâlâ masanın üstünde duran sürahideki su da olabilir.

Mardin'de Lale Sineması'nda seyrettiğim Jeanne Moreau'nun Mata Hari'yi canlandırdığı filmin bu sahnesinden çok etkilenmiştim. Beni tavlamaya yetecek hem casusluk, hem yazı, hem sır vardı bu sahnede. Casus olmanın bana dünyanın en çekici işlerinden biri olarak göründüğü, dünyanın sırlarına, ayın karanlık yüzüne meraklı olduğum, bir yandan da Agatha Christie, Fantoma, James Bond kitaplarını arka arkaya okuduğum yaşlar...

Ortaokul birinci sınıfta olsam gerek. Kalabalık, gürültücü, şamatacı bir sınıf, sık sık da gereksiz itişmeler yaşanıyor. Öğretmenin sınıfa girmesi beklenirken, tahtanın önünde ayakta duran sınıf mümessili yüksek sesle konuşanların, itişenlerin, gürültü yapanların adını tahtaya yazıyor. Öğretmen geldiğinde her birinden hesap soracak. Her seçilen sınıf mümessili, çoğu kez gelen tepkiler, tehditler üzerine kısa bir süre sonra görevi bırakmak zorunda kalıyor. Öğretmenler bazen bir çıkış yolu olarak, sınıfın en azılı elemanını mümessil seçerek onun asayişi sağlayacağına inanıyorsa da, bu yöntem de o azılı elemanların kısa bir süre sonra görevi kötüye kullanmaları nedeniyle işe yaramaz oluyor. Sanırım bir şiir okuma yarışması nedeniyle o sıralar fazladan vakit geçirdiğim öğretmenim benden sınıfın gizli mümessili olmamı istiyor. Nasıl yani? Kalkıp tahtaya isimleri yazmayacağım, kimse benim sınıfın gizli mümessili olduğumu bilmeyecek, ben öğretmene bunları gizlice bildireceğim. Tam da Jeanne Moreau'nun Mata Hari'siyle büyülendiğim zamanlar... Kendimi esrarlı bir oyunun içinde bulacağım düşüncesiyle heyecanlanıyorum; kendine rolüne kaptıran, hayallerine kapılan yanım öne çıkıyor. (Yıllar sonra bakıyorum, Jean-Louis Richard'ın yönettiği 1964 yapımı bu filmin senaristlerinden biri de Trauffaut. Moreau'ya ise Jean-Louis Trintignant eşlik ediyor.)

O yıllarda gençler arasında arkadaşlarına, yakınlarına, sevdiklerine anket defteri doldurtmak pek yaygındı. Özellikle kızlar bu anket defterlerine çok meraklıydı. Kendi anket defterinizi verdiğiniz kişiden, çoğu magazinel dergilerden, gazetelerden ya da başkalarının defterlerinden öğrenilmiş klişe soruları yanıtlamasını isterdiniz. "Romantik misiniz, realist misiniz?" "Yerine göre romantik, yerine göre realist sayılırım." "Sizce aşkın tarifi nedir?", "Unutamadığınız bir hatıranızı anlatır mısınız?", "Bir deniz kazasında yalnızca bir kişiyi kurtarabilecek olsaydınız, kimi kurtarırdınız?", "Sizce sevmek mi önemlidir, sevilmek mi?", "İleride ne olmak istersiniz?", "Size piyangodan bir milyon lira para çıksa ilk ne yaparsınız?", "En beğendiğiniz artistler, şarkıcılar kimlerdir?", "Sevdiğiniz kişide hangi özellikleri ararsınız?", "Hediye almaktan mı hoşlanırsınız, hediye vermekten mi?", "Aşk mı, para mı, şöhret mi?", "En nefret ettiğiniz şeyler nelerdir?", "En beğendiğiniz özelliğiniz?", "En beğenmediğiniz özelliğiniz?", "Herkesi kendim gibi bilirim, bu yüzden herkese güvenir, kendim hiç yalan söylemediğimden başkalarının da her dediğinin doğru olduğuna inanırım."

Sorular kendi içinde az buçuk değişiklik gösterse de, her anket defterinin değişmez ve vazgeçilmez sorusuysa şuydu: "Anket defteri sahibi hakkındaki düşünceleriniz?"

Benim de bir anket defterim vardı tabii. Söz konusu bu öğretmene de, "Anket defterimi doldurabilir misiniz acaba?" ricasında bulunmuş, defteri verirken de büyük bir casus edasıyla o hafta sınıfta konuşan, gürültü yapan birkaç kişinin adını yazdığım bir listeyi arasına koymuştum. Listenin ilk sırasında, sınıfın sahiden en haylazı, yazılı sınavlarda kendisine kopya vermeyen öğrencileri tehdit eden, kendisinden hiç hoşlanmadığım, hatta çirkin bulduğum halde anlayamadığım biçimde ilgi duyduğum, baştan çıkarıcı gülüşe sahip birinin adını yazmıştım. Hatırlarım, o yıllarda sınıfın çalışkanlarını, özellikle Süryani çocukları tehditle kendilerine kopya vermeleri için zorlayanlar, bunun doğal hakları olduğuna inanmanın rahatlığı içinde davranırlardı. Bu tür zorbalıklara karşı

koyan, Süryani arkadaşlarına sahip çıkan Müslüman çocuklar da vardı elbet. Listenin en başına yazdığım bu kişinin de benim bir Süryani arkadaşımı İngilizce dersinde kopya vermesi için tehdit ettiğini biliyor, bundan ötürü diş biliyordum.

Birkaç gün sonra öğretmenim anket defterini iade ettiğinde, ona verdiğim listenin hâlâ defterin içinde durduğunu hayretle gördüm. Hiç beklemediğim bir şeydi bu. Listeyi bana iade etmekle ne söylemeye çalışmıştı öğretmen, ya da bir şey mi söylemeye çalışmıştı? Anket defterimi böyle bir şey için kullanmış olmamdan ötürü beni ayıplamış mıydı? Benden böyle bir şey isteyerek beni sınamış da ben onu hayal kırıklığına mı uğratmıştım? Yoksa sadece listeyi defterin içinde unutmuş muydu? O anda yaşadığım paniği, sıra arkadaşlarımın görmemesi için defteri telaşla kapatıp çantama kaldırdığım ânı bir dehşet sahnesi gibi hatırlarım. Yakalanmıştım. Casus yakalanmıştı. Kimse görmemişti, ama ben kendimi görmüştüm, bu ben değildim. Öğretmen listeyi yaptığım şeyden ötürü mahcup olmam için geri göndermiş olabilir miydi? O böyle düşünmemişse bile, ben yaptığım ispiyonculuğun ayıp bir şey olduğuna dair bilginin, aslında bende, derinde bir yerde saklı durduğunu, kendime yazdığım casus hikâyesine fazla kapılıp bunu görmezden geldiğimi anlamış, kendi gözümde küçük düşmüştüm. Sonrasında ne ben yeni bir liste verdim, ne öğretmenle aramızda bu konuya ilişkin bir konuşma geçti. Ben öğreneceğimi öğrenmiştim.

Çok yıl sonra Ankara'daki bir imza günümde, kuyruk sırası kendisine geldiğinde genç, alımlı bir delikanlı, masaya doğru eğilerek, "Babam Mardin'de sizin okul arkadaşınızmış," dedi. Baktım yüzünde aynı babasının o baştan çıkarıcı gülüşü!

Ankara'da fakülteden arkadaşım benden bir sınıf üstte okuyan Ayşe Saraçgil'e özenip İtalyan Kültür Heyeti'ndeki dil kurslarına yazıldım, üç yıl kadar da devam ettim. Sınıfta o yıllar TRT'sinin üst düzey yöneticilerinden Tarcan Gönenç'le daha sonraları sesini radyodan, imzasını dergi ve gazetelerden tanıyacağımız Vakur

Kayador da vardı. Bu sırada Ayşe lisansüstü eğitimini tamamlamak üzere İtalya'ya gitmiş, orada İtalyan Komünist Partisi'nin ve zamanın yükselen dalgası feminist hareketin çalışmalarına katılmıştı. Bir yandan da partinin yayın organlarında Fatma Dost adıyla yazılar yazıyordu. Yıllar sonra İletişim Yayınları tarafından *Bukalemun Erkek* adıyla hayli emek içeren özenli bir araştırma kitabı yayımlandı. 1977 yılında ben de İtalyancamı ilerletmek amacıyla İtalya'nın güneyinde, Rimini'deki bir yaz okuluna başvurdum. Dönüşte de Roma'daki sinema okulu Centro Sperimentale di Cinematografia'da yüksek lisans yapmak için burs alma şansımı deneyecektim. Önce Roma'ya, Ayşe'ye uğrayıp Komünist Parti'nin Piazza Dante'deki komününde kaldım. O sıralar Türkiye'de, sempatizanı olduğum Halkın Kurtuluşu hareketi içinde köklü bir ayrışma yaşanıyordu, ben de bir süredir *Birikim* dergisinin siyasi çizgisine yakınlık duymaya başlamıştım. Tam da bunun üzerine o günlerde kaldığım komünde komünist partililerle, Maocuların, -benzetmek gerekirse bizdeki Dev Genç hareketini andıran– Lotta Continua'cıların akşamları aynı uzun, tahta masada oturup yemek yer, şarap içerken birbirinin boğazını sıkmadan siyaset tartışmalarını görmek, devrimci hareketin eşcinsel cephesi militanlarının varlığından haberdar olmak bana çok iyi gelmişti. Roma'dan Fellini'nin doğum yeri olan Rimini'ye geçerek yaz okulundaki dil kurslarına katıldım. Hakkında pek fazla bir şey bilmedikleri Türkiye'den gelmiş, Elio Vittorini'nin, Vasco Pratolini'nin, Elsa Morante'nin romanlarını okumuş sinema heveslisi bir genç olarak öğretmenlere ilginç gelmiştim. Roma'ya döndüğümde yaklaşan seçimler nedeniyle komündekiler bir yerlere dağılmış, Ayşe partinin propaganda çalışmaları nedeniyle Bologna'ya gitmiş, bana da kalınam için uygun bir pansiyon adresi bırakmıştı. İtalyanların on beş gün süren o meşhur paskalya tatili nedeniyle bankalar kapalıydı, param tükenmişti, bankalar açılana, Türkiye'den para gelene kadar birkaç gün parklarda, sokaklarda yattım. Babamın o yıllardaki kazancı beni İtalya'da okutmak için yeterli değildi, bursların çoğu da Allende sonrası Şili'den kaçmış mültecilere ayrılmıştı. Biraz

da "hanım evladı büyütülmüş" biri olduğum için şu yaşadıklarımın şaşkınlığı üzerine belirsiz bir macerayı göze alamadığımdan gerisin geri yurda döndüm. Hâlâ arada bir aklıma düşer, İtalya'da kalmayı göze alıp orada bir hayat kurmaya çalışsaydım, nasıl bir kaderim olurdu, nasıl bir Murathan olurdum, bilmiyorum. Ne de olsa hepimizin hayatı geride bıraktığımız belirsiz olasılıkların boşluğunu taşır.

O yıllarda Türkiye'de yabancı marka ürünler bulunmuyor. Blue jean, parfüm, spor ayakkabı, sigara ve benzerlerini ya büyük kentlerin kaçak satan dükkânlarından el altından temin ediyorsunuz, ya da yurtdışına çıkanlara sipariş veriyorsunuz, yurtdışından getirebileceklerinizin de adedi hayli sınırlı. Roma'dan Ankara'ya dönmeden önceki son günü, bana verilen siparişlerle, eşe dosta ufak tefek hediyeler almak için çarşı pazar gezmesine ayırdım.

Bahçelievler'deki evin salonundayız, yaz sonu. Babam bir koltuğa yanlamasına oturup bacaklarını koltuğun kolçağından sallandırmış, annem yanı başımda, ben de salonun ortasına yayılmış valiz, çanta açıyor, aldığım hediyeleri gösteriyorum. Bu anneme... ablam bir karton sigara istemişti bu ona... bu, bu, sayıyorum ve valizin sonuna geliyoruz. Bu kadar! Annem birden dönüp bana, "Babana bir şey almadın mı?" diyor. Babama bakıyorum. Gözlerinde öyle bir hayal kırıklığı var ki, artık hiçbir şey tamir edemez sanki. Annem durumu kurtarmak için mi, ağzıma bahane cümlesi vermek amacıyla mı bilmem, "Paran mı bitti yoksa," diyor. Dehşetle fark ediyorum ki, babama bir şey almak aklıma bile gelmemiş! Çok mahcup oluyorum. Utanıyorum. Ne yapmış olduğumu o an idrak ediyorum, ama çok geç.

Sonrasında bu olayın üzerinde çok düşündüm. Babalar gününde âdet yerini bulsun kabilinden kravat, gömlek almakla aynı şey değildi bu elbet. Neden böyle yapmış, ufak da olsa babama bir şey almak aklımdan bile geçmemişti? Son günlerde çektiğim para sıkıntısı feleğimi şaşırtmıştı elbet; evet, elimde hayli sınırlı bir para kalmıştı, ama asıl neden bunlar değildi. Babam yıllar yılı hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, kimseden bir şey istemeyen, zaten her şeye

mâlik, istediği her şeyi alabilen güçlü bir insan izlenimi uyandırmıştı bende. Onun herhangi bir şeye ihtiyacı olabileceği, birilerinden bir şey bekleyebileceğini hayal etmek bile olanaksızdı sanki. Dahası, hiçbir zaman benim ona verebileceğim bir şey olabileceğini düşünmemiştim. Bunu anlamak üzdü beni. Kendi içimde büyük bir kırılma yaşadığım bu olay, babamın o günkü kırgın bakışları içimde öyle bir yer etti ki, o mahcubiyetten öğrendiğim şey tüm hayatıma yetti.

Anneler, babalar çocuklarına yaptıkları kötülüklerin çoğu kez farkında bile değillerdir. Kötülüğün doğası üzerine az düşünmüş olmakla, kötülüğün tarifi yapılmış çeşitlerinin dışındakileri tanımamakla, kötülüğü hep bizim dışımızda bir şey sanmakla ilgilidir bu.

Annemi bağışlamakta en zorlandığım şey, kendi akrabalarına, yakınlarına sürekli babamı kötüleyip durması, aile sırrı denebilecek mahrem şeyleri uluorta herkesin içinde anlatması, evliliğinde ne çileler çektiğini sayıp dökerek insanları kendine acındırmak isteyişindeki doymak bilmez tutkusuydu. Biz kimselerin aile hayatı hakkında pek fazla bir şey bilmezken, herkes bizim ailemizde olup bitenlerden haberdardı.

Çocuktum, utanırdım, çok utanırdım, çocukların nasıl derin utandığını büyüdükçe unutmuş olabilirsiniz. Uzandığım ya da başımı yasladığım yerde, hatta bazen annemin dizinde uyuyormuş gibi yapar, anlatılanlardan pay almamak için konuşulanları duymuyormuş, her şeyden habersizmişim gibi davranır, içimden de konunun bir an önce değişmesi için tanrıya yakarırdım. Diğerlerinin tepkileri, yorumları, hatta bazen sessizlikleri yaralardı beni. Daha sonraki zamanlarda ablam, bu konuda annemi defalarca uyarmış olduğunu, "Bak çocuk uyumuyor, üzüldüğü için uyuyormuş gibi yapıyor, çok üzülüyor anlatma onun yanında böyle şeyler," dediğini söylemişti. Ama annem her durumda, her zaman haklıydı ve her zaman kendisini haklı çıkaracak gerekçeleri vardı: İçine atsınmış da, verem mi olsunmuş, beni dert ortağı bilmiş de kötü mü etmiş! Söyledikleri yalan mıymış! Zaten biraz üstüne va-

rıldığında da hemen ağlamaya başlardı. "Allah bir an önce canımı alsın da hepiniz benden kurtulun!"

Bireysel ve toplumsal çalkantılar içinde geçen üniversite yıllarımda kendi sorunlarımla baş edemez hale geldiğim ve artık terapiye ihtiyacım olduğunu düşündüğüm bir dönem, Hacettepe Hastanesi'nde Leyla Zileli'ye gitmiştim. (Dünya tatlısı, şefkatli bir kadın olarak hatırlıyorum onu. Ne yazık ki yıllar sonra hastalığının ileri bir döneminde Ankara'da, İncek'te bir arkadaşımın komşusunda karşılaştık. Birkaç aya kalmadan da vefat haberi geldi.) Daha ilk seansta annemin bir türlü çenesini tutamamasından, her şeyi herkese anlatmasından yakınmış olmam, bunun bende nasıl derin bir dert bırakmış olduğunun örneğidir benim için. *Üç Aynalı Kırk Oda* kitabımda yer alan "Gece Elbisesi"ndeki Ali'nin annesi karakterini yaratırken, annemin bu özelliğini dramatik biçimde köpürterek kullandım.

Bir tarihte benimle yapılan bir röportajda, "Bana sırlarınızı, sevgilinizi ve paranızı emanet edebilirsiniz," derken sözlerimin arkasında şu yaşadıklarımdan öğrendiklerimin bilgisi vardı elbet. Geveze sayılabilecek biri olduğum halde, şu hayatta benden daha çok sır saklayan birini tanımadım.

Temmuz 2015

Şüphe, delilik ve aşk

O zamanlar "Nüfus Hüviyet Cüzdanı" derlerdi çok yapraklı kimlik belgelerimize. Bir çocuk doğduktan, adı konduktan bir süre sonra eş-dost sormaya başlardı "Nüfusunu çıkardınız mı?" diye. Benim ilk çıkartılan çok yapraklı nüfus hüviyet cüzdanımı elli yıl sonra teyzemden kalan dosyalardan birinin arasında buldum, öyle ilk günkü gibi gıcır gıcır duruyor, ellenmemiş, sayfaları çevrilmemiş, yıpranmamış, matbaadan yeni çıkmış kitap tazeliğinde. Ben Mardin'e gönderildikten sonra bir çekmecede yıllar yılı üst üste biriken bazı resmi kâğıtlar, aile fotoğrafları, çeşitli tarihlerde kesilmiş faturalar, makbuzlar, o yıllarda bankaların dağıttığı, hiç kullanılmadan öylece kalmış eski tarihli banka ajandaları, kim bilir hangi nedenle saklanmış bazı saatli maarif takvimi yaprakları, gazete ve dergilerden kesilmiş çeşitli çorba, yemek, tatlı, örgü tarifleri, hangi şifalı bitkilerin hangi hastalıklara iyi geldiğini açıklayan yazılar, nazara karşı korunmak için "nazar duası", bayram namazından sonra kılınacak "yıldırım duası" gibi çeşitli duaların, akraba, ahbap, arkadaş adreslerinin, en yakın karakolların telefonlarının yazılı olduğu kâğıtlar, bayramlarda gönderilen tebrik kartları, üstünde Hollywood yıldızlarının fotoğraflarının yer aldığı Limoel çikolata kartları, muhtemelen çoğu taşınmış ya da kapanmış tamirci, tesisatçı, elektrikçi kartvizitleri arasında öylece duruyordu. Üstünde gönderildiği yerin posta mührünü taşıyan içi boş zarfların bile hiçbiri atılmamış, arkasına çeşitli notlar alınmış, karalamalar yapılmış, birilerinin telefon numarası, adresi, çeşitli yol tarifleri kaydedilmişti. Bunların içinde zamanında benim anneme gönderdiğim mektupların, kartların; vergi iadesinde kullanması için teyzeme gönderdiğim alışveriş fişlerinin sarı zarfları bile duruyordu.

Bu ilk nüfus hüviyet cüzdanımda Sarıyer ilçesi, Çayırbaşı mahallesine kayıtlı görünüyorum. Babamların Büyükdere'de oturdu-

ğu zaman aile nüfus kütüğünü Mardin'den oraya aldırmış, sonraki yıllarda da uzun zaman orada kaldı.

T. C.

NÜFUS HÜVİYET CÜZDANI

Fotoğraf

No. 786589

Adı	Murad
Erkek mi Kadın mı	Erkek
Babasının adı	[illegible]
Anasının adı	Nazmiye
Doğum yeri	İstanbul
Doğum tarihi	21-4-955

Görüldüğü gibi ilk kimlik belgemde adım "Murad" olarak yazılmış. 1975'te mahkeme kararıyla düzeltilene kadar da öyle kaldı. 70'te şimdi hatırlamadığım bir nedenle babam aile büyüklerine kızmış, soyadımızı dedem Mehmet Emin'in adına ithafen "Elemin" diye değiştirmişti. Kızgınlığı, aile soyadımıza küslüğü uzun sürmedi, iki yıl sonra yeniden Mungan'a döndü, ama ben bu arada lise son sınıfı okuduğum Urfa Lisesi'nden diplomamı "Murat Elemin" adıyla almış oldum.

Hayatı boyunca hiçbir belgeyi, faturayı, makbuzu, dilekçe nüshasını, kurum tebligatlarını, devlet daireleriyle yazışmalarını atmamış olan teyzemin terekesinde, 32 yıl 1 ay fiili hizmetten sonra 05.07.1969'da emekli olduğunun belgesi, 1969'da aldığı inşaat ruhsatnamesi, 1971'de bina ve arazi vergileri için yaptığı itirazın belgeleri, Gayri Muvazzaf İtiraz Komisyonu'nun kararı, eve telefon bağlanması için yaptığı başvuruya, "imkânlara ve müracaat tarihi sırasına göre" cevap verileceğini bildiren PTT'nin resmi yazı-

sı, Kefalet Sandığı'yla karşılıklı yazışmalar, evini yaptırdığı sırada belediyeden alınmış resmi belgeler, 90'lı yıllara ait, alışveriş fişlerinin toplanıp kaydedildiği vergi iadesi zarfları gibi hiçbir hükmü kalmamış bir dolu evrak duruyordu... İçlerinde 1969 tarihli olanına bile rastladığım taahhütlü gönderdiği mektupların posta alındılarını bile yıllarca saklamıştı. Sorularıma verdiği yanıtlardan bunun, kendinin ıvır zıvır biriktirme merakından değil, devletin, bürokrasinin işleyişine duyduğu güvensizlikten kaynaklandığını anlamıştım. Ödediği bir faturanın yeniden kesilmesi, yapılmış bir başvurunun inkâr edilmesi, herhangi bir resmi kurumda karşılaşabileceği aksiliklere karşı aşırı bir temkinle davranmış, yirmi yıllık su, elektrik, gaz faturalarını bile atmamıştı. Memlekette hantal ve aksak işleyen bürokrasinin gözünü korkuttuğu bir yurttaşın, ailesinin sorumluluğunu çocuk yaşta yüklenmiş hayatın gözünü korkuttuğu küçük bir memurun, yalnız bir kadının korkularının kalıntıları arasında öylece duruyordu hepsi. Onun ölümünden sonra hepsini gözden geçirip atmam günlerimi aldı.

"O zaman ben neredeydim?"

Aile içinde geçmişte yaşanmış bir olay anlatılırken "zaman" dan büyülenmiş bir halde dinler, içinde benim olmadığım bu hikâyede kendimi dışarıda bırakılmış hissettiğim için olsa gerek her seferinde sorarmışım: Peki o zaman ben neredeydim?

Daha sen dünyaya gelmemiştin oğlum.

Peki dünyaya gelmeden önce neredeydim?

Çok soru soruyor bu çocuk!

O yaşların varlıkla yokluğu zamana yerleştirme, hayatı ve hatıraları anlama, dünyayı kavrama çabasının tükenmez soruları benim çocuk aklımın çengeline de takılıp duruyordu herhalde.

Okuma yazmayı daha okula başlamadan beş yaşındayken öğrendim, o zamanlar ilkokula başlama yaşı yedi idi, beni altı yaşında başlattılar. Elbette aileme sorduğum ilk sorulardan biri, "Benim nüfus kâğıdımda niye anne adı Nazmiye Muazzez diye yazıyor?" du. "Babanın ilk karısının adıymış o. Biz babanla tanıştığımızda

henüz boşanmamıştı, babanın düşmanları var biliyorsun, bizi şikâyetederler de hapishaneye düşeriz diye seni ilk karısının üstüne yazdırdık. Sana 'piç' desinler istemedik. Merak etme sen büyüyünce düzelteceğiz." Aynı zamanda polisiye dikkatler ve tedbirler içeren böyle bir hikâyeye bir çocuğun inanmaması söz konusu olamaz elbet. Sonra bir gün aile albümlerinin arasındaki zarfların birinde Muazzez'in fotoğrafını görüyorum. "Bu kim?" "Babanın ilk karısı." Galiba güzel bulmuyorum onu, zaten olmaması da gerekiyor, öyle ya babam bir kere annemle evlenmiş artık!

Ardından diğer sorular geliyor: Niye ayrılmışlar, o kadına ne olmuş, o şimdi nerede? gibi sorular birbirini izliyor. Hastalığa yakalandığını, ruh sağlığını yitirdiğini, evliliğinin son zamanlarında kendi yemeğini bile yemekten âciz, bakıma muhtaç bir hale geldiğini, dolayısıyla hastaneye yatırıldığını dinliyorum. Bir süre Mardin'de bakmışlar, ama hastalığı ilerleyince Istanbul'a götürmüşler, babam da mecburen ayrılmış. "Peki babamın ondan çocuğu

olmamış mı?" "Olmamış, zaten hastaymış." Haboş tarafından bana söylenenler bunlar. Sonraki yıllarda babama kızdığı zamanlar ondan öç almak ister gibi, şizofreni belirtileri gösteren bir hastalığa yakalandığı söylenen kadının hastalığının ilerlemesinde babamın payı olduğuna dair imalar yapmaktan, bazen de bunu açıkça dillendirmekten çekinmiyordu.

Şüphe zekâyla buluştuğunda ne olursa bana da öyle oluyor. Yıllar içinde bu sinsi şüphe bir burgaç gibi içimin saklı bir yerinde çoğu kez benden habersiz dönüp duruyor. Sezgilerle beslenen şüphenin ne denli güçlü, inatçı olduğunu yaşayanlar bilir, varlığı bir kez hissedildikten sonra giderilmesi, yatıştırılması zordur, ikna olması için yaşamdan güçlü kanıtlar ister.

Çocukken, annem ev kadınlarının kendi aralarında buluşup, her seferinde içlerinden birinin evinde misafir ağırladığı "kabul günlerine" beni de götürürdü. Benim gözlerimin rengi yeşili bol bir eladır, Haboş'un gözleri de öyle, kocalarının tayini nedeniyle Mardin'e yeni gelmiş, dolayısıyla aile hikâyemizi bilmeyen kadınlar, "Habibe hanım, oğlunuzun gözleri ne kadar size benziyor, aynı siz," dedikçe annem işini kolaylaştıran bu benzerlikten ötürü sevinir, bu sözler olasılıkla bana söylenen yalana inanmaya hazır yüreğim için de su götürmez bir kanıt yerine geçerdi. Haboş'un beni kendi doğurmuş gibi sevdiğine, pek çok durumda atmaca gibi koruduğuna inanmışımdır. Ben ortaokuldayken Mardin'e yeni atanmış bir kimya öğretmeninin, bir nedenle kızıp tahtaya kaldırdığı bana ve ilkokuldan beri sınıf arkadaşım olan Cavit Şatana'ya birer okkalı tokat patlattığını öğrendiğinde okula gelmiş, ders arasında koridorda yakaladığı öğretmene, "Ben bu yaşına kadar oğluma bir fiske bile vurmadım, sen nasıl olur da vurursun ona, bak efendi, tokat öyle atılmaz, böyle atılır," diye koridordaki tüm öğrencilerin gözü önünde adama bir tokat aşketmişti. (O zamanlar öyle denirdi: Tokat aşketmek!) Bu olay nedeniyle öğretmen dayaklarından bıkmış pek çok mazlum öğrencinin gözünde annem adeta bir kahraman oldu. Sonraki yıllarda birlikte Brecht'in, "Bir çocuğu doğuran mı, büyüten mi anasıdır?" teması üzerinden emek

ve sevgi ilişkisini işlediği *Kafkas Tebeşir Dairesi*'ni seyrettiğimizde, Haboş'un kendi gerçeğini doğrulayan bu oyun karşısında ne kadar heyecanlanıp sevindiğini unutamam.

Ülkede sadece TRT'nin tek kanal olarak siyahbeyaz televizyon yayını yaptığı dönemde "anneler günü"nde yayınlanmak üzere ben de bu temayı işleyen bir skeç yazmış, liseyi bitirdiğimde Haboş'un bana annemin Muazzez olduğu gerçeğini söylediği o günü az buçuk değiştirip oyunlaştırmıştım. Ona sürpriz olsun diye hiçbir şey söylemeden televizyonun karşısına oturtup birlikte seyrettiğimiz bu skeç, benim için gizli bir anneler günü hediyesiydi. TRT'de rejisör olarak çalışan –daha sonra Türk filmlerinin parodisi olan birkaç skecimi daha filme alan, aynı zamanda güzel resimler yapan– Tuncer Baytok çekmiş, annemi de Hepşen Akar canlandırmıştı. Bu TV skecinde adım "Bülent" olarak geçer. Muazzez bana hamileyken "oğlan olursa" diye aklından iki isim geçiyormuş, bunlardan biri Bülent'miş; bu da ona dolaylı bir selam olsun istemiştim.

Annemle yaşadığımız bu olayı bilen hocam Sevda Şener, televizyonda yayınlanan skeci benim yazdığımdan habersiz seyrederken, oyunda anlatılanlarla benim yaşamım arasındaki benzerliklerin kendisini pek şaşırttığını söylemişti. Daha sonra hocamı bir kez daha şaşırtacaktım; kendisinin jüri üyesi olduğu, benim de kapalı zarf usulü gereği "elma" rumuzuyla ve *Mahmud ile Yezida* ile katıldığım bir oyun yarışmasında, sonuçlar belli olduktan sonra açılan zarftan benim adım çıkınca, gene aynı jüride yer alan bir diğer hocam Metin And ile birlikte nasıl şaşırdıklarını heyecanla anlatacaktı.

Çocukluğun, yeniyetmeliğin, ergenliğin merakları arasında tehlikeli bir maceranın içinde yer almak, büyük bir felakete tanıklık etmek, koyu bir melodramın kahramanı olmak gibi hayaller yok mudur? Çocuklar, yeniyetmeler sürekli bir sansasyona hazır olma hali içinde yaşamazlar mı? Benim de "Ya annem o kadınsa ya da annem o kadın olsaydı," diye bu olasılığı zaman zaman tarttığını olmuştur. Zalim bir şüphe olarak değil de daha çok, böyle bir ola-

sılığın hayatıma katacağı melodram duygusunun çekimine kapılarak...

Hatırlayamayacağım kadar küçükken, annem Muazzez'in hastalığının bende olası bir iz bırakıp bırakmadığının şüphesi ve merakıyla beni alıp Ankara'da, o zamanlar "meşhur ruh ve sinir hastalıkları mütehassısı" diye anılan dönemin ünlü doktorlarından Rasim Adasal'a götürüp göstermişler. Doktor beni çeşitli testlerden geçirmiş, tepkilerimi görmek için beni öfkelendirmeye, kızdırmaya çalışmış, son olarak elimdeki topu alıp geri vermeyince, "Biraz da sen oyna, n'olacak ki?" demişim. Bunun üzerine gülerek, "Bu çocuk benden daha normal, alın götürün bunu başımdan," demiş. (Bugün beni görseydi, aynı şeyi söyler miydi, emin değilim.) Aklım biraz ermeye başlayınca bana bu olayı, "Sen hatırlamazsın, seni çok küçükken zekânı ölçtürmek için doktora götürmüştük," diye anlattılar. Aslında Rasim Adasal gibi uzman bir doktorun benim için, "Bu çocuğun yaşının üzerinde zehir gibi zekâsı var," deyişi üzerinden aile arasında benimle övünmek için anlatırlardı bu olayı.

Çocukluğum boyunca bir kez yatağımı ıslattım, hikâyesini birazdan anlatacağım.

Mardin mimarisinde evlerin tuvalet ve mutfakları büyük çoğunlukla evin dışında, avlunun öteki ucundadır, dolayısıyla mutfağa ya da tuvalete gitmek için boydan boya avluyu geçmeniz gerekir. O zamanlar adının Muazzez olduğunu bilip, annem olduğunu bilmediğim babamın ilk karısının hastalığından söz edilmesiyle birlikte ona ilişkin hem acıdığım, hem korktuğum tekinsiz, ürkütücü bir "deli kadın" imgesi oluşmuştu bende. İçimdeki şüphe gerçek bir şüphe miydi, çocuk ruhumun melodram ihtiyacının bir oyunu mu, hiçbir zaman emin olamadım, ama tam da o günlerde seyrettiğim bir filmde Aliye Rona'nın canlandırdığı "deli kadın" karakteri beni çok korkutmuş, içimdeki taşları yerinden oynatmıştı. Orada burada rastladığım bir iki sokak meczubunu, mecnununu saymazsak, insanların "Deli" diye tarif ettiklerinden o güne kadar

etrafta pek görmüşlüğüm yoktu. Filmde geçmişindeki bir olay nedeniyle bağı olan metruk bir köşke, o köşktekilere musallat olmuş bu tekinsiz kadın karakteri, bendeki deliliğe ilişkin belirsizliği, keskin çizgili derin bir korkuya dönüştürmüştü. Filmde Aliye Rona'nın hikâyesindeki mazisi elinden alınmış o deli kadın imgesiyle birlikte, Muazzez'in annem olması olasılığından çok, geride bıraktığı bir hayatın intikamını almayı kuran, gözünü öç alma duygusunun bağladığı terk edilmiş bir kadın olarak biçimlenmişti sanırım. Öyle ya Muazzez de, ardında bir hayat bırakarak gitmişti buradan. Biz sonradan gelip onun hayatına yerleşmiştik. Belki o da bize filmdeki kadın gibi kin duyuyordu.

O filmi seyrettiğimin gecesi ne zaman gözlerimi yumsam o köşk, oradaki hayatının dışına sürülmüş o tekinsiz kadın ve onun ürkütücü kahkahaları geliyordu gözlerimin önüne, korkuyordum. Evimizin anacaddeye bakan tarafında, karşılıklı duran kapılarından biri arkadaki annemlerin yatak odasına, diğeri öndeki salona açılan kendi odamdayım. Bu arada çişim geliyor, ama korkudan kalkıp bir türlü tuvalete gidemiyorum. Öyle ya, odamdan evin caddeye bakan tarafındaki büyük salonuna geçeceğim, oradan evin giriş tarafındaki oturma odası olarak kullandığımız diğer salona döneceğim, burasıyla avluyu birbirine bağlayan sahanlığın sırayla önce ilk, sonra ikinci kapısını açıp avluya çıkacak, oradan da kuyunun önünden geçerek evin öteki ucundaki tuvalete yürüyeceğim, sonra bir de aynı yoldan geri döneceğim. Tuvalete gitmek birdenbire gözümde büyük ve korkulu bir yolculuğa dönüşmüştü. Yattığım yerde kıvranıp duruyor, kendimi sabaha kadar tutmaya çalışıyordum, dayanamayacak hale geldiğimde, içeriye annemle babama seslenip çişimin geldiğini, beni tuvalete götürmelerini, korktuğumu söylüyorum. Neden korktuğumu söyleyemiyorum tabii. Sanırım bu isteğimi şımarıklık olarak görüyor, artık koca bir çocuk olduğumu, tuvalete kendi başıma gidebileceğimi, bir şeyden korkmamam gerektiğini söylüyor, bir süre sonra da karşılıksız bırakıyorlar yakarılarımı... Kıvrana kıvrana uyuyakalıyor, sabahleyin sidik içinde uyanıyorum.

Yıllar sonra baktım, Sadık Şendil'in senaryosunu yazıp, Burhan Bolan'ın yönettiği ilk film olan *Kırık Kalpler*'in yapım tarihi 1960. Sezon filmlerinin taşraya hep biraz geç geldiği hesaba katılırsa ertesi yıl ya da bir sonraki yıl seyretmiş olmalıyım o filmi. Sanırım yatağımı ıslatmış olmamın mahcubiyeti, Aliye Rona'nın canlandırdığı o "deli kadın" korkusunu da alıp götürdü benden. Muazzez'e duyduğum o uzak merhamet duygum zamanla geri döndü.

1985'te yıllardır hayalini kurduğum Istanbul'a yerleştiğimde, bir yıl önce bir senaryosu filme alınmış biri olarak Yeşilçam için senaryo yazmaya, günün birinde kendim film çekme olanaklarını araştırmaya başladığımda, sinema sektörünün durumu gerçekten içler acısıydı, ilk senaryomun çekiminden hoşnut kalmadım, ikinci senaryomun çekimiyle ilgili de hayal kırıklıkları yaşadıktan, bir dolu heves kaçırıcı sorunla boğuştuktan sonra geri çekildim, işte o sıralar bir yerde karşılaşır, tanışırsam Aliye Rona'ya hoşuna gideceğini düşündüğüm bu anımı, canlandırdığı karakterin çocukken nasıl gözümü korkuttuğunu anlatıp oyuncu gönlünü okşamak istiyordum onun. Yaşamımdaki pek çok şey gibi bu da kısmet olmadı.

Hayatımıza giren insanlar şu ya da bu biçimde kendi hikâyelerini bırakırlar bize. Onların hikâyelerinde çok yıl sonra bile yeniden anlamlandırılacak pek çok şey olduğunu zamanla görürüz.

Benim çocukluğumda Mardin hemen herkesin birbirini tanıdığı küçük bir şehirdi. İnsanlar yeni tanıştıkları birine, "Kimlerdensin?" anlamına gelen "Beyt min inte?" (kadınsa "inti") diye sorarlar, yanıtını da mutlaka "Beyt-el..." diye başlayan bir cümleyle alırlardı. Aileler soyadlarından çok lakaplarıyla tanınır, öyle anılırlardı. Tayin nedeniyle gelmiş asker, polis, hâkim, savcı, doktor, öğretmen aileleri sayılıydı. Şimdiki gibi canlı bir turizm olmadığı gibi, günün birinde Mardin'e yolu düşenler de olmazdı pek. Ama bunlardan biri Münevver'di. Bir süre sonra aramızda "Deli Münevver" diye anılacaktı. Bizim eve geldiği ilk seferinde, "Kim bu kadın?" diye sorduğumda "Kuaför Muazzez'in yanında çalışmaya

başlamış, Istanbul'dan gelmiş, yabancı," demişlerdi.

Mardin'de ilk kadın berberini Muazzez abla açmıştı. Beyt-el Aynkeyf diye bilinen kökleri Hasankeyf'e bağlanan eski bir aile olup babaannem kanalıyla hısımızdır onlarla. Aynı bağ bizi Musa Anter'e de bağlar. Çocukluğumdan beri çok sevdiğim Muazzez ablanın bende hatırası azizdir. Sonraki yıllarda Mardin'e her gidişimde mutlaka uğrayıp görmek istediğim biriydi. İleri düşünceli, girişimci, çağdaş bir kadın imgesi bırakmış bende. Tarazlı bir sesi, insanın içini ısıtan güzel bir gülüşü vardı, duygulandı mı, gözleri hemen nemlenir, sesi ve alt dudağı titremeye başlardı. Bahar yaz geceleri bizim evin avlusunda otururken, az ötemizdeki çay bahçesinin akşama kadar susmak bilmeyen plakçalarında dönen şarkılardan herkese fal tutardı. "Söyleyin yıldızlar sevgilim nerde / Beklerim onu ben pencerelerde" onun kısmetine çıktığında çocuklar gibi sevinirdi, bir süre sonra onun Muammer adlı bir komiserle birbirlerini sevdiklerini, sahiden de geceleri pencerelerde yolunu gözlediğini, bu şarkının ikisinin şarkısı olduğunu öğrenecektim.

Duyduğuma göre, Muazzez ablanın ilk kocasından olan iki kızının küçüğüne Orhan adlı mahalli bir müzisyen talip olup evlenmek istemiş, ama galiba geleceği belirsiz bir meslek sahibi olduğunu düşünerek kızı vermemişlerdi ona. Düğünlerde şarkı söylediğini bildiğim bu Orhan'ı ilk kez annemin başkan yardımcısı olduğu Yardımsevenler Derneği'nin "yoksullar yararına tertip ettiği" Halkevi'ndeki bir gecede, sırtında koyu renk simli bir ceketle şarkı söylerken dinlemiştim. Kısa bir süre sonra Orhan'ın Istanbul'a gidip şansını orada denemeye karar verdiğini, arabesk şarkılar besteleyerek, plaklar doldurarak yavaş yavaş meşhur olduğunu duymaya başladık. Sözünü ettiğim Orhan, daha sonra Esengül'ün "Taht Kurmuşsun Kalbime", Müslüm Gürses'in "Bu Şehirde Yaşanmaz" gibi nice arabesk şarkının bestecisi Orhan Akdeniz oldu.

Münevver'den hatırladığım teninin kötü koktuğu idi. Girişteki oturma odasında köşe divanına oturur, kokusundan ötürü kimse yanına fazla yakın oturmaya cesaret edemezdi. Arada bir sanki

karşısında biri varmış gibi kaş göz ederek boşluğa gülümser, bazen mırıldanır gibi kendi kendine konuşurken bize yakalandığı olurdu. Istanbul'da berberlik yaparken yolu nasıl Mardin'e düşmüştü, neden buraya gelmişti, bir nedeni var mıydı, hatırlamıyorum, galiba zamanında gönül düşürdüğü birini aramaya buralara kadar gelmiş, ama izini bulamamıştı. Muazzez abla çalışmasından hoşnut olmadığı ve sanırım teninin kokusu müşterileri rahatsız ettiği için işten çıkarmıştı onu, bir süre ortalıklarda görünmedi, yeniden ortaya çıktığında Antep'e gittiğini, orada iş bulamayınca bir pavyonda konsomatris olarak çalışmaya başladığını söylediğinde, annem onun "kötü yola" düşmüş olabileceğinden kaygılanınca, erkeklerin masalarına sadece içki içip sohbet etmek için oturduğunu, kimseyle gitmediğini söylemişti. Sonra işine ait büyük bir sır veriyormuş gibi esrarlı bir hava içinde, içtiklerinin aslında gerçek içki değil, boyalı su olduğunu, bu yüzden çok çişinin geldiğini delimsirek kahkahalar atarak anlatmıştı. Ben de, annem de çok acıyorduk ona, kimsesizdi, buralarda kaybolmuştu. Her geldiğinde annem biraz da para yardımında bulunuyordu ona. Sahipsiz kalmış, Anadolu yollarında kaybolmuş Münevver'in hikâyesi hem dokunuyordu bana, hem de onun arada bir boşluğa dalıp kaş göz işaretleri yaparak gülümsemesine, kendi kendine konuşmasına bakarak babamın ilk karısının hastalığıyla kurduğum bağ nedeniyle olduğunu sandığım özel bir merhamet duyuyordum. Sonradan annem olduğunu öğrendiğim Muazzez'in o yılların Mardini'nde sokaklarda yanında bir erkek olmadan tek başına dolaşmasına, çay bahçesinde bir masaya oturup kendi kendine konuşmasına ait duyduğum üzücü hikâyelerle Münevver'in o tuhaf halleri arasında gizli bir bağlantı kurduğumun o zamanlar ne kadar farkındaydım, bilmiyorum.

Günün birinde aileden birinin albümünde annem Muazzez'e ait o çay bahçesinde çekilmiş bir fotoğraf geçmişti elime.

Hem Mardin'de, hem kendi yalnızlığının içinde kaybolmuş bir kadın izlenimi uyandıran bu fotoğraf ne zaman baksam keder uyandırıyordu bende. Yıllar sonra annemin bu fotoğrafından, bu

fotoğrafın bendeki hikâyesinden söz ettiğim Tomris Uyar, buradan yola çıkarak "Kalenin Bedenleri" adlı bir öykü yazdı, yazarın *Yaza Yolculuk* kitabında yer alır.

2005 yılında ellinci yaş günümü tek başıma geçirmek için kimselere bir şey demeden kalkıp Mardin'e gittim. Oradaki akrabalarımın da Mardin'de olduğumdan haberi olmadı. Telefonlarımı kapattım. Tamamen yalnız kalmak istiyordum. Ellinci yaşım doğduğum gün perşembeye denk gelmişti. 21 Nisan Perşembe günü Şehidiye Camii'nin hemen yanındaki hâlâ aynı model ahşap sandalyelerini koruyan o çay bahçesine gidip gene çocukluğumdan beri değişmemiş o tahta masalardan birine oturdum. Evimize baktım. Pencerelere, duvarlara; Habibe'nin, İsmail'in hatıralarına, elli yıl öncesinin Muazzez'inin bu bahçedeki yalnızlığına. Hayatıma.

Münevver'den sonra gene Muazzez ablanın kuaföründe çalışmaya başlayan birini daha tanıdık. Adı Ayhan'dı, İzmir'den gelmiş-

ti, kısa boylu olmakla birlikte, zaten büyük olan kafası, saçlarını şimdinin punkları gibi tiftik tiftik kabarttığı için daha da büyük görünüyordu. Onun için, "kadın mı, erkek mi belli değil," deseler de, o, kendisinin cinsel organları gelişmemiş bir "hermafrodit" olduğunu, ameliyat olabilmek için para biriktirdiğini söylüyordu. İki cins arasında kalmış, yüksek hacimli, "felçato"ya yakın tiz bir sesi vardı. Sanırım o da bir süre sonra Muazzez ablanın yanından ayrılıp, Yardımsevenler Derneği'nin il ve ilçelerde düzenlediği kermeslerde, çay partilerinde gösteriler yapmaya, özel gecelerde dans etmeye başladı. Mardin'in ilk orkestrası olan "Altın Çocuklar" grubunun üyeleri ve Ayhan'la birlikte Nusaybin, Çağçağ Barajı'nın hemen yanındaki mesire yerinde birlikte çekilmiş bir fotoğrafımız durur aile albümünde. Ayhan da Mardin'de çok kalmayıp kayıplara karıştı, ama gitmeden önce bir süre Mardinlilerin "kaleye çıkmak" diye tabir ettikleri kalenin hemen eteğindeki yeşillik alandaki içkili erkek âlemlerine katılmaya başladığını, esrar çekip bazı Mardinli gençlerin gönlünü hoş tuttuğunu işittik.

Büyük aile çocukları öyle kaleye âlem yapmaya falan çıkmaz, hatta bir gören olur da yanlış anlar diye şehrin bir ucundaki geneleyin bulunduğu sokaktan bile geçmezlerdi. Bizden yaşça büyük bazı delikanlıların arada bir nedensiz yere yaptıkları günübirlik Diyarbakır gezilerinin asıl sebebinin oradaki geneleve gitmek olduğunu da bir süre sonra anladık; hatta yaşı tutmayanların içeri girmek için ağabeylerinin, amcaoğullarının kimliğini kullanmak gibi çeşitli hilelere başvurduklarını öğrendik.

Lise yıllarımda Mardin'de "Kedi" adıyla anılan, bir tamircide çalıştığı söylense de, ipsiz sapsız takımından herkesin biraz da ürküyle söz ettiği gözü kara, esrarkeş, namlı bir oğlancı vardı. Kaleye birlikte içki içmeye, esrar çekmeye çıktığı genç çocukları tuzağına düşürerek çetesine dahil ettiğine, göz koyup da yüz bulamadıklarını ise zorla kaleye kaldırdığına dair –ne kadarının doğru olduğundan emin olamadığımız– hikâyeler duyardık. Arada bir, birine âşık olduğunda gözü ondan başkasını görmediği için, ortalı-

ğın bir müddet nefes aldığı söylenirdi. Büyük ailelerin çocuklarına yanaşamayacağı için çoğu kez yoksul ailelerin sesini çıkaramayan çocukları, çoğu çarşı dükkânlarında çırak olarak çalışan, olayın duyulmasından çekinenler olurdu bunlar. Kedi bu konudaki şöhreti nedeniyle herkese yanaşamadığından çetesine dahil ettiği yeni gençleri diğerlerini ağına düşürsün diye kullandığı anlatılırdı. Bir gün bana Kedi'yi uzaktan, "İşte budur," diye gösterdiklerinde, karşımda kısa boylu, çelimsiz, kavruk birini görünce şaşırmıştım. Damdan dama kedi gibi sessizce atlayarak hırsızlık yaptığı günlerden kalma lakabıymış bu. Şimdi hikâyesini kendi ağzından dinleme fırsatım olsa, karşımda Mardin usulü bir Jean Genet romanı kahramanı bulacağımdan hiç kuşkum yok. Her küçük şehrin kendinden büyük, anlatıldığında dehlizlerinde kaybolacağınız yeraltı hikâyeleri vardır.

Bizim aile, babamı gençliğinde Muazzez ablanın kız kardeşi Suat ile evlendirmeyi hayal edermiş. Suat'sa Istanbul'a yerleşip dönemin ünlü modacısı Suat Aysan olmuş. O günlerin mecmua sayfalarında başta Belgin Doruk, Hülya Koçyiğit olmak üzere bazı ünlü film yıldızlarının elbiselerini onun diktiğini okur, Gina Lollobrigida ile çekilmiş fotoğraflarını görür, gururlanırdım. Herkesin özel bir saygı duyarak "Ayşe abla" dediği, hep kınalı, kızıl saçlarıyla hatırladığım, vakur duruşuyla insanda güçlü bir kadın izlenimi uyandıran anneleri hayattaydı o zaman, Suat ablanın Mardin'e bir gelişinde biz de bir akşam onu görmeye gitmiştik. Istanbul'dan gelenler bambaşka bir dünyadan gelmiş gibiydiler benim için, ağızlarının içine bakardım. Daha ilkokuldayken hemen her artist ve şarkıcıya "Ben sizin milyonlarca hayranlarınızdan biriyim..." diye başlayan mektuplar yazarak imzalı fotoğraflarını ister, her gelen fotoğrafla bayram ederdim. Bu arada çocuk aklımla, hepsine aynı şeyleri yazacak olursam, olur a o mektupları birbirlerine okuyacakları tutar da, benim aynı şeyleri yazdığımı görürlerse ayıp olur diye, mektuplarda ufak tefek değişikliklere gider, her birine azıcık farklı şeyler yazmaya çabalardım.

Kışları soba, sahanlıktan eve girildiğinde, oturma odası olarak kullanılan girişteki salonda kapının tam karşısına kurulurdu. Burayı arkada gene salon genişliğinde bir ikinci odaya bağlayan çift kanatlı geniş bir kapı vardı. Kapının iki yanında da arka taraftaki odanın ışık alması için açılmış, ince, ahşap çubuklarla üç parçaya dilimlenmiş uzun, ince birer pencere yer alıyordu. Soba bu pencerelerden sahanlık kapısının karşısına düşenin yakınına kurulur, annem altına çektiği bir sandalye ya da Arapça "kirsiye" denilen kısa ayaklı, üstü hasır örgülü tabureyle o sobanın yanında oturmayı severdi. Okulda çoğunlukla sabahçı olduğumdan öğlenleri eve döner, sahanlıktan içeri girdiğimde, annemi sobanın yanında oturur, çoğunlukla da bir şeyler örerken bulurdum, bu eve dönüşlerin bazılarında birdenbire arkadaki pencerede cam ile ahşap çevirme arasına sıkıştırılmış imzalı bir artist fotoğrafı gördüğümde çığlığı basardım. Ben okuldayken postacı getirmiştir. "Anne kaç kere söyledim ya bana gelen mektupları açma," diye çıkıştığım her seferinde annem, "O kadar güzel seviniyorsun ki, o yüzünü görmek çok hoşuma gidiyor," derdi.

Bana gelen ilk imzalı fotoğraf Belgin Doruk'tandı. Tabii ki alt köşesinde "Foto Stil" yazıyordu. Yeşil bir mürekkeple inci gibi yazılmış ithaf satırları hâlâ gözlerimin önündedir. Mecmuaların birinde bu fotoğrafı görmüş, alttaki yazıdan Belgin Doruk'un üstündeki beyaz yakası derin dekolteli, siyah zemin üzerine küçük beyaz puantiyeli elbiseyi Suat Aysan'ın diktiğini öğrenmiştim. O gece Aynkeyflilere Suat ablayı görmeye giderken, içinde ertesi gün okula götürmem gereken ev ödevimi yazacağım kâğıtların bulunduğu koyu lacivert kâğıtla kaplanmış bir dosya almış, kimse görmesin diye dosya ile kabı arasına da Belgin Doruk'un o fotoğrafını saklamıştım. Uygun bir zamanda çıkarıp Suat ablaya gösterecektim. Neden bilmem çekindim, bütün gece cesaretimi toplayıp fotoğrafı gösteremedim ona, o elbiseyi kendisinin diktiğini bildiğimi söyleyemedim (dünyaya meraklı bilmiş bir çocuk olarak aslında ne çok şey bildiğimi gösteremedim!), belki de yapmayı düşündüğüm şey sonradan çocukça geldi, ama o gece koltuğumun

altında dosyayla eve dönerken, düşündüğüm bir şeyi gerçekleştirememekten ötürü duyduğum pişmanlık ve başarısızlık hissini unutmadım. Yarım kalmış, tamamlanmadan bırakılmış, hayal edilip gerçekleştirilememiş şeylerin bende hep derin bir başarısızlık hissi uyandırmasının köklerinin o yaşlarıma kadar indiğini gösteren bu çeşit olayları hiç unutmamam bu duygumla ilgilidir belki. Aslında hem dışarıdan kolay görülmeyen utangaç, çekingen, hem de yeri geldiğinde kendini ortaya atmaktan çekinmeyen gözü pek bir yanım vardır, hangisinin hangi durumlarda ortaya çıktığını çoğu kez ben de kestiremem, bu anlamda içimde adeta iki kişi birden yaşar ve bu nedenle bir gün kendimin tuzağına düşeceğim bir şey yapmaktan korkarım. Bunun yaşamımdaki en ilginç örneği, Istanbul'da Fındıklı'da otururken, uzun zamandır görmediğimden o arada eroine başlayıp bağımlı olduğunu bilmediğim birinin, beni soymak amacıyla evime gelip tabanca çektiğinde, uğradığım hayal kırıklığıyla, "Sen bana tabanca mı çekiyorsun?" diyerek, aradaki üç metreyi bir anda aşarak tabancayı elinden kapıp almamdır. Bir eroin bağımlısının panik ve şaşkınlıkla tetiği çekebileceğinin hesabını yapmayacak kadar gözü kara davranan içimdeki hangi Murathan'dı bilmem! Bir süre sonra bu kişiyle garson olarak çalışmaya yeni başladığı bir restoranda karşılaştığımızda, benden özür dilemiş, "Eroini bıraktım ağbi, bak zaten ne kadar kilo aldığımdan bellidir, sen o gün benim hayatımı kurtardın, sana borçluyum ağbi," dediğinde, bazen hayatın hayallerimiz kadar saçma ve gerçekdışı olduğuna bir kez daha inanmıştım.

Çocukken kulak kabarttığım büyüklerin konuşmaları sırasında medeni cesaretin, bir düşünceyi müdafaa etmenin öneminden söz edildiğini duyardım, okul münazaralarında söz alıp tartışan gençler bu nedenle beğenilir, övülürdü. Hem çoğu Türkçeyi sonradan öğrendiği için Türkçesine güvenemeyen, hem de büyüklerin yanında konuşulmaz düşüncesiyle yıllarca susturulmuş çocuklar için bu hiç kolay değildi. Kendini ifade edebilmek, benim için çocukluğumdan beri çok önemli bir şey oldu.

Benim çocukluğumda Mardin'in şehir merkezinde Kürtler yaşamazdı pek. Ağalarını, beylerini saymazsanız onları çarşı pazara mal getirmek, devlet kapısındaki işlerini görmek, mahkemeye çıkmak, mahpushaneye düşmüşlerini ziyaret etmek, doktora, hastaneye gitmek için Mardin'e günübirlik geldiklerinde görürdünüz daha çok. Yoksul ve topraksız oldukları için köyden göçenlerinse erkekleri sırtlarındaki özel giysiyle sokaklarda hamallık yaparak yük taşır, kadınları da evlere temizliğe giderdi. Çoğu Türkçe bilmez, Arapçayı da gündelik yaşamlarını sürdürecek kadar öğrenirlerdi. Bizim ev işlerini yapan Hasine'nin çocukları Halise, Hasip, Cumhur, Selma da sırayla her biri büyüdükçe ev temizliğine, çarşı pazar alışverişine, getir götür işlerine bakmak üzere yardımcı olarak alınırlardı. Bizim evin adabında herkes aynı sofraya otururak yemek yer, gece kalmaları gerektiğinde Cumhur da Selma da benimle aynı odada yatar, okul için bana alınan defterlerin, kalemlerin aynından Cumhur'a da alınırdı.

Mardin'in yerlisi dediğimiz büyük çoğunluğu Arap olan halk gündelik yaşamını Arapça sürdürür, kendi arasında Arapça konuşur, bir kuşak öncesi zaten Türkçeyi ya bilmez ya çok az bilirdi. 1935 yılında valilik kanalıyla duyurulan bir tamimle devlet Mardin'de "yabancı dille" konuşmayı yasaklar. Bu konu 1 Mart 1935 tarihli gazetelerde bir "vatanperverlik örneği" haber olarak geniş yer bulur. Yabancı dillerden kasıt, bölge ahalisinin konuştuğu Arapça, Kürtçe, Süryanice, Ermenicedir. Oysa bölgede en az bilinen dil Türkçedir. Belediye zabıtaları yolda çarşıda "yabancı dil" konuştuğunu duyduğu insanlara para cezası kesmeye başlar. Bin yıldır konuştukları anadilleri ağızlarından alınan halk birdenbire dilsiz kalır. Yasaktan haberi bile olmayan şehre inmiş Kürtler, parası olmayan yoksullar karakola çekilip falakaya yatırılır. Çocukluğumda o günlere ait çok üzücü hikâyeler anlatıldığını bilirim. Bu tür yasakların kendisi ortadan kalksa bile yankısı yıllara yayılır.

Mardin'e tayin edilmiş öğretmenlerin çoğunun kendini sürgün edilmiş gibi hissettiğini sezerdim. Dilini bilmedikleri bu "vahşi

belde"de herhalde kendilerini biraz da güvende hissetmek için gereğinden fazla sert, ödünsüz davranırlar, göz korkutarak saygı görmeye çalışırlardı. Annemin tokadından nasibini alan kimya öğretmeni de, daha geldiği ilk gün "Benim adım yok, bana 'Eşrefpaşalı' derler," diye Yeşilçam ağzıyla külhanbeylik yapan İzmirli öğretmen de bunlardan olmalıydı. Sanırım bu durumda Mardin yerlisi olan bazı öğretmenlerin de, "Bizimkiler bundan anlar," yollu akıl vermelerinin payı olsa gerek. Nitekim Mardin'in yerlilerinden olan tarih öğretmeni otoritesini sert tavırlarıyla korumaya çalışan, öfkelendiğinde gök mavisi gözlerini koca koca açan, dayakçılığı ile tanınan biriydi. Bir gün derste arka sıralarda iki öğrencinin alçak sesle ağız dalaşını duyunca önde oturanı tahtaya çağırıp ne olduğunu sordu. Tahtaya kaldırılan arkadaşımız kem küm ediyor, ama ne olup bittiğini söyleyemiyor bir türlü. Öğretmenin tekme tokat girişiği çocuk feci bir dayak yediğiyle kaldı. Ders arasında herkes çevresini sarıp sorduğunda durum anlaşıldı, arkada oturan arkadaşı için, "Beni bapis etti," dedi, meğer arkadaki sıranın aralığından "parmak atmış" buna, bu da arkasına dönüp haşlayınca hoca bunu görmüş. Çevresini saran öğrenci kalabalığı onun bu açıklaması üzerine, "Niye tahtaya kalktığında hocaya söylemedin, niye o kadar dayak yedin" diye sorduğunda, "Ne bileyim 'bapis'in Türkçesi nedir! Arapçasını da söyleyemedim," demişti.

Babam Adana Erkek Lisesi'nde yatılı sınavlarına katılıp kazanıyor, hatta hem babaannem kanadından hısmımız, hem de babamın çocukluk arkadaşı Musa Anter'in de aynı sınavı babamın verdiği kopyalarla kazandığı konuşulurdu aile arasında. Musa Anter'in kızı Rahşan ablayı da ilk kez gene Muazzez ablaların evinde tanımıştım. Şimdi Batman'da yaşayan kardeşi Dicle Anter ise benim lise yıllarımda Mardinspor'un as futbolcusuydu. Babamla Musa Anter liseyi Adana'da birlikte okuyorlar. Yeri gelmişken söyleyeyim, babamın sonraki yıllarda Musa Anter'in Kürt halkı için verdiği mücadeleyi anladığını, kavgasını paylaştığını pek söyleyemem. Özellikle Irak'taki Kürt hareketinin lideri Mustafa Barza-

ni'yi hiç sevmez, onu sahtekâr ve ikiyüzlü bulurdu. (Yıllar sonra da bu kez ben, oğlu Mesut Barzani için benzer şeyler düşünecektim.) Babamın bu konudaki duyarlılığı siyasi olmaktan çok, insancıl nedenlerden, hümanist değerlerden kaynaklanıyordu. Musa amcanın bizim eve yaptığı sıradan birkaç aile ziyaretinin bile, babamın emniyet müdürü tarafından makamına çağrılıp örtülü biçimde sorgulanmasına neden olduğunu, o günlerde bizi ürkütmemek için anlatmadığını da çok sonra öğrenmiştik. Babam Adana Erkek Lisesi'nde okurken coğrafya dersinden sözlü sınava kaldırıldığında, "İran'in dağlari..." diye başlayan aksanlı konuşmasıyla bütün sınıfın nasıl kendisiyle "İran'in dağlari... İran'in dağlari..." diye günlerce alay ettiğini, Türkçesini düzeltmek için yıllarca nasıl uğraştığını anlatır, aynı sıkıntıları benim yaşamamam için evde kimsenin benimle Arapça konuşmasına izin vermezdi. Kendimce yaptığım bir akıl yürütmesi sonucu, çocukluğum boyunca "anadil" sözcüğüyle, insanın annesi nereliyse "oranın dili" demek isteniyor sanmışımdır. Dolayısıyla annemin Türk olmasından ötürü, benim anadilimin de "Türkçe" olması benim için anlaşılır bir şeydi.

Babam sonraki yıllarında, eskilerin "natıkası kuvvetli" dedikleri iyi bir konuşmacı, iyi bir hatip, sıkı bir polemikçi olmuştu, çocukluğum boyunca Mardin'deki pek çok miting, açık hava toplantısı ve parti çalışmalarında onun kalabalıklara bütün karizmasıyla nasıl seslendiğini görerek büyüdüm. Varlığından çevresine güç yayan, eskilerin deyişiyle, "Liderlik vasıflarına sahip" bir adamdı. Benim üniversitede okuduğum Ankara yıllarımızda, onun yeni sözcükleri de öğrenmeye, özenle kullanmaya çalıştığını hatırlarım. Bir gün bana, "Ya şu 'düzey'le 'yüzeysel'i hep birbirine karıştırıyorum, bunların hangisi 'sathi' anlamına geliyordu, bir baksana," diyerek yazdığı metni bana düzelttirmişti. Hatırlarsınız çocukken bizim yapabildiğimiz bazı şeyleri büyüklerimizin yapamadığını görmek hoşumuza gider. Ben de çocukluğumda ipliği iğne deliğinden geçiremeyen annemin, "Gözüm iyi seçemiyor, şunu bir geçiriver," diyerek uzattığı ipliği iğneye geçirirken duyduğum o çocuksu gurur ve hazla babamın metnini düzeltmiştim.

Istanbul'a yerleştiğim ilk yıllarda Suat Aysan'ı arayıp buldum, beni bir akşam yemeğine davet etti. Hâlâ öyle güzel, bakımlı, canlı, alımlıydı. Başarmış, doymuş insanların iyimser rahatlığı vardı üzerinde. "Özlemişsindir," diyerek özene bezene, birbirinden şahane Mardin yemekleri yapmıştı bana, birileriyle Arapça konuşmayı özlemişti. Sokakta, kulaktan dolma öğrendiğim için Mardin Arapçası konuşulduğunda söylenenleri anlar, ama akıcı, rahat konuşamam, öte yandan ne zaman biri yanımda konuşmaya başlayacak olsa unuttuğumu sandığım sözcükleri hatırlarım. Suat abla da bütün modern görünüşüne karşın, köklerine ve toprağına bağlılığını yitirmemişti. O akşam babamdan konuştuk, Mardin'den, Muazzez abladan, elbiselerini diktiği dönemin film artistlerinden... "Baban gençliğinde artist gibiydi," dedikten sonra benim babamdan da yakışıklı olduğumu söylemişti. Yıllar sonra annem Muazzez'le karşılaşmamın hikâyesini benden dinlemek dokunmuştu ona. "Ağlarsam üzülmezsin, değil mi?" demişti.

Sonrası gündeliğin hayhuyunda akıp giden zaman... birkaç telefon konuşması... Bu arada o da yıllar sonra yeniden evlenip Anadolu yakasına taşınmıştı – sanırım eski bir deniz kuvvetleri komutanı idi eşi. İşlerin ve günlerin gürültülü akışından paçamı kurtarıp bir türlü gidememiş, yeni evinin telefon numarasını da kaybetmiştim, çok sonra öldüğünü öğrendim. Yalnızca güzel bir akşam yemeğinin ve o imzalı Belgin Doruk fotoğrafının hatırası kaldı bende.

İlkokulda öğretmenler sınıfta "defter kontrolü" dedikleri bir şey yaparlardı. İçinden sayfa koparılmış mı, silgi lekeleri kalmış mı, dahası ve kötüsü sayfada Arapça "şahşit" denilen karalamalar var mı? Teneffüse çıkan çocuklardan birinin defterini "şahşit" etmek, o yıllara ait hatırladığım çocukluk kötülüklerinden biridir. Çocuklar kızdıkları, kıskandıkları birinin defterini onun yokluğunda gizlice karalar, ardından hızla bahçeye çıkarlardı; o sırada ortada görünmeleri daha sonra yapılabilecek olası suçlamaları asılsız çıkar-

mak içindi. Sonrası öğretmene şikâyet, valla ben yapmadım hocam, kendi yaptı, suçu benim üstüme attı, ama o da benim defterimi karalamıştı vs... Suçu kanıtlananların sonraki günlerde kendi yokluğunda defteri "şahşit" edilmesin diye teneffüste bahçeye çıkmayıp, sırasında oturup defterinin başını beklediği olurdu. Sınıfımızda Adnan diye bir çocuk vardı. Sanırım ya bir fırıncının oğluydu ya da yaz tatillerinde bir fırıncıda çalışıyordu. Muzır, haylaz, ama iyi kalpli, neşeli, kendisine yapılan ağır şakaları bile umursamayan bir çocuk olarak kalmış aklımda. Boynunun üzerine azıcık arkaya yatırılarak yerleştirilmiş bir yumurtayı andıran kocaman bir kafası, yüzüne büyük gelen, gür kirpikli, baygın bakan iri gözleri vardı. Çocukların zalim akılları ad takmaya meraklıdır; ona da "Kocakafa", "Eşek kafa" gibi adlar takmışlardı. Bir adı da "Şahşit Adnan"dı. Sınıfta, "Hocam defterimi şahşit etmişler," sözü en çok ondan duyulduğundan mı, o da kızıp misilleme olarak onun bunun defterini şahşit ettiğinden mi bu lakap yapışmıştı üstüne hatırlamıyorum. Sınıfta sürekli birilerinin kalemtraşı, silgisi kaybolur ortasındaki delikten ip geçirilmiş silgilerimizi sürekli boynumuzda taşımamız salık verilirdi. Sınıfta silgi, kalemtraş, cetvel, renkli kalemlerin kaybolduğu böyle durumlarda yoksul ve kıskanç çocuklardan kuşku duyulurdu. Küçük şehirlerde her sınıftan ailenin çocuklarının bir arada bulunduğu sınıflarda öğrenilen erken sınıf bilgisiydi bu. Biz de kaybolan silgilerin, kalemtraşların sayılarının artması üzerine kendimizi detektif yerine koyarak çalınanların izini sürecek gizli bir grup kurduk. Mardin'de "hırsız"a Türkçeden bozma bir deyişle "çalçı" denirdi, kimlerin "çalçı" olabileceği üzerine tahminler yürütüp, çalınanların zulalanabileceği gizli saklı köşe aramaya başladık. Çünkü çaldıklarını ne sınıfa getirebilecek, ne de büyükleri bunların nereden geldiğini sorar korkusuyla evlerine götürebileceklerdi. Bunun üzerine, çalınan silgi, kalemtraş, cetvel ve kalemleri zulalanmış olabilecekleri kuytuluk bir yerde bulma ümidiyle, okul civarından başlayarak Mardin sokaklarında gözümüze kestirdiğimiz her yerde adeta define avına çıktık. Büyüklerin bilmediği bir dünyanın keşfine du-

yulan susuzluktu belki yaşadığımız, belki de gizli bir grubun üyesi olmanın büyüsü... Ya da kendi yazdığı masalın kahramanı olma ihtiyacı; nedeni ne olursa olsun, birbirinin aynı geçen o tekdüze günlerimize birdenbire bambaşka bir hareket, farklı bir heyecan gelmişti. Öyle ya insanlar her gün önünden geçtikleri duvarların birindeki oyukta saklananlardan habersiz yaşayıp gidiyorlardı bize göre... Herkes kendi mahallesindeki yerinden oynayabilen bir taşın arkasındaki boşluğu, sokak arası bir çeşmenin duvar girintisini, bir abbara girişindeki oyuntuyu çalıntı malların saklanabileceği olası zula sayıyordu. Bu tür dolantılı şeylere kafasının herkesten daha çok çalıştığına inandığımız Meriç'in yönlendirmesiyle okul çıkışları biz de şehirdeki gizli köşelerin keşfine çıkıyorduk. O grupta kimler vardı tam hatırlamıyorum ama, babası tayinle Mardin'e gelenlerden, sonradan doktor olan Metin Önerci kalmış aklımda. Nedense sınıftan birileri Şahşit Adnan'dan kuşkulanıyordu. İçlerinden biri, örneğin onun elindeki silgiyi kendi kaybolan silgisine benzetmişti. Oysa kırtasiye çeşitlerinin hayli az olduğu, olanların da birbirine pek benzediği o yıllarda bunu ayırt etmek olanaksızdı. Aslında oyun olanakları kıt, hayalleri zengin çocukların bir çizgi romanın içindeki yolculuğuydu yaptığımız.

Talat Sait Halman'ın *Can Kulağı* kitabında yer alan "En doğru masal anlamadan korktuğumuzdur" dizesi, korkunun doğası ve işleyişi üzerine edilmiş en güzel sözlerden biridir bence. Çocukken insanın ürpererek var olduğunu hissetmenin büyüsüne kapıldığı olur. Bizim evin arka tarafında odun, kömür yığdığımız, kışlık erzak çuvallarını, peynir tenekelerini sakladığımız, kullanılmayan eşyaları kaldırdığımız uzun, karanlık, tavanı tıpkı bir tünel gibi kemerli, ürkütücü serinlikte bir kilerimiz vardı. O kilerin, evin arkasındaki ikinci salona açılan küçük penceresi karanlığın gözü bakardı. Labirenti andıran o evde saklambaç oynarken, bazen sırf korkunun o ürpertisini duymak için kilere saklandığımız olurdu, bizi arayan ebenin bu serin karanlığa girmeyi göze alacak kadar korkusuz olması gerekirdi. Sadece çocukken değil, bebekken de "korkutulmak" ve "korkutmak" üzerinden "korku"yla nasıl oyna-

dığımız hatırlayalım. Bu oyunlar aynı zamanda bizim korkuyu yenmemizde, tehlikeyi savuşturmamızda, hatta onu bir şakaya dönüştürmemizde sağaltıcı bir rol oynamaz mı? Lunapark'taki korku tünelinin içinden geçerken, korku filmleri seyrederken de aynı oyunu sürdürmez miyiz? İşte biz de kayıp silgilerin, kalemtraşların izini sürdüğümüz o günlerde, Mardin'in abbarası çok, yokuşu dik sokaklarında, geniş avlulu büyük evlerin merdiven aralarında gizemin, korkunun, tehlikenin, tuzağın her birinin ayrı bir heyecan malzemesi olduğu Ali Baba ve Kırk Haramiler misali bir oyunda kendi masalımızı yaşıyorduk.

Dumlupınar İlkokulu'ndan çıkıp Üçyol'a inerken soldaki ilk ve tek sokağa saptıktan az sonra solda bir çeşme vardı. Sanırım o yol, solda eski kışlanın duvarı, sağda da arkadaşım Umman Hamitoğulları'nın oturduğu, "Hamidilerin Evi"nin bulunduğu yere bağlanıyordu. Duvara gömülü çeşmenin dış duvarıyla çeşme musluğunun arasında gölgeli, serin bir girinti, çeşme yalağının iki yanında ayak basılacak taş sekiler vardı. Başınızı kaldırdığınızda yukarıya doğru baca boşluğunu andıran bir karanlık görürdünüz. Bu boşluğun duvarlarındaki girintileri yokladığınızdaysa adeta bir şeyler gizlemek için yapıldığına inanacağınız raf benzeri oyuklar gelirdi elinize. Meriç, çalınanların burada saklandığından neredeyse emindi.

Dış dünyanın törpüsünün henüz her yerimize işlemediği çocuklukta her tür delilik hazır durumda bekler. İnsanın kendinde bir cinnet tohumu taşıdığına hükmettiği anlar vardır; ben bu anları çocuk yaşta keşfettim. Sokaktaki o çeşmeyi yokladığımız gün birdenbire âlem değiştirir gibi yaşanılanların gerçek olduğuna, bütün kayıpları burada bulacağımıza, yaptığımız bu aramaların bizi sonuca ulaştıracağına inandığımı, dahası oynadığımız oyuna kendimi herkesten daha fazla kaptırdığımı fark ettim. Diğerleri arkamda kalmış, ben tavşan deliğine düşmüş Alice gibi yuvarlandığım kuyunun içinde yaşananlara birebir inanmış olarak, kendi uydurduğumuz oyundan büyülenmiş halde ilerliyordum. İşte delirmiştim. Delirmek buydu. Korktuğum başıma gelmişti. Hemen geri

geri gitmeli, önce bu çeşmeden, sonra kapıldığım bu hikâyeden çıkmalıydım. O yıllarda evin büyük salonundaki taş ayna karşısında, seyrettiğim filmlerden çeşitli sahneleri kendi kendime canlandırırken beni gören ev ahalisi, aynaya çok bakanların delireceğine ilişkin hikâyelerle gözümü korkutmaya çalışarak, beni ayna karşısından uzaklaştırmanın yollarına bakarlardı. Bu kez de kapıldığım hayallerin karşısında deliriyor olabilir miydim? Dahası kendimin hayallere kapılıp gitme gücünden, gerçeklerden kopmaktan, hayallerimin içinde kaybolmaktan korkmuştum. Belki de ileride beni yazar yapacak şeyden korkmuştum. Lewis Carroll'ın *Alice Harikalar Diyarında* masalının çeşitlemelerinden oluşan *Üç Aynalı Kırk Oda* kitabıma gücünü veren belki de o yılların içimde tortulaşmış belirsiz korkularıdır.

Sonraki günlerde arkadaşlarımla o aramalara katılmadım, sanırım kısa bir süre sonra herkes bu oyundan bıkıp sıkıldı, zamanla unutulup yerini başka oyunlara bıraktı, şimdi kaç arkadaşım kendimizce define avına çıktığımız o çocukluk macerasını hatırlıyordur bilmem, ama bana delirmenin kıl payı bir uzaklık olduğunu düşündüren bu olayı hiç unutmadım. Olay basit sıradan bir çocukluk anısı belki, ama bana göre ruhumun anahtarlarından biri hâlâ o taşların arasındaki oyuklardan birinde saklı.

Sonra hangi nedenle bilmem, o çocukça hayallerimizin kendi oyununa kurban seçtiği Şahşit Adnan herkesin gözünde aklandı, kaybolan kalemtraşlara, silgilere ne olduğu unutuldu. İlkokuldan sonra okulu bırakan, okumayan Adnan'ı sonraki yıllarda yolda gördüğümde, hep bu olayın bende saklı kalan mahcubiyetiyle selamlardım onu. Benim Ankara'da yaşadığım yıllardaysa, Adnan'ın erken yaşta öldüğünü öğrendim. Okul arkadaşlarınızın erken ölümü, diğer ölümlerden farklı bir sızı bırakır yüreğinizde; uzaktan da olsa birbirinizin hayat hikâyesini izleyerek bir ömrü birlikte katedeceğinizi düşündüğünüz arkadaşlarınızdan birinin genç yaşta ölümü sizin ömrünüzde de bir gedik açar. Bunlar arasında çok sevdiğim benim ortaokul, lise arkadaşım, aynı zamanda tarih öğretmenimiz Bedia Yıldız'ın kardeşi Oktay Yıldız'ın erken ölü-

mü de hâlâ içimi sızlatır. Ne zaman aklıma düşse, bir yaz akşamı evimizin kapısında üstünde beyaz gömleği, beyaz pantolonuyla, azıcık sivilceli yüzüyle bana heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlattığı gelir gözümün önüne. Bir de çay bahçesinden yükselen şarkıda Sevim Tanürek'in sesindeki boğuk melankoli.

Kendi hayallerine fazla kapılmanın, hatta bazılarını gerçek sanacak kadar yanılmanın, kendi heyecanlarının başkalarınca da aynı kuvvette hissedildiğini sanmanın aslında benim bir karakter özelliğim olduğunu düşündürecek deneyimleri sonraki yıllarda da yaşadım. Ben bütün hayatımı tükenmez hayallerle yaşadım. Buna bağlı olarak delirmek kuşkusunun zaman zaman içimi yokladığı da oldu. Hayata derinden küsmekle ona delicesine tutunmak arasında gidip gelen kuvvetli bir sarkaçta ancak hayal kurarak katlanabildiğim koca bir gençlik geçirdim. O kadar çok hayal kurunca çoğunun boşa çıkması kaçınılmazdı elbet. Yazmasam, Sait Faik'in dediği gibi, sahiden "deli olacaktım."

İçimizden kimin ergenliği, bir diğerininkinden daha kolaydır bilmem ama, ben sahiden zor bir ergenlik geçirdim. Hayatın gerçekliğine katlanamadığım, bu dünyadan olmadığımı, hatta bu gezegene yanlışlıkla geldiğimi düşündüğüm bir dönemdi yaşadığım. Çok içine kapanıp kederlenmekle, birdenbire canlanıp çok konuşmak sarkacında gidip geliyordum. Ortaokul sıralarında Ankara'daki evimizde geceleri erken yatar, mevsimine göre pikeyi ya da yorganı başıma çeker, içinde benim hep bir başkası olduğum hayallere dalardım. Babam bu durumumdan kaygılanır, başucuma gelip, "Bu saatte yatılır mı oğlum," diye beni dünyaya döndürmeye çalışırdı.

Sanırım çocukluk kuşkularından beslenen ruhsal dengemi bir gün yitirebileceğime ilişkin tedirginliğim, içten içe beni hep makul bir insan olmaya, sağduyuyu elden bırakmamaya yönlendirdi. Normal, anormal kavramlarına hiçbir zaman inanmadım. Yeniyetmeyken sezgilerimle bildiğim bu gerçeği, sonraki yıllarda okuduğum kitaplarla bilgilenerek pekiştirdim. Bu yüzden yaşamım bo-

yunca, normal olmaya, kimseye normal görünmeye çalışmadım. Hayatta normal olmanın değil, makul olmanın yollarını aradım; dışımdaki dünyayla dengemi ancak böyle sağlayabilirdim.

Adını koymam çok sonralarıdır: Hep makul olmaya, sağduyulu davranmaya çalışarak biçimlendirmeye, yönlendirmeye çabaladığım hayatımda, bastırdığım bütün delilikleri ben âşıkken yaşadım. Aşk benim cinnetim, geçici deliliğimdi. Hayattan, dünyadan, her türlü gerçeklikten koparak deli gibi sevdim, deli gibi âşık oldum, aşklarımı deli gibi tutkuyla, fırtınayla, can yangınıyla yaşadım. Dünyaya, hayata, kainata onca zahmetle açık tutmaya çalıştığım gözlerim ben âşıkken kör oldu. Gözlerime kendi elimle mil çekip kor ateşle dağladım. Sonra bir gün geldi kalbimin artık yorulduğunu anladım.

Nisan - Temmuz 2015

Tatlar renkler kokular

Marcel Proust'un "Kayıp Zamanın İzinde" başlığı altında topladığı zincirleme kitaplarının ilkinde anılan "madeleine kurabiye", daha sonra edebiyat tarihinde başlı başına bir metafor haline gelmiştir. Hafızada örtülü olan çocukluğun derin izlerinin bazen bir koku, bir renk, bir tatla birdenbire üstünün açılmasının, insanın unuttuğu ya da unuttum sandığı eski bir anının canlanmasının simgesi olmuştur. Bu, herkes gibi bana da olur, bir koku çoktan unuttuğum bir anıyı, zamanın üstünü örttüğü bir imgeyi yeniden canlandırır; ağzımda birdenbire eski bir tat, içimde eski bir hatıra uyanır.

Çocukluğumun Mardini'nde, tezgâhlarında sıra sıra dizilmiş ağzı açık çuvallar içinde gızbara, leblebi, şekerli leblebi, biberli leblebi, kâhke şeker, kavun, karpuz, kabak çekirdeği, çoğu Midyat bağlarında yetişen Mazruna üzümünün özünden yapılmış pestiller, "ığkude" denilen cevizli sucuklar satan şenlikli dükkânlar vardı. Anacaddenin hemen altındaki Arapça "Sok-ıl-İkbir" diye anılan Aşağı Çarşı'da ilerlediğinizde az ileride sıralanan leblebicileri büyük bir huniyi andıran geniş sahanlar içinde leblebi kavururken seyredebilirdiniz. Külâhla satılan "gızbara" denilen şekerle kaplanmış minicik, yuvarlak kişniş tanelerine, yuvarlak, boyutu "gızbara"dan da küçük, yapımında anason kullanılan "ıbzor" dediğimiz şekerlere, Arapça "ımlebbes" dediğimiz badem şekerinin "ince hayalet" diye tabir edilen, üstü Lahor ağacının kökünden elde edilen mavi özütle sırlanmış çeşidine –ki bu çeşidi o zamanlar daha pahalı olduğundan varlıklı ailelerin düğünlerinde nikâh şekeri olarak dağıtılırdı–, can simidi biçiminde üstü iki renkle (pembe-beyaz) dilimlenmiş halkalı şekere, "Nebahat şekeri" diye şakası yapılan "sikker-el-nebbet"e, kendisine özel bir tat kazandıran peynir suyunda kavrulmuş kavun çekirdeğine, çitlemeye başladıktan bir süre sonra dudakları kavuran tuzlu karpuz çekirdeği-

ne bayılırdım. Hem yemişçilerde hem sokak aralarında, Arapça "hımmıs" dediğimiz, henüz yeşilken sapıyla, yaprağıyla toplanıp maydanoz gibi demetlenmiş taze nohut satılırdı. İlkokuldayken o zamanlar Mardin'in içinde çok olan akasyaları dallarından koparıp özünü emdiğimizi hatırlıyorum.

Bir de düğünleri ve ölümleri tatlandıran özel yiyecekler vardı. Aileden biri öldüğünde ölü evi adeta aşevine dönerdi. İtiraf ediyorum, ölü evlerinin en sevdiğim tarafı, yemekte geleneksel olarak "kiliçe" dağıtılması ve bir sütlaç çeşidi olan zerde verilmesiydi. Bu tatlının içinde haliyle süt, şeker, pirinç ve safran vardır, üstüne de tarçın serpilir. Bir çörek çeşidi olup orta boy bir yuvarlak ekmeği andıran "kiliçe" ise benim hâlâ en sevdiğim hamur işidir; mevlitlerde, ölünün kırkı çıktığında dağıtılırdı. Süryani düğünlerinde kilisede nikâh kıyıldıktan sonra hayatı bölüşmek anlamında "kiliçe kırmak" da âdettendi.

Ermeni ve Süryani mutfağından kalan zengin mirasın yanı sıra, bugün Mardin, Siirt, Antep yemekleri diye bilinen yemeklerin pek çoğu aslında Halep mutfağının uzantısıdır; bölgelere, şehirlere göre yapılışlarında ve pişirmede ufak tefek farklılıklar görülse de temelde aynıdır ve Arap kültürünün inceldiği merkezler olan Halep, Beyrut mutfağıyla ortak özellikler taşır. Gerek yemeklerde, gerek tatlılarda kullanılan ot ve baharat zengin çeşitlilik gösterir. İçinde pul biber, kişniş, yenibahar, kimyon olmayan yemek nerdeyse yoktur. Baharatlar genellikle çarşıdan toz halinde değil tane halinde alınır, ya kişniş gibi tunç havanlarda dövülür ya da kahve gibi el değirmenlerinde çekilirdi. Evde yemek yapılırken tunç havanlarda dövülen baharat tanelerinin rayihası eve siner, gün boyu gitmezdi. Sözünü ettiğim kiliçe, bu baharat çeşidi zenginliğinin en tipik örneğidir; buğday unu, maya, süt, şeker, yumurta, sıvıyağ gibi temel malzemelerin yanı sıra içine mahlep, tarçın, yenibahar, tane rezene, zencefil, toz karanfil, anason, rendelenmiş muskat, çörek otu katılarak yapılır. Fırına gönderilmeden önce üstü verev çizgilerle desenlenir. Boyutu simitten büyük, yuvarlak ramazan pidesinden küçük olup, hamuru yumuşaktır.

Biri doğurduğunda annemle lohusayı yatağında görmeye, bebeğe altın takmaya gittiğimizde içtiğim lohusa şerbetinin tadı da hâlâ damağımdadır. Bu şerbet bir de nişanlarda dağıtılırdı. Lohusa şerbetine baharlı tadını veren tarçın, karanfilin yanı sıra, yapılışında kullanılan kızamık şekerini kendi başına yemeyi de severdim, ağzım, dilim kan kırmızı olur, ağzımı sonuna kadar açıp dilimi dışarı çıkararak evdekileri korkutmaya çalışırdım. Evde annemlerin ağda kaynatma günlerinde "göz kirası" almadan kadınları rahat bırakmazdım. Kadınlar kahvaltıda ya da öğün aralarında çocuklara, fırından yeni çıkmış taze, sıcak ekmek arasına tereyağı ve pekmez koyarak adına "ipsise" denilen bir atıştırmalık hazırlarlardı. Ekmeğin sıcağıyla karşılaştığında ânında eriyen tereyağı pekmezle karışır, tadına doyum olmazdı.

Sokaklarda peşlerinde bir çocuk ordusuyla gezen, ağda kıvamındaki rengârenk şekerleri çubuklara dolayıp elimize tutuşturan macuncularla ve her haznesinde ayrı renkte bir macunun yer aldığı macuncu tekeriyle Ankara'da tanıştım. Gene bir Halep tatlısı olan, "kuş sütü" anlamına gelen "Halib'ül Asfor"a Türkçede "beze" dendiğini de Ankara pastanelerinin vitrininde gördüğümde öğrendim. Şimdiki gibi her bakkalın raflarında çeşitli şekerlemelerin, dükkân önlerinde dondurma dolaplarının bulunmadığı çocukluğumun bir tadı da özellikle sinemaya gittiğimizde yediğimiz çubuklu "eskimo" ile "frigobuz"du. Bunların ilki buzlanmış şekerden yapılır, kalaylı kâğıda sarılmış ikincisi ise ince çikolata tabakasıyla kaplanmıştır. Mardin'de geçen çocukluğumun tatlıları içinde pekmez, un, tarçınla yapılıp üstü ceviz içiyle süslenen "harire"nin kendine özgü o dolgun tadını, peynir helvasını, havuç tatlısını severim. Şerbetli hamur tatlıları arasında çok az malzemeyle kotarıldığı için "hiç yoktan" anlamına gelen "mafiş"i, gene un, yumurta, yoğurt ve tarçınla yapılan "zingil"i, tuzsuz peynirle gözleme inceliğinde yapılıp, üstüne şerbet dökülen "kahiye"yi anmadan geçemem. 1984'te babam Ankara'da vefat ettiğinde Sadiye halam, babaannemden kalma –neredeyse yüzyıllık– tatlı kalıplarını çıkarıp baş sağlığına gelenlere, "zingil" yapmıştı. Ölüleri ye-

mek ve tatlıyla uğurlamak, taziyetlerini sunmaya gelen konukları yiyecekle ağırlamak pek çok yerde olduğu gibi bizde de bir gelenektir.

Babam kahve tiryakisi olduğu için evde her zaman taze kahve çekirdeği bulundurulur ve el değirmeniyle çekilirdi. Bayatlamaması için bir kerede çok miktarda değil, kısa aralıklarla az az çekilen taze kahvenin kıvamı da, köpüğü de başka olurdu. Çocukluğumda ne zaman kahve değirmeni ortaya çıkacak olsa atılır, "Ben çekeceğim," diye tuttururdum. O değirmen kolunu çevirmedeki oyun payının çocuklar için ne kadar çekici bir şey olduğunu yaşayanlar bilir, diğerleri tahmin edebilir. Taze çekilmiş kahvenin önce bütün eve yayılan, ardından kemerli sahanlığa, revaklı ayvana taşan o mis gibi rayihasını da hiç unutamam.

Çocukluk ısrarlarımdan biri de misafirliğe gittiğimizde ille de kapıyı ben çalacağım, diye tutturmamdır; geleneksel Mardin evlerinin demirden, tunçtan yapılma kapı tokmaklarının çıkardığı o tok sesi, onunla ritim tutmayı çok severdim. Daha küçükken kapının tokmağına uzanabilmem için belimden tutup kaldırırlardı. "Yeter oğlum, tamam, duydular!" Tahmin edersiniz ki, çocukken geçtiğim sokaklarda başka çocuklardan gördüğüm gibi kapıları çalıp kaçtığım da olmuştur.

Mardin'de bahar, hem içinde yaşadığınız hem yukarıdan seyrettiğiniz, kalenin eteklerinden ovaya, oradan da ufka uzanan uçsuz bucaksız bir dirimdir. Tabiatın uyanışı, toprağın dirilişi diye tanımlanan şeye somut olarak birebir tanıklık edersiniz. Her şey gözlerinizin önünde olur. Sanırım bir daha asla mevsimlerin geçişini böylesi bir dikkatle, böyle bir uysallıkla izlememişimdir. Yüksek rakımlı yerlerde oturanlar kendilerini gökyüzünün mucizelerine de yakın hissederler. Çocukluğumun nazlı başlayan sonbaharlarından, birdenbire gelmesiyle şaşırtan sert kışlarından Mardin'in avlularına neredeyse misket büyüklüğünde yağan dolu taneleri anımsıyorum. Taş zeminin sert yüzeyine çarptıklarında çıkardıkları ses kulaklarımda saklıdır.

Sonra sık örgülü yağmurun aralanmayan perdesi... Benim çocukluğumda Mardin ovasında binalar yoktu, dolayısıyla geride ovanın çizgilerini yitirmiş bulanık görünüşü, kendisini perdeleyen yağmurun dokusuna sonsuz bir genişlik ve derinlik kazandırırdı. Yağmuru seyretmek, dünyayı seyretmekti.

Mevsimi geldiğinde badem ağaçları ansızın beyazla lila arası uçuk bir renge boyanırdı. Dalından çağla koparmaya gittiğimizde doymak bilmez, kamımız ağrıyana kadar ağaçlardan inmezdik. Bir de henüz büsbütün kurumamış çağla bademleri iki kat kabuk içinde olduklarından onları ayıklamanın güçlüğü kalmış aklımda.

Yaz sıcakları başladı mı aileler kalenin arka tarafına düşen Zınnar bağlarına, bazıları da Ferdovs'a piknik yapmaya giderdi. Zınnar, Kürtçede "kayalık" anlamına gelir, eskiden varlıklı ailelerin evlerinin bulunduğu Zınnar bağlarıysa yemyeşil bir vahayı andırır. Ailemizin eskiden Zınnar bağlarında konakları varmış. Atlı eşkıyalar erkeklerin olmadığı bir zamanı kollayarak yaptıkları baskınlarda, atların önünde kaçışan kadınları saçlarından yakalayıp havaya kaldırır, her bir örüğünde altın liralar dizili olan saçlarını kılıçla kesip alarak kaçarlarmış. Bu anlatılanları "Ali Baba Kırk Haramiler" hikâyesi gibi heyecanla dinlerdim.

Baharla birlikte kırlara çıkanlar, otsu bir bitki olan ve çocukluğumun Mardini'nde yaygın görülen Arapça "şafellih" dediğimiz kaparinin yanı sıra dallı gülgiller familyasından, sarı renkli, yapraklı bir yabani çiçek olan "Verd'ül Asfar" da toplarlardı. Dondurmacılar için sahlep yapmakta kullanılan bu çiçekten köylüler macun yapar, ayrıca sulandırılmış pekmezle de yenirdi. Pekmezin hem kendisi Arapça "dips" denilen tahinle karıştırılarak yenir (bu arada kulağımda tekerleme gibi çınlayan bir Mardin deyişi: "dips u pekmez / fark etmez"), hem de çeşitli pestiller, sucuklar yapılırdı. Eşiğine yığılan kardan evin kapısının açılamadığı yoğun kar yağışıyla geçerdi Mardin kışları. Damlara, avlulara, kapı önlerine yığılan karları küremeye çarşıdan adam çağrılırdı. Avlu, teras kenarlarındaki taş çevirmelerde kar küremek için boşluklar bırakılır-

dı. Kışın sofra güzelliklerinden biri de bu uzun kışlarda karla karıştırılarak yenen kar pekmeziydi. Bazı evlerde topraktan yapılma orta mangalının üstüne kalın bir örtü, battaniye ya da ince bir yorgan atılır, etrafında halkalanan ev ahalisinin ısınmak içine bacaklarını, ayaklarını uzattığı bir tür sıcak çadır kurulurdu. Bu mangalın hem ısıyı dışarı veren, hem de üstüne örtülen battaniye ya da yorganın ateşle doğrudan temasını engelleyen gene topraktan yapılmış delikli bir kapağı vardır. (*Şairin Romanı*'nda Moottah'ın anlattığı uzun kışlar, kapanan yollar, kar küreyicilerinde Mardin' in o uzun kışlarının hatırı vardır.)

Baharla birlikte Mardin evlerinin damlarından gökyüzüne yüzlerce uçurtma kanatlanırdı. Avluya ya da dama çıkıp göğe baktığınızda gökyüzünün atlasında aynı anda süzülen rengârenk onlarca uçurtma görürdünüz. O gün bugündür benim "göğe bakma durağım" Mardin damlarıdır... Yıllar sonra Yunan besteci Manos Loïzos'un "Teli Teli Teli" şarkısına yazdığım Türkçe sözlerdeki, "Her şey binip gitmiş uçurtmalara" dizesi, benim için aynı zamanda büyüdükçe kendimizden uğurladığımız çocukluğumuzun imgesidir. Elişlerinde hep beceriksiz biri olduğum için uçurtma yapmayı hiçbir zaman öğrenemedim; ya arkadaşlarım yaptı, ya hazır aldım. Uçurtmak konusunda da beceriksizdim, ya rüzgârın yönünü tutturamadığımdan yere çakılır ya tellere takılırdı. Benim ortaokul yıllarımda eğitim programına resim derslerinin yanına çocuklarda el becerisi geliştirmek amacıyla konulmuş "Elişi" diye bir ders vardı. Ödevlerimi hep başkalarına yaptırırdım; bazen Lütfo teyzenin kızları Behiye ve Hatice ablalar –ki aynı zamanda defterlerimi, kitaplarımı da kaplarlardı–, bazen sınıf arkadaşım Enver Şatana olurdu bu kişi.

Bayram, çocuklar için açık alanlara kurulan birkaç çocuğun aynı anda binebildiği, yerden yüksekliği alçak tutulmuş tahta salıncaklarla, sırtlarındaki süslü güğümleri şangırdatarak dolaşan meyan kökü, demirhindi şerbeti satıcıları demekti.

Atatürk heykeli dikmek için Süryani Patrikhanesi'nin önünde açılan meydanla birlikte çocuklar şehrin içinde belki de ilk kez bu

genişlikte bir düzlüğe kavuşmuştu ki, hemen kenarında bisiklet kiralamaya başlayanlar çıktı ortaya. Ben bisiklete binmeyi o meydanda, artık kazık kadar olduğum bir zamanda arkadaşım Nevzat Eldem'den öğrenmiştim. O güne dek gözümde büyüttüğüm bisiklete binmenin sırrının kendine güvenmek ve akışına bırakmak olduğunu keşfettiğim bir deneyimdi bu. Geç öğrenmelerimden biri de on bir yaşıma kadar ayakkabı bağını bağlamayı öğrenememiş olmamdır; başkasına bağlatmak kolayıma geldiğinden değil, sahiden öğrenemedim. Aynı beceriksizliği, bugün mekanik aletler karşısında aynı ısrarla gösteriyorum.

Bana gene Mardin'i hatırlatan tatlardan biri koruk üzümü ve kişnişle yapılan acur turşusudur. Acuru tek başına salatalık gibi yemeyi de severdim. Bir de rami vardır, armut büyüklüğünde küçük bir karpuzu, kavunu andırır, kabuğuyla yenir, ramiyle Mardin'den başka hiçbir yerde karşılaşmadığımı da söylemeliyim. Sonra Ceylanpınar, Urfa, Diyarbakır ve Mardin'de yetişen, bölgeye özgü bir mantar türü olup Fransızların "trüf"ünü andıran "keme"den yapılan yemekten de söz etmek gerekir. Görünüşü taşa, yassı, kavruk patatese benzeyen bu kemeyle ilgili bir de dini hikâye anlatılırdı: Hazreti Hacer, açlıktan ağlayan çocuklarını oyalamak için bir tencereye patates büyüklüğünde taşlar koyup kaynatırken, haline acıyan Allah o taşları kemeye dönüştürmüş. Keme de yeryüzünde böyle ortaya çıkmış. Damlarda tepsiler içinde güneşe bırakılan kaynatılmış buğdayı gidip gelip avuçlayarak yemeyi severdim bir de. "Oğlum karnını buğdayla doyurma, akşama sofrada bir şey yiyemeyeceksin!"

Sonra birbirlerinin ev işlerine yardım etmek için toplanan kadınların imece usulü iş bölüştüğü özel günleri, o günlerin eğlenceli kadın kalabalığını seyretmeyi de severdim. Çarşıdan eve küfelerle alınan domateslerden avluya serilmiş örtülerin üstünde salça yapılışını, onların geniş tepsilere dökülerek üstlerine tülbent gerilip Mardin'in güneşinde kıvam bulmaları için damlara çıkarılışını, dama çıkmak için her seferinde çeşitli bahaneler uydurup, yontulmamış ağaç dallarından yapılan eğri büğrü merdivene tırmanma-

yı; yün ya da pamuk attırmaya eve çağrılan hallaçlar avluda çalı-şırken onlara rahat vermeyip havada uçuşan yün ve pamuk topaklarını yakalamaya koşuşturmayı, evin geniş salonunda yere yayılan geniş bir örtünün etrafında toplanan kadınların yorgan kaplamasını seyretmeyi, ipi bitenlere yorganın karşı ucundaki birinin ip makarası atmasını, bazen de atar gibi yapıp karşı tarafa kandırmaca vermesini, gene yere yayılan geniş örtünün etrafında toplanmış kadınların iki ellerinin arasındaki hamur topağını adeta kıl inceliğine varana dek ileri geri ovuşturup incelterek şehriye kesmelerini, şehriyelerin bu iş için yapılmış buğday sapından örülme geniş yüzeyli şehriye tepsilerine dökülüşünü seyretmeyi severdim. İçimin o zamanlar adlandıramadığım bir yerinde işe, emeğe, göz nuruna saygı duymayı öyle öğrenmiş olmalıyım.

Yıllardır lakto vejetaryenim. Gözleri olan, dünyaya bakan, benim gibi nefes alan, yeryüzü toprağında, suyunda dolaşan hiçbir canlının etini yemem, ağzım benim için öldürülmüş bir canlının etiyle tatlansın istemem. Onların baktıkları dünyada ne gördüklerini bilmiyorum, – hoş artık pek çok insanın da dünyaya baktığında ne gördüğünden emin değilim ya, bu konumuzun dışında. Mardin'de geçen çocukluğumda, ilk gençliğimde elbette et ağırlıklı bu mutfağın yemeklerinden ben de beslendim. Evin çarşı pazar işlerini görenler kasaba gönderilirken, "çiğ köftelik olacak," diye tembihlenerek alınan parça etin, evde, et tahtasında demirden bir ağırlıkla dakikalarca dövülüşünü, incecik iplikçikleri andıran sinirlerinin tek tek ayıklanışını merakla seyrederdim. Çiğköfte yapıldığı gün tüketilmesi gereken bir yiyecektir, ertesi güne kalırsa bulguru şişer, tadı yavanlaşır. (Bizim evde her şey fazla miktarda yapıldığından annem ertesi güne kalan çiğköfteyi yumurtaya ve galeta ununa bulayarak ondan kahvaltılık kızarmış çiğköfte diye bir şey uydurmuştu.) İçli köftenin "erok" denilen kızartılarak yapılan çeşidini, suda haşlanarak yapılan "kitel", "ikbebet", aynı zamanda Süryani rahibelerin oruç yemeği diye bilinen "kitel raha" gibi çeşitlerini, "şeredin", "kalliye" gibi ev sucuklarını, koyun, kuzu ba-

ğırsağının içinin harçla doldurulmasıyla yapılan Arapça "kîbe" dediğimiz bumbar dolmasını, özel günlerde özellikle yapılan kaburga dolmasını severdim. İçinde hem kıyma, hem parça et olan "Alluciye" denilen ekşi erik yahnisi; tam olgunlaşmadan, koruk tadını korurken dalından koparılan can eriğiyle yapılan etli taze fasulye yemeği; dili dönmeyenlerin "davudiyat" dediği, gene hem kuşbaşı parça et, hem de fındık büyüklüğünde yuvarlanmış köfte ve nohutla yapılan "dahudiyet"; çekirdekleri ayıklanmış çağla ve didilmiş kuşbaşı etle yapılan "firkiye"; bir çeşit ekşili köfte sayılabilecek sebzeli bir yemek olan "metfune"; pirinç, kuşbaşı et, kızarmış patates halkalarıyla yapılan "maklube" gibi yemekler eksik olmazdı Mardinli ailelerin sofrasından... Mutfak düzeninde çiğköftelik, içli köftelik, kısırlık, pilavlık, yemeklik gibi kendi arasında sınıflandırılan bulgur çeşitleri, yarma, pilavlık ve dolmalık diye ayrılan pirinçler farklı kavanozlara konularak raflara dizilir, bunların birbirine karıştırılmamasına özen gösterilirdi. Sofralarda mercimekle yapılan değişik yemekler de yer alır, "bello" denilen ve yanında yeşillikle yenilen köftesi, "mahlota" denilen çorbası yapılırdı. Zaten çorba yaz-kış soframızdan hiç eksik olmaz, özellikle babam sabahları kahvaltısını mutlaka çorbayla yapardı. Babam mercimek çorbasının içine pidenin ucundan kopardığı parçaları doğrayarak kaşıklamayı severdi. Ben "lebeniye" denilen içinde bilye büyüklüğünde minik köftelerin olduğu yoğurtlu, naneli çorbayı severdim.

Yarım ay biçiminde kapalı lahmacun çeşidi olan "Semb-u-sek"i Mardin'deki pek çok aile gibi biz de evde hazırlayıp pişmesi için tepsiyle fırına gönderirdik. Özellikle pazar günleri ocağa sürülmeyi bekleyen tepsiler fırın tezgâhı üzerinde kuyruk oluştururdu. Fırınlar sadece ekmek çıkarmaz, aynı zamanda evlerden gönderilen çeşitli yemekleri fırınlardı. Bu nedenle fırıncılık ciddi bir işti. Semb-u-sek tepsisi fırına gönderildikten bir süre sonra, evde her dem kalaylı olmasına özen gösterilen büyük bakır güğümlerde buz gibi ayranlar hazırlanır, "semb-u-sek"in fırından gelmesi beklenirdi. Biraz geciktiğinde ev ahalisi sabırsızlanır, "Git bak

bakalım bizim tepsi hâlâ çıkmamış mı?" diye evde çalışanlardan biri fırına yollanırdı. Bazen yolda yanınızdan geçen birinin başındaki tepside fırından yeni çıkmış "semb-u-sek" taşıdığını etrafa yayılan mis gibi kokusundan anlardınız. Gene evde yapılıp fırına gönderilen yumurtalı, bol sarmısaklı patlıcan yemeğine, bir de gene ev yapımı yumurtalı ekmeğe bayılırdım. Mardin'de patlıcanla yapılan pek çok yemek ve meze çeşidi vardır, bunların ülke çapında en bilineni Abugannuş'tur. Mardin'de bol yetişen ıspanakla yapılan yemek çeşitlerine de sofralarda çok rastlandığını hatırlıyorum; pek çok kişinin aksine ben çocukken de ıspanağı çok severdim.

Bizim evde avluda büyük bir mangalın üstüne sıralanmış her biri kendi üstüne kapanan çift kanatlı tel ızgaralarda cızbız köfte de sık yapılırdı. Bilmem artık, "Ateşi ben yelpazeleyeceğim," diye tutturanın kim olduğunu söylemeye gerek var mı? Cızbız köfteye konulacak kıyma defalarca çekilir, harcına konulacak maydanozun, soğanın dişe gelmeyecek biçimde incecik kıyılmasına, sarmısağın havanda adeta mayileşene kadar iyice ezilmesine özen gösterilirdi.

Sabahın çok erken saatinde Mardin'in Rişmil, Kabale gibi yakın köylerinden eşek sırtında çarşıya yoğurt, peynir, yumurta taşıyan köylüler geçerdi, taş zeminde yürüyen eşeklerin çıkardığı adım sesleriyle uyumlu olarak çınlayan boyunlarına bağlı küçük çanların sesi ev içlerinden duyulur, pencereye koşulup aşağıya seslenilirdi. Sıtıl, sitil denilen irili ufaklı bakraçlardaki yoğurdun üstünde parmak kalınlığında kaymağı olurdu. Her çocuk gibi ben de bu kaymağı parmağıma dolayarak yemekten hoşlanırdım. Yoğurt öyle katı ve sıkı olurdu ki ayran yapmadan önce dakikalarca çırparak yumuşatmanız gerekirdi yoğurdu. Çürük malını öven esnaflar, bir yakınının kusurunu saklayan insanlar için sık kullanılan "Kürt demez yoğurdum ekşi," sözü de o günlerden kalmıştır hatırımda.

Bölgenin pek çok şehrinde olduğu gibi Mardin'de de çok çeşitte peynir yapılırdı, bir peynir delisi olarak her çeşidini sevsem

de, içlerinde en çok, "Imhaddere" denilen, sofraya getirilmeden önce kaynar suda bekletilerek yumuşatılan taş gibi sert olanına bayılırdım. Imhaddere, baharda tenekelere basılıp ağızları lehimlenerek bir kenara kaldırılır, ekimde keski ve çekiç yardımıyla tenekelerin ağızları açılırdı. Peynir tenekelerinin açılışını, zamanın demlendirdiği bir mucizeye tanık olacakmış gibi heyecanlanan gözlerle seyretmeyi sever, "Ben okuldayken sakın peynir tenekelerini açmayın, beni bekleyin," diye sıkı sıkı tembihlerdim evdekileri. O yıllarda büyük kentlerin marketlerinde yöre peynirlerine, farklı şehirlere özgü ürünlere pek rastlanmaz, memleketlileri Mardin'den, Van'dan, Urfa'dan büyük şehirlerde yaşayan akrabalarına peynir, tarhana, yarma, bulgur, kurutulmuş dolmalık patlıcan, biber vb. gönderirlerdi. Baharda, "Bize kışlık yirmi teneke, otuz teneke peynir basın," diye köylere verdiğimiz siparişlerden okulların açılma zamanı geldiğinde başka şehirlerdeki yakınlarımıza da bu peynir tenekelerinden gönderdiğimizi hatırlarım. Ağabeyimin eşi, yengem Esin bir keresinde, "Biz, gelen çuvalı dışından elledi̇ğimizde önce bulgur göndermişsiniz sandık, meğer çaymış," demişti. Kışlık erzak hazırlanırken, büyük aileler yanlarında çalıştırdıkları kişilerin kendi evlerinin kışlık ihtiyacını da karşılar, onlar için de tenekeyle peynir, çuvalla un, bulgur, pirinç sipariş edilirdi. Suriye'den, Irak'tan getirtilen kaçak çaylar o zamanlar çok makbuldü. Kaçakçılık, yıllar boyunca yoksul bölge halkının neredeyse tek geçim kaynağıydı. Hatta bölgede kaçakçılığı önlemek için bir dönem "İhtisas Mahkemeleri" kurulmuş, işsiz, topraksız, yoksul köylüleri iyice çaresiz bırakmıştı. Buna sebep sınırda vurulmuş, mayına basarak kolunu, bacağını kaybetmiş insanların acı hikâyelerini duyardık. Köylerde kolu, bacağı kopmuş üzgün yüzlü adamlar gördüğümüzde, "Ne olmuş?" diye sormazdık bile. Bu durumu Kürtler, "Bizim yıllarca çayımız, tütünümüz, dilimiz kaçaktı," diye özetler.

Her çocuk annesinin yemeklerini beğenir, biraz da damağın hafızasındandır bu. Benim annem çok yemek çeşidi bilmezdi, ama

yaptığı yemekler konusunda başkalarının hayranlığını kazanmış, en sıradan yemeklere bile sihir katan gerçek bir virtüözdü. Bilirsiniz bu memlekette her evde kuru fasulye pişer, ama bizdekinin lezzetinin bambaşka olduğu söylenirdi; onun pişirdiği taze fasulyeye, mevsimin taze sebzeleriyle yaptığı türlüye, fırına verdiği patlıcan dizmeye kendilerinin bilmedikleri bir şey kattığına inanırlardı. Annem hünerini, "el ölçüsü, göz kararı, kısık ateş," diye açıklardı en fazla. Pişirdiği halis tereyağlı pilavda sekmez biçimde her seferinde aynı diri kıvamı tutturur, tabağınızdaki her pirinç tanesini tek tek sayabilirdiniz. Aradan onca yıl geçti arkadaşlarım hâlâ annemin mantısını hasretle anar. Kendi elleriyle açtığı mantının hamuru, katlanıp kapatıldığında içinin malzemesinin gösterecek kadar ince olurdu. İkide bir mutfağa, yemeğe bakmaya gider, "Başını beklemediğin tencerenin yemeğinden hayır gelmez," derdi.

Bu metni yazdığım günlerde –rastlantı perisinin bir dokunuşu olsa gerek–, bir arkadaşım beni görmeye gelirken yolda Ankara yıllarımızdan ortak bir tanışımıza rastlamış, eski günlerden söz ederlerken bir ara annemden laf açılmış, gülerek, "Ben, annenin mantısından söz ettim, o dolmasından," dedi.

İçimde nicedir gömülü duran eski bir sızı uyandı. O an sanki annem mutfaktan seslendi.

Nisan-Mayıs 2015

Mardin dolması

Annem Habibe'nin Mardin'e gelin gelmesini aile hoş karşılamamışsa da –Muazzez'den sonra gene bir yabancı gelin, üstelik bu kez iki çocuklu, kocasını bırakıp kaçmış bir kadın!– bir süre sonra kabullenmek zorunda kalıyor, ona Mardin âdetleri, Mardin yemekleri öğretmeye başlıyorlar.

Babaannem Peyruze çarşıya adam gönderip bir çuval patlıcan, kabak, dolmalık biber, domates, soğan aldırıyor. Anneme Mardin usulü dolma yapmak öğretilecek. Dolma yapmak, başlı başına ev içi bir tören adeta. Çocukluğumun buna ilişkin imgeleri: yere serilen temiz, geniş bir örtü. Üstüne kaynar su dökülüp bir süre bekletilen sumak tohumlarının suyunu, ekşisini çekmiş pirincin dinlendirildiği sahan. Geniş ev ahalisini doyuracak büyüklükte bir bakır tencere. Yan yana dizilmiş bıçaklar: dolma bıçağı ayrı, et kesme bıçağı ayrı. Parça eti doğramak için orta boy bir satır. Tuz, karabiber, yenibahar, maydanoz. Kasaba "dolmalık et" diye tembihlenip ısmarlanmış etin zarından soyulup kesildiği, sadece et doğramakta kullanılan iki ayaklı et tahtası. Eğer dolma küçük parça etli değil de, annemin tercih ettiği gibi kıymalı yapılacaksa, doğranmış etin çekildiği kollu kıyma makinesi. Kıyma makinesi et tahtasının bir yanma mandallanıp kolu çevrilerek parça etler kıymaya dönüştürülür, istenen kıvama gelene kadar kıyma yeniden hazneye konup bir iki kez daha çekilirdi. Çocukken yere, annemin yanına oturur, "Anne n'olur kolu ben çevireyim," diye mızırdanırdım. Ama bir şartla, elini etin konduğu hazneye sokmak yok, makinenin dişlerine et yerine parmaklarını kaptırabilirsin çünkü. Eti annem hazneye koyarak hafifçe bastırıyor, kolu ben çeviriyorum.

Mardin dolmasının yapılışında mutlaka kuyrukyağı kullanıldığını belirtmem gerek. Kuyrukyağı da ince ince doğranıyor, bazen annemin yaptığı gibi gene bu makinede çekiliyor.

Dolma bıçakları denilen ucu giderek sivrilen şişi andıran bıçaklar patlıcanları, kabakları oymada kullanılıyor. Önce patlıcanlar, kabaklar iriliklerine göre enlemesine ikiye ya da üçe bölündükten sonra, her parçanın dibine dolma bıçağı saplanıp hafif çizikler açılıp ardından içi oyulup çıkarılıyor, içeriden çıkan parçanın kabuğunun yeniden oyulmaya elverecek kalınlıkta olması gerekir, eğer istenen kalınlık sağlanmışsa, o da aynı biçimde yeniden oyuluyor. Böylelikle Rus bebeği matruşkalar gibi patlıcanın, kabağın cinsine ve yapanın el becerisine göre tek bir patlıcan ya da kabaktan birkaç parça dolmalık elde edilmiş oluyor. Elbette zamanla kazanılan bir el becerisi bu. Bu parçaların içi dolma harcıyla doldurulduktan sonra yeniden tek parça haline gelecek biçimde ağızları iç içe geçirilerek tencereye diziliyor. Annem ilk zamanlar beceremiyor tabii; kabakların, patlıcanların dibini çizeyim, içini oyayım derken çoğunu heba ediyor. Babaannem parçalanmış kabakları, patlıcanları "Alın bunları yemek yapın, kızartma yapın," deyip yeniden çarşıya adam gönderiyor, yeniden hepsinden birer çuval daha alınıyor. Annem işi kapıp öğrenene kadar bir süre evde hep patlıcanlı, kabaklı yemekler yendiği söyleniyor.

Dolmanın harcına küçük küçük doğranmış parça et ya da elde çekilmiş kıyma, bazen bir gece öncesinden kaynatılmış sumak tohumunun suyu çektirilmiş pirinç, tuz, karabiber, yenibahar, maydanoz konuyor. Maydanozlar dişe gelmeyecek incelikte doğranmalı. Öncesinde kaynar sudan geçirilmiş dolmalık asma yaprağıysa öyle kalın kalın değil, ince sarılacak. İri domateslerin kafaları enlemesine alındıktan sonra içi oyulup harç yerleştirildikten sonra alınan kafalar tencere kapağı gibi yeniden üstüne kapatılıyor. Dolmalık yeşil biberlerin de içi doldurulup gene aynı şekilde saplı kapakları yerleştiriliyor. "Dolmalık" diye özel olarak belirtilmiş katmanları kalın iri soğanlar boyutlarına göre bazen domateste olduğu gibi içi doldurulup, ağızları gene bir soğan parçasıyla kapatılıyor, bazen de Arapça "sılk" dediğimiz pazı yaprağının sarılmasında olduğu gibi dürülüp adeta içi açılmamış soğan haline getiriliyor. Sonunda hepsi, dibine ve çeperlerine asma yaprakları dö-

şenmiş bakır bir tencereye, sebzelerin pişme derecesine göre aşağıdan yukarıya özenle dizilip yerleştiriliyor. Dizme ve yerleştirme işlemi bittikten sonra, yemeğin üstüne sumak suyu, oyulmuş domateslerin içinden artanlar küçük küçük doğranıp sos niyetine gezdiriliyor. Tencerenin kapağı kapatılmadan önce, dolma pişirirken kullanılan dere kıyısından toplanmış "ince bir defter kalınlığındaki" yassı, geniş taşlar döşeniyor. Böylelikle hem buhar içeride kalmış, hem dolmalar pişerken dağılmamış oluyor. Tencere kısık ateş üstüne konup yemeğin lezzetini tam bulması için ağır ağır pişmesi bekleniyor.

Yemek piştikten sonra taşlar alınır, yıkanıp yerine kaldırılırdı. Yaz bahar aylarında bir dere, bir çay kıyısında seyran ettiğimiz günlerde çocuklara, "Etrafta dolma tenceresi için taş bakın," dendiğini hatırlıyorum. Birkaç kez o taşları evde, mutfak dolaplarına kaldırıldıkları yerden alıp salonda oynamaya kalkıştığım için azarlanmıştım. Çocukken en sevdiğim şeylerden biri de boşalmış tencerenin dibindeki o hafiften yanmış asma yapraklarını kaşıkla kazıyıp yemekti. İnanın, asma yapraklarının o yanık ekşi tadını başka hiçbir şeyde bulamazsınız.

O et tahtası, dolma bıçakları, kıyma makinesi yıllarca bizimle birlikte şehir şehir, ev ev gezdi. Ankara, Bahçelievler, Çarşı Durağı'ndaki evimizde bir yer sofrası. O sıralar Akay, Dedeman Gazinosu'nda program yapan Müjde Ar'la birlikte Seyyal Taner, Mehtap Ar ve Aysel Gürel o yer sofrasında yemek yiyoruz. Ben unutsam bile arkadaşlarımın unutturmadığı nice sofra hatırası...

"Habibe Hanım Teyze bize Mardin dolması yapar mı acaba?" Çocukluğum, gençliğim boyunca, üniversite yıllarımda arkadaşlarımdan en çok duyduğum sözlerden biriydi bu. Evde Mardin dolmasının pişmesi bayram günü şenliğiydi. Öyle günlerde evin içinde dolanırken en çok kullandığım cümle: "Ya, dolma pişmedi mi daha?" idi.

O bakır dolma tenceresi hâlâ durur hem mutfağımın, hem hatıralarımın bir köşesinde.

2 Mart 2015

1962 Mardin olayları

2012 yılının haziran ayında Mardin'e Sine Mardin Festivali'nin verdiği "Onur Ödülü"nü almaya gittiğimde, şahmerancı Hasan Usta'nın dükkânında tanıştığım yaşlıca bir bey, benim Avukat İsmail Mungan'ın oğlu olduğumu öğrenince heyecanlanıp konuşmaya başladı. Gençliğinde, "Mardin olayları" sırasında şehrin içinde "nümayiş" yaparak ellerinde Türk bayraklarıyla yürüyen, kendilerine sözcülük etmesini istedikleri babamı almaya bizim eve uğradıktan sonra vilayet binasının kapısına dayanan kalabalığın içinde olduğunu anlatmaya başlayınca, hemen altıma bir tabure çekerek adamı dinlemeye başladım. Birine armağan almak için ayaküstü uğradığım bu dükkânın tam karşısındaki Erdoba Evleri'nin avlusunda, yemekli ağırladığım arkadaşlarımı bırakıp gelmiştim, istesem de fazla kalamazdım, mümkünse daha sonra arayıp, geniş bir zamanda dinlemek istediğimi söyledim, ama kendisi Ankara'da yaşıyormuş, sıcaklar çok bastırmadan Mardin'e gezmeye gelmiş, birkaç güne dönecekmiş, zaten anlatacağı pek fazla bir şey de yokmuş. Babama duydukları saygıdan, onların gözünde bir "kahraman", bir "halk önderi" olduğu o günlerden söz etti. Bilmediğiniz birileri, bildiğiniz babanızdan söz ettiğinde yüreğiniz nasıl başka türlü kaynarsa o gün bana da öyle oldu.

Mayıs 1962 tarihli gazeteleri taradığınızda ulusal basının birinci sayfasında yer alarak ülke çapında gündem olan, uzun zaman Mardin Olayları diye anılan olayları kabaca şöyle özetleyebilirim: 6 Mayıs 1962 pazar günü Diyarbakır'ın Diclespor takımıyla Mardin'in Timurspor takımı karşılaşmasının 88. dakikasında Diyarbakır'ın attığı golle taraftarlar arasında başlayan hararetli tartışmalar küçük çapta kavgaya dönüşüyor, ardından sahaya inenler olunca,

orada "seyyar kuvvet" olarak hazır bulunan jandarmalar sert bir biçimde müdahale edip ortalığın iyice kızışmasına neden oluyor. Aslında sıradan bir maç çekişmesi, bir astsubayın, emrindeki askerlerin tüfeklerine süngü taktırarak "Vurun şu pis Araplara!" benzeri tahkir ve tezyif edici hakaretleri, Mardin halkını aşağılayıcı sözleri üzerine olaylar büsbütün büyüyor, halk galeyana geliyor, Diyarbakır'dan gelen taraftarların arabaları taşlanıyor, giderek büyüyen kalabalık, günümüzde Atatürk heykelinin bulunduğu meydanın yakınındaki garnizon binasını taşlıyor, bir cipi ters çevirip askeri araçları tahrip ediyor. 8 Mayıs 1962 tarihli *Milliyet* gazetesinde yer alan haberde, Devlet Bakanı "Geceki yürüyüş, teşvikçilerin nezarete alınmalarını protesto etmek isteyenlerin nümayişi ile başlamıştır," deniyor. Mardin'de nezarete alınmanın ne demek olduğunu iyi bilen öfkesi dinmeyen kalabalık şehir içindeki akşam yürüyüşünde kolluk güçlerince tanınmamak için evlerin ışıklarını söndürtüyor, söndürmeyen pencereleri taşlıyor, daha sonra şehrin elektrik şebekesini hasara uğratıyorlar. Bu sırada Diyarbakır, Urfa, Siirt'ten şehre bol miktarda polis gönderiliyor. Ertesi gün, gururu incinmiş Mardin halkı, olaylar sırasında aşağılayıcı tavırları ve hakaretleri nedeniyle askerlerin ve resmi sorumluların tutumunu protesto etmek amacıyla o zamanların tabiriyle "nümayiş" yapmak üzere bir yürüyüş başlatıyor, bu sırada olaylar nedeniyle İçişleri Bakanı'yla Ankara'dan yüksek yetkili birilerinin şehre geldiğini, şu an hükümet binasında olduğunu duyunca bizim evin önüne gelen kalabalık omuzlarına aldıkları babamı hükümet binasının önüne kadar taşıyarak, ondan sözcüleri olarak İçişleri Bakanı'yla ve yetkililerle konuşmasını, olayların içyüzünü anlatmasını istiyorlar.

Paranın Cinleri'nde sözünü ettiğim, benim ilkokulumun hemen bitişiğindeki o zamanlar "Vilayet Binası" ya da "Hükümet Binası" diye anılan taş binanın önündeki meydanda düzenlenen pek çok mitingde konuşma yapan, eskilerin deyişiyle "natıkası kuvvetli" iyi bir hatip olan babam o gün bir yandan kalabalığı yatıştırmaya

bir yandan da halkın isteklerini yetkililere iletmeye çalışıyorsa da otoritesi yara almış yetkililerle gururu incinmiş sivil halkın giderek güç gösterisine dönüşen tutumları olayları tırmandırıyor, işler çığırından çıkıyor, bu kez de hükümet binasının yanındaki Jandarma Tugayı, meydanda bulunan Kolordu Kumandanı'nın arabası taşlanmaya başlıyor. Çevre illerden takviye gelen askeri birlikler olaylara müdahale ediyor.

Sonradan bir şehir efsanesine dönüşen tevatüre göre, güya babam vilayet binasının önünde halka bir yandan Türkçe seslenerek yatıştırıcı sözler söylerken, öte yandan Arapça sözlerle halkı kışkırtmaya devam etmiş.

Benim şahmerancı dükkânında dinlediğim amcanın anlattıkları, o gün babamı hasta yatağından ve evden nasıl çıkarttıkları, ısrarları kıramayıp nasıl ayaklanmış olduğuydu. Daha sonra konuştuğum lise edebiyat öğretmenim Sadri Ensari de valilik binasına yürürken bizim eve uğrayıp babamı alan kalabalık arasında olduğunu, o günü çok iyi hatırladığını söylemişti. O zamanlar lise öğrencisi olup, o gün meydanda babamın konuşmasını dinleyen kalabalık içinde bulunan hala kızımın kaynından da benzer ayrıntılar dinledim.

Bu olaylar sırasında ben ilkokul ikinci sınıfa gidiyordum. Maçın yapıldığı o pazar günü ev halkı olarak biz Deyrülzefaran'daydık, yanılmıyorsam Süryanilerin paskalya yortuları nedeniyle gitmiştik, bize ikram edilen rengârenk boyalı paskalya yumurtalarının hepsini yiyemeyip kalanını eve getirmiş olduğumuzu hatırlıyorum. Babamsa çektiği böbrek sancısı nedeniyle kendini iyi hissetmediğinden o gün bize katılmayıp evde kalmıştı. Babamı bembeyaz kesilmiş bir yüzle sancılı bir halde evde bırakmaya bir türlü gönlü elvermeyen annem, ısrarla "Biz de gitmeyelim, seni yalnız bırakmayalım," dediyse de o, "Siz gidip eğlenmenize bakın," diyerek bizi adeta zorla göndermişti. Nasıl olsa evde çalışanlar varmış, ona bir şey olmazmış. Gene sonradan yakıştırılan bir başka tevatüre göre, güya babam halkı daha stadyumdayken kışkırtmaya başlamış. O maç sırasında evde hasta yatıyor olması bir yana, za-

ten babam genelde maça, sinemaya falan giden bir adam değildi; Fenerbahçe takımını tutmaktan, Lefter hayranı olmaktan başka futbola derin bir ilgisi, merakı yoktu. Özellikle yaz gecelerinde arkadaşlarım ailecek sinemaya giderken bizimkilerin evde oturmasına içerler, gönül koyardım. Babamın o gün stadyumda olmayıp evde olduğunu anlatan onca tanığa karşın, yetkililer bunu bile uzun uzun soruşturmaya, babama verilecek cezayı ağırlaştırmaya uğraşmış, ama bir sonuç alamamışlar.

Hemen sonrasına ait hatırladığım, evimize yapılan baskın, evin içinde gezen hoyrat asker postalları, rütbeli askerlerin nefretlerini saklamaya bile gerek görmedikleri kindar yüzleri, kelepçelenerek apar topar götürülen babam.

Sonrası Diyarbakır Hapishanesi. 1962 yazının o kavurucu çöl sıcağında haftanın en az üç dört günü Mardin'den Diyarbakır'a hapishaneye babama temiz çamaşır, ona ve birlikte tutuklandığı arkadaşlarına yemekler taşıyoruz. Anacaddenin üzerinde Keldani Kilisesi'ne varmadan, Arapça "Sok'ul Bakar" denilen sokağa inen dik merdivenin tam karşısına düşen yerde Diyarbakır Garajı vardı o zamanlar. O zamanların araba modellerine meraklı olduğunu bildiğim çocukluk arkadaşım Veysi Tüfekçioğlu'na yıllar sonra doğrulattığım gibi, 1950 model Dodge, 1956 model Chevrolet ve Plymouth, 1961 model Ford taksiler "dolmuş usulü" oradan Diyarbakır'a yolcu taşırdı. O sıcakta bir de yeni yolcuların gelmesini, arabanın dolmasını beklerdiniz, annem çoğu kez, "Gelmeyenlerin parasını biz verelim, kalkalım kardeşim," derdi şoföre. Arkası dolmadıysa çoğunlukla arkaya iki kişi oturup üç kişi parası verirdik. Yollar şimdiki gibi değil tabii, Mardin-Diyarbakır arası en iyi koşullarda iki saate yakın sürüyor. Arada bir şose yolun kenarından sıçrayan mıcırlar çarpıyor arabanın camlarına. O zamanlar klima da yok, arabanın camını açsan ateş dilli bir rüzgâr, kapasan fırın sıcağı... Bazen lastik patladığı, bazen yolculardan birini "araba tuttuğu" için yol kenarına çekilen arabada beklemek de cabası... Mayısta tutuklanan babam ağustos başında serbest bırakılana kadar Diyarbakır'ın doksan küsur kilometrelik o şose yolunu her

gün kızgın güneş altında gidip gelerek geçirdiğimiz öldürücü bir yaz hatırlıyorum. Yıllarca annem o günleri andığı her seferinde, "O temmuz sıcağında nasıl gidip geldik o yolları," diye kendisine şaşırdı. O yaşımdayken bile dikkatimi çekmiş olmalı ki, belleğime kazınmış bir diğer ayrıntı: Babamın da, arkadaşlarının da görüş için bahçeye çıkarıldıklarında hep tertemiz gömlekli, bazen takım elbiseli, hatta kravatlı oluşlarıdır. Sanırım bununla morallerimizi diri tutmak istiyor, bize her şeyin yolunda olduğunu söylemeye, her şeyin eskisi gibi olacağını göstermeye çalışıyorlardı.

Yıllar sonra, zamanın dinlendirdiği gözlerle, bu olaylarla ilgili haberlerin yer aldığı dönemin gazetelerini tarıyorum. Olayların yankısı sadece Türkiye ile sınırlı kalmamış, dönemin Mısır devlet başkanı Cemal Abdülnasır da bu konuda demeç vererek, Mardinli Araplara sahip çıkma gereği duyuyor.

O zamanlar ulusal basının bölge muhabirleri haberlerini telefonla geçer, haberin başına da (telefonla) diye yazılırdı. Ama anlaşılan olayların büyümesi üzerine, konuyu takip etmesi için bölgeye özel olarak gazeteciler gönderiliyor ve bunlar haber spotlarında, "Hususi surette giden arkadaşımız bildiriyor," diye sunuluyor.

Milliyet gazetesinin 9 Mayıs 1962 tarihli birinci sayfasında "Tevkif edilenlerden hâdisenin elebaşısı oldukları söylenenler şunlar: İsmail Mungan (C.K.M.P. İl Başkanı müteaddit sâbıkaları mevcut), Kaya Şatana (öğrencileri tahrik ettiği söylenen Avukat, aynı zamanda öğretmen vekilliği yapmaktadır), Bilâl Balbay (Şoför), Yunus Anık (Ağalardan, İnkılâptan sonra uzun süre Sivasta nezaret altında tutulmuştur), Kemal Acabay (işsiz)" diye yazıyor. CKMP o zamanlar Osman Bölükbaşı'nın genel başkanlığını yaptığı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi.

27 Mayıs inkılâbı sonrasının o hâki renkli günlerinde, gene olaylar nedeniyle tutuklananlardan birinin "Sivasta nezaret altında tutulmuş olmasının" suçlu olduğuna dair kuvvetli bir kanaatin oluşmasına yettiğini anlıyoruz. *Cumhuriyet* gazetesi de aynı bi-

çimde "CKMP İl Başkanı ile tevkif ve nezarete alınanların büyük bir kısmının eski D.P mensubu olması dikkat çekicidir," diye bu kanaati pekiştiriyor.

Babamın "sâbıka" konusuna gelince: Daha önce benzeri bir olay nedeniyle ne sorgulanmışlığı var, ne tutuklanmışlığı ne de hüküm giymişliği... Hatta Mardin'de geçmişte benzeri bir olay da yaşanmamış. Yalnız bu olaydan üç ay önce Cizre Adliyesi'ndeki bir kavganın taraflarından biri olarak anılıyor gene bir gazete haberinde. O günlerde CHP İl İdare Heyeti üyesi, eski bir Mardin milletvekili olan bir avukatla bir dava dosyasıyla ilgili aralarında başlayan tartışmanın büyüyerek taraflara sirayet etmesi üzerine kavga çıkıyor. Haksızlığın, adam kayırmanın, rüşvetin, hâkim satın almanın, ağalar arasında husumetlerin hüküm sürdüğü bölgenin çetin gerçekleri, adalete olan inancı yara almış, güveni örselenmiş, feodal değerlerle yetişmiş insanların çabuk parlamaya yatkın mizacıyla buluştuğunda ne oluyorsa gene öyle oluyor, benzer olaylar bölgede "vaka-i adiye"den sayılırken bu olay gene ulusal basında özel olarak yankı buluyor. Yukarıda andığım gazete haberindeki "müteaddit sâbıkaları" şemsiyesi altında bu olay ima ediliyor olsa gerek.

Olaylarda babama biçilen rolün arka planını aydınlatması bakımından örneklenmeye değer bir yıl öncesine ait bir gazete haberini de burada anmak isterim: 21 Ağustos 1961 tarihli *Milliyet* gazetesinin birinci sayfasında, "C.K.M.P. Kongresinde İnönü'ye Çatıldı" başlığıyla bir haber yer alıyor. Sözü edilen kongrenin yapıldığı yer: Mardin. Dolayısıyla, şehirdeki partililerin katıldığı bir il kongresi bu. Mardin'se sonuçta taşrada küçük bir şehir. Konuşan, CKMP İl Başkanı olan babamın habere konu edilmesinin nedeniyse, İnönü'nün ihtiraslı kişiliğiyle memlekete zarar veriyor oluşundan, hatta Atatürk'ün bile onu bu nedenle sevmediğinden söz etmesi. Demek o günlerde, Anadolu'nun küçük bir şehrinde, bir partinin ilk kongresinde yapılan bir konuşmadaki bu sözler bile ulusal basının ilk sayfalarında yer alacak bir haber değeri taşıyor o zamanlar, tüm yurdu kuşatan böylesi bir gözetleme, Türk usulü bir

"Big Brother" hali hüküm sürürken, Anadolu'nun ücra köşesindeki bir itiraza, bir eleştiriye bile tahammülü olmayan bir anlayış basını ve ülkeyi yönetiyor.

Babam asi yaradılışlı, kabına sığmayan, haksızlık olarak gördüğü şeylere tahammülü olmayan hırçın mizaçlı, kendi deyişiyle "bir mücadele adamıydı". Yaşamı boyunca kendisine dava edindiği konu ve olaylardaki haklılık ya da haksızlık payını bilemem elbet. Ama ben burada, muhalif bir duruşa sahip olmanın, mülki âmirlerin çeşitli uygulamalarına karşı çıkmanın "sâbıka" sayılması için yeterli sayıldığı o günlerin Türkiyesi ve basını hakkında fikir vermesi bakımından anmaya, hatırlatmaya değer buluyorum bu gazete haberlerini.

Mardin olayı sanıklarının duruşmasına dün başlandı

Tanık olarak dinlenen Vali Basri Özpınar, nümayişçileri CKMP İl Başkanı İsmail Mungan'ın tahrik ettiği kanaatinde bulunduğunu söyledi

Suriye 400 vatandaşımızı iade etmedi

Mardin Valisi Basri Özpınar (solda), dünkü duruşmada şahit olarak ifade verirken

Mardin olaylarını haber yapan gazetelerin birinde, Diyarbakır 7. Kolordu Askeri Mahkemesi'ne sevk edilen davada, babamın yanı sıra hâkim karşısına çıkarılan sanıklar arasında, Mecit Çabuk (Şoförler Cemiyeti Başkanı) adı da yer alıyor. TBMM'de konuyla ilgili yapılan oturumların tutanaklarındaysa daha fazla sayıda ki-

şinin adının geçtiğini görüyoruz. Örneğin, Mardin'de "Abde Ruj" diye bilinen Abdi Mungan, o günlerde YTP (Yeni Türkiye Partisi) İl Başkanı olan Abdurrahman Bayar da var aralarında. Bu arada "gıyabında tevkif kararı verilen" Bilâl Balbay ve Yunus Anık'ın Suriye'ye kaçtıkları haberi de 10 Mayıs 1962 tarihli gazetelerde yer alıyor.

Gene bir gazete haberinde, "Mardin'de cereyan eden olayları yerinde incelemek üzere Mardine gitmiş olan Devlet Bakanı Avni Doğan ve İçişleri Bakanı Ahmet Topaloğlu, bugün saat 13'te Konya üzerinden Ankaraya avdet etmişlerdir.

"Bakanlarla birlikte Mardine giden İkinci Ordu Kumandanı Korgeneral Refik Tulga, Konyaya, Jandarma Genel Kumandanı Tuğgeneral Fahri Ogan da Ankaraya dönmüştür," diye yazıyor. Diğer gazete haberlerinde yer alan bilgilerle Milli Savunma Bakan Vekilinin de bu kadroya dahil olduğunu görüyoruz.

Sayılarını, mecliste, senatoda yapılan bir oturumda İçişleri Bakanı'nın bile "100-200 kişilik bir grup" olarak açıkladığı, bir futbol maçında başlayan sıradan kavga, hiçbir sivilin silahlı olmadığı, dolayısıyla tek bir kurşun bile sıkmadığı bir gösteri taşkınlığı nedeniyle devletin Mardin'e gönderdiği bu "dev kadro", dönemin hassasiyetini ve atmosferini yansıtmak konusunda aydınlatıcı bir örnek kanımca. Gene Mardin olayları üzerine verilen bir soru önergesi nedeniyle TBMM'de açılan oturumda, "Süvari teğmeninin beş el havaya ateş ederek yeni hadiselerin zuhuruna sebebiyet verdiği," devletin resmi yetkilileri tarafından açıklanıp TBMM tutanaklarına geçiyor. Olayın ilk günü, yani maçın yapıldığı o pazar günü, babamın evde hasta yattığı kanıtlandığı ve olayların başlangıç mahallinde bulunmadığı kabullenildiği halde, babama aynı zamanda pazar günü "teğmene saldırıyı kışkırtmaktan" da dava açılıyor. Bu toprakların adalet geleneğinde, birilerini suçlama ve mahkûm etme tezgâhlarının, gerçekleri ortaya çıkarmaktan çok daha önemli olduğu yeni bir şey değil elbette. Bu olayda adı anılan çoğu avukat, hukuk bilen kişileri böylesine kıskaca alan sistemin, yoksul, sahipsiz, derdini anlatamayan, hakkını savunamayan

insanlara neler yapmış olabileceğini hayal edebilirsiniz.

Şehirde ilan edilen sıkıyönetimden ve sokağa çıkma yasağından sonra *Milliyet* gazetesinin 9 Mayıs 1962 tarihli haberinde manşet: "Mardin'de sükûnet dün temin edilebildi". Haberin altında: "Ellerinde 'vur' emri bulunan ordu ve jandarma birlikleri Mardin sokaklarında devriye gezmektedir." "Vur emri" çıkartılan bu olayda, bakanın deyişiyle, "100-200 kişilik" bir grubu tahrik ederek kışkırttıkları, milli savunma vasıtalarına zarar verdikleri, TBMM tutanaklarında belirtildiği biçimiyle, "asker aleyhine ve toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa aykırı nümayiş yapmaktan" 7. Kolordu Mahkemesi'ne sevk edilenlerin sayısı da "137". Bu matematiğe göre, kışkırtanlarla kışkırtılanlar aynı kişiler oluyor. Giderek büyüyen kalabalığın 1000 kişiye ulaştığına dair gazete haberleri ise neye inanmak istediğinize kalmış.

Olayların sonrasında *Milliyet* gazetesinde geçen haberde: "Öte taraftan şehir dışına çıkarken caddelerde geçit yapmak isteyen tam teçhizatlı ordu birliklerine, halkı heyecana vereceği gerekçesiyle Vali mâni olmak istemiştir. Tugay Kumandanı Hikmet Gürcebe ile bu hususta yarım saat süren fikir ayrılığı sonunda yürüyüşe mâni olunmuştur," yazıyor.

Aynı haber 10 Mayıs 1962 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde daha geniş yer buluyor: "Beşinci Zırhlı tugaydan gelmiş olan bir zırhlı birlik, bir piyade taburu ve bir keşif bölüğü bugün öğle üzeri, sükûnun avdet etmesi üzerine şehri terketmişlerdir. Ancak Mardin Valiliği bunların şehirde bir yürüyüş yapmalarına yeni bir takım olaylara vesile teşkil etmemesi için müsaade etmemiştir. Valiliğin bu kararının subaylar arasında üzüntü ile karşılandığı bildirilmektedir. Bu arada Jandarma Tugay Kumandanı Albay Hikmet Gürcebe Valiliğin bu hareketine üzüldüğünü bildirmiştir," diye yazmaktadır. Konuyla ilgili bir diğer haberdeyse, "Gürcebe'nin başka bir tatbikatı bahane ederek gene de birlikleri şehrin içinde yürütmek istediğinden, kendisine hiçbir gücün mâni olamayacağından" söz ettiği açıklaması yer almış. Anlaşılan mülki idare o durumda dirayetli ve basiretli davranıp, bir müstemleke şehrinde

gövde gösterisi yapar gibi zafer kutlayan asker iştahına itibar etmemiş. Bildiğiniz gibi sonraki yıllarda da Türkiye, şehrin içinde tanklar yürütmeye meraklı askerler, generaller görmeye devam edecekti.

11 Mayıs 1962 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Mardin'le ilgili yer alan bir haberde şöyle deniyor: "... lise öğrencilerinden kalabalık bir grup başlarında müdür ve öğretmenleri olduğu halde bugün saat 15 te Vali Özpınar'ı ve müteakiben de Tugay Kumandanını makamlarında ziyaretle kendilerine birer buket vermişler ve özür dilemişlerdir."

Cumhuriyet

İnönü "Yurtta huzur teessüs edince affa gideceğim,, dedi

Millet Meclisinde de dün işsizlikle ilgili umumî bir müzakere açıldı

Mardinde dün nezaret altına alınanlar 137 kişiyi buldu

Yaşından fazla sabıkası olan çocuk tevkif edildi

Erkin, dün gece yurda döndü

Bu haberde olaylarla hiçbir ilgisi olmayan lise öğrencilerinin neden özür dilediğinin bir açıklaması yok elbet, ama egosu ve kibri örselenen Tugay Kumandanı'nın, askeri zevatın buna duyduğu ihtiyaç açıkça görülüyor. Bir özür Istanbul'dan, bir özür de Ankara'dan geliyor. 10 Mayıs 1962 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde: "Mardin Yüksek Tahsil Gençliği, Taksim âbidesine bir çelenk koyarak ihtiram duruşunda bulunmuştur. Emniyet Müdürlüğü 5 kişiden fazla topluluğa müsaade etmediği için, toplanan büyük kalabalık durakta beklemiş ve arkadaşlarını temsilen 5 kişi çelengi anıta koymuşlardır," deniyor.

Gene 11 Mayıs 1962 gününün gazetelerinde, Ankara'da "Mardin Yüksek Tahsil Cemiyeti adlı bir grubun "Başbakan İsmet İnönü'yü ziyaret ederek olaylardan duydukları üzüntülerini bildirdikleri", "Gençlerin bir derginin Doğu Anadolu'da yaşayanları kürtlükle itham etmesinden yakınmaları" haberi yer alıyor. "Kürt" olmanın itham konusu olduğu günler anlayacağınız! Mardinli "tahsilli gençler", İsmet İnönü'yle görüşmelerinden sonra bir bildiri yayınlayarak, "Mardin Zırhlı Tugay Komutanı İsmail Atak'ın bu hâdiseyi kaçakçılık, Suriye ve Irak meseleleriyle bağlaması hayretimizin yanında teessüf edilecek bir fikir olarak görmekten kendimizi alamamaktayız," diyorlar. Gene günün gazetelerinde, aynı grubun Mardin olayları nedeniyle yapmak istedikleri sessiz yürüyüşü "istismar edilebilir" gerekçesiyle iptal ettiklerinin haberi yer alıyor.

9 Mayıs 1962 tarihli *Milliyet* gazetesinde, "Futbol maçındaki basit bir kavganın bu şekilde büyümesine birkaç sebep gösterilmektedir," diyerek "Tahrikler" başlığı altında şunlar sıralanıyor: "1- Kaçakçılıkla iştigal eden bazı şahısların halkı jandarmalar aleyhine kışkırtması. 2- Mardin dışına buğday çıkarabilmenin ancak beyanname vermek yoluyla olması yüzünden zarara uğrayan bazı şahısların halkı kışkırtması. 3- Kavga sırasında bazı askeri şahısların halkın milli hisleri ile oynaması. 4- Mahalli ve şahsi politika sebebiyle olayı istismar etmek isteyenlerin tahrikleri."

Listedeki üçüncü maddenin sahte bir denge sağlamak niyetiy-

le âdet yerini bulsun kabilinden söylendiğini, dördüncü maddeyle de başını babamın çektiği CKMP yöneticilerinin hedeflendiğini anlamamak mümkün değil elbet. İlk iki maddesinin ise kafaları karıştırmak, gerçekleri bulandırmak amacının yanı sıra devletin bölgenin dinamiklerini okumakta, anlamakta her zaman nasıl âciz ve beceriksiz kaldığının bir örneği.

10 Mayıs 1962'de mecliste, senatoda verilen bir soru önergesi üzerine İçişleri Bakanı, "Olayın ideolojik, politik bir yönü olmadığını" belirterek, "Bu hâdise Orduya müteveccih bir hâdise olarak kabul edilemez," diyor.

Bu arada "efrada kötü muamele etmekten" haklarında kovuşturma açılan askerlerden "suçu sabit görülen bir üsteğmen ile iki astsubayın" Batı'da başka illere gönderildiğini söylüyor. O zamanlar "Mahrumiyet bölgesi" olarak görülüp öyle adlandırılan, hatta bazı devlet memurlarının ve askerlerin "şark hizmeti" adı altında adeta zorla gönderildikleri ya da sürgün edildikleri Doğu'dan Batı'ya yapılan atamaları bir tür terfi olarak da okuyabiliriz elbet. Günümüz Türkiyesi'nde de kimlerin hangi durumlarda terfi ettiği, ettirildiği, kimlerin hangi nedenle ve nerelere sürüldüğü bu geleneğin izinden okunabilir.

Bakanın açıklamaları sürüyor: "Mardinliler vatanperverdir. Mardindeki teşekküllerden çoğu orduya bağlılıklarını bildirmişlerdir. Olaylarda particiliğin bir rolü olmadığı gibi, ideolojik bir tarafı da yoktur," dedikten sonra, gene kendini alamayıp babama, diğer CKMP'lilere gönderme yapıyor.

İlk duruşmada tanık olarak dinlenen Vali Basri Özpınar, nümayişçileri CKMP İl Başkanı İsmail Mungan'ın tahrik ettiği kanaatinde bulunduğunu söylüyor.

Günlerce ulusal basının ilk sayfasında sansasyonel biçimde yer alan bu haberlere konu olan davanın nasıl sonuçlandığının haberi ise, bugün olduğu gibi, o zaman da gazetelerin pek çoğunda yer almıyor.

Olaylardan üç ay sonra sonuçlanan davaya ilişkin bulabildiğim 4 Ağustos 1962 tarihli *Milliyet* gazetesinin haberinde, sanıkların

adı sayıldıktan sonra: "... dün Diyarbakır 7. Kolordu Mahkemesinde ilk yapılan duruşmalarında suçsuz görüldüklerinden beraat etmişlerdir. Ancak bunlardan Kaya Şatana ve Kemal Acabay Mardin'e gelmişlerse de Avukat İsmail Mungan askerliğini yapmadığından askere sevkedilmiştir."

Sonrası:

Bir tren hatırlıyorum.

Upuzun, kapkara bir tren.

Bütün Anadolu şehirlerinin tren garları, istasyon binaları neredeyse birbirinin aynıdır. İsin, dumanın esmerleştirdiği Venedik sarısına boyanmış duvarları, ne denli silinse de kirli duran camları, boyası soyulmuş ahşap sıraları, insanlardan daha kimsesiz duran denkleri, bavulları, hep aynı gurbet duygusunu uyandırır. Nedensiz yere burnu sızlar insanın.

Diyarbakır Garı'nda iki süngülü er, bir astsubay eşliğinde, annem, ben ve elleri kelepçeli babam trene bindiriliyor, sonunu bilmediğimiz uzun ve karanlık bir yolculuğa çıkarılıyoruz. Gözümü alamıyorum babamın bileklerindeki kelepçeden, delice bir önseziyle, o kelepçenin yalnızca babamın bileklerine değil, gölgesi bundan böyle bütün yaşamımızın üzerine düşecek bilinmez bir yerine de ağır bir kilit gibi vurulduğunu hissediyorum...

2015

"Politik kariyerim"

Politik kariyerim kırılan yemek tabaklarına şaşkınlıkla bakışımla başladı, desem yeridir. Yıllarca parti, politika denince aklıma gelen ilk şey bu oldu.

O gün Mardin'deki evimizde sabahın çok erken saatinde başlayan telaşlı bir hazırlık var. Ankara'da yeni bir parti kurulmuş, genel başkanı da Mardin'e gelecek, bizim evde ağırlanacak, partililerle birlikte öğle yemeği yiyecekmiş. Bu yemek için günler öncesinden Suriye'ye, Kamışlı'ya yeni tabaklar sipariş edilmiş, kenarlarına altın rengi ince su çekilmiş bembeyaz 150 tane yemek tabağı getirtilmişti.

Bu yeni partinin genel başkanı evimizin sahanlığında belirdiğinde yaşadığım ilk şaşkınlık: hayli kısa boylu, zayıf, kuru bir adam, iri çerçeveli gözlüğünün arkasında kaybolmuş bir yüz. Babam omuzlarımdan tutup "Bu benim oğlum," diyerek tanıştırıyor beni onunla, büyük bir adammışım gibi elimi sıkıp başımı okşayan adamın adı Ragıp Gümüşpala, yeni kurulan partinin adı Adalet Partisi. Evin içi partili kalabalıkla hıncahınç dolu olduğu gibi, avluda da ilçelerden, köylerden gelenler var. Yemek servisinden önce evin içinden avlunun öteki tarafındaki mutfağa kucakta tabak taşıyanlardan birinin ayağının takılıp düşmesiyle arkasındakiler de üstüne kapaklanıyor. Tam bir komedi filmi sahnesi; ama o andaki inandırıcılığı sağlamak için sahiden defalarca prova edilmesi gereken zor bir sahne! Üst üste devrilen yardımcıların kucağından taş zemine saçılan o 150 adet tabağın tam 149'u kırılıyor. Hem de öyle böyle değil, damdan atsan ancak bu kadar parçalanır; bu manzara karşısında herkes, "Bu kadarı ancak nazarla olur," diyor. Böylelikle, evde yıllarca ve her seferinde aynı şaşkınlıkla konuşulan bir konumuz oluyor. Sağlam kalan o bir tekiyse, o gün kırılan diğer tabakların hayatını yaşamaya memur edilmiş gibi, yıl-

larca bizimle ev ev gezdi; hatta babamı, annemi kaybettikten sonra bile hâlâ benim mutfağımın rafında duruyordu.

Bir süre sonra Ragıp Gümüşpala'nın öldüğünü, partinin başına Süleyman Demirel'in geçtiğini öğrendim. Çocukken insana tanıdığı, hele yeni tanıştığı birinin ölmesi çok tuhaf gelir; bana da öyle olmuştu. Babamın başka partilerin il başkanlığını yapmasıyla tanıdığım, tanıştığım politikacıların sayısı giderek artmaya başladı. Babam CKMP İl Başkanı olduğu sırada Osman Bölükbaşı'yla, YTP İl Başkanı olduğu sırada Ekrem Alican'la tanıştım. Süleyman Demirel, Sadettin Bilgiç, Faruk Sükan, Ferruh Bozbeyli, Turhan Feyzioğlu diğer hatırladıklarım. Hatta Feyzioğlu partisinden ayrılıp CGP'yi (Cumhuriyetçi Güven Partisi) kurduğunda babam bir ara o partinin Mardin teşkilatını kurmaya niyetlenmiş, ama galiba bu hareketin siyasi geleceğine güvenmemişti. Gene bir ara Mardin'de TİP (Türkiye İşçi Partisi) kurmaya karar verdiğini de hatırlıyorum, Çetin Altan'ı çok beğeniyor, onun gazetedeki köşe yazılarını dikkatle okuyor, Mehmet Ali Aybar'a, Behice Boran'a da özel bir saygı duyuyordu. Hem Yaşar Kemal de TİP'teydi. Neden olmadı bilmiyorum, ya o sırada iniş çıkışlı seyreden kendi hayatımızdaki dalgalanmalara güvenemedi ya da arada bir yokladığı yöre halkının nabzına. Daha Hukuk Fakültesi'nde okuduğu sıralarda komünist fikirlere meylettiğini, TKP (Türkiye Komünist Partisi) ile ilgilendiğini anlatmıştı bana bir keresinde. Öte yandan Nâzım Hikmet'e, şairliğine, cesaretine hayrandı. Beni ilkokul son sınıftayken elimde Nâzım Hikmet'in *Yeşil Elmalar* romanını görünce gülümsemiş, annem gördüğündeyse, "daha şimdiden komünist olmaya başlayacağım" korkusuyla bana bir tokat atıp kitabı elimden almıştı; babamın izniyle akşamına kitap bana geri verilmiş böylece ben de romanı okuyup bitirebilmiştim. Memleket meselelerine ilgi duyarak evin girişindeki oturma odasındaki divana uzanıp okuduğum Yaşar Kemal'li, Fakir Baykurt'lu, Kemal Tahir'li, Aziz Nesin'li, Orhan Kemal'li o günlerden, bende izi kalan romanlardan biri de neden bilmem İlhan Engin'in *Göç Yolları Tıkadı* adlı kitabıdır; İlhan Engin aynı zamanda film yönetmeniydi. O sıralar

bir de filme alınmış romanlara merakım vardı; bir mecburiyetmiş gibi mutlaka hem filmi görmeli, hem romanı okumalıydım. Hüseyin Rahmi'den Reşat Nuri Güntekin'e, Kerime Nadir'den Muazzez Tahsin Berkant'a hepsini elden geçirmeye bakardım. Ethem İzzet Benice'nin *Yakılacak Kitap*'ını, Halide Edip Adıvar'ın *Döner Ayna*'sını uzun uzun aradığımı hatırlarım. Daha sonra Fantoma, Agatha Christie, James Bond kitaplarına, yeniyetmeliğimde de çoğunlukla Başak Yayınevi'nden çıkan "seksolojik romanlara" merak saldım. Cep kitabı boyutunda küçük boy basılan *Yengen*, *Fırıncının Kızı*, *Çılgın Bakire Helga* gibi kitapları okumaya başladım. Annemin itirazlarına karşın, açık saçık içerikli o kitapları okumama babamın nasıl izin verdiğine hâlâ akıl erdiremem. Galiba babam kitabın hiçbir çeşidinden insana zarar gelmeyeceğine inananlardandı.

Her seçim dönemi evin içinde hararetli bir telaş başlar, ev adeta parti karargâhına dönerdi. O zamanlar kutusu kare biçiminde, üstten açılır kapanır kapaklı Yeni Harman, Yenice, Gelincik, Bahar gibi sigaralar vardı. Gelincik ve Bahar daha çok hanımların sigarasıydı. El altında kâğıt bulunmadığı bazı durumlarda o sigara kutularının arkasına notlar alınır, hesaplar yapılırdı. Annemin kaç kez ortalıktan topladığı boşalmış sigara paketlerinin arkasında yazı gördüğünde bunu mutlaka babama gösterdiğini, "Arkasına bi şeyler yazılmış, bak bakalım lâzımlı bir şey mi, bilmeden atmayayım," dediğini hatırlarım. O günlere ait unutamadığım bir ayrıntı: kutu arkalarında alt alta yazılı köy adları, seçmen sayısı, altına çekilen o zamanlar "yekûn" denilen toplama çizgisinin altındaysa alınacak oy miktarı. Hangi aşiretin, hangi ağanın, hangi köyün hangi partiye oy vereceği sehpanın üzerinde duran Yeni Harman sigara paketinin arkasında yazılı olur, seçimlerin sonucu daha şimdiden bizim evin sehpasının üstünde dururdu. Açıklanan seçim sonuçları evde yapılan hesapları değiştirmez, o köyün ağası hangi partidense, o köyden o partiye silme oy çıkardı. Bu nedenle partilerin merkezlerince bölgede seçmen değil, ağa kazanılmaya bakı-

lırdı. Birbirine hısım, hatta düşman olan ağaların ayrı, hatta rakip partilerden olmasıysa kaçınılmazdı.

O yıllarda parlamento, ilki milletvekillerinden, ikincisi senatörlerden oluşan çift meclisli bir yapıydı. Milletvekili adayı olmak için ilkokul mezunu olmak yeterliyken, senatör adaylığı için üniversite bitirmiş olma önkoşulu aranıyordu. Hemen her seçim dönemi bizim evde benzer telaşlar yaşanır, gene hemen her seçim dönemi babamdan –artık bu kez– kendisinin aday olması beklenirken, o seçimlere katılmaz, yerine bir arkadaşını aday gösterip onu desteklerdi. Gene her seferinde babamın adaylığı için şaşmaz bir kararlılıkla ısrar eden annemin asıl derdi, babam meclise girdiği takdirde bizim temelli Ankara'ya yerleşecek olmamız, böylelikle onun da çocuklarını, akrabalarını daha sık görebilmesi demekti. Babamsa her seferinde değişmez yanıtını tekrarlardı: "Daha erken hanım, hele bu seçimler de geçsin, bir dahakine bakarız." Sanırım bu kararında, her zaman olduğu gibi mevcut durumun hep böyle süreceğine dair o sonsuz inancı vardı. Düşünmeden harcadığı para gibi, geçen zamanı da ölçemeyen bir adam olduğunu düşünürüm onun.

Hiç unutmam: O yıl bir köy ağası olan Abdülkadir Özmen milletvekilliğine adaylığını koymuştu; ama okuma yazma bilmiyordu ve kendisine ilkokul diploması alınmaya çalışılıyordu. Neşeli, canlı, esprili bir adam olarak kalmış aklımda. Evimizin caddeye ve Şehidiye Camii'ne bakan büyük salonunda, cumba pencerelerinin önünde oturuyorduk, Abdülkadir Özmen, bu duruma aklı pek yatmayan anneme durumu açıklamaya çalışırken, o sırada caddeden geçmekte olan üstü odun yüklü eşekleri göstererek, "Yenge hanım işte ben bu eşeğin üstüne adımı yazıp aday göstersem, gene seçilirim, bizim buralarda böyledir bu işler," demişti. O coğrafyada "seçimlerin" ne demek olduğunu anlatan bu örnek yıllar yılı aklımdan çıkmadı. Çünkü yıllar yılı seçimler hep böyle yapıldı, Türkiye'de demokrasiden bu anlaşıldı.

O zamanlar Mardin'de üniversite mezunu insanlar az olduğu için senato seçimlerine katılması için avukatlar, doktorlar ikna

edilmeye çalışılırdı. Yanlış hatırlamıyorsam Mardin'in iki senatör çıkarma hakkı vardı. 1961 seçimlerinde bunun ancak birini CKMP'nin alması bekleniyormuş, bunun üzerine babam Abdurrahman Bayar'ın ardından ikinci sıradan aday göstermiş kendini. Seçim sonuçları da bekledikleri gibi olmuş. Aynı zamanda babamla kuzen çocuklarının çocukları olan akrabamız Abdülkadir Kermooğlu'nun yanı sıra, Talat Oğuz, Esat Kemal Aybar, Abdürrahim Türk, milletvekili seçilmeleri için babamın etkin bir biçimde çalıştığını hatırladığım adlardır. Babam aynı zamanda Kızıltepe'deki Kanco aşiretinin reisi Abrürrahim Türk'ün aile avukatlığını yapıyordu. 1971'de düşman aşiret tarafından pusuya düşürülüp öldürülünce ailenin başına kardeşi Ahmet Türk geçti. 1984'te Ankara Sanat Tiyatrosu *Taziye* oyunumu sahnelemeye karar verdiğinde, içinde yönetmenin, dekor-kostümcünün, reji asistanının yer aldığı bir ekiple gözlem yapmak, belge, bilgi toplamak, kostüm için kumaş ve aksesuar bakmak için kalkıp oyunun konusunun geçtiği bölgeye, Mardin'e gittik; Midyat'ı, Midyat'a bağlı bir Ezidi köyünü, Kızıltepe'yi gezdik; Kızıltepe'nin tek Arap köyünde eski taziye ritüellerini bilen bir ağıtçı kadını dinleyip banta aldık. Babam artık Kızıltepe'ye yerleşmiş, orada avukatlık yapıyordu. Abdürrahim Türk'ün oğlu Sinan büyümüştü; ağabeyinin yerine geçmiş Ahmet Türk, bizi Kasrı Kanco'da ağırladı. Ekipten arkadaşlar çocukluğumda bana esin kaynağı olmuş bu kasrı, kasrın yapıldığı zamandan kalma üstünde Ermenice yazıt bulunan kapıyı fotoğrafladı. Bilindiği gibi Ahmet Türk daha sonra politik hayatımızda Kürt hareketinin ve kararlılığının bir figürü oldu.

Babamın, milletvekili seçilmesi için canla başla destek verdiği, maddi, manevi yardımını esirgemediği, hatta bir keresinde kendi adaylığından onun lehine feragat ettiği, aynı fakültede okuduğu bir arkadaşı, babamla araları açıldıktan sonra, bazı durumlarda tamamen kişisel kini nedeniyle, bazen de babamın muhaliflerinden çıkar sağladığı için mecliste babam aleyhine üst üste önergeler verdi. Bunlardan 3 Ağustos 1962 tarihli olanı, "İkinci Piyade Er Eğitim kumandanlığı emrine er olarak sevk edilen İsmail Mun-

gan'ın firar etmiş olup olmadığına dair verdiği yazılı soru önergesi"dir. Askere alındıktan bir süre sonra firar eden babamın yakalanmasını hızlandırmak için ortalık kızıştıran açıklamalar yaptı. Gene aynı kişi, 17 Mart 1965 tarihli bir diğer önergede maddeler halinde şunları sormuş, önergenin içeriğine, diline, düzeyine dikkat çekmek için TBMM tutanaklarından buraya alıyorum:

> Mardin avukatlarından İsmail Mungan'ın Maliyeye olan vergi borcunun miktarı nedir? Bu borç hangi tarihte kesinleşmiştir? Borcun tahakkuk ve kesinleştiği tarihten itibaren borcun tahsili maksadiyle, ne gibi işlemler yapılmıştır? İsmail Mungan'ın karısı adına kaydettirdiği hususi arabası ve yine muvazaalı olarak karısı adına geçirdiği binlerce lira kıymetinde ev eşyası bulunduğu halde bu hususlar hakkında ne düşünülmektedir? Mumaileyh Mardin'de avukatlık yaptığı ve daima üzerinde para bulunduğu halde üzerinde ve evinde arama yapılmış mıdır? Yapılmamışsa sebebi nedir? Viranşehir mıntıkasında senelerden beri ekin ekmekte ve mahsul kaldırmakta olduğu ve taksinin de bu mahsul parası ile alındığı ve hattâ Mardin İş Bankası marifetiyle 1963 yılında gönderilen havale çek ve Mardin postahanesinden Ankara Çınar Palas adresine gönderilen paralarla bu taksiyi ve ev eşyasının alındığı herkesçe bilinen bir keyfiyet iken bu hususları araştırılıp araştırılmadığının, bilhassa borcun tahsili maksadiyle vazifeli-memurların görevlerini bihakkin yapıp yapmadığının, İsmail Mungan'a yakınlığı bilinen Mardin PTT Müdürü ile Mardin Valisinin bu tutumlarının Maliye memurlarının görevlerini ifa etmelerine müessir olup olmadığının açıklanmasını dilerim.

Aile albümünde babamla bu milletvekili bir seçim çalışması nedeniyle düzenlenen bir yürüyüşte Mardin'de anacaddede en önde yan yana yürüyorlar, içkili bir lokalde çekilen bir başka fotoğrafta genc yan yana kadeh kaldırıyorlar. Onun ilk milletvekilliği döneminde, birlikte sünnet ettirdiği oğullarını tebrik etmek için annemle onların Ankara'daki evine gitmiştik. Duvarda kötü boyanmış bir Mardin tablosu asılı, önde biz yan yana dizilmişiz. Herkes kardeşmiş gibi. Ben çok zayıfım, hızla boya vermişim, hatta nedense kafam aynıyken kulaklarım orantısız biçimde erken büyü-

düğü için, bana okulda "yelken kulak" adını takmışlar o sıralar...

Arkadaşlıkların, dostlukların, yoldaşlıkların zamanın sinsi zehriyle nasıl kirli bir düşmanlığa dönüştüğüne dair ilk hayat tanıklığımdır bu. İlerleyen yıllarda ben de babamın kader döngüsünü yineleyerek benzerleriyle karşılaşacak, borçlanılmış iyiliklerin, biriktirilmiş kıskançlıkların nasıl kinle, nefretle, düşmanlıkla ödendiğini yaşayarak öğrenecektim. Kötülüğün bu çeşidinin doğası üzerine edilmiş en güzel sözün Hz. Muhammed'e ait olduğu söylenir: "Allah sizi iyilik yaptıklarınızın kötülüğünden korusun!"

Yukarıda sözünü ettiğim, AP ve YTP'den üç dönem milletvekilliği yapan bu milletvekili, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan'ın idamının görüşüldüğü meclis oturumunda el kaldırıp oy verirken, o sırada Urfa'daki evimizde babamın Deniz'lerin idamına nasıl kahrolduğunu hatırlarım. Vicdandan yoksun siyasetin hangi partiden olduğu önemli değildir.

Mardin'deki evimizin caddeye bakan büyük salonunda, duvarın biri diğerine bir çıkma yaparak dönerdi. O çıkmada Arapça "tâkâ" dediğimiz bir niş, nişin içinde de evin telefonu dururdu. O dönemin elle çevirmeli, siyah renkte bakalit telefonunun üstü annemin ördüğü iğne oyası bir dantelle örtülüydü. Önce postaneyi arar, santral memuresinden sizi görüşmek istediğiniz numaraya bağlamasını isterdiniz. Babam oradan Ankara'daki çeşitli milletvekilleriyle, bakanlarla, müsteşarlarla görüşürken biz de önemli bir âna tanıklık edercesine merak ve heyecanla dinlerdik onu. Doğrudan İsmet İnönü'yle yaptığı bir iki telefon konuşmasına tanık olmuştum. Konu neydi hatırlamıyorum ama, bazı konularda başbakanın yanlış bilgilendirildiğinden şikâyet ettiği, olanları kendi ağzından anlatmak istediği kalmış aklımda.

Paranın Cinleri'nde "Opera ve Diğerleri" başlıklı metinde babaannem ile halalarımın birlikte çekilmiş bir fotoğrafları yer alır:

> 1950'lerin karanlığı... Dört kadın, bir çocuk dağılmışlar, Büyükdere'de bir bahçede yapılan Demokrat Parti balosu olduğu söyleniyor. Yeni bir Türkiye yönetimi için oradalar. Büyükdere'de bir bahçede-

ler, yan yana durmaya çalışıyorlar, birbirlerinin yanı başında ve her biri kendi başına çok uzaklarda. Onları bir arada tutan derin bağ ve söylenmemiş onca söz. (...) Yakalarında yapraklı çiçekler takılı. Demokrat Parti'nin yapraklı çiçekleri bunlar. Bir balo. Eğleniyor olmaları gerekir, oysa iğreti duruyorlar, iğreti bakıyorlar. Sürgündeler. Kaybolmuş gibiler. Yalnızca Istanbul'da değil, hayatta değil, fotoğraflarda da kaybolmuş bu kadınlar, benim ailemin kadınları.

Babam politik yaşamında hep DP'nin devamı görünen partilerde yer aldıysa da, onun DP'ye ya da "idamından duyduğu teessürün" dışında Menderes'e derin bir bağlılık duyduğunu sanmıyorum. Bazı yakın akrabalarımız yeni doğan kız çocuklarına Menderes'in eşinin adını verecek kadar ona karşı derin hisler beslerken, babam daha çok idam edilmesiyle uğradığı adaletsizlikle ilgiliydi sanırım. Daha derin bir gönül ve inanç bağı olsaydı, ateşli bir karaktere sahip olan babamdan bu konuda çok şey duymuş, dinlemiş, dolayısıyla hatırlıyor olurdum. Aslında ailenin DP'ye ya da Menderes'e bağlılıkları, daha çok bölgedeki pek çok aile gibi bizimkilerin de, 1925'ten başlayarak CHP iktidarları sırasında uğradıkları mağduriyet ve haksızlıkların, sürgünde çektiklerinin kolay silinmez hatıralarından kaynaklanıyordu ve o dönemde CHP'nin karşısındaki tek parti DP ve ardından gelen vârisleriydi.

1962'deki Mardin olayları sonrasında babam Diyarbakır Hapishanesi'nden doğruca Edremit'e gönderilmişti. Üniversite mezunu biri olarak "kazanılmış hakkı" kabul edilen askerliğini "yedek subay" olarak yapma hakkı –bize aktarılan ve söylenenlere göre– bizzat İnönü tarafından elinden alınmış, askere er olarak sevk edilmişti. Askerlik yaşı çoktan geçmiş ve günümüzün vicdani retçileri gibi askerlik yapmaya hiçbir zaman inanmamış biri olarak yıllarca asker kaçağı olarak yaşamıştı, askere alındığında kırk yaşını geçmişti. Orada gördüğü hakaretlere, kötü muamelelere daha fazla katlanamayıp firar edince, bizim Ankara'daki sıkıntılı günlerimize bir de firari babamın her an yakalanabileceği korkusu eklenmiş oldu. Asker firarisi olduğu günlerde her yerde aranan babamın, o sıralar yakın ahbabı Adalet Bakanlığı özel kalem

müdürü Yümnü Bey'le görüşüyor olması da ayrı bir ironi tabii. Yümnü Bey'in şarkıcı Sevim Tuna'ya körkütük âşık olduğu, sık sık onu görüp dinlemeye gazinoya gittiği konuşulurdu. Muhtemelen birlikte gene Sevim Tuna'yı dinlemeye gittikleri Beşevler, Kervansaray Gazinosu'nda çekilmiş 1965 tarihi taşıyan eski bir fotoğrafta, Yümnü Bey'le babam karşılıklı oturmuş içiyorlar.

Babam yeniden birliğine teslim olduktan sonra 27 Mayıs hararetini söndürememiş gözü dönmüş yüzbaşılar tarafından bütün dişleri kırılıncaya kadar dövüldüğünden, 43 yaşında bütün dişlerini kaybettiğinden söz etmiştim. O günlerden dilimizde "İnönü kini" diye bir laf kalmıştı.

Bülent Ecevit'in CHP genel başkanı olmasıyla birlikte, dönemin "o mavi rüzgârında" babam bu kez de Ecevitçi olmuştu. Bunun İnönü'ye olan kızgınlığıyla ilgisi olup olmadığını sorduğumda gülümseyerek, "Ben İnönü müyüm ki kin tutayım," demişti. Sahiden de babamın hayatında kimseye kin tuttuğunu görmedim, yaşadığı her şeyi ardında bırakmaya yatkın kalbinin kine vakti yoktu. Ecevit'in güvercinlerini sevdikten sonra, tüm seçimlerde oyunu CHP'ye vermeye başladı. Ben o yıllarda üniversitede "Halkın Kurtuluşu" fraksiyonuna sempati duymaya başlamış, yürüyüşlere, boykotlara, mitinglere onların kortejinde katılmaya başlamıştım. O zamanlar öğrencilerin birlikte kaldığı evlere çok baskın yapılıyor diye, fraksiyondan bazı arkadaşların sempatizanlara dağıtılmadan önce bana emanet ettiği Türkçe ve Kürtçe olarak iki dilli basılan *Heval* dergisinin sayılarını "nasıl olsa bizimki aranmaz" diye, odamdaki dolaba sakladığımı öğrendiğinde, bana çok kızacağını sanırken, başıma iş alacağımdan canı sıkılmakla beraber, "Bari çatıya odunların arasına kaldırsaydın oğlum," demişti. 12 Eylül darbesi olduğundaysa, "en kızıl kitapları" birlikte yakmış, bazılarını da çatıya odunların arasına birlikte saklamıştık.

Ben büyümüştüm, babam yaşlanmıştı, Türkiye hep aynı Türkiye'ydi.

22-23 Haziran 2015

Babamın yazıhanesi

Eskiden "avukatlık bürosu", "ofis" falan denmez, "yazıhane" denirdi. Babamın, benim görmüş olabileceğim ilk yazıhanesini gözümde canlandıramıyorum; yaşım hayli küçük olsa gerek. Benim bildiğim, hatırladığım anacadde üzerinde Büyük Çarşı'ya inen merdivenleri geçtikten hemen sonraki tek katlı, yüksek pencereleri, taş işçiliğiyle dikkat çeken müstakil binaydı. Mardin'de tüm avukatların yazıhanesi aynı anacadde üzerindeydi. Bir avukat adliyede ya da köylerin, kazaların birinde değilse yazıhanesinde oturur, müvekkilleriyle konuşur, bazen konuklarını ağırlardı. Babamın yazıhanesinde hep bir kâtip çalışırdı, daktilo yazmayı bilen, adliyede dosya takip eden, gelenlere çay kahve ya da yemek söyleyip arada getir götür işlerine bakan genç çocuklar olurdu bunlar. Babamın orada vakit geçirecek pek zamanı olmaz, sürekli bir yerlere gidip gelirdi; yokluğunda gelenleri oyalamak da kâtiplerin işiydi.

Yazıhanenin bir köşesinde sırtları etiketli kalın klasörlerin, dosyaların bulunduğu bir dolap durur, bir duvarı da mutlaka hukuk kitaplarıyla dolu olurdu. Mesleki gereklilik olduğu kadar, sanırım biraz da gelenleri etkilemek içindi bu. Avukatların bazen bir konuda müvekkillerini ikna etmek için, ilgili kanundaki maddeyi göstermeleri, okumaları, anlatmaları gerektiğinde, o kalın kitaplardan biri rafından indirilip sayfaları karıştırılır, bunun dışında

kimsenin açıp baktığı pek olmazdı. Babamın kanun maddelerini zaten ezbere bildiğine, kitaplara bakmaya bile ihtiyacı olmadığına ilişkin övgü cümleleri kalmış aklımda. Babam, hukukçular arasında ezberinin kuvvetiyle övülürdü. Suriye'de kaçak olduğu zamanlar hayatını kazanmak için Kuran dersi verirken baştan sona bütün Kuran'ı ezberlemişti.

Hukuk Fakültesi'ni bitirip stajlarını babamın yanında yapan genç avukat adaylarından bazıları daha sonra Mardin'in içinde, kazalarında ya da çevre illerde kendi yazıhanelerini açarlardı.

Üstü camla kaplı hayli büyük bir ceviz masa, camın altına kendine hatırlatmak için koyduğu yazılı notlar, bazı adresler, numaralar, masanın üstünde ıstampa, babamın adını taşıyan kaşenin, tarih ve numaralandırma mühürlerinin üstündeki oyuklara asıldığı metalden yapılma mühür askısı, zarf açacağı, arasında her zaman çeşitli yazılı kâğıtların bulunduğu deri sumen, siyah bakalit telefon, beyaz ve pelüş kâğıtların, karbon kopyaların ayrı ayrı konulduğu ahşap hazne ve masanın görkemli döner sandalyesi. Yazıhaneye gidişlerimde burası ve bunlar aynı zamanda benim oyun alanım oluyordu. Daktilo yazmayı daha bacak kadar çocukken babamın Remington marka daktilosunda kendi kendime öğrendim, bütün kendi kendine öğrenenler gibi hâlâ on parmak daktilo yazmayı beceremem.

Kapının girişindeki ayaklı askıda babamın duruşmalarda giydiği cüppe asılı durur, özenip bazen benim de o cüppeyi giyerek eteklerini yerde sürüdüğüm olurdu. Babam öldükten nice sonra bile babama ait bildiğim bilmediğim pek çok mahkeme hikâyesinin anlatıldığına tanık olacaktım. Bir keresinde Mardin'in kazalarından birinde görülen duruşmaya giderken, yanına cüppesini almayı unutur, mahkeme salonuna cüppesiz girdiğini gören hâkim, bu durumda davanın görülemeyeceğini, erteleneceğini söyler, babam kendisine on beş dakika zaman tanınmasını isteyip cüppe aramaya çıkar. Daha sonra yandaki caminin imamından aldığı yaka şeritleri üç aşağı beş yukarı avukatların giydiğini andıran cüppeyle

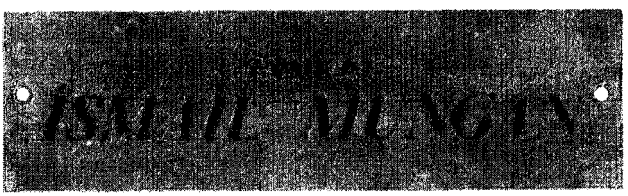

girer salona, hâkim durumu bozuntuya vermez, bıyık altından gülerek duruşmayı başlatır. 1962 Mardin olaylarının görüldüğü mahkemedeyse duruşma sırasında, babamın eğilip yerde bir şey aradığını gören hâkim duruşmayı keserek, "Ne arıyorsunuz yerde İsmail Bey?" diye sorar. "Adaleti arıyorum hâkim bey," diye yanıtlar babam. "Adalet yerlere düşmüş. Bulma ümidimiz var mıdır?" Yalnızca Mardin'de değil, sonraki yıllarda Ankara'da, Istanbul'da bile babamın avukatlık anılarını anlatan birileri çıkacaktı karşıma. Bir keresinde imzasını *Adam Sanat* dergisinde yayımlanan yazılarından tanıdığım Orhan Barlas, tanıştığımızda bana, yıllar önce babamın Barolar Birliği Genel Kurul Toplantısında söz aldığı, tutanaklara geçmiş konuşmasının fotokopisini vermişti. Ses tellerinde nodül çıkınca babam ameliyat olmuş ve sesi iyice kısılmıştı, konuşmasına tiyatral bir renk katan sesi ölene kadar da öylece kaldı. Bir keresinde, konservatuardan arkadaşım Umut Demirdelen, babamın o kısık sesinin müthiş bir dramatik gücü olduğunu, sırf onu biraz daha konuşturup dinlemek için lafa tuttuğunu söylemişti. Orhan Barlas da o konuşmadan babamın kısık sesini hatırlıyordu. Sonraki yıllarda, farklı yerlerde "Ben stajımı babanızın yanında yaptım," diyen avukatlar karşıma çıkacak, onunla ilgili çeşitli anılarını anlatacaklardı bana. Halkın Emek Partisi (HEP) kurucularından, 1991'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden polis marifetiyle yaka paça atılan Demokrasi Partisi (DEP) milletvekillerinden Orhan Doğan, 2007'de ölmeden önce Nazım Alpman'a verdiği son röportajında, "Ustam Murathan Mungan'ın babası" ara başlığı altında stajını babamın yanında yaptığını ve mesleki hedeflerini açıklarken, "Üç şey koymuştum önüme, cezada uzmanlık, o nedenle çok yetkin bir avukatı tercih etmeliydim. İsmail Mungan'ı tercih edişimin sebebi de buydu. Çok iyi bir ceza avukatıydı," diye anar. *Paranın Cinleri*'nde yer alan "Gizli Ben" başlıklı metinde, babamın gölgesinden çıkıp dünyada kendime yer açma sancımı, "Mardin'de İsmail Mungan'ın oğlu olmaktan, ancak Türkiye'nin Murathan Mungan'ı olarak kurtulabilirdim," diye açıklarım. Galiba istediğim olmuş, devranın dönen çarkında babam artık "Murat-

han Mungan'ın babası" olarak anılmaya başlamıştı. Eminim görecek kadar uzun yaşasaydı bu onun da hoşuna giderdi.

Yıllar süren onca kavga, onca patırtı gürültüden sonra babamla annem otuz küsur yıl sonra boşandılar. Babam Anafartalar, Işıklar Caddesi, Işık Han'daki yazıhanesinde sekreterliğini yapan Ayfer hanımla evlendi. Onunla evliliği de uzun sürmedi. Babam gene Mardin'e döndü, ama bu kez yazıhanesini Mardin'e değil, Kızıltepe'ye taşımıştı. Bu onun son yazıhanesi oldu. Bu arada 1982'de bir kez daha evlendi, bu son evliliğini, bir akrabasının Esma adlı dul eşiyle orada yaptı. *Paranın Cinleri*'nde yer alan "Beyzi" adlı metinde sözünü ettiğim ilk nişanlısı Cavidan'a benzeyen Esma hanımla yaptığı evlilikle birlikte sanırım babam ömür döngüsünün başına dönmüştü, hem Mardin'e, hem ilk nişanlısının imgesine... Babamın onca yıl boyunca çok sigara içmesi, ses tellerinde çıkan nodüllerle yetinmedi, daha sonra beraberinde kanserini de getirdi. Onu 1984'te kaybettiğimizde altmış beş yaşındaydı ve yıllar içinde sessizlik ve bazen küskünlükle geçiştirdiğimiz ne çok şeyi konuşmamıştık daha.

Babamın yazıhanesinden kalma levhayı ve birkaç parça masa üstü eşyayı hâlâ özenle saklarım.

7-8 Ağustos 2015

Cadde

Şehri ortasından ikiye bölen tek bir cadde vardı çocukluğumun Mardini'nde. "Yeni Cadde" dedikleri ikincisi daha sonra 60'ların ilk yarısında pek çok tarihi bina ve mezarlık feda edilerek açıldı. 1083 metre yüksekliğe kurulmuş, yüksek rakımlı bu şehrin kendisi yeni bir yol alanına izin vermeyecek biçimde sarp bir kalenin üzerine bitişik düzen konumlandığından, tarihinin pek çok döneminde ne yazık ki tarihi feda etme pahasına böyle yıkımlara uğramış, şehrin yalnızca görüntüsünü değil hafızasını da zedeleyen kıyımlara gidilmiştir. Yerleşim dokusunu önemli ölçüde değiştiren ilk yıkımların en bilineni 1914-15'te demiryolu yapımı için gelen Almanların büyük arabaları, cipleri geçsin diye eskiden "Bab-el-batırıyye" diye anılan şimdiki Cumhuriyet Meydanı'nda yapılmış. Bugün Mardin Stadyumu'nun olduğu yer de eski Ermeni Mezarlığı'dır. Daha sonraki yıllarda benzeri yıkımlar birbirini izlemiş, örneğin 1974'te Şeyh Salıh mıntıkasında bulunan sahipsiz kalmış Yahudi Mezarlığı, özellikle Arapça yazıtlı mezar taşlarıyla tarihi öneme sahip olduğu halde yok edilmiş. Bu uygulamalar yalnızca çarpık kentleşmenin, plansız, dengesiz büyümenin yol açtığı zorunlu hasarlar olarak açıklanamaz, aynı zamanda şehrin hafızasından Ermeni, Yahudi izlerinin silinmesi adına sürdürülen dini, milli politikaların da bir sonucudur.

O yılların taşrasında pek çok şehrin hayatı, bir ikincisine sahip olsa bile aslında tek bir caddenin etrafında dönerdi. İki yanında sıra sıra dükkânların dizili olduğu, aşağıya inen merdivenlerle gene yan yana dizilmiş bakırcılar çarşısı, kasaplar çarşısı, kunduracılar çarşısı, leblebiciler çarşısı gibi "çarşı"lara bağlanan bir anacadde etrafında dönerdi şehrin tüm hayatı. Bu çarşıların içinden geçerken duyduğunuz seslerde şehrin kalbi atardı.

Hemen hemen bütün taşra kentlerindeki hayata ilişkin *Soğuk Büfe*'de yer alan "Ya Sahi Neydi O Akşam"da anlattığımdır:

> Futbol maçlarının radyodan naklen yayınlandığı pazar günlerinin, çubuklu pijamalı, atletli, terlikli erkek kalabalığının anlatısını başkalarına bırakıyorum, benim için sonsuz bir can sıkıntısıydı. Büyük ölçüde de ümitsizlik... Yalnızca, onlarla futbol tutkusunu paylaşamamanın uzaklığından ötürü değildi bu, bütün yaşama ait bir "dışında kalmak" durumuyla ilgiliydi. Bir tek ortaokul, lise sıralarındayken, Mardin'deki pazar günlerini bir başka duyguyla anımsıyorum: O zamanlar, kentin bir tek caddesi vardı, ikişer üçer kişilik gruplar halinde ve çoğu kez el ele, kol kola gezen gençler, kulaklarını dayadıkları el radyolarından kaygılı yüzlerle maç dinler, o bir tek caddeyi, birbirleriyle defalarca karşılaşarak bir boydan bir boya kateder dururlardı. Radyosuz piyasa yapanlar onlar geçerken merakla sorarlardı:
>
> *Maç kaç kaç?*
>
> Belki de taşranın kendisi can sıkıntısı...

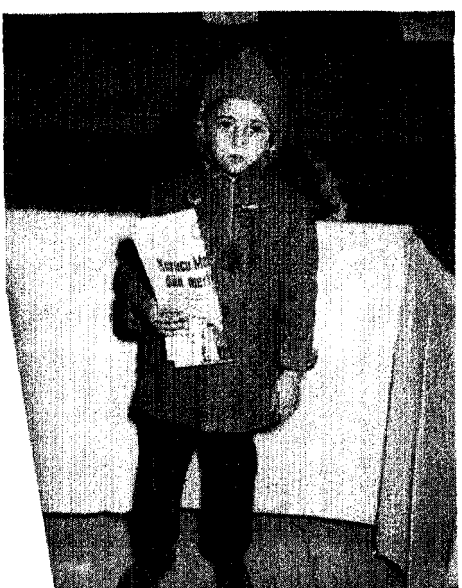
Annemle babamın yatak odası, benim odam ve evin büyük salonu, caddeye bakan tarafta yan yana sıralıydı ve hepsinin penceresi ortasında küçük bir süs havuzunun yer aldığı çay bahçesini görürdü. Bahçenin sol yanından aşağı inen merdiven sizi Şehidiye Camii'ne ulaştırırdı. Sağ yanından girilen dar sokağın az ilerisindeyse, ailenin 1950'de Istanbul'dan Mardin'e döndüğünde kiracı olarak oturdukları Hıdır Mıhşi'lerin evi olduğundan söz edilirdi, çocukluk yıllarımda merak edip de burnumuzun dibindeki şu evi bir göreyim, dememişim. Çok sonra annem Muazzez'in Mardin'e gelin geldiğinde o evde oturmuş olduğunu öğrendiğimde bu yüzden kendime çok içerlemiştim. Mardin'de evler ev sahiplerinin adıyla anılır, bizimkiler de oturdukları evleri Hıdır Mıhşi'lerin evi, Beyt Hâki'lerin evi, Hacı Lütfü'nün evi diye sayarlardı.

Evimizin kapısından çıkıp sağımızda kalan postaneyi geçince, hemen sağda geniş cepheli bir bina vardı. İki yanındaki dik merdivenlerden kaleye, kalenin eteğindeki mahallelere, oradaki evlere çıkılırdı. Bu geniş binanın giriş katının bizim eve bakan yüzünde

bir penceresi olan Karakol, diğer katlarında Defterdarlık, Mal Müdürlüğü, Mardin İl Kütüphanesi vardı. Binanın postaneye komşu olan arka tarafındaysa Mardin'de Cumhuriyet döneminde yapılan ilk bina olup dönem mimarisinin kendine özgü sevimli, tipik özelliklerini taşıyan Halkevi yer alırdı. Şimdi hepsi yıkılıp yerine otel yapılmış. Çocukluğum boyunca o Halkevi'nde nice temsil, müsamere, balo, konser, tiyatro oyunu seyrettiğimin, bir Yardımseverler Derneği Çayı'nda o sıralar yeni çıkmış olan "Faydası yoktur gözlerdeki yaşın / Gitmeden evvel iyi düşün taşın" şarkısıyla acemice dans ettiğimin anısı saklıdır bende.

Çocukluğumda yaşıma büyük gelen bir merhametle içimi sızlatan kurumlardan biri de yetiştirme yurduydu. Şehidiye Camii'nin sağındaki çay bahçesini ve bitişiğindeki o zamanlar "İş Bankası" olan binayı geçtikten hemen sonra aşağı inen, anacaddeyle köşe yaptığı yerde yıllar yılı yerini korumayı başarmış tatlıcı dükkânının bulunduğu sokakta, kapısında "Mardin Yetiştirme Yurdu" levhası asılı bir bina hatırlıyorum. Bir de Baran Oteli vardı sokağın solunda. Yurtlarda devlet terbiyesine teslim edilmiş kimsesiz çocukların ya da onlara bakamayacak durumda olan yoksul ailelerin çocuklarının kaldığını biliyordum. Gündelik sohbetlerde, "Çocuklarını yetiştirme yurduna vermişler," diye sözü edilerek acınan aileler fakirliğin en uç mertebesiydi. Her ne kadar onların yetiştirme yurdu müdürlerinin insafına terk edilmiş bir hayat yaşadıklarına dair üzücü hikâyeler duymuş olsam da, muhtemelen onlar için zihnimde yazdığım öyküler kadar acıklı bir hayat yaşamıyorlardı.

Ama onlar için gizli gizli kederlenmeyi sürdürüyordum.

Bir de gene ortaokul ve lisede yatılı okuyan, çoğu kasabalardan, köylerden gelme, "bunları devlet okutuyor," dedikleri genellikle sınıflarda arka sıralara oturtulan, her kabahatleri dayakla cezalandırılan yoksul ailelerin çocukları olurdu. Onların hep biraz geride, kenarda iğreti duran, bulundukları yere göze batmamaya çalışarak ilişen çekingen hallerinde insanın içine dokunan bir yan vardı. Yıllar sonra bazı albümlerde onların ortaokul, lise sıralarında çekilmiş fotoğraflarına rastladım. "Yatılılar" diye yazılmış altlarına. Hepsinin yüzünde saklamaya çalıştıkları hüzün, afili görünme heveslisi pozlarının altında benim yıllar önce hissettiğim duyguları doğrulayan hayat bilgisi... Bize yıllar yılı "hayatın gerçekleri" diye anlatılıp dayatılan sınıflı toplumların zalim bilgisi.

Karakolun caddeye, karşısındaki Şehidiye Camii ve solundaki çay bahçesine bakan ön yüzünde, karakol kapısının hemen yanındaki alçak ve geniş pencere havalar biraz ısındığında hep açık durur, önünden geçerken bazen içeride falakaya çekilen insanların feryatları duyulurdu. O sırada gelip geçenlerse, ya duymazdan gelir, ya "Bir hırsız yakalamışlardır," diyerek vicdanlarını yatıştırmaya bakarlardı.

O zamanların resmi devlet dilinde "mahrumiyet bölgesi" diye adlandırılan, devletin cezalandırmak istediği memurlarını sürdüğü, devlet katında arkalarını dayayabilecekleri hatırlı kişileri olmayan torpilsiz memurlarını tayin ettiği Doğu illerine, bazı meslekler için "Şark hizmeti" adı altında getirilmiş yasal bir zorunlulukla doktor, asker, polis atanırdı. Bilmem o yıllarda, "Garp hizmeti" diye bir şey olmadığını söylemeye gerek var mı? Mardin gibi bu uzak yerlere tayin olan memurlar, o şehirde hayatlarını kolaylaştıracak, gerektiğinde kendilerini kollayacak bir tanıdık bulmaya bakarlardı. Mardin'e Tokat, Reşadiye, Niksar, Zile, Erbaa, Mesudiyeli kim gelse, hemen annemi bulurdu: "Abdi Emmi'nin selamı var", "Ben Sahure bibinin yeğeniyim". Annem için hepsi akraba, hepsi "bizim köylü"ydü; öyle sayılırdı. Bir keresinde sa-

nırım Reşadiye'nin köylerinin birinden Mehmet adlı yeni polis olmuş, ilk tayini Mardin'e çıkmış ve yeni evlenmiş biri gelmişti. Hemen onlara ev bulundu, başındaki yaşmağına, ağzını örten tülbentine varasıya köy kıyafetini koruyan karısına çarşıya çıkıp üst baş yapıldı. Çarşıda, pazarda bilmesi gereken Arapça sözler öğretildi; bir süre sonra o da annemle birlikte Yardımsevenler Derneği'nde çalışmaya başladı. Yaz gecelerinde herkes gibi biz de dışarıda, avludaki tahtlarda yatardık. Cadde üstündeki bu evin avlusunda rahat, huzurlu bir uyku çekmek için caddeden el ayak çekilmesini, çay bahçesinde çalınan plakların susmasını beklerdik. İyice sessizleşen bazı gecelerde karakolun açık pencerelerinden falakaya çekilenlerden yükselen feryatlar içimizi parçalardı. Annem her seferinde Mehmet'i çağırıp şikâyet eder, karakoldakileri uyarmasını, yoksa valiye şikâyet edeceğini söyler, komisere haber gönderir, ona da kimseye el kaldırmayacağına dair ağdalı yeminler ettirirdi. Çoğunlukla Türkçe bilmeyen, derdini anlatamayan yoksullar, köyden gelmiş Kürtler, bu "mahrumiyet bölgesinde" onca gündelik sıkıntının üstüne bir de yaz sıcağının bunalttığı polislerin insafına terk edilirdi.

O yıllarda hazır giyim, konfeksiyonculuk yeterince gelişmemişti. Hâlâ terzi elinden çıkma elbiselerin, gömleklerin giyildiği günlerdi. Caddenin iki yanında gömlek, pantolon, takım elbise diken terzi dükkânları sıralanırdı. Ortaokul, lise yıllarımızda okula giderken zorunlu olarak giymemiz gereken takım elbise, seneye de giyebilelim diye bize azıcık büyük gelecek biçimde dikilirdi. Bahar yaz ayları şehre yeni gelmiş kumaşlardan ilk gömleği diktirmek, şehrin genç delikanlıları arasında önemliydi, çünkü bu durum, daha sonra o kumaştan kendine gömlek yaptıranları gösterip, "Benden görüp diktirmiş," diye böbürlenme fırsatı verirdi. Yeni kuşak gençlerin yeni yeni desenli, renkli gömlek giymeye başladığı ve "Böyle şeyler erkekliğe yakışmaz," diyen bazı muhafazakârların da bunları kınayıp züppelikle suçladığı zamanlardı. Yakın arkadaşların, amca oğullarının aynı kumaştan birörnek gömlek giyip

caddede kol kola dolaşmasıysa bir çeşit "kankalık" gösterisi, aralarındaki dostluğun adeta bir nişanesiydi. Yeni bir gömlek, yeni bir elbise çoğu kez aynı zamanda yeni bir fotoğraf çektirmek de demekti.

Taşrada yaşayanlar eski bir yaşam sürdürdükleri duygusundan kurtulamazlar; bu yüzden Anadolu yıllar boyunca her tür yeniliği takip etmek için hep yüzünü Istanbul'a dönük tutmuş, modern ve gelişmiş görünmek adına onun yaşamını taklit etmeye, alışkanlıklarını edinmeye çalışmıştır. O yıllarda, pek çok taşra kentinde adı Emirgân olan çay bahçesine, adı Foto Stil olan fotoğrafçı dükkânına rastlamanız bundandır. Yeşilçam yıldızlarının mecmua sayfalarında yayımlanan ya da hayranlarına gönderdikleri fotoğrafların altında yer alan Foto Stil adı, kim bilir kaç Anadolu fotoğrafçı dükkânının tabelasına yazılmıştır? Süryani fotoğrafçı Avni'nin sahibi olduğu Foto Gün'den ve Foto Nur'dan sonra Mardin'de açılan ilk fotoğrafçı dükkânlarından Foto Stil'e ilk müşterilerinden biri olarak gidip, yeni diktirdiğim açık mavi zemin üstüne beyaz puantiyeli gömleğimle fotoğraf çektirmiştim. Kendime dert ettiğim fotoğrafta burnumun biraz şiş ve sivilceli çıkmış olmasını er-

genliğime bağlamışlardı; merak etmemeliymişim, büyüyünce geçermiş. Sayıları artmaya başlayan fotoğrafçı dükkânları nedeniyle, bazı delikanlıların çektirdiği yakışıklı fotoğraflarının vitrine konması gençler arasında gurur vesilesi olmaya başlamıştı. "Ya aslında pek hoş çıkmamışım, ama ille vitrine koyalım, dediler, ben de hatırları kalmasın diye ses çıkarmadım," gibi sözler o yılların arkadaş muhabbetlerinden aklımda kalmıştır. Vitrinlere tek başına bir genç kızın ya da kadının fotoğrafının konması o zamanlar pek yakışık almaz, onlar ancak aile ve düğün fotoğrafları içinde yer alırlardı. Caddede kızların sağa sola bakmadan ciddi bir suratla yürümesi, hatta sınıf arkadaşı oldukları erkeklerle bile yolda karşılaştıklarında selamlaşmamaları, görmezden gelmeleri terbiye sayılırdı. İlkokul birinci sınıftan beri arkadaşım olan Oya Noyan, Seyhan Gözü gibi bazı kızlar buna aldırmaz içtenlikle selamlaşırlardı. Yıl sonu müsamerelerinin birinde lise son sınıftan bir kızın, Refik Erduran'ın *Karayar Köprüsü* piyesinde sahneye, sırtında gecelikle çıkması –yakası kapalı, etek boyu uzun da olsa– şehrin gençlerini ikiye bölmüş, tartışma konusu olmuştu.

Daha ilkokul yıllarımda uyumak için uzandığım yatağımda, insanlar arasında giderek mitolojik bir beklentiye dönüşen 2000 yılının olası mucizelerini, teknolojik gelişmeleri, uzay yolculuklarını hayal eder ve 2000 yılı geldiğinde ne kadar yaşlı biri olacağımı hayal ederek hüzünlenirdim. Kırk beş yaş bana dünyanın sonuymuş gibi gelirdi. On sekiz yaşında olacağım gün bile benim için uzak ve ürkütücü bir tarihti. O yaşlarda bir çocuk için ciddi sayılabilecek ölçüde yaşlanma korkum vardı, yaşlanma fikri bile beni ürpertmeye yetiyordu, sanki yirmi yaşıma geldiğimde bile her şey için çok geç olacaktı; ölümden çok yaşlanmaktan korktuğumu iyi hatırlıyorum. Bu duygumun nedenini, nasılını bugün bile tanımlayacak kadar bilmesem de diğer korkularım gibi bu da hayatın akışına, tabiatın kanunlarına teslim olduğum bir noktada geçip gitti... Dünya, kainat, uzay, bilim konularının kafamı yeni yeni kurcalamaya başladığı ilkokul sıralarında, büyüdüğümde çok çeşitli ma-

kineleri icat eden bir fizikçi olmayı hayal eder, beyaz kâğıtlar üstü ne kırmızı ve mavi renkte tükenmez kalemlere çizdiğim geleceğin makine modellerini babama gösterir, kendimce onun görüşlerini almaya çalışırdım, sonu gelmez icatlarım ve projelerimle adamı sahiden bunalttığım günler olurdu. Gene o sıralar kafamı en meşgul eden konulardan biri, büyüdüğümde petrol yerine ne kullanılabileceğiydi. Hangi maddeler suyla karıştırıldığında elde edilecek olan yakıt petrolün yerini alabilirdi? Bir büyük gazete, ileride hangi mesleğin kendilerine en uygunu olacağını merak eden çocuklar için tam sayfa bir test yayımlamış, ben de o testi doldurup yollamıştım. Bir süre sonra açıklanan o testte bana en uygun mesleğin "eczacılık" olduğu çıktığında çok şaşırmıştım, daha önce hiç düşünmediğim bir şeydi bu; o günden sonra caddede eczanelerin önünden geçerken içimi şöyle bir tarttığımı, vitrindeki ilaç kutularına bakarak geleceğime ilişkin bir işaret bulmaya çalıştığımı hatırlarım.

Caddedeki dükkânlara Istanbul'dan yeni kumaşlar geldiğini duyan kadınların aralarında sözleşip kumaş bakmaya çıktığı günlerde, kadınların dükkân sahipleriyle yaptığı pazarlıklar, "Yenge hanım Allah seni inandırsın kurtarmıyor, ama inan sırf sizin gül hatırınız için bu sefer senin dediğin olsun," cümlesiyle son bulurdu. Kulağımda o günlerden kalma, "O yaşta kadının giyeceği renk mi şu?", "Koskoca adam genç delikanlılar gibi giyinmeye utanmamış mı?" gibi ayıplama cümleleri, anonim yaşamı örgütleyen "büyük gözaltının" kaç yaşında olursa olsun evlenmiş, hatta daha otuz yaşına bile varmamış insanları için işleyen "kılık kıyafet kanununa" işaret ederdi.

Çocukluğumdan beri ciddi bir kumaş merakım vardır. Elimizde kumaş ucundan kesilmiş küçük bir parçayla ona uyacak düğme aramaya çıkıldığında, ona uygun düğme seçmek hoşuma giderdi. Suriye'den kaçak kumaşlar getirtip ev ev dolaşarak satan bohçacı kadınlar geldiğinde de evde bohçanın başına ilk oturan ben olurdum. En sevdiğim kumaş krepdöşin ve ipeklilerdi. Bir de parıldayan, ışıyan şeylere meraklı her çocuk gibi simli kumaşlar karşısın-

da büyülenirdim. Kumaşları iki parmağımın arasında yoklayarak, annemin sık kullandığı "ağır kumaş" sözünün ne anlama geldiğini anlamaya çalışırdım. Suriye şalı o yılların gözdesiydi. Yeniyetmeliğimdeyse kumaş desenleri çizmeye, belki bir gün desinatör olurum diye düşünmeye başladım. Bu sefer de gene bir sürü beyaz kâğıt, elde çeşit çeşit boya kalemleri... Elbette ben de büyüyünce Teksas, Tommiks, Tenten çizebilir miyim ya da ressam olabilir miyim diye bir sürü karalama yaptığım da oldu. Bu arada söylemiş olayım, resmim hâlâ fena sayılmaz.

Hep aynı insanlarla karşılaşarak hemen her gün en az iki boy gidip geldiğimiz caddede görülecek yeni şeyler olmazdı pek. Biri yeni bir araba almışsa durup arkasından bakılır, günlerce o konuşulur, şehre yeni tayin olan birinin güzelce kızı çarşıda görülmüşse herkes onu görmeye can atardı.

Caddede, sokak aralarında, dükkân önlerinde, sırtlarında hamal olduklarının işareti sayılan kahverengi ve koyu bej rengi çuha benzeri bir kumaştan yapılma baldırlara kadar uzayan özel giysileri, başlarında kasketleri, bellerinde yük taşımada işlerini kolaylaştıracak kalın halat ve çengellerle dolaşan hamallar gün boyu eşyalarını taşıtmak isteyen birilerine bakınırlardı ortalıkta. Hamalların yüklenebildikleri ağırlığın miktarına ilişkin zamanla şehir efsanesine dönüşmüş hikâyeler anlatılır; böylelikle onların hamal olmaları adeta fizik güçlerinin gereği yaptıkları sportif bir etkinlikmiş gibi anılırdı. Anadolu'nun hemen her şehrinde insanların alay edip eğlendiği, zaman zaman yardım ederek vicdanını hafifllettiği delileri, meczupları, mecnunları vardır. Çocukluğumda hakkında çeşitli hikâyeler anlatılan, Herkül gibi en ağır kayaları bile bir çırpıda yüklenen bir güce sahip olduğu kadar, hikmetli sözleriyle de anılan Deli Cevdo dedikleri bir hamal varmış. En bilinen sözü de bugün kolaylıkla, "Platoncu" diye nitelendirebileceğimiz, "Dünya, Allah'ın sinemasıdır," deyişi idi.

Şehrin sokaklarında dolaşan "dellallar" o zamanın deyişiyle "ilanat yapar", o gün vefat eden eşraftan birinin ölümünü kederli

bir sesle ahaliye duyurur; eşeğinin sırtına yüklediği zerzevatı satan köylüler evler arasındaki dar yokuşları bir inip bir çıkarlardı. Çoğu basamaklı o dar yokuşlarda en iyi taşıma aracı merkepler, eşeklerdi. Sonraki yıllarda bu uygulama ne kadar sürdü bilmiyorum, ama benim ilkokul yıllarımda belediye çalışanları kapılardan, köşelerden toplanan çöpleri hâlâ bu eşeklere taşıtırlardı.

Dönemin uyanık geçinen bazı organizatörleri Ayla Pekkan, Fatma Kirik, Türkan Sonay gibi çakma adlı artist ve şarkıcılarla Anadolu'ya turneler düzenler, cızırdayıp duran bir hoparlörden bu "zengin programı gurur ve iftiharla sunan" bir araba belli aralarla birkaç gün üst üste şehrin içinde dolaştırılırdı.

Bazı arkadaşlarım yazları ya babalarının dükkânlarında onlara yardımcı olur, ya bir zanaat öğrenmek için çarşıların birinde çırak dururlardı. O zamanlar öyle denirdi: "çırak durmak." Naim, Mardin'de "Corç Demokrat" diye anılan babasının gömlekçi dükkânında, Umman babasının Diyarbakır Garajı'nın yanındaki tuhafiyeci dükkânında, Veysi yakın bir akrabasının eczanesinde, Beşir aşağı çarşıdaki bir zerzevatçıda,. Erhan babasının kunduracı dükkânında, Turan bir matbaada çalışır, Nevzat arada bir babasının "Massey Fergusson" bayiinde dururdu. Büyüyen yaşımıza göre oyun oynamaktan caddede şöyle bir turlamaya, tatlıcıda baklava, pastanede limonata pasta yemekten sinemaya gitmeye varana kadar birlikte yapacağımız şeyler için arkadaşlarımızın çalıştığı dükkânların kapanma saatini beklerdik. Bazen çalıştıkları yere uğrar, ama meşgul etmemek, kalabalık yapmamak için fazla durmazdık, özellikle birkaç erkeğin bir arada bulunduğu dükkânlara kızların, kadınların girmeye çekinecekleri konusunda uyarılırdık. Ben en fazla babamın yazıhanesine gider, daktilonun başına oturur, kendimi oyalardım.

Gene biz bize kaldığımız yaz tatilleri sonrasında, cadde üstündeki çay bahçelerinden birine oturup, Istanbul, İzmir gibi büyük şehirlere gidip gelenlerin anlattıklarını dinlemek herkes için ayrı bir keyif, ayrı bir heyecandı. Ben bir yaz tatili dönüşünde, kendi kullandığım bir deniz motoruyla nasıl hız yaptığım yalanını bal-

landıra ballandıra anlatmıştım, kimi inanmış, kimi inanmamıştı, ama ne önemi var, hayal etmesi bile güzeldi.

Evimizin altındaki gazete bayiinin sahibi olan Cemal Işmay, aynı zamanda Anadolu Ajansı'nın ve bazı gazetelerin muhabirliğini yapar, kendisi de *Ülkü* adlı bir mahalli gazete çıkarırdı. Dükkânın önündeki küçük pencereye eğilip gazete istediğinizde, o pencerede çocukları Ülkü, Orhan ya da Sumru'nun başları görülürdü. Bizim eve her gün en az beş altı gazete alınır, ama en çok *Cumhuriyet* gazetesine itibar edilirdi. Cemal Işınay, o sıralar dükkânına gidip gelen benim gibi bazı hevesli çocukların koltuklarının altına birer deste gazete tutuşturup satmaları için sokağa salmıştı. On bir yaşında falan olmalıyım, ben de hemen bir deste gazete kapıp filmlerde gazete satan çocuklardan gördüğüm gibi, "Yazıyor! Yazıyor!" diye feryat figan evden fazla uzaklaşmadan postanenin, çay bahçesinin oralarda gazete satmaya kalktım. O yıllarda *Milliyet* gazetesinin Mardin muhabiri olup, aynı zamanda *Son Haber* adlı mahalli bir gazete çıkaran yakın akrabamız Bedii Mungan beni görünce önce gülümseyerek yanağımı okşayıp geçmiş, birkaç saat sonra aynı yolu geri dönerken beni gördüğündeyse, bunun artık sevimli bir oyun olmaktan çıktığını düşünmüş olmalı ki, "Ayıp değil mi sana, Hac'Kermoların çocuğu sokaklarda gazete satıyor, dedirteceksin elâleme!" diye hem bana çıkışmış, hem babama şikâyet etmişti. Güler yüzlü, sevimli, sıcak bir adamdı Bedii ağabey, boğazına düşkün, hayli iştahlı biriydi ve annem kaç tabak sonra, hâlâ "Biraz daha alır mısın Bedii?" dediğinde, üzgün bir yüzle "Ne yazık ki doydum!" derdi. Onun bu, "Ne yazık ki doydum"ları sonradan aile içinde dilimize pelesenk olmuştu. Bedii ağabeyin çıkardığı *Son Haber* gazetesi hükümet meydanında, vilayet binasının hemen karşı köşesindeydi. Sonraları onun gazetesine yazılar yazmaya ve orada adı "Hoyrat Rüzgârlar" olan ilk romanımı tefrika ettirmeye başladığımda on dört yaşındaydım. Mürekkep kokusu içindeki mürettiphanede kurşun harflerle dizilen gazeteye kendimce yardım etmeye çalışır, gazetenin basılmasını seyretmeye doyamaz, ileride başarıdan başarıya koşacağım

gelecek hayalleri kurardım. Hatta belki de ileride ünlü bir gazeteci bile olurdum. 1999 yılında yayımlanan *Üç Aynalı Kırk Oda* kitabım için çıktığım imza turnesinde, yolum Adana'ya düştüğünde, yıllardır oraya yerleşmiş olan Bedii ağabey ailesiyle birlikte yanıma gelip beni sevindirmişti.

"Sok-ıl-İkbir" de denilen Aşağı Çarşı'ya inen merdivenin tam başında çoğu Suriye'den getirtilmiş mallar satan, yeni evleneceklere çeyiz düzen ailelerin mutlaka uğradığı bir ıvır zıvır dükkânı vardı. Her anneler gününde hediye seçmek için önce oraya bakardım. Üstünde Flaman ressamların resimleri olan teneke kutulara bayılırdım, bunlardan bir anneler gününde ona armağan olarak aldığım dikiş kutusu hâlâ yatak odamda durur. Bugün Flaman ressamlara ve "kuzey ışığına" olan özel ilgim, sevgim, merakım sanırım çocukluk yıllarımın o teneke kutularıyla tanışmamla başlar. Bir de o yıllarda çocukların gözdesi olan kurmalı teneke oyuncaklar tabii... Kurgusu boşalana dek yemleniyormuş gibi başı aşağı yukarı inip çıkan tavuklar, dönmedolaplar, atlıkarıncalar, trampet çalan izciler, zil çalan palyaçolar, bisikletler, arabalar, uçaklar... Evlerin salonundaki büfelere, camlı dolapların raflarına sıra sıra dizilen Çin malı porselenler, çay takımları, kırılmasın diye gündeliğe çıkarılmayıp özel günlere ve kıymetli misafirlere saklanan kristal bardaklar, likör kadehleri, birbirinden değişik biblolar, 50'li yıllar otomobillerini model alan oyuncak arabalar gibi pek çok şey satılırdı o dükkânda. Üstünde, hafifçe sağa sola hareket ettirdiğinizde size göz kırpan Japon geyşaların olduğu kartpostalları ilk orada görmüştük. Üstlerinde Bavyera köylülerinin giysileri bulunan bir erkek ile bir kadının ortasında duran termometreler, gösterişli barometreler, yaldızlı pusulalar, birbirinden güzel Çin ve Japon işi yelpazeler, çeşitli renk ve modelde gece lambaları, sonra saatler: örneğin, cam bir fanus içindeki balerinin her saat başı bir müzik eşliğinde kendi etrafında dönerek dans ettiği, kadranında her dakika başı eğilip yemlenen tavuklar, gene geçen dakikaları gözlerini sağa sola oynatarak bildiren baykuşlar gibi birbirinden farklı figürlerin ya da resimlerin yer aldığı kurmalı masa saatleri,

sevimli bir kuşun kafesinden çıkıp öttüğü guguklu duvar saatleri... bir çocuk için rüya ve hayal âlemi yaratacak bunlara benzer onca ıvır zıvırın ortasında sersemlerdim... Daha küçük yaşlarımda oyuncakların, bibloların bizden gizli bir hayat yaşayıp yaşamadıkları üzerine düşünür, örneğin saat başı dışarı çıkarak bize marifetlerini gösterip yeniden kapalı odalarına dönen figürlerin içeride ne yaptıklarını merak eder, buna ilişkin hayaller kurardım. Sırtında dünya küresini taşıyan, Herkül vücutlu o yarı çıplak erkek biblolarının ya da üstüne başı taçlı kral ve kraliçelerin uzanıp serildiği tahtları taşıyan siyahi kölelerin yorulup yorulmadığına kaygılanırdım. Fantastik öykülere açık hayal gücüm cansız nesnelerin doğası hakkında bildiklerine karşın, gene de bunları düşünmeden edemezdi. Evimizin büyük salonundaki vitrinde bir gün bile kullanıldıklarını görmediğim Çin malı bir çay takımımız dururdu. Demlik ve çaydanlığın ağızları birer ejderha başı, tutacak sapları ejderha gövdesiydi. Bazen gizlice onları vitrinden alıp, içine su koyarak suyun ejderhanın ağzından dökülüşünü seyrederdim. Hemen her evin sırça köşkü sayılan cam vitrinlerin raflarına dizilmiş porselenler, kristaller, biblolar, gündelik yaşamımızın içine hiç karışmadan, cansız bir hayat süren uzak birer masal ögesi gibi dururlardı yanı başımızda. O ıvır zıvır dükkânının önüne geldiğimde bazen, içimi şenlendirecek yeni bir şeyler gelmiş mi, diye durup vitrine bakar, sonra içeri şöyle bir göz atardım.

O dükkânın hemen yanındaki merdivenin basamaklarını inip nedense yerlerini hep ıslak hatırladığım çarşıya karıştığınızda tam bir pazar curcunasının içine düşerdiniz. Ağzı açılmış sıra sıra tenekelerde duran çeşit çeşit peynirlerin, meyve, sebze tezgâhlarının arasından ilerleyerek ara çarşılara bağlanan diğer yollara sapar, eşek semeri dikenlerin, kararmış bakırları kalaylayanların, bakır sahanları dövenlerin, hareketli bir günün, sesler, kokular, renklerden oluşan bir cümbüşün içinden geçerdiniz.

Ben beş yaşıma kadar, "yüksek ev" dedikleri Hâkilerin evinde oturduk. Çocukluğumda Mardin'e getirtmesi pahalıya mal oluyor, alıcısı pek çıkmıyor diye çarşıya muz gibi bazı meyveler sıklıkla

gelmezdi. Sırf ben çok seviyorum diye Mersin'den muz getirtirdi babam. Akşamları eve kucağında muzla geldiğinde havalara zıplardım. Bana kendi eliyle muz yedirmesi aramızda bir oyuna dönüşmüştü, soyduğu muzu "Ham yap bakalım," diyerek maymun besler gibi ağzıma uzatıp uzatıp geri çekerek şaşırtmaca verir, ben kaptığımda "maymun muzu ham yaptı" olurdum. Oyunun bir de kuralı vardı, babamın elini tutmayacak, muzu sadece ağzımla kapacaktım. Bazen unutup bileğini yakalamaya çalıştığımda, "El tutmak yok, el tutmak yok!" diye uyarırdı.

Çocukluğumun Mardin'inde, bizim için büyülü çekimi olan iki şehirden biri Istanbul, diğeri "Doğu'nun Paris'i" dedikleri Beyrut'tu. O yıllarda Mardin'den Beyrut'a kaçan, göçen, tamamen göçmese bile gelip giden çok sayıda kişinin arasında bazı akrabalarımız olduğunu da duyardım. Türkiye'nin diğer bölgelerindeki işsizler, yoksullar için Almanya nasıl bir geçim ve umut kapısı olduysa, o yılların Mardin'inde de çalışmak için Beyrut'a gitmek, çoğu kez de kaçmak "hayatlarını kurtarmak" anlamına geliyordu. Çarşılar herkesi geçindiremiyordu.

O yıllarda "Mahzun Prenses" olarak da anılan Prenses Süreyya, çocukluğumun başlıca güzellik imgelerindendir. Gülümserken bile güzel yeşil gözleri sahiden mahzun bakardı. O yılların gazeteleri ve *Hayat* gibi mecmualarında fotoğrafları sıklıkla yayımlanır, basında ona ilişkin çok sayıda haber yer alırdı. Sadece kıraathane, lostra, berber dükkânlarının duvarlarında değil, pek çok evin duvarında da onu tek başına ya da kocası İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte görüntüleyen, mecmua ortalarından alınıp çerçeveletilmiş büyük boy fotoğrafları asılı dururdu. Süreyya'nın kısır olup, çocuk doğuramaması, Rıza Şah Pehlevi'ye tahtını sürdürecek bir veliaht verememiş olması, ileride de bu yüzden boşanmak zorunda kalması, bu durumun ne anlama geldiğini çok iyi bilen bölge kadınları için başlı başına bir dramdı. Çocuksuz ya da kocasının kucağına bir erkek çocuğu verememenin ezikliğini duyan, kendinden ya da çevresinden bu hikâyenin yakıcılığını bilen tüm kadın-

lar için Süreyya bir sembol figür; bir prenses, bir kraliçe bile olsa çocuksuz bir kadının nasıl yok sayıldığının canlı bir örneğiydi. O yıllarda pek çok kadın, kızının adını Süreyya koyacak kadar bahtsız kaderine sahip çıkmıştı onun. Evliliği boyunca basında kendisinden "mahzun prenses" diye söz edilen Süreyya, boşandıktan sonra, "Sabık Kraliçe" olarak anılmaya başlamış; duvarlara bu kez de onun yerini alan Farah Diba'nın yalnız ya da İran Şahı ile birlikte görüntülendiği fotoğraflar asılmıştı. Farah Diba'nın giderek popüler olmasıyla da, kadınlar saçlarını bu kez de "Diba topuzu" yapmaya başlayacaklardı.

Gene aynı cadde üzerinde, daha önce de andığım eski bir kervansaray olan ve öteden beri "Sürur Han" diye de bilinen Vakıflar Oteli'ne varmadan, yüksek tavanlı, bol camekânlı Bialo'nun kahvesinin karşısında, aynı zamanda kundura tamiri de yapan, dönemi için kendi ölçülerinde şık sayılabilecek bir lostra salonu vardı. Babam boyasız ayakkabıyla dolaşılmasından hiç hoşlanmazdı. Orada ayakkabımı boyatırken ya da sıra beklerken duvarlarda belli bir düzen içinde asılı duran çerçeveletilmiş resimlere, fotoğraflara, camaltı levhalara, Arapça hatlara, Kâbe tasvirlerine dalardım. Elbette o zamanlar hafif düşük gözkapaklarının altından her zaman hüzünlü gözlerle bakan Süreyya'sız bir kahve, bir berber, bir lostra salonu duvarı düşünülemezdi. Bütün o duvarlar için gerisini *Kum Saati* kitabımda yer alan "Uyanmış Prenses Rüyaları" adlı şiirden bir alıntıyla sürdüreyim:

tarihin kutupyıldızına bakarak
atlasında yol alan o kara kadırgalar
kadırgalar ki resmedildikleri denizlerde
çoktandır batıklar

batıktır omuzları yorgun düşmüş Mareşaller,
Istanbul'un Fethi, Fatih'in yakasındaki Gül, Dünya Güzeli Züleyha,
Nuh'un Gemisi, Preveze Zaferi,
Bir köprünün, bir kulübenin, bir değirmenin
uzaktan görünüşü,

Ay-yıldızlı Millî Takımlar, radyonun Cumhuriyet San'atkârları,
bacaklarıyla çoğalan Asya Şahmeranları,
Dünyaya kuvvetiyle karşı koyan Pehlivanlar,
ve "Hayat"ın orta sayfasından solgun manzaralar

İlkokul, ortaokul yıllarımda şehirlerarası yolculuk yapmak o kadar kolay değildi, sefer sayıları az, yollar meşakkatliydi. Şehrin içinde civardaki köylere, kazalara, şehirlere yolcu taşıyan araçların durduğu birkaç yer vardı. Dumlupınar İlkokulu'nun altına düşen o zamanki valilik binasının bulunduğu hükümet meydanından kalkan burunlu otobüsler hatırlıyorum. Sonraki yıllarda caddenin öteki ucunda stadyuma varmadan, Arapça Bab'ül Meşkiyye denilen Mişkin Kapı'dan cezaevine kalkan dolmuş muavinleri "Cezzeevi... cezzeevi..." diye bağırarak yolcu toplamaya bakarlardı. Her biri mahpus yakını olan cezaevi dolmuşu yolcularının ortak bir kederi paylaşan yüzleri birbirine benzerdi.

Anacadde üstünde şimdi Erdoba Evleri olan, sınıf arkadaşım Cavit Şatanaların evinin karşısında, o yılların renkli bir siması olan Yunus Gesso'nun garajı, hemen bitişiğinde de Tüfekçioğlu Otobüsleri'nin garajı ve yazıhanesi vardı. Bu iki garajın yanındaki yüksek merdivenden önündeki az güneş alan, gölgeli boş arsada her fırsatta "maç çektiğimiz" Çetin'lerin evine çıkılırdı. "Mardin Türkçesinde" maç yapmaya, "maç çekmek" denirdi. Çocukken futbol oynarken, bir yandan da büyüdüğümüzde nasıl oynayacağımızın hayalini kurarız. Bizi büyüten şeylerden biri de, günün birinde gerçekleşeceğini umduğumuz yetişkinliğimizin kendi gözümüzdeki imgesidir. Çocukken oynadığımız oyunların aklımızda bunca yer etmiş olması, o yıllarda tazeliğini koruyan içimizin barındırdığı bu gelecek duygusuyla ilgilidir biraz da; yıllar sonra vardığımız yerden dönüp geriye baktığımızda geçen zamanın içimizde yavaş yavaş çürüttüğü o gelecek duygusuyla...

Sinemalar gösterdikleri filmleri tahta gezdirerek şehir ahalisine bildirir, filmlerin afişlerinin asıldığı tahtayı sırtlamış kişiler caddede, bazı sokak aralarında dolaştırılırdı. "Tahta gezdirmek"

denirdi. Zamanla bu âdetten vazgeçilerek tahtalar caddenin belli yerlerindeki duvarlara sabitlendi. Yukarıda sözünü ettiğim garajların yanındaki o merdivenin başlangıcında, hemen bitişikteki duvarda azıcık yükseğe asılmış olan tahta panolara film afişleri çakılırdı. Her hafta filmler değiştikçe, duvara dayadığı yüksekçe merdivene çıkan biri, afişleri tahta panoya çivilerle çaktıktan sonra elindeki ipi çivilerin etrafında birkaç kez dolaştırarak rüzgâra karşı sağlamlaştırırdı. O sırada caddeden geçiyorsam mutlaka durur onları seyrederdim. Bu tahta panolardan biri caddenin Diyarbakır Kapı'ya doğru olan öteki ucunda daha sonra adı değiştirilmiş Çeremyanların Konağı'nın caddeye bakan duvarında asılıydı. Gene aynı yerde, yolun meydana inerken dirsek yapan köşesindeki elektrik direğinde de bir diğer sinemanın tahtalarından biri asılı durur, böylelikle ahaliyi sık sık değişen filmlerden haberdar ederdi.

Sonraki yıllarda şehrin stadyumuna varmadan şehirlerarası otobüslerin kalktığı henüz otogar denemeyecek bir alan açıldı. O yılların en bilinen, en kurumlaşmış otobüs şirketi Tüfekçioğlu Otobüsleri idi. 72 yılında üniversite sınavlarına katılmak üzere yanımda arkadaşım Çetin Tüfekçioğlu ile Istanbul'a oradan kalkan bir otobüsle gitmiş, Erdem dayımların Sultanahmet'teki evlerine inmiştim. Erdem dayım, annemin baba bir ana ayrı, Seher hatundan olma kardeşiydi. Mustafa ve Enver dayımlar gibi o da bankada çalışıyordu.

Mardin'deki anacaddeyle ilgili anılarımın beni en yaralayan görüntülerinden biri şudur: Bazı günler caddede, birbirine yaslanırcasına kol kola girmiş, ufak tefek, yaşı ilerlemiş iki kadın görürdüm. Sokağa çıkarken temiz pak giyinmeye, kendilerince süslenmeye, ölçülü davranmaya özen göstermişlerdir, ama gözlerinin boyası, dudaklarından taşmış ruj lekeleri o harap görünüşlerine daha acıklı bir hava verirdi. Caddeyi bir iki boy turladıktan sonra ellerinde leblebi, çekirdek, şeker külâhlarıyla çay bahçesinin ovaya bakan tarafında, kimselere ilişmemek istercesine gözlerden uzak bir masaya oturur, sessizlik içinde ufka bakar, bazen kendi aralarında mırıl mırıl konuşurlardı. Belli ki bakacak bir ufukları,

gidecek bir yerleri kalmamıştı artık; Mardin son durakları yıdı. Onlar caddede yürürken insanlar onları görmezden gelir, bazıları yanlarından cüzamlı geçiyormuş gibi irkilir, bazen de arkalarından gülerlerdi. Mardinli bazı delikanlıların kendi aralarında konuşurken, "Buraya da hep çürük çarık, hoşafı çıkmış karıları gönderiyorlar," deyip burun kıvırdığı şehrin genelevinde çalışan, tek tatil günlerinde şehri dolaşmaya çıkmış yaşı ilerlemiş kadınlardı bunlar. Onların bu sessiz aşağılanmaları, dışlanmaları, şehirdeki yalnızlıkları canımı acıtır, vicdanımı sızlatırdı.

Gene caddede yanından geçen kimsenin kendisine selam vermediği, görmezden geldiği ya da başını çevirdiği bir Kız Remzi vardı. Yaşlı annesiyle yaşayan yoksul bir ailenin çocuğu olduğu söyleniyordu. Düğün derneklerde köçeklik yapıyor, bazı özel gecelerde dans ederek şarkı söylüyordu. Bir kez ben de Halkevi'nde seyretmiştim kendisini, onun böyle "nezih bir çay partisine" çağrılmasını yadırgayanlar olmuştu, önce sahneye, perdenin önüne çıkıp kendi kendini, "Ve şimdi karşınızda Mardin'in gülü İlahi Remzi!" diye anons etmiş, ardından yeniden arkasına geçtiği perdenin açılmasıyla birlikte gösterisine başlamıştı. Foto Avni'nin vitrininde başında bandanayla çektirdiği elle renklendirilmiş bir fotoğrafı duran İlahi Remzi için, "Allahtan, ondan utanacak bir ailesi yok," derlerdi. İnsanların caddede gördüğünde bir lanetli gibi davrandığı, ama kimilerinin kuytuda köşede gecelerini renklendirdiği söylenen Remzi'yi gördükçe ona acır, dünyaya kızardım.

Çocuklukta ayrıcalıklı sınıftan olmanın gururuyla, merhametli bir çocuk olarak bunun suçluluğunu duymak arasında içinizde gelip giden mekik, ileride sizi daha adil bir dünyanın özlemini çektiğiniz bir geleceğe hazırlar. Yaşamım boyunca tüm dışlananlara, horlananlara, ezilenlere, azınlıklara, kimsesizlere, yoksullara, mağdurlara, mazlumlara, taşlanan köpeklere, tekmelenen kedilere, zorla kaçırılan kızlara, kan davasına kurban edilen gençlere yakınlık ve merhamet duydum. Vicdanı yalnızca kendinden olanlara sızlayanlara, merhameti yalnızca kendisine benzeyenlere duyanların insanlığına hep kuşkuyla baktım. İlk kitabımda Ezidileri

konu etmemden başlayarak, sonraki kitaplarımda "temsili bir sorunsal figürü" olarak yer vermeye çalıştığım Süryani, Ermeni, Yahudi, Rum, Kürt, Alevi ve eşcinsel figürlerin varlığı, toplumsal yaşamın gündeliğinde adı konmuş ya da konmamış ötekileştirmelere karşı duyduğum ahlaki ve siyasi tepkinin, çocuk yaşta yara almış adalet duygumun bana kazandırdığı bir dikkatin sonucu olsa gerek. Sonraki yıllarda yaşadığım bazı olaylar, çeşitli hayat tanıklıklarım, eşitliği, adaleti, hakkaniyeti, solculuğu yalnızca okudukları kitaplardan kuru kuru öğrenenlerin girdikleri ilk hayat sınavında uğradığı başarısızlıklar, bana bir kez daha, adalet duygusu olmayanların sınıf bilgisinin de, adil, hakkaniyetli bir gelecek tasavvurlarının da olamayacağını öğretti. Hatta yoksulluğu tanımış, yaşamış olmak bile tek başına sınıf bilgisi edinmeye yetmiyordu. Sonraki yıllarda biçimlenecek olan dünya görüşümü, seçimlerimi, kararlarımı öncelikle kökü çocukluk yıllarıma kadar inen adalet ve hakkaniyet duyguma, pahası ne olursa olsun hakikat arayışıma bağlarım. Okuduğum kitaplar bana bilgi sağladı, bilinç kazandırdı, ama duyarlılığımı, vicdani değerlerimi çocukluğumdan taşıdım.

En fazla on dört on beş yaşında olmalıyım. Dönemin filmlerinde, Ediz Hun, Kuzey Vargın gibi jönlerde görüp, özenip aldığım menekşe rengi bir fuları boynuma takıp Mardin gibi bir yerde caddeye çıkmak konusunda günlerce kendimle mücadele ettikten sonra cesaretimi toplayıp bir akşamüstü üstümde koyu siklamen rengi bir gömlek ve menekşe rengi bir fularla caddeye çıktığımda, gerçekten de herkes dönüp bana tuhaf bakmış, yolda karşılaştıklarım arasında bir tek ilkokul arkadaşım Şahşit Adnan, boynumdaki şeye anlam veremeyerek "Vayy kravat takmışsın ha!" diye şaşkınlığını dillendirmişti.

O gün caddede kendi içimde bir sınav verircesine, ayrıksılığın kaderini gelecekte de yüklenmeye hazır biri gibi yürürken, kaç yıl önce burada tek başına bir kadın olarak, bazen kendi kendine konuşarak amaçsızca dolaşırken, etraftakilerin şaşkın, yadırgayıcı

bakışlarının üstünde toplandığı –henüz annem olduğunu bilmediğim– Muazzez'i neden düşünmüş olduğumun yanıtınıysa çok sonra verecektim kendime.

2014 - 2015

Anne tarafı

Aile jargonunda öyle denir: Anne tarafı.

Paranın Cinleri'nde annem Muazzez'in ailesiyle ilgili pek az bilgi vardır. Kararlaştırılmış bir tutum değildi bu. Gerçekte de böyleydi; baba tarafımla ilgili çok fazla hikâye dinlemiş ve biliyorken, anne tarafım hakkında nerdeyse hiçbir şey bilmiyordum. Çocukluğumun, ergenliğimin hafızası baba tarafımın hikâyeleriyle doludur. Büyüklerimizin bize anlattıkları, bizden önceki kuşaklarla ilgili adeta biz de içinde yaşamışız gibi bir anı dağarcığı kazandırır bize. Yıllar sonra teyzemin ağzından koparmaya çalıştığım bölük pörçük bilgilerse yılların derin boşluğunu doldurmaya yetmiyordu. Hele büyüklerin sonraki kuşaklara aile hakkında bilinmesi gerektiğine inandıkları kadarını anlattıkları düşünülürse...

Annem Muazzez, teyzem Muzaffer ve anneannem Nazmiye ile tanıştıktan sonra birdenbire hayatıma yeni akrabalar girdi. Daha önce hiç tanımadığım, haklarında hiçbir şey bilmediğim yepyeni insanlar, hayli eski bir tarih ve bambaşka hayat sayfaları...

Ailenin geçmişi hakkında bildiklerimin hemen hepsi teyzemden: "Efendi Baba" dedikleri anne tarafından dedeleri Halil, Balkan Harbi sırasında geliyor Türkiye'ye ve Istanbul'da kendileri gibi Balkan göçmeni "Sarajevo"lu (Saraybosna) Boşnak bir ailenin kızı olan Elmas'la evleniyor. Elmas'ın ailesi de o daha bir yaşındayken gelmiş Türkiye'ye. Halil'le Elmas'ın evliliğinden anneannem Nazmiye Hamidiye'de doğmuş.

Annemle teyzemin Manastır doğumlu babaları Hayrettin ise ilk evliliğini orada yapmış; karısı Türkiye'ye gelmeyi reddedince onu orada bırakmış. (Aslında her iki ailenin ruhu da hâlâ Balkanlar'da...) Anneannem onun ikinci eşi, aralarında çok yaş farkı varmış diye anlatırdı teyzem; yıllar sonra hesapladığımda bunun on

yaş olduğunu görüyorum. Hayrettin'in ailesinin Manastır'a zamanında Kastamonu'nun Daday ilçesinden –kim bilir hangi padişah zamanında– gönderildiği söyleniyor. Kastamonu'ya da Konya'dan geldikleri söylenen bu ailenin kökenleri Kayı Türklerine dayandığı için, soyadı kanunu çıktıktan sonra "Konyar" soyadını alıyorlar. Dedem Hayrettin Konyar ile dönemin İzmir emniyet amirlerinden, "kırmızı şeritli altın madalya" sahibi Mehmet Ali Konyar kardeş çocuklarıymış. 1926'da İzmir'de Atatürk'e yapılması planlanan bir suikastın önlenmesinde ve sanıkların silahla-

rıyla birlikte yakalanmasındaki üstün gayretlerinden dolayı takdirname ve "nakdi mükâfat" ile onurlandırılarak emniyet tarihinde yerini alan bu amca çocuğunun yol göstermesi ve delaletiyle geç yaşta polisliğe giriyor dedem. Annemin, babasının emeklilik maaşını alabilmek için yıllar sonra Emekli Sandığı'na yazdığı dilekçeyi ve dilekçenin müsveddesini buluyorum teyzemden kalan terekenin içinde. Geç yaşta polisliğe başlamasıyla 1938 yılında "yaş haddinden" emekli olması arasındaki hizmet süresinin kısalığı yasal bir sorun yarattığından annem o maaşı hiç alamamış.

Anneannem Nazmiye ile dedem Hayrettin'in evliliğinden teyzem ve annem doğuyor, bir de erken yaşta ölmüş bir erkek çocuk söz konusu. Anneannemin, babasının anısına Halil adını verdiği, daha kundaktayken ölen bu talihsiz oğlunu hiç unutamadığı söyleniyor. Erkek çocuğun kutsandığı geleneksel aile yapısı içinde benim doğumum anneannem için ayrı bir sevinç kaynağı olmuş; bu nedenle benim Mardin'e, babamın yanına gönderilmemi hiç istememiş, bu konuda, "Ben işte çalışıyorum, annesi hasta, sen yaşlanıyorsun, nasıl bakarız başında babası olmayan bir çocuğa," diyen teyzeme hayli ayak diremiş, "İlkokulu bitirene kadar bakar, sonra yatılı okula veririz," diye ısrar etmiş. Bana ilişkin kurduğu hayallerde, ilkokulu bitirdikten sonra beni askeri okula yatılı vermek varmış. Hep asker üniforması içinde sırım gibi hayal etmiş beni: Üstümde asker üniformasıyla bayramlarda elini öpmeye geliyorum, birlikte akrabaları geziyoruz, öyle işte... Mardin'e gönderilmeseydim, Istanbul'da onların yanında kalıp büyüseydim, nasıl bir kaderim olurdu, nasıl bir Murathan olurdum, bilemiyorum. Kimse bilemez. Daha önce söylediğim gibi, hepimizin hayatı geride bıraktığımız belirsiz olasılıkların boşluğunu taşır.

Annem Istanbul Kız Lisesi'ne, teyzemse Erenköy Lisesi'ne başlıyor. (Neşvet Hun annemin lisede öğretmeniymiş, onun benim çocukken hayranı, hatta tutkunu olduğum Ediz Hun'un annesi olduğunu biliyorum. Çocukluğumun *Ses* mecmuasından edindiğim bu bilgi, yıllar sonra hayatıma bir tür tesadüf sızısı uyandıran bir ger-

çeklik olarak karışıyor.) Ama teyzem liseyi bitiremiyor –ondan kalan evrak arasında Eyüp Ortaokulu diploması duruyor–, aileyi geçindirmek için işe girmek zorunda kalıyor, annemse o zamanlar lise bitirenler için ikinci bir sınav anlamına gelen "olgunluk imtihanlarını" da başarıyla vererek Hukuk Fakültesi'ne kaydını yaptırıyor. Olgunluk imtihanlarına hazırlanırken menenjitle başlayan, zamanla şizofreniye dönüştüğü söylenen hastalığı, fakültenin daha ilk yılında yakalıyor onu. İki kez Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne yatırılıp başta elektroşok olmak üzere dönemin vahşi tedavi yöntemlerine maruz kalıp hayli hırpalanıyor. Sonraki yıllarda anladığım kadarıyla, teyzem bu noktada hayatın haksızlığına uğradığını düşünüyordu, hem kendisi hem kız kardeşi için... Ailenin okuyanı hastane köşesine düşmüş, kendisi de yeterince eğitim görmeden çocuk sayılacak yaşta işe girip çalışmak zorunda kalmıştı.

Teyzemin çocukluğundan söz ettiği konuşmalardan kulağımda kalanlar yankılanarak zamanın geniş yelpazesinde öncesiz sonra-

sız bir boşluğa dağılıyor: "Sütlüce'de geçen çocukluk", "Çıksalm yokuşu", "Arkada bademlikler", "Sarı dükkânlar", "Karaağaç", "Kefaletli görevlerde çalıştığım sürece...", "Pay mahalli," diyor. "Pay mahalli" sözü, satılan dükkânlardan, mallardan konu açıldığında geçiyor. Bunların tam olarak ne anlama geldiğini bilmiyorum. Sütlüce'nin zenginlerinden olan, zamanında Kâğıthane'nin yarısını satın aldığı söylenen Efendi Baba'nın elinden tutarak her ay başı kendi deyişiyle "her birini Efendi Baba'nın diktiği" sıra sıra dizilmiş sarı dükkânları gezip kira topladıklarını bir ritüel gibi anlatıyor teyzem, dükkânlardan ona külahla verilen kelle şekerleri, leblebileri, içinde yemek taşıdıkları, kapağının üzerinde kuş ya da hilal olan kuşhane kapaklarını tarif ediyor. Elden kaçıp gitmiş bir servetin anısını işaret eder gibi, "Sarı dükkânlar" derken gözleri buğulanıyor. Özellikle alzheimer eşiğinde "ileri demans" olup yatağa bağlandığı dönemde insanı hayrete düşüren canlılıkta betimliyordu o yıllara ilişkin gündelik ayrıntıları... Beni, insanın içinde ölmeyen tek şeyin çocukluk olduğuna inandıran can yakıcı bir tanıklıktı bu... Teyzem artık her şeyi şimdiki zaman canlılığı içinde yaşıyor; örneğin annemin öldüğünü unutuyor, benim bıyık bırakacak yaşa geldiğime şaşırıyor, beni "evimde, yatağımda ölmek istiyorum," diye tembihlediği halde, onu arzusu hilafına hastaneye kaldırdığıma inanıyor, "evimde olsaydım pencereden vişne ağacı görünürdü," diye sitem ederken hâlâ yıllar önce oturdukları Kuzguncuk'taki evde yaşadıklarını sanıyordu. İçinden geçtiği tüm zamanlardan tek bir geniş zaman yapmıştı kendisine ve onun içinde tasasız bir çocuk mutluluğuyla gönlünce gezip dolaşıyordu.

Anneanneleri Elmas ölünce, "Efendi Baba" komşuları "Güzel Melek" lakaplı fettan bir kadınla evlenmiş. Güzel Melek aslında yandaki caminin imamının karısıymış, dul mu kalmış, boşanmış mı, hatırlamıyorum. Güzel Melek mal mülk adına ne var ne yoksa sattırıp yiyor. Efendi Baba'nın bir ara askere gittiğinden, damadıyla yani dedemle kavga edip küsüştüklerinden kederle söz ediyor.

Adı Kadime olan bir kadını anlatıyor bir de... Yakınlardan biri-

nin "büyükannesi" olduğu kalmış aklımda, ama hangi taraftan ve kimin büyükannesi, bilemiyorum; adı, dedemin Manastır'dan getirdiği eşyalardan konuşulurken geçtiğine bakılırsa oradan gelen bir yakınlarının olmalı. "Bahçesinde yumruk gibi erikler olurdu," diye anlatıyor teyzem. Kadime denilen bu büyükanne bir ölü yıkayıcıymış. Ölülere dokunabilen bir kadının tılsım gücü olduğuna inanıyorlar. "Bahçesi kimsenin bahçesine benzemezdi, sihirli gibiydi," diyerek uzaklara kilitlenmiş puslu gözlerle çocukluğunun Sütlüce, Rami, Eyüp rüyalarına dalıyor.

Dedemin ölümünden sonra yalnız başlarına kalıp birbirine tutunan üç kadın, anneannem, teyzem ve annemin hikâyesi başlıyor. Istanbul'un çeşitli semtlerine dağılmış giderek sıkıntıları artan bir hayat; sonunda benim 1972 yılında onları ilk kez gördüğüm Maltepe'deki evi yaptırana kadar birçok semt dolaşıp bir sürü ev değiştiriyorlar.

Eyüp, Sütlüce, Karaağaç, sonra Rami'de kışlanın karşısındaki evde oturmuşlar. Kuzguncuk'a geldiklerinde teyzem on sekizinde falan olmalıymış... Göztepe, istasyon yolunda oturmuşlar; köşklerin karşısında, "Faytonlar gelir, oradan denize girerlerdi," diyor. İmrenmelerle geçen bir çocukluk, yeniyetmelik... "Göztepe'den Kumkapı'ya taşındık," diyor. Pendik'te bir yıl oturmuşlar. Sirkeci'de Büyük Postahane'de, "Gelen Dairesi"nde çalışmaya başlıyor teyzem. "Hep Gelen'de çalıştım, Giden'de hiç çalışmadım," diye belirtme gereği duyuyor her seferinde. Piyerloti'de sahile yakın bir evden söz ediyor. Bir ara Kayışdağı'nda oturmuşlar. Sonra Kadırga'da Cinci Meydanı'nda başka bir evde. "Yurtlar falan hep oradaydı." Esenyurt'ta onun deyişiyle "dağ başında" oturmuşlar. Etrafta pek ev yokmuş o zamanlar. Kış akşamları erken bastıran karanlıkta elinde fenerle korkuyla ürpererek dönermiş işten. Gözümün önüne getirmeye çalışıyorum: Tek başına hayat mücadelesi vererek ev geçindiren genç, güzel bir kadın elinde fener, ömrünü katediyor.

Saydığı tüm bu yerler tam olarak neresi, hangi yıllar, hangisi

önce, hangisi sonra, bilemiyorum. Sonra Haydarpaşa Postahanesi'nde çalışmaya başlıyor. Bu sefer Kadıköy, Yeldeğirmeni'ne taşınıyorlar. İşte ben o sırada doğuyorum. Üsküdar Zeynep Kâmil Hastanesi'nde. "Sesin kuvvetli çıkmıyordu, zayıf zayıf ağlıyordun," diyor. "O kadar zayıf ve küçük doğmuştun ki, yüzün yoktu sanki." Bunu söylerken yüzünü acıyan bir ifadeyle buruşturuyor. Ürperiyorum. O bebek benim.

Annem Bakırköy'deki hastaneden çıkınca Maltepe'ye taşınıyorlar. 65-66 yılları olmalı. O evi "Çakmak'ın evi" diye anıyor teyzem. Ev sahipleri bir zamanlar Türkiye'yi dünyada temsil etmiş başpehlivan Mustafa Çakmak'mış. Yıllar sonra ne aradığımı, ne bulacağımı bilmeden internetten Çakmak pehlivan hakkındaki bilgilere bakıyorum.

1969'da emekli oluyor teyzem ve emekli parasıyla Maltepe'de aldığı arsaya kendi evini yaptırmaya başlıyor. Evin inşaatı sırasında işçilerle çekilmiş birkaç fotoğrafta gurur ve mutlulukla gülümsediği görülüyor. O yıllarda tek başına çalışıp ailesini geçindiren bir kadın olarak başardığı bir hayatın hak edilmiş gülümseyişi bu.

Ankara'da üniversiteye başladığım için 1973'ten itibaren yazları annemlerin yanına, Maltepe'ye gelip gidiyorum. Maltepe Süreyya Plajı'ndan denize girdiğim ve kumlara uzanıp "kara marsık" diye tabir edilecek kadar yandığım uzun bir yaz hatırlıyorum. Her gün Maltepe'den bindiğim minibüsten Süreyya Plajı'nın üzeri kabartma resimlerle dolu uzun duvarını gördüğümde iniyorum. Saçlarım omuzlarımda, sakalım uzun. Herkes Filistinli gerillalara benzediğimi söylüyor. İstanbul'a geliş gidişlerimde beni sırayla akrabalarıyla tanıştırmaya başlıyorlar. Pek fazla kimseleri yok zaten. Örneğin, babaları tarafından kimseyi tanımıyorum. Hâlâ da öyledir. Teyzem kendi deyişiyle "geçimsiz, huysuz, her şeyi insanın yüzüne yüzüne söyleyen biri" olduğu için ilişkileri hep sorunlu olmuş. Postanedeki müdürünün, "Ama sen de köre 'kör', topala 'topal' diyorsun Muzaffer hanım!" deyişini dobralığımn bir örneği diye gururla anlatıyor.

Kartal'da dayılarının karısı ve çocukları oturuyor. Dayılarının karısından hep "Alman yenge," diye söz ediliyor. Teyzem ondan pek hoşlanmıyor, her seferinde "Alman ama, dayımla evlenirken Müslümanlığı kabul etti," diye belirtme gereği duyuyor. Yetmezmiş gibi bir de yakın akrabaları Filibeli Miralay Hakkı Bey de bu Alman yengenin teyzesiyle evlenmiş. Bunlardan Almanlar adeta memleketi ele geçirmişler gibi söz ediyor. Benimse görür görmez Alman yengeye kanım ısınıyor. Pembe-beyaz, yumuk gözlü, bana Tante Rosa'dan Simone Signoret'ye o tür alımlı kadınları hatırlatan kişilikli bir havası, güzel bir gülümsemesi var; aksanlı konuşuyor.

Ben onlarla tanıştığımda dayıları hayatta değildi. Dayının Alman yengeden ikisi erkek, ikisi kız dört çocuğu olmuş. Dedesinin adını verdikleri büyüğü Halil, Kartal'da annesi ve ailesiyle, adı Sabri olan küçüğüyse, Ermeni olduğu için evlenemediği söylenen Suna adlı bir kadınla yaşıyor. Teyzem onların hem nikâhsız beraberliklerinden, hem kadının Ermeni oluşundan duyduğu rahatsızlığı konuşma aralarında belli ediyorsa da, "Aslında iyi, temiz bir kadın, Sabri'yi derleyip topladı," diye eklemeyi unutmuyor. Onların sanıyorum Beşiktaş civarındaki evlerine bir akşam yemeğine gittiğimizi, hoş bir akşam geçirdiğimizi hatırlıyorum. Suna hanımın kendi elleriyle yaptığı özel bir likörden içiyoruz. Istanbullu Ermeni kadınların likör yapma maharetleriyle ilk tanışmamdır bu. Açık renk gözlü, seyrelmeye yüz tutmuş saçlarını briyantinle arkaya doğru özenle tarayan, Clark Gable incesi bıyığı, Amerikan aktörlerini andıran havasıyla ince, uzun, zarif görünümlü Sabri'nin, İsmet İnönü'ye düzenlenen bir suikasta adının karışması nedeniyle bir süre hapis yattığını öğreniyorum. Her zaman bakımlı ve saçları yapılı dolaşan Suna'yla onu birbirlerine yakıştırıyor, onların bir tür yasak aşk kokan hikâyelerine yakınlık duyuyorum.

Sabri'nin kız kardeşi, annemlerin dayısının küçük kızı da ablası gibi, kendinden yaşça hayli büyük bir adamla evlendirilmiş. Demokrat Parti zamanında bakanlık yapmış, zamanında Yassıada'da yatmış, içi acılaşmış; yılların hırçınlığını yatıştıramadığı öfkeli bir

adam hatırlıyorum. Ben tanıdığım zaman sanırım ağır bir kalp krizi ya da ameliyat geçirmişti. Bir akşam yemeğine gittiğimizde solculuğundan hoşlanmadığı benimle bütün bir üniversite gençliğine sesleniyormuş gibi bir tonda sol ve komünizm tartışmaya kalkışmıştı. Koyu bir Adnan Menderes ve Kenan Evren hayranı olan o adamı bir daha görmedim. Sonradan doğan oğluna Adnan Evren adını verdiğini öğrendim.

Teyzemin dayısı Beyoğlu'nun o zamanlar ünlü pastanesi Lebon'un sahibinin çok yakın arkadaşıymış. Her akşam pastane kapanırken o gün satılmamış olan pastalar eşe dosta, çalışanlara paylaştırılıp evlere gönderilir, ertesi gün müşteriye yeniden tazesi yapılırmış. Şimdilerde her şeyin bozulduğunun konu edildiği sohbetlerde o zamanların esnafının ahlakını övmek için bu örneği verirdi teyzem. Ardından o pastaların yıllardır damağından gitmeyen tadını anlatmaya gelirdi sıra. "Bunlar da pasta mı, biz Lebon'un pastalarıyla büyüdük," derdi. Okuduğum kitaplardan Lebon'un dönemin edebiyatçılarının uğrak yerlerinden biri olduğunu biliyor, dayının orada zamanın edebiyatçılarından kimleri tanımış, onlarla neler konuşmuş olabileceğini düşünmeden edemiyorum. Teyzemin Bebek'in badem ezmesini çok sevdiğini bilir, özellikle hastalığı sırasında ona hemen her gidişimde önce Bebek'e uğrar, oradan badem ezmesi alıp götürürdüm. Bir keresinde zaman kıtlığından uğrayıp alamadım, hemen her şeyi unutup birbirine karıştıran teyzem o gün badem ezmesi götürmemiş olduğumu uzun bir süre unutmadı.

Annemlerin teyzemin deyişiyle bir de "serkeş küçük dayı"ları varmış. Kaşı, gözü, boyu, posu, yakışıklılığı dersen öyle böyle değilmiş! Giyimine kuşamına, çalımına edasına pek düşkün o dayının sonraları Beyoğlu'nun gece hayatına dadandığı, içkiye, kumara, safahata, esrara alıştığı, giderek elindeki avucundaki her şeyi yitirdiği, bu yüzden dedeleri Halil'in oğlunu evlatlıktan reddettiği, serkeş dayının sonunda eroine başlayarak Beyoğlu'nun sefil bekâr odalarından birinde yoksulluk ve sefalet içinde ölüp gittiğini duyduklarını anlatan teyzem onu son olarak eve annesinden para

istemeye geldiğinde görmüş, dedenin emri üzerine evden eli boş dönen bu dayıyı aileden bir daha da gören olmamış. Her zaman muhafazakâr biri olmuş teyzemin bunları anlatışında, dayısının hikâyesine duyduğu kederden çok, hayatın uyumsuzları, başkaldıranları cezalandıran adaletinden söz etmenin tarafsızlaştıran kuruluğu vardı. Tahmin edersiniz ki annemin aile kanadı içinde en çok, hayatı Peyami Safa'nın Beyoğlu'nda geçen romanlarındaki gibi sefaletle sonlanan bu dayının hikâyesine yakınlık duymuş, en fazla onu merak etmişimdir, bakıyorum tek bir fotoğrafı bile yok aile albümünde; yazık adını bile hatırlamadığımı fark ediyorum bunları yazarken.

Ailedeki üç kadının da çok sevdiği aşağıdaki fotoğrafta annem ve teyzemle birlikte görülen bir Ayşe ablaları var. Bakırköy'de oturuyor. Bir zamanların *Yıldız* mecmuasında yayımlanan Amerikan artistlerini andıran pozlarıyla aile albümünde en çok fotoğrafı yer alan akrabaları o. Kocası ağır ceza reisiymiş, teyzemin deyişiyle "emekli olana kadar yıllarca Anadolu'yu karış karış gezmişler"; birkaç kez görmüşlüğüm, aralarda telefonla konuşmuşluğum

var Ayşe ablalarıyla. İçten, sıcak, sevgi dolu bir ses kalmış kulağımda. Teyzemin deyişiyle, "Enişte orada vazifeliyken," annemle teyzem Biga'ya gitmişler bir yaz, aile albümünde o Biga gezisinin siyahbeyaz fotoğrafları var: Rüzgârlı bir hava, çırpıntılı bir deniz, annem hastaneden çıkmış, epey kilolanmış, dalgın, hüzünlü bir görünüşü var, hem orada hem değil; pek çok fotoğrafında olduğu gibi... O fotoğraflara bakarken hep ben kaç yaşındaydım o zaman, neredeydim diye düşünmeden edemiyor, kafamda annemin hayatıyla benim ondan habersiz geçen yıllarım arasında zaman eşleştirmeye çalışıyorum. Bu ağır ceza reisi enişte, babamdan pek hazzetmezmiş anlaşılan, arada geçen konuşmalardan öyle anlıyorum. Annemle evlenmelerine de taraftar değilmiş, damat adayının Mardin'in eski, asil ailelerinden birinin oğlu diye savunulması üzerine, "Arabın asili mi olurmuş," diye dudak bükmüş. Bana bu olayı ilk anlattıklarında, "Arabın peygamberi oluyor da, asili niye olmasın?" deyişim uzun süre aile arasında gülüşerek konuşulmuştu.

Ressam Adil Doğançay anneannemin dayısının oğlu, aynı zamanda sütkardeşi... Kendi annesinin sütü kesilince anneannemin annesi Elmas, hem Nazmiye'yi hem Adil'i emziriyor. Adil Doğançay'ın üç çocuğu var: Ayten, Tülin, Burhan. Daha sonra dünyaca tanınmış bir ressam olan Burhan Doğançay'la annem kuzen çocukları oluyor. Yaşarken tanışmak kısmet olmadı; hayat çok uzun, gençlik hiç bitmez sanarak yaşarken, ertelediğim pek çok şey için şimdi kendime kızıyorum. Bilirsiniz, insan en çok kendine kızar.

Doğançay ailesinin hem Ankara'da hem Istanbul'da aile adını taşıyan apartmanları var. Doğançay ailesinden biriyle evlenen Atatürk'ün manevi kızı Ülkü, Şişli'deki Doğançay Apartmanı'nda oturuyor. Tüm bunları azıcık övünerek anlatan teyzemden tek tek öğreniyorum.

Gene anneannem tarafından Senay ablayla tanışıyorum. Yıllar sonra akrabalık derecemizi sorduğumda "Annem, 'Nazmiye abla' ya 'yenge' derdi hep," diyor, sonrası geçmişin bulanık anılarının arasında bulup çıkarılmaya çalışılan bağlar... Ama Senay ablanın beni asıl etkileyen anısı, Gedikpaşa İlkokulu'nda okurken bir gün

sınıfa öğretmen olarak giren annemi karşısında görünce nasıl heyecanlanıp sevindiği... O zamanlar "vekil öğretmenlik" yaygın bir uygulamaymış; lise mezunları ilkokullarda "vekil öğretmenlik" yapabiliyormuş. Annemin gençliğini hayal ettiren bu hikâyeyi yıllar sonra teyzemin cenazesi için toplandığımız Maltepe Camii'nin avlusunda hocayı beklerken oturduğumuz sırada dinliyorum. Annem. Genç bir kız. Vekil öğretmen. Kim bilir ne hayalleri vardı geleceğe dair? O yıllar önce öldü, ben şimdi teyzemi toprağa verirken onunla ilgili yeni bir şey öğreniyorum.

Ben yirmi günlükken beni ilk kez yıkayan Nazire ablalarıyla tanışıyorum. Eski bir yüzücü, neşeli, canlı bir kadın. Su ısıtıp beni leğende nasıl yıkadığını anlatırken sesi çiçekleniyor. Annemin arkadaşı Mediha var bir de, adı sık geçiyor, birkaç kez telefonda konuştum, kitaplarımı istedi gönderdim, ama hiç yüz yüze gelmedik. Sonradan izini çok aradım, bulamadım. Annem, arkadaşı Mediha'yla arasındaki bağı daha da güçlendirmek istercesine, oğlu Adnan'la aynı yaşta olduğumuzu tekrarlama ihtiyacı duyardı sık sık. Anne tarafım hakkında bildiklerimin hepsi nerdeyse bu kadar.

Baba tarafımdan ata dedelerim IV. Murat'ın Revan seferi sonrasında (1639) padişahın emriyle Suriye'deki Deyrêzzor'dan Mardin'e sürgün ediliyorlar. Mardin'e Deyrêzzor'dan göçen altı ailenin mensuplarına bölgede Dêri –e uzatılarak y'ye yaklaştırılarak okunur– denilir. Dêri'lerden Beyt Hac'Kermo Zaif diye anılan dedelerim önce o zamanlar Tel Armen denilen Kızıltepe düzlüklerine yerleştiriliyor; sonra Mardin'e, şehrin güneydoğusuna; onların topluca yerleştiği mahalle bu yüzden zamanla "Deyr Mahallesi" adını alıyor. (Sonraki adıyla Cumhuriyet Mahallesi.)

Babaannemin annesi Hasine, göçerlikten konarlığa geçmiş ilk Kürt aşiretlerinden Kercovzlu Hacı Osmanê Hasan Şemdin'in, Nesephan hatundan olma kızı.

Anne tarafımdan dedelerim, yukarıda anlattığım gibi, bir kanadı Saraybosna'dan diğeri Manastır'dan olmak üzere Balkanlardan inmişler. Anneannem elden ayaktan düşüp yatağa bağlan-

dığında bunamaya ve Sırpça konuşmaya başlamıştı. *Yes*, demenin İngilizcedeki gibi "evet" anlamına geldiğini o sırada öğrendim.

Teyzem yatağa bağlı geçirdiği dört yılın sonunda Üsküdar Yunus Emre Hastanesi'nin yoğun bakım servisine kaldırılmış, kendini bilmez bir halde yalnızca bir alete bağlı olarak soluk alıp vererek yatıyordu. İyice ufalmıştı.

O, orada artık her şeyden habersiz yatarken, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaç yüzyıla dağılmış kollarından gelip birbiriyle kesişen nice hayatın bizi bir araya getirdiğini söyledim teyzeme, bilinci tamamen kapalıydı, başucunda duruyor, elini tutuyordum, belki hissederek belki de yalnızca refleks gereği arada bir elimi sıkıyordu. O gün kederli bir sesle, "Biliyor musun ailelerimizin kesişen o koca tarihinden geriye yalnız ikimiz kaldık teyze," dedim. "O koca tarihten yalnız ikimiz." Sesimdeki keder ürpertmişti beni.

Her doğum tarihi söz konusu olduğunda, "Ben Cumhuriyet'ten bir yaş büyüğüm," diyen teyzemi, 2012'de doksan yaşında toprağa verdik. Yaşarken annesi, kardeşi ve kendisi için aldığı Maltepe, Başıbüyük Mezarlığı'ndaki yerde onlarla koyun koyuna yatıyor şimdi. Anne tarafımla olan göbekbağım onunla birlikte tamamen gömülüp gitti.

Aile hikâyeleri büyük ölçüde o ülkenin de hikâyesi sayılır; bu yüzden Türkiye'deki pek çok ailenin dağılmalar, savrulmalar, göçler sonucu kesişen hayatı az çok Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini andırdığından bu topraklarda her ailenin tarih ve coğrafya sızıları vardır. Benim bir baba iki analı ailemin her kanadının da öyle... Belki de bu nedenle her ne kadar aklımı ve ruhumu tüm dünyaya açık tutmaya çalışsam da, hep çok Osmanlı, çok Türkiyeli, çok yerli, çok buralı hissettim kendimi.

2014

"Hac'Kermo Faris Çelebi" konağı ve diğerleri

Bugün Suriye sınırları içinde bulunan Deyrêzzor'dan Mardin'e 1635 sonrasında sürgün edilen baba tarafımdan dedelerimin Mardin'deki soyunun kayıtları Ali ile başlar. Aile soyağacının dallarında dokuz göbek aşağı indikçe, Ali'nin dört oğlundan üçüncüsü olan Hacı Kermo'nun beş oğlundan dördüncüsü olan Hacı Mehmet'in beş oğlundan ikincisi olan Faris'in tek oğlu Abdülgani'nin altı oğlundan ikincisi olan Hacı Faris'in dört oğlunun ilki olan Mehmet Emin'in üç oğlundan ikincisi olan İsmail'in tek oğlu olan Murathan adına ulaşıyorum.

Bugün ailem, Mardin'de Ali'nin oğlu Kermo adına izafeten "Beyt Hac'Kermo" diye anılır. Ailede o kuşaktan ikinci bir Kermo olduğundan karışıklığı önlemek için Kermo'nun "zayıf olanı" anlamında ata dedemize Kermo Zaif denmiş, kayıtlara öyle geçmiştir.

Bilinen en eski kaynakların izini sürenler, atalarımızın aşiretinin Hüseyni olduğunu, yani kökenlerinin Hz. Hüseyin'e dayandığını, zamanında Musul'dan Deyrêzzor'a göç ettiklerini söylüyor. Fatih Sultan Mehmet'in Bağdat seferindeki katkıları nedeniyle bu aşiret o zamanlar orada "Beni Haddad el-Zaferi" diye anılıp taltif ediliyorlar. Bölgede kazandıkları güç ve nüfuz nedeniyle Osmanlı tedirgin oluyor; IV. Murat'ın Revan seferi sonrasında Mardin'e sürgün edildiklerindeyse onlara, "Çölden gelenler" anlamında Tatâvat denmiş. Yalnızca bu aşiret için değil, Arabistan'dan gelenlerin hepsi için zamanın Mardin yerlilerinin kullandığı bir sıfatmış bu. Bu göç sırasında ailenin bir bölümü Kamışlı'da, bir bölümü Rakka'da kalıyor. Ailenin bir kolu Urfa'ya yerleşirken bazı kolları zamanla Nusaybin, Midyat, Kızıltepe'ye dağılıyor. (Çocukluğumda Nusaybin'de "Mungan Sineması" vardı, o sinemanın yazlığında

seyrettiğim kopyası eskimiş siyahbeyaz bir filmin soluk görüntülerini, üşütmeyen ama tatlı tatlı ürperten esintisiyle hafızamda yer etmiş çok yıldızlı bir Nusaybin gecesi hatırlıyorum.)

Bugünkü sınırların ortaya çıktığı Cumhuriyet döneminde de aşiretin Mardin'e yerleşenleriyle diğerleri arasında kız alıp vermeler devam ettiği için, aile kendi içindeki çaprazlama büyümesini hem Suriye'de hem Türkiye'de sürdürmüş. 50'li, 60'lı yıllarda, toprakları sınırın öteki tarafında kalmış, ama yaşamlarını Türkiye'de sürdüren ailelerin Suriye'deki arazilerini ekip biçtiği, hasat sonrası ürünlerini kamyonlara yükleyip Türkiye'ye getirdikleri anlatılırdı. Çocukluğum boyunca Suriye'de kalan arazilerimize, bunlar üzerindeki –sonradan el konulmuş– haklarımıza, yıllarca süren mahkemelere ilişkin arkası gelmeyen pek çok hikâye dinlemişimdir. Çocukluğumda bazı hafta sonları, geceleri avlularımızdan ışıklarını seyrettiğimiz Suriye'nin Kamışlı kasabasına akrabaları ziyarete gidip geldiğimizi hatırlarım. Zamanında orada kalanlar olduğu gibi, bir süre Türkiye'de yaşayıp yeniden oraya dönenler de vardı.

Mezhebimizin Şafii olduğunu babaannemin kıldığı namazdaki bir ayrıntı nedeniyle öğrenmiştim; belki bu da Hüseyni olmamızla ilgiliydi. Bir de zamanında bu konuda uyarılmış olmalıyım ki Şafiilerde yedi yaşını geçmiş erkek çocuğunun elinin bir kadına değmesinin, o kadının abdestini bozacağı bilgisi kalmış aklımda. Bilmeden dokunduklarını olduğu gibi, muzır bir çocuk olduğumdan bazılarına dokunacakmış gibi yaparak eğlendiğimi, canımı sıkan bazı kadınlara da yanlışlıkla dokunmuş gibi yapıp abdestlerini bozduğumu hatırlarım.

Mardinliler konuşurken "Hacı" sözcüğünü Arapça telaffuzda kendinden sonra gelen adla bitiştirerek söyledikleri için, örneğin "Hac'Kermo Faris Çelebi" derler. Bugün Mardin'in Savurkapı'ya açılan güney yamacında "Mungan Evi" diye adlandırılan konak, Hac'Kermo Faris Çelebi Konağı'dır. Dedem Mehmet Emin'in babası olan Hacı Faris Çelebi'nin babası da 105 yaşına kadar yaşadı-

ğı rivayet edilen Hacı Abdülgani'dir. İlk iki katının iki yüz elli yıl kadar önce inşa edildiği söylenen bu konağa ailenin büyüyüp genişlemesiyle 1897'de bir üçüncü kat daha eklenmiştir. Bu kat da dönemin hemen bütün yapılarının olduğu gibi Ermeni mimarbaşı Lolo Serkis Efendi'nin eseridir. Hacı Abdülgani'nin ilk karısı "yabancı" –halk ağzında "Mardinli değil" anlamında kullanılır– olduğu söylenen, ama nereden geldiği bilgisine ulaşamadığım Ganime'den Zennu, Faris, Raci adlı oğulları, ikinci karısı Siğdê'den ise Abdülmecit adlı bir oğlu olur. (Çocukluk, yeniyetmelik yıllarımda ailemin bu kanadının en renkli simaları, "Ammo Mecit" dediğimiz Abdülmecit'in çocukları olan Şişko Fikro, Ammo Nezir, adından çok "Abde Ruj" lakabıyla tanınan Abdi ve Neslihan adının Arapçadaki kısaltmasıyla "Nesle" dedikleri Nesle teyzeydi.) Hacı Abdülgani'nin ikinci karısı Siğdê'nin konağa cariye olarak alınmış bir Ezidi olduğunu, olasılıkla çocukken duymuşsam da üzerinde durmayıp kulak arkası etmişimdir. Hac'Kermoların, 1915' teki Ermeni soykırımı sırasında pek çok yetim ve kimsesiz Ermeni ve Ezidi çocuğunu kurtardığı söylenir; olasılıkla Siğdê de konağa alınıp Müslümanlaştırılmış o çocuklardan biriymiş.

Bugün bu konakta hâlâ Zennu, Faris, Raci, Abdülmecit'in ve zamanında bölgenin önemli bir din âlimi kabul edilen Şeyh Sait Ataullah ile evlendirilmiş olan kız kardeşleri Dehla hanımın torunları, torun çocukları ve torun torunları oturmaktadır.

Başta Hacı Faris Çelebi olmak üzere ailenin ileri gelenleri yerel yönetimde çeşitli görevlerde bulunduklarından, pek çoğunun adına "çelebi" takısı takılmıştır; bu nedenle aile büyüklerimin çoğu Muhammed Ali Çelebi, Abdülhalit Çelebi şeklinde anılır.

Dedemin babası Hacı Faris Çelebi "Mahkeme-i ticaret" azalığı, "Maarif Komisyonu" reisliği yapıyor, "Vesâit-i Nakliye-i Askeriyye" komisyonunda; "Mardin Sancağı Meclis-i İdare-i Liva"sında görev alıyor. 1926'da "soyadı kanunu" çıktığında, Hacı Kermozade ailesi Kermooğlu, Kerimoğlu, Musaoğlu, Mungan gibi on dört farklı soyadı alarak bölünüyorlar. Bugün ailenin en kalabalık kanadını, "Mungan" soyadını taşıyanlar oluşturur.

Bölgenin ileri gelen Arap ve Kürt aileleri arasındaki evlilikler pek çok aileyi birbiriyle akraba ederek ilişkilerini pekiştirmiş, bölgedeki güçlerini sağlamlaştırmıştır. Bu nedenle Hac'Kermo ailesinden pek çok kişinin dayıları ya Savur ya Kercovz (Gercüş) Kürtlerindendir. Hac'Kermo ailesi ya kendi içlerinde amca oğlu teyze kızı gibi çapraz evlilikler yapmış ya Mardin eşrafından Ensari, Şatana, Hamidi vb. gibi güçlü ailelerle dünür olmuş ya da Savur, Kercovz beylerinden kız almıştır. Böylelikle Mardin içinde yaşayan Arap beyleri, köylerdeki arazilerinin gözetimi konusunda Kürt beylerin güçlerini arkasına alırken, Kürt beyleri de Mardin'in yerel yönetiminde söz sahibi olan nüfuzlu Arap ailelerle akrabalık ilişkileri kurarak hükümet, devlet kadroları karşısında konumlarını sağlamlaştırmışlardır. Örneğin, babaannem Peyruze, hem anneannesi hem babaannesi yoluyla Savur ve Kercovz Kürtlerine bağlanır. Peyruze'nin annesi, Kercovzlu Hacı Osmanê Ağa'nın kızı Hasine, onun annesi de, Savurlu Abdullah Beg'in kızı Nesephan hatun'dur. Babaannem Peyruze'nin babaannesi gene Savurlu Abdullah Beg'in bir diğer kızı olan Hatice'dir. Dolayısıyla Peyruze'nin iki taraftan dedeleri aynı zamanda bacanaktırlar.

Savurlu Hacı Abdullah Beg, Zeynep ve Nesephan adlı kızlarını Kercovzlu Hasan Şemdin Ağa'nın iki oğluna –ki bunlardan biri ileride babaannem Peyruze'nin anneannesi olacaktır–, Neslihan adlı diğer kızını ise sonradan bir kanadı Batman'a yerleşen Savurlu Boran'lara verirken, Ayşe adlı kızını da gene Hac'Kermolardan Hacı Nuri'yle evlendirmiştir. Kercovzlu Hacı Osmanê Ağa'nın kızı, babaannem Peyruze'nin annesi Hasine'nin kız kardeşi olan bir diğer Hatice de gene Hac'Kermolardan Mehmet Ali Çelebi'yle evlendirilir. Aslında bu Mehmet Ali Çelebi, Hacı Ali'nin, Abdullah Beg'in kızı Hatice'den olan oğludur. Hacı Ali ile Hatice'nin bir diğer oğlu, babaannem Peyruze'nin babası Ahmet Çelebi'dir ve teyzesi Nesephan hatunun kızı Hasine ile evlendirilmiştir. Hacı Ali'nin oğulları Ahmet Çelebi Hasine'yle, Mehmet Ali Çelebi de Hasine'nin kız kardeşi Hatice'yle evlendirildikleri için, dolayısıyla bir kuşak sonra bu kez de iki kardeş bacanak olmuşlardır.

Hacı Ali'nin kızı Ayşe, dedem Mehmet Emin'in babası Hacı Faris Çelebi'yle evlendirilir; ikisinin dedeleri kardeştir. Ayşe ile Faris'in ilk oğulları Mehmet Emin –dedem– dayısının kızı Peyruze –babaannem– ile evlendirilir. Dolayısıyla Peyruze de halasının oğluyla evlendirilmiş olur. Biraz kafa karıştırıcı görünen bu döküm, bölgenin güçlü ailelerinin neredeyse kast sistemini andıran, çapraz düğümlerle güçlendirilen, kendi içinde köken sürekliliğine dayanan dokusunu örneklemek içindi.

"Kercovz" ya da farklı söylenişiyle "Kercos" adının, o bölge ceviz ağaçlarıyla ünlü olduğu için Arapça ceviz anlamına gelen *covz*' dan geldiği söylense de, Süryanice *Kefr Gevsen*'den türetilmiş olduğu daha fazla kabul gören bir tezdir. Bugünkü adıysa Gercüş'tür. O da önceleri –ve benim çocukluğumda– tıpkı Cizre, İdil, Silopi gibi Mardin'e bağlı bir kazayken, gene benim çocukluğumda Siirt'in bir kazası olan Batman'ın sonradan il olmasıyla birlikte oraya bağlanmıştır. Benim çocukluğumda ilçe, kasaba sözcüklerinden çok "kaza" sözcüğü kullanılırdı; yıllar sonra onları anarken, çağrışımlarıma eşlik eden bu ve benzeri sözcüklere sadık kalmak istedim.

Hacı Osmanê Hasan Şemdin'in oğlu, babaannem Peyruze'nin dayısı Bedreddin Ağa namlı bir keskin nişancı olup onun Fransız işgali sırasında tüfekle ateş ederek bir Fransız uçağını nasıl düşürdüğü bölgede yıllarca bir efsane gibi anlatılmıştır. Bu nedenle 1925 olayları sonrasında Kürt ve Arap aileler için sürgünler ve mecburi iskânlar başladığında, Hacı Osmanê Hasan Şemdin ailesinin diğer kanadından olanlar sürgüne gönderilirken –örneğin 1928'de Bursa hapishanesinde ölen Yusuf Ağa gibi–, Bedrettin Ağa ailesinin Kurtuluş Savaşı sırasında gösterdiği yararlılıklar nedeniyle sürgünden muaf tutulduğu söylenir.

Bugün babaannem nedeniyle bağlı olduğum ailemin o kanadından Gercüş'te yaşayanların çoğu Ekmenler diye bilinir ve "Ekmen" soyadını taşırlar. Hem babaannem Peyruze'nin babaannesi Hatice, hem gene onun anneannesi Nesephan hatun vasıtasıyla iki

koldan bağlandığım Savur'daki Abdullah Beg'in ailesi de bölgedeki pek çok büyük aile gibi farklı soyadlarına dağılmışlardır. Hacı Abdullah Beg'in ve oğlu Hamdullah Beg'in konakları bugün bölgeyi gezen turistlerin uğrak yeridir, ailenin geçmişine ışık tutar.

Babam her zaman otoriteyle sorunları olan asi ve muhalif yaradılışlı bir adamdı. Çocukluğum boyunca akrabalarının onun için hep "hiç rahat durmuyor" dediklerini hatırlarım. Hâkimlerle, savcılarla, valilerle, yöneticilerle dalaşır, kendisine dava edindiği konularda görüşlerini savunmak, mücadelesini sürdürmek için gazete çıkarırdı. Zaten çıkardığı gazetelerden birinin adı da *Mücadele*'ydi. 1953'te ara verdiği yayınına daha sonra yeniden başlamıştır. (O bölgede pek çok şehrin mahalli gazetelerinden birinin mutlaka "Mücadele" adını taşıması boşuna değildir, mücadele, her zaman bölgenin kaderi olmuştur.) Zamanın Mardin kütüphane müdürlerinden biri, yerel gazeteleri "zaten eski tarihli oldukları ve çok yer kapladıkları" gerekçesiyle balyalar halinde kâğıt toplayıcılarına sattığından, bugün o mahalli gazeteler hakkında fikir edinmek için ancak birilerinin elinde kalan tek tük örneklerle yetinmemiz gerekiyor. *Mücadele* gazetesinin aile terekesinde kalmış birkaç sayısından 1952 tarihli birinde Muazzez, 1954 tarihli diğerindeyse Habibe için rubai biçiminde yazmış olduğu aşk şiirleri yer alır babamın. Sonraki yıllarda da zaman zaman –sanırım gene birilerine âşık oldukça– babamın pelür kâğıtlara bazı şiirler, dizeler karaladığını hatırlarım.

Çocukluğumun babası adaletsizliklere tahammülsüz, hep bir şeylere karşı olup birileriyle mücadele eden ve sürekli birtakım kadınlara tutkuyla âşık olup inişli çıkışlı ruh fırtınaları içinde yaşayan bir adamdı. Böyle zamanlarda bir yandan da annemi erkek ve kadın doğalarının farklılığına, bir erkeğin aynı anda iki kadına âşık olabileceğine inandırmaya çalıştığı konuşmalar yapardı.

Zamanın devletle her zaman ağır sorunlar yaşayıp büyük bedeller ödemiş olan bölge insanı için "rahat durmak" dedikleri uyumluluk hali önemliydi. Babamınsa pek uyumlu bir adam oldu-

ğu söylenemezdi. O zamanların taşra hayatında ayrı bir önem taşı yan Tıp Balosu, Hukukçular Balosu gibi bazı balolarda babamın hadise çıkardığını hatırlarım. Bunlardan, Mardin'in Cumhuriyet döneminde yapılmış binalarının ilki olan Halkevi'nde düzenlenen birinde babam sahneye fırlayarak mikrofonu eline almış ve sanırım Mardin valisinin hukuksuzlukları hakkında söylev çekmeye başlamış ve sahneden zor indirilmişti. O gün çok utandığımı hatırlıyorum. Yıllar sonra baktığımda, babamla Çehov'un taşrada kaybolmuş tutkulu, ateşli, idealist karakterleri arasında güçlü benzerlikler görüyorum. Gençliğinde bir süre Suriye'de yaşayan, birkaç kez Ankara'ya yerleşip her seferinde Mardin'e dönen, Urfa'dan Ankara'ya oradan da Kızıltepe'ye giderek bir türlü karar kılamayan babama ilerleyen yıllarında, "Artık bir yere yerleşsen baba," dediğimde, "Sen beni anlarsın oğlum, ben dünyaya sığamıyorum," demişti. Daha askeri hukuk öğrencisiyken gösterdiği disiplinsizlik ve itaatsizlikler nedeniyle hem askeriyeden hem fakülteden atılması söz konusu olduğunda, babaannem Peyruze, Kâzım Karabekir'in huzuruna çıkıp, Kercovzlu Bedrettin Ağa'nın dayısı olduğunu belirterek babamın affını dilemiş ve böylelikle babamın ceza almasını engellemiş. Zamanında Bedrettin Ağa'nın düşürdüğü Fransız uçağının, Fransızların elinden kurtardığı Türk Paşasının hatırının nice sonra aileye böyle bir yararı olmuş, babam okuluna devam edip Istanbul Hukuk Fakültesi'ni dereceyle bitirmiş. O zamanlar Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olmanın kolay, asıl Istanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmenin ne kadar zor olduğunu belirttiği, Ankara mezunu avukatlara burun kıvırdığı konuşmalarını hatırlıyorum.

Babaannem Peyruze'nin dayısı Bedreddin Ağa, anılarının yankısı günümüze kadar ulaşan bölgenin güçlü figürlerinden biridir. Midyat belediye başkanı olan kocası ölünce onun yerine geçerek 1956-1960 yılları arasında belediye başkanlığı yapmış olan Zekiye Midyat da söz konusu ettiğim bu Bedreddin Ağa'nın kızıdır ve babaannem Peyruze ile kardeş çocuklarıdır. Bölgede ilk kez bir kadının belediye başkanı, üstelik okuma yazmayı bile sonradan

öğrenmiş bir kadının belediye başkanı olması dönemin "mühim hadiseleri" arasında sayılır.

Gökyüzünün kapı komşusu olan bir şehirde gördüğünüz rüyalar tılsımını bütün bir ömre yayar. Mardin gibi kendi içine kapalı şehirlerde duvarlar gece konuşur. Gölgesinde hikâyeler barındıran evlerin, geceleri el ayak çekildikten sonra kendi kendine konuşan hikâyeleri vardır. Kulak kabartmayı öğrendiğinizde şehir size sırlarını açar.

Çocukluğum Mardin evlerinin geniş avlularında, revak kemerleri çeşitli motiflerle bezenmiş ayvanlarında, birbirinin damını gören taraçalarında geçti. Şu yaşıma geldim, hâlâ bir evden diğerine geçerek ayvanlarda, sofalarda dolaştığım, sokaklarda basamaklar inip yokuşlar çıktığım, abbaralarında kaybolduğum Mardin rüyaları görürüm.

Paranın Cinleri kitabımda andığım Süryani ahbaplarımız Polin ile Yvon'un evlerinin Mardin ovasına hâkim dik ve yüksek bir merdivenle çıkılan geniş, güzel bir terasları vardı. Evin sağında kapılarının karşılıklı konumlandığı Meryem Ana Kilisesi, solundaysa bugün Mardin Müzesi'ne dönüştürülmüş olan Süryani Patrikhanesi yer alıyordu. Mardin'de akşamüstü çaylarında günbatımını seyretmeye avlulara, teraslara çıkılırdı. Uçsuz bucaksız görünen ovanın üzerinde sönen günü, batmakta olan güneşin son ışık ve renk oyunlarını seyretmenin insanın ruhunu hüzün ve hazla güçlendiren keyfinden uzun uzadıya söz edecek değilim; o terasta babası trafik polisi olan İrfan'la oynadığımız saatler süren oyunları hatırlarım. Ankara'dan yeniden Mardin'e döndüğümüz, sanırım benim ilkokul üçüncü sınıfa başlayacağım sıralar, babasının tayini çıktığı için İrfan'ın Mardin'den gittiğini öğrendiğimde duyduğum hüzün, geriye döndüğümüzde yerinde bulamadığımız şeylerin ilk hatıralarından biri olarak sızılı bir yer etmiştir bende.

Gene o terasta Polin ile Yvon'un annelerinin bir akşamüstü çayında kederli bir ses ve nemli gözlerle söyledikleri derin bir iz bı-

rakmış aklımda.

O gün herkes ağır ağır batmakta olan güneşin gökyüzünde bıraktığı rengârenk izlerden, manzaranın güzelliğinden söz ederken, bir süredir sessizleşip içine kapanmış olan Polin ile Yvon'un annesi, anneme dönüp, "Habibe hanım, siz ovaya bakarken manzaranın güzelliğini görürsünüz, ben kan görürüm," demişti. "Siz başakların dalgalanışını görürsünüz, ben Kızıltepe ovasına topluca gömülen ailemi, ağabeylerimi, kardeşlerimi, dayılarımı, amcalarımı görürüm." Sonra eliyle ovada bir yeri işaret ederek, "Hepsi orada yatıyor," demişti. Polin ile Yvon'un annelerinin aslında Süryani değil, Ermeni olduğunu, 1915'teki soykırım sırasında küçük bir çocukken Süryani bir aile tarafından kıyımdan kurtarılıp adının "Zekiye" olarak değiştirilerek evlat edinildiğini, ailesinden geriye kalanlarınsa büyük bir çukura topluca gömüldüklerinin hikâyesini ovanın görkemini daha görünür kılan akşamüstünün o huzurlu saatinde batan güneşin son ışıklarını seyrederken öğrenmiştik. Manzara ayrı bir keder kazanmıştı. Duyduğum ilk toplu mezar hikâyesidir bu.

1914 yılında 6200 olan nüfusunun tamamı Katolik Ermeni olan Kızıltepe'nin geçmişteki adı Tel Armen'dir, düz çeviriyle "Ermeni tepesi" anlamına gelse de, alınan her tepenin bayrak dikilerek işaretlendiği bu coğrafyada "Ermeni diyarı" demenin muradını taşır. Adı sonradan Koçhisar'a, 1931'de ise Kızıltepe'ye çevrilmiştir.

2000'li yıllarda bir akrabam Mardinli arkadaşını bana Süryani olarak tanıştırırken, arkadaşı düzeltme ihtiyacı duymuş, "Ben Süryani değil, Ermeniyim," dediğindeyse, akrabam, "Ermeni denildiğinde genelde kötü anlaşılıyor. Süryani daha yumuşak geliyor," diye durumu kendince toparlamaya çalışmıştı. İnsan aradan geçen yüzyılın nedense daha çok şeyi değiştirmiş olmasını bekliyor hayattan.

Bir tarihte Antep'ten Istanbul'a dönerken havaalanının girişinde bir "tur otobüsü"nden inen çoğunluğu kadınlardan oluşan bir ka-

fileyle karşılaştım. İçlerinden birkaçı beni tanıyıp yanıma geldi ve *Paranın Cinleri*'ni uzatarak imzalamamı istediler. Her birinde aynı kitabın bulunması ve hepsiyle aynı anda orada karşılaşmamız bir an şaşırtmıştı beni, tam "Ne hoş bir tesadüf," diye gülümserken bir anda çevremi koltuklarının altında *Paranın Cinleri*'ni taşıyan bir kalabalık kuşatıverdi, şaşırdım. Hani bazı Amerikan filmlerinde böyle "başarılı yazar sahneleri" vardır ya, onlardan birinin içine düşmüş gibiydim. Sonra durum anlaşıldı: Doğu gezisine çıkmış ve şimdi Mardin'den dönmekte olan bir turist grubuymuş bu, hemen hepsi kitabımı okuduktan sonra Mardin'i merak edip görmek istemiş, giderken de yanlarına *Paranın Cinleri*'ni almışlar. "Biz Mardin'i sizden tanıdık, sizinle sevdik," dediler. Yazarlık hayatımın kıymetle saklayacağım anılarından biridir bu. Bu ve benzeri cümleleri, Mardin'in yerli yersiz klip ve televizyon dizilerinde mekân olarak kullanılıp popüler olmasından çok daha önce pek çok kişiden duyduğum gibi, daha sonraları da duymaya devam edecektim. Mardin'in merak edilmesi, keşfedilmesi ve tanıtılmasındaki katkım konusunda sahte bir alçakgönüllülük gösterecek değilim. Bir Mardinli olmaktan her zaman gurur duydum, şehrimin bana kattıklarını bugüne dek yazdıklarım ve yaptıklarımla hayata iade ettiğim kanısındayım.

O terasta dinlediğim ilk toplu mezar hikâyesinin bende bıraktığı izin üzerine zamanın bindirdikleri sonraki yıllarda beni bu konuda okumaya, araştırmaya, şehrin duvarlarını dinlemeye yöneltti. Türkiye'nin pek çok yerinde olduğu gibi, Mardin'de de bir devlet politikası gereği Ermenilerin yalnızca varlıkları değil, izleri de silinmeye, onlardan kalan hayatın tüm işaretleri unutuşa terk edilmeye çalışılmıştır. Bugün Türkiye'nin batısı tarafından nice sonra keşfedilen Mardin'in, o pek hayran olunan, az önce sözünü ettiğim gibi, televizyon için çekilen birbirinden manasız çeşitli dizi filmlerde, kliplerde dekor-mekân olarak kullanılan ya da görüntülenen evlerinin pek çoğu aslında şehrin Ermeni ailelerinden gasp edilmiş olup, zamanla bunlar "milli emlak" adı altında yeniden sahip-

lendirilmiştir. Mardin'den ya da Mardin mimarisinden söz eden pek çok yayında –yalnızca kitaplar değil, Mardin'i konu edinen dönemin gazete eklerinden çeşitli şehir rehberlerine varasıya– öteden beri özenle gözardı edilen bu bilgiler ancak son yılların bazı yayınlarında kendilerine yer bulabilmiş, açıkça telaffuz edilebilmiş, internet kullanımının yaygınlaşmasıyla da dolaşıma girmiştir.

Cumhuriyet Meydanı'ndan yukarı, şehrin merkezine doğru çıkan Birinci Cadde'nin hemen kuzeyinde, arazinin eğimine göre üç katlı olarak konumlandırılmış göz alıcı bir konak yer alır. Sonradan cephesine "Şahkulu Bey Konağı" diye yazılıp öyle anılarak, geçmişine sözde bir Osmanlı paşası, bir Akkoyunlu, bir Artuklu beyi çağrışımı kazandırılmaya çalışılan bu konak, aslında o dönem bölgenin tüccar ve toprak sahibi ailelerinden Raffi ve Tomas Çermeyan kardeşlerin konağıdır; mimarı da Ermeni Mimarbaşı Lolo Serkis Efendi'dir. Bu konağın solunda yer alan bir dönem Alman karargâhı olarak kullanılan, hatta Mustafa Kemal'in 1917' deki Mardin ziyareti sırasında, binayı karargâh olarak kullanan Almanlar tarafından ağırlandığı, sonraki yıllarda Trahom Hastanesi olarak hizmet vermiş konak da İskender (Alexander) Atamyan ailesinin mülküdür. Bu konağın solunda ise gene aile büyüklerimizden biri olan Hacı Sadık Kermozade Konağı yer alır.

Bugün Abdülkadir Paşa Konağı diye bilinen Göze ailesine ait konak da aslında İncemyan ailesinin mülküdür. Şellame ailesinin konağı yıllarca Sakarya İlkokulu olarak; Dikran Mukellef'in evi, Gaziosmanpaşa İlköğretim Okulu olarak hizmet görmüştür. Gene yıllarca yatılı kız sanat okulu olarak kullanılan, sonradan Hotel Meridin'e dönüştürülen konak Kendiryan ailesine, bugün Cercis Murat Konağı diye bilinen yapı da Tüfenkçiyan ailesinden Vartabed Josef Tüfenkçiyan'a aittir. Şenhuryanların konağına da sonradan Kurtuluş ailesi yerleşmiştir. Surp Hovsep Kilisesi'nin arkasındaki Nasifoğlu Konağı da, 1989 yılına dek süvari kışlası, jandarma komutanlığı, askerlik şubesi olarak kullanılan, sonradan Sabancı Müzesi olan bina da gene birer Ermeni konağıdır. Çeşitli zamanlarda zirai haşerat ilaçları deposu, buğday anbarı hatta ahır

olarak kullanılan pek çok yapının asıl sahipleri Ermenilerdir; bu liste böyle uzar gider.

Evimiz şehrin tam merkezinde olduğu için gelen gidenimiz, geçerken uğrayanımız çok olurdu. Bu yüzden evde "bir gelen olur," diye hep fazla yemek yapıldığını, mutfağın özellikle yaz akşamları geç saatlere kadar her an hazır tutulduğunu hatırlıyorum. Bir dönem bizim evdeki akşam sohbetlerinde, babamın hem Mardin'den hem birlikte okudukları Istanbul Hukuk Fakültesi'nden yakın arkadaşı Daşi'lerden Avukat Celil Can'ın satın almak istediği bir konağa dair yapılan konuşmalar kalmış kulağımda. Halk arasında, "Sahipleri ortaya çıkmadığından devlete kalmış," dedikleri evlerden biriydi söz konusu olan. Anladığım kadarıyla devlet katında bir türlü çözülemeyen hukuki sorunlardan ötürü satış gecikiyor, can sıkıcı konuşmalar uzayıp gidiyordu. Sonradan öğrendiğim nitelendirmeyle "emval-i metruke" kapsamındaki Şellame ailesine ait bu konağın satışı gerçekleşti ve evin yeni sahibi Celil Can oldu. O yeniyetme yaşımda her gün önünden geçtiğim herhangi bir evin arkasındaki tarihten, hikâyesindeki gölgelerden habersizdim elbet. Şimdi şehrin ileri gelenleri diye bilinenlerin bir bölümünün zamanında Ermeni mallarına el koyarak zenginleşmiş aileler olduklarını, ya zamanında bu fırsatlardan yararlanamamış kişilerin hırslanarak yaptıkları dedikodulardan ya da vicdanı susmaya izin vermeyenlerin anlattıklarından öğrenir, ama olup bitenlerin tam olarak ne anlama geldiğini bütün boyutlarıyla kavrayamazdım. Sonraki yıllarda yaptığım araştırmalarda Enver ve Talat Paşaların izinden Mardin'de kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularının ve Mardin Tehcir Komisyonu üyelerinin hileli yollarla üzerine geçirdiği Ermeni mallarıyla nasıl zengin olduklarına dair belgelerle karşılaşacaktım. Malının başında bulunma ihtimali zaten ortadan kaldırılmış tarla, toprak, dükkân, emlak sahibi Ermeniler için, "arandığında malının başında görülmediğinden..." diye gerekçeler uydurularak topraklarına, mülklerine nasıl el konduğuna, hayali borçlar yaratılarak haczedilen mallarının yağmacı bir güruhun üzerine nasıl geçirildiğine dair tanıklıklar

içeren belgelerle çocukluğumdan kulağımda kalmış hikâyeler arasında koşutluklar kuracak; bölgede yapılan büyük hak ve mal gaspını hukukileştirmek için başvurulan hileleri öğrenecektim. Örneğin, bazı durumlarda o mülkün sahibi olan Ermeni'yi Halep'te, Beyrut'ta gördüğünü, zaten geri dönmeyeceğini beyan eden iki şahidin ifadesi tapu kaydının değişmesi için yeterli görülmüş, kamulaştırmalarda mülk sahibi olmasını istedikleri kişiler için çok düşük rayiçler biçilmiş, tapu kaydı düzeltme gerekçesiyle "emvali metruke" statüsüne sokulan pek çok gayrimenkul dönemin yöneticilerinin uygun gördüğü ailelere sahiplendirilmiştir. Çocukken birilerinden duyduğumuz, "Dedemin babası, dedem evlenirken ona bu konağı yaptırmış," gibi sözler biz büyüdükçe, okudukça, öğrendikçe tarihin tozlarına karışacaktı.

Tarihini sahiden Malkoçoğlu, Karaoğlan filmleri gibi bir şey sanan, geçmişinin ancak övülecek yanları kadarını bilen bir toplumda, "geçmişle yüzleşmek" sözü bugün bile pek çok kişi için ruha ağır, akla zarar geliyor elbet.

Türkiye'nin pek çok bölgesinde olduğu gibi, Mardin'de de geçmiş, hem devlet politikası gereği, hem kıyımlardan, sürgünlerden nasiplenen gasp zenginlerinin çabalarıyla üstü örtülmeye, hatıraları silinmeye çalışılan yarası kapanmamış bir gerçekliktir. Bugün Mardin için sık tekrarlanan "Dinlerin, kültürlerin bir arada yaşadığı hoşgörü şehri" gibi süslü turistik cümlelerin tarihin vicdanında bir karşılığı olduğu kanısında değilim. Her milletin, her halkın, her topluluğun iyileri ve kötüleri vardır yalnızca; bunlar tarihin imtihan zamanlarında "insanlık imtihanı" verirler; gerisi "kötü anlamda" politikadır. Tarihleri boyunca onca zulme, kıyıma, kırıma uğramış olan Ezidilerin büyük çoğunluğunun bugün başka ülkelere göç etmiş olmasının, Süryanilerin Mardin'den, Midyat'tan kalkıp dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmasının nedeni "dinlerin ve kültürlerin buluştuğu hoşgörü şehrinde" keyiflerinin pek yerinde olması değildi elbet. Benim çocukluk yıllarımda belli bir yaşa gelmiş Süryani kızlar "kaçırılırlar korkusuyla" eğitimlerini sürdüremez, geceleri sokağa bile çıkamazlardı. Şeytanlaştırma daha

çocuklukta başlar, ilkokulda Müslüman çocuklar Süryani çocukları gördükleri yerde işaretparmaklarını üst üste çaprazlayıp yaptıkları "salip" denilen haç işaretine tükürür, küfürler ederlerdi. Makarios kıyafeti giydirilip boynuna haç takılmış eşek maketinin şehrin sokaklarında dolaştırıldığı Kıbrıs olayları sırasında sırf Hıristiyan oldukları için hedef seçilen, saldırıya uğrayanlar da onlardı. Keldanilerin kilisesi vardı ama kendileri ortada pek yoktu. Savurkapı Mahallesi'nde Yahudi Çeşmesi, Ayn Il Yahud Çeşmesi, Şeyh Salıh mıntıkasında Yahudi Mezarlığı vardı, ama peki Yahudiler nerede, sorusunun bir anlamı yoktu. Onca kaynak tarafından dillendirilen Rişmil'in geçmişte bir Hıristiyan köyü olduğu, Mardin merkeze 10 km. uzaklıktaki Kabale köyünün de, aslında adını "kabala" ilminden alan bir Yahudi yerleşimi olduğu da konuşulmazdı elbet. Mardin Stadyumu'nun yıkılıp yok edilen Ermeni Mezarlığı'nın arazisi üstüne inşa edilmiş olduğu da ya bilinmez, ya bilinmek istenmez, Nusaybin'deki Alevi topluluğuna da kötü nazarlarla bakılırdı. Elbette birbirleriyle ahbaplık, komşuluk eden, birbirlerinin bayramını, nişanını, düğününü kutlayan aileler, çarşıda yan yana dükkânlarda birlikte kepenk açıp kapatan esnaf, zor günlerinde Müslüman Hıristiyan demeden birbirinin yardımına koşan saf yürekli insanlar vardı, çünkü dediğim gibi her topluluğun iyileri ve kötüleri vardır.

1909'da Osmanlı İmparatorluğu'nda esaret resmen kaldırıldığı halde, 1915 Ermeni soykırımı sırasında Diyarbakır, Viranşehir, Urfa'da olduğu gibi Mardin'de de bugün IŞİD'in kurduğu esir pazarlarının benzeri bir esir pazarı kurulup, her bölgeden getirilen Ermeni ve Ezidi kadınlar, çocuklar şehrin göbeğinde satılmıştır. Satılamayan çocuklar için Osmanlı yönetimi –elde kalan mallarını istifler gibi– daha sonra yetimhaneler açmıştır.

Mardin ziyareti sırasında zamanın belediye başkanı tarafından Mustafa Kemal'e armağan edilen kürkün bugün Konya Müzesi'nde sergilendiği gururla anlatılır, ama o kürkün aslında bütün aile fertleri katledilmiş, mallarına el konulmuş Mardinli tüccar Tazbazyan'a ait olduğu ya bilinmez, ya söylenmesi istenmez.

İki üç dil bilen bir akademisyen arkadaşım 2000'li yıllarda bir süreliğine Mardin'e yerleşir. Orada bazı ev kadınlarına İngilizce dersi vererek geçimini sağlarken, kendisi de bir yandan Süryanice öğrenmeye kalkışır. Kısa bir süre sonra da valiliğe çağrılarak niçin Süryanice öğrenmek istediği, bununla ne gibi bir amacı olduğu hakkında bizzat vali yardımcısı tarafından adeta sorguya çekilir. Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca Mardin bir şehir olarak devletin kuşku ve güvensizlik öznelerinden biri olmuş, atanan valiler hep buna göre seçilmiştir. 1962'deki Mardin olaylarından 2000'li yıllarda Süryanice öğrenmek isteyen bir akademisyene karşı takındığı tavra varana dek devletin her refleksinde, bu sınır şehrine duyulan kuşkunun, tedirginliğin nabzı atar.

Tarih hoşumuza giden yemek çeşitlerinden tabağımıza keyfimize göre aldığımız bir açık büfe değildir. Tarihten işimize yarayanları, hesabımıza gelenleri, öyle hatırlamak istediklerimizi seçip alamayız. Tarih karşısında hiçbir dine, millete, halka, inanca borcumuz yoktur, tarih karşısında bir tek şeye borcumuz vardır: Hakikate.

Bugünkü Mardin, içinden geçtiği tüm zamanların, içinde yaşayan, şehre emek ve değer katmış tüm halkların, tüm inançların mirasının Mardini'dir. Ben işte o Mardinlilerdenim.

Şehrin merkezinde, Şehidiye Camii'nin tam karşısında, büyüdüğüm evin hemen bitişiğindeki, çocukluğum boyunca Mardin Postahanesi, PTT Binası olarak kullanılan büyük konak, gene döneminin ünlü yün, ipek ve kumaş tüccarlarından Garabet Kasparyan ailesinin mülküdür. Arapça Beyt Kespo denilen aile bu konağı 1890 yılında Mimarbaşı Lolo Serkis Efendi'ye yaptırmıştır. Mardin'de "Arasa" diye nitelendirilen çarşıdaki dükkânlar o zamanlar onların yün ve kumaş deposuymuş, sonradan Yüksek Kahve diye anılacak olan yapı, gene sonradan Ticaret Lisesi olarak kullanılan konak gibi pek çok mülkün sahibi olan Kasparyanlar geniş bir aile olup döneminin varlıklı, görgülü, birkaç dil bilen, çocuklarını Berlin, Londra, Paris gibi Avrupa başkentlerinde okutan nüfuzlu,

tipik bir burjuva ailesiymiş. Sözünü ettiğim çocukluğumun postanesi olan konak Kasparyanlardan sonra bir süre "Paşa Konağı" olarak anılmış, 30'ların sonunda kısa bir süre "Memleket Hastahanesi" olarak, otuz yıl kadar da "Saray Oteli" (Palace) olarak hizmet vermiş, ardından "Mardin Postahanesi" olmuş. Mardin'deki en büyük U plan yapı olan, ortasındaki avlusunu revakların, ayvanların, odaların çepeçevre kuşattığı konak; gerek güneye yani ovaya bakan görkemli cephesinde, gerekse de kapı, pencere sövelerinde, iç mekânlarındaki nişler ve mihrabiyesindeki ince taş işçiliğiyle Mardin mimarisinin en güzel örneklerinden biridir. Evimizin hemen bitişiğindeki o zamanın postanesi olan bu konağın, çocuklarıyla arkadaşlık ettiğim PTT müdürü Kemal amca ve karısı Aliye teyze, orada çalışan hala kızımın kocası Şeyhmus ağabey ve de o geniş avlusunda "çift kale maç çektiğimiz" günler nedeniyle anılarımda özel bir yeri vardır. Bu konağa ilişkin yıllar sonra öğrendiğim hazin bir olaysa gene tam acı bir film hikâyesi:

Kasparyan ailesinin Berlin'de tıp öğrenimi gören oğulları Tavit Kasparyan tatilini geçirmek için 1915 yılında Mardin'e geldiğinde tüm ailesinin katledilip tüm mallarının talan edildiğini, çarşılarına, dükkânlarına, konaklarına el konulduğunu görünce ağır bir travma geçirir, giderek akli dengesini yitirir, bir zamanlar ailesiyle birlikte yaşadığı, şimdiyse ellerinden alınıp gasp edilmiş o konağın duvar dibine yapışıp orada bir meczup gibi yaşamaya başlar. Nice sonra bir Ermeni aile haline acıdıkları Tavit'i beraberlerinde Istanbul'a gelmeye ikna ederek Fransız akıl hastanesi La Paix'ye yatırır, Mardinli Tavit Kasparyan 1964'te orada vefat eder.

Bu hikâyeyi öğrendikten sonra ne zaman Mardin'e gitsem, postanenin karşısındaki çay bahçesine oturur, hem kendi anılarıma hem Tavit'in duvarına bakarım. Onun sahipsiz kalmış ruhu, kendisini hiç olmazsa birinin hatırladığını, andığını bilsin isterim.

Bölgedeki 1915 Ermeni soykırımıyla ilgili topladığı bilgiler, tanıklıklar, sözlü anlatılarla bugün dünyada en kabul gören belgelerden biri sayılan, Lozan görüşmeleri sırasında da referans alınan

kitabında Rahip Ishak Armalé, şehrin Ermeni topluluğunun yok edilmesinde işbirliği yapanları ifşa ederken, onların yaşamlarını biraz olsun kolaylaştıranları, onlara sahip çıkan Müslüman aileleri saymayı da ihmal etmez. Bu aileler arasında adı geçen büyük dedem Faris Çelebi'den, "cinayet programına katılmayı reddeden ve dindaşlarına Hıristiyanların da insan olduğunu, insan kendisi için ne temenni ediyorsa, ne layık görüyorsa, onlara da aynı şeyleri görmek gerektiğini vurgulayan konuşmalar yaptığını" belirtir. Gene aynı biçimde 1895'te köyleri basılıp yağmalandığı için kaçıp Mardin'e sığınan Ermenileri, peşlerine takılan aşiretlere, gözü dönmüş eşkıya güruhuna teslim etmemek için girdikleri çatışmalarda yirmi kurban vererek onları savunan, çetin geçen kış boyunca barınmalarını sağlayan şehrin Müslüman aileleri, ileri gelen kişileri arasında büyük dedem Faris Çelebi'yi de sayar. *Kaf Dağının Önü* kitabımda yer alan "Suret Masalı"nın kahramanının adı Faris'tir. Bir yazar olarak bu, benim hayatımda yeri, anısı, yankısı olan insanların hatırasına yaktığım bir mum yerine geçer.

Elbette geniş bir nüfusa sahip bizimki gibi büyük ailelerde herkesin aynı vicdanı taşıması, aynı duyarlılığa sahip olması beklenemez, o büyük kıyım, yağma ve talandan nasiplenenler ya da Hac'Kermolardan Abdullah Çelebi gibi Çerkes birlikleriyle yürütülen Tel Arınen (Kızıltepe) katliamına bizzat katılanlar olmuştur. Sonradan açılan bir mahkemede suçu sabit görülüp mahkûm edilen Abdullah Çelebi Suriye'ye kaçıp kayıplara karışarak izini kaybettirmiş, sonradan ölüm haberi gelmiştir.

Bu postanenin hemen yanı başındaki benim büyüdüğüm, ilkokula başladığım evse Hacı Lütfü'ye aitti. Başında ince dokulu bir fötr şapkayla gezen, yazları hep açık renk şık keten takım elbiseler giyen zarif bir adam olarak hatırlıyorum onu. Ailesiyle evimizin üst katında otururdu. Konağın eskiden tek mekân olarak kullanıldığını gösteren bizim evin içinden onların evinin içine bağlanan kapıya çıkan çok basamaklı yüksek bir taş merdiven vardı. İki taraftan da demir çengeller indirilerek bağlantısı kesilmiş olan bu kapı an-

cak bir haber iletileceğinde ya da bir şey ikram edileceğinde kullanılırdı. Çocukken bazen gizlice o basamakları çıkar, kulağımı kapıya dayayarak onların evini dinlemeye, içeriyi hayal etmeye, duyduğum bölük pörçük seslerden orada olan biteni gözümde canlandırmaya çalışırdım. Aslında o kapı duymaya ya da hayal etmeye değecek bir şeyin yaşanmadığı, mutfaklarını salona bağlayan sıradan bir sahanlığa açılıyordu, ama benim hayal gücüm, içine kendince gizem kattığı bu oyundan ayrı bir keyif alıyordu. Bir iki kez bizimkilere kulağım kapıda yakalanınca, o merdivene çıkmak bana büsbütün yasaklanmış oldu.

Hacı Lütfü'nün yedinci kez hacca gitmesi nedeniyle evinin giriş kapısına yaptırdığı türbe yeşili süslemeleri, kesilen kurbanları, hac dönüşü uzun uzun çalınan davulları hatırlıyorum. Hoş babam da bir dönem birdenbire hacca gitmeye karar verdi. Mükemmel Arapçasıyla Kuranı ezber okuyabildiği gibi, Suriye'de kaçak olarak yaşadığı zamanlarda geçimini de Kuran dersi vererek kazandığını anlatırdı. Babamın hacca gitme kararma en çok annem sevindi, dini nedenlerden çok, yıllardır bir türlü dize getiremediği kocasının ancak bu yolla uslanacağına kanaat getirdiği içindi herhalde... İçkiyi bırakmış, sigarayı azaltmıştı, epeydir kimselere âşık olduğu da yoktu, namaza niyaza başlamıştı. Birdenbire koyu bir Müslüman olmuştu. Eve her gün düzenli olarak dönemin "en Müslüman gazetesi" olarak bilinen, Mehmet Şevket Eygi'nin yönettiği *Bugün* gazetesi alınıyor, uzun uzun kıraat ediliyordu. Gene de arkadaşlarımın hepsi topluca Kuran kursuna giderken beni yollamadı, "Büyüyünce kendin karar verirsin, şimdilik derslerine bak," demişti. Cumartesi günleri oyun oynayabilmek ya da sinemaya gidebilmek için arkadaşlarımın Kuran kursundan çıkmalarını beklerdim. Bir ara ben de babama özenip sureler, ayetler ezberleyerek evimizin karşısındaki Şehidiye Camii'nde kıldığı cuma namazlarına katılmaya başlamıştım, ama bundan çabuk sıkıldım, evde plak dinlemek, Teksas, Tommiks, Kinova, Tenten sayıları devirip dergi-kitap karıştırmak, sinemaya gitmek daha cazip geliyordu. Anladığım kadarıyla bundan sadece ben değil, babam da

çabuk sıkılmıştı. Bir gün, "O yasak, bu yasak, ben bu hacılıktan çok sıkıldım, istifa ediyorum," dedi. "Aman yapma etme, hacılıktan istifa edilir mi hiç?" dedilerse de, "Olur, olur," demişti, "Sonradan olunan bir şeyin istifası da olur."

Yeniden bildiğimiz o eski hayatımıza dönmüştük. Babamın dindar aile büyükleri ve çevresi bu işe bozulmuş, ama anladığım kadarıyla babamın bu kararını onun her zamanki bir uçtan ötekine savrulan aşırılıklarına yormuşlardı.

Ev sahibimiz Hacı Lütfü ise ömrünün sonuna kadar yedi kere hacca gitmiş dindar biri olarak yaşayıp öldü. Anlatıldığına göre o üç beş yaşlarındayken, ölüme gönderilmek üzere yola çıkarılan bir Ermeni kafilesinden son anda birilerince kurtarılıp çocuksuz bir aileye evlatlık verilmiş, tam bir Müslüman olarak yetiştirilmesi sağlanmış. Annesine, babasına, ailesine ait hiçbir şey hatırlamıyor ya da hatırlamak istemiyormuş.

Polin ile Yvon'un annesi Zekiye hanım, ev sahibimiz Hacı Lütfü, dedemin amcası Hacı Abdülmecit Çelebi'nin karısı Ezidi Siğdê gibi kaderi değiştirilmiş nicelerinin asıl hikâyeleri bizim çocuk gözlerimiz için örtülüydü o zamanlar. Her gün önünden geçtiğimiz ya da içinde gezip dolaştığımız konakların, evlerin, avlulaların çoktan ölmüş asıl sahiplerinin hikâyelerine ait hiçbir şey bilmeden büyüyorduk. Yıllar sonra Sadiye halamdan, Ezidi Siğdê'nin de ne kadar dindar biri olduğunu dinlediğimde, onun Hacı Lütfü ile olan kilitlendikleri kimliği sonuna kadar yaşamaktaki benzerlikleri dikkatimi çekmişti.

1926'da Şapka Kanunu çıktığında valilik şehrin ileri gelen ailelerinin erkeklerinin halka örnek olmaları, benimsetmeleri için şapka giyerek sokağa çıkmalarını ister. Yıllarca şehrin yönetim kademelerinde görev yapmış biri olarak dedemin babası Hacı Faris Çelebi de başına şapka takıp sokağa çıkar, valiliği ziyaret eder. Lakin imam, müderris, müezzin olan Şeyh Yusuf Efendi verdiği vaazda halkı bu yeni kanuna uymaya davet ederken, kendisi valiye, ulemadan olduğunu, bu nedenle de "leffe" denilen sarığı takmayı sürdüreceğini söyleyerek valinin bu konudaki ısrarlarını kar-

şılıksız bırakır. Sonrası giderek bir şehir efsanesine dönüşmüş tam bir kara mizah hikâyesidir: Bir süre sonra emniyette sorgulanır, ardından evinin bulunduğu sokağın başına sürekli polis nöbeti konarak takibe alınır. Bu durum üzerine Şeyh Yusuf Efendi altı yıl boyunca evinden dışarı çıkmaz, altı yıl sonra başında fötr şapkayla sokağa çıktığı günden yaşamının sonuna dek fötr şapkayı başından yatarken bile çıkarmadığı, hatta namazı bile şapkayla kıldığı söylenir. Gene seksenli yıllarda filmcilere, Şeyh Yusuf Efendi'yi Şener Şen'in canlandıracağı bir dönem filmi yapmalarını önerdiğimi hatırlıyorum.

Siğdê, Şeyh Yusuf Efendi, Hacı Lütfü, Zekiye ve benzerlerinin coğrafyanın kaderinde savrulmuş çetin hikâyeleri geçmişin aynasından bize, günümüze aynı şiddetle bakmayı sürdürüyor.

2014-2105

Altınlar ve kemikler

Kızıltepe'nin bir köyünde yaşayan, hayli uzun boylu, şişman, aşırı iri, geniş şalvarlı, yaz-kış sırtında kendisine bile büyük gelen bir ceketle dolaşan, dünyanın bütün haksızlıklarına o uğramış gibi asıkyüzlü bir müvekkili vardı babamın. Müvekkiller genellikle duruşma öncesi ya da duruşma günü ortalarda görünürken, bu adam nedensiz yere ya da sudan bahanelerle iki güne bir bizim eve gelip gitmeye başlamıştı. Tuhaf sorularından ve hallerinden takıntılı, kuruntulu bir yapıya sahip olduğu anlaşılan bu adam, bize gelip gitmese açtığı davayı kaybedecekmiş gibi babamı adeta kontrol ediyor, onun yokluğunda da avluda oturup uzun uzun tek başına hiç sıkılmadan saatlerce babamı beklediği oluyordu. Bu arada gelişlerini hep öğle yemeği saatine denk getirdiğini, dönerken "vasıta parası" vermemek için de saatlerce Kızıltepe'ye inecek arabalı birilerini kovaladığını fark ettik. Tüm bunlar yoksulluğundan değil, tersine varlıklı olduğu halde hastalık düzeyine varan cimriliğindendi, üstü başı dökülüyor, harcamak zorunda kaldığı her kuruş için adeta acı çekiyordu. Nice sonra kendisine nihayet yeni bir ceket aldığı görüldüğünde günlerce takılıp durmuşlardı adama. Onunsa yanıtı hazırdı: "İşte ben böyle diyeceğinizi bildiğim için yenisini almıyordum." Bu arada o denli sık gidip gelmeye başladığı bizim eve, "eli boş gelmesin" kabilinden arada bir köyden yoğurt, yumurta getirdiği de oluyordu. Bakırdan yapılma askılı bir kolu olan "bakraç"a Mardin'de "sıtıl" denir, sıtıllar da kullanım amacına göre değişen boylarda yapılır. Adamın yoğurt getirdiği sıtıl içine en fazla yirmi-otuz kaşık yoğurdun sığabildiği en küçük boydaydı ve o koca gövdeli adamın elinde bekçi düdüğü gibi duruyordu. Köyünden saman dolu koca bir sepet içinde getirdiği yumurtaların sayısı da asla onu geçmezdi. Başlarda yersiz gelip git-

melerinin canımızı sıktığı adam, doğrusu bir süre sonra bu çeşit gariplikleriyle bizi eğlendirmeye başlamıştı. Sonraki yıllarda okuduğum klasik Rus romanlarındaki açgözlü, kurnaz mujikler zaman zaman bu adamı hatırlatacaktı bana.

Günün birinde ansızın ortalarda görünmez oldu. Üstelik davası henüz sonuçlanmamışken, onun böyle birdenbire ayak kesmesine bir anlam veremedik. Ardından ikide bir Istanbul'a gidip gelmeye başladığını duyduk. Mardin'den Kızıltepe'ye inmek için bile akşamlara kadar arabalı birinin yolunu gözleyen adamın, durduk yere Istanbul'a gidip gelmelerinde akıl karıştırıcı bir yan vardı. Bir süre sonra babam, ona ilişkin ortalıkta dolaşan dedikodulardan ev ahalisini haberdar etmeye başladı. Kendisi kimselere söylemiyordu ama, tarlasında iki küp altın bulduğu bilgisi kulaktan kulağa dolaşıyordu. Annem, o altınları bu adamın bulmuş olmasının hayatın adaletsizliklerinden biri olduğuna hükmetti. Herkesin düşüncesine göre, o altınlar mutlaka Ermenilerden kalma olmalıydı. Kızıltepe'nin eski bir Ermeni yerleşim bölgesi olduğu göz önüne alındığında, bunda pek şaşılacak bir yan yoktu. Zaman zaman kimi rivayet, kimi hakikat, birilerinin toprak altında bulup çıkardığı altın dolu sandıklardan, küplerden söz edildiği, buna ilişkin süslü hikâyeler anlatıldığı da olurdu. Toprağa gömülü altın dolu küpler, sandıklar bulmak ümidiyle orayı burayı kazıp sonunda insan kemikleri bulanlarla, "Altın ararken, kemik bulmuş," diye alay edildiğini hatırlarım. Bulunan kemiklerin sıradan ölümlerden mi, katliamlardan mı kalma olduğunu kimse düşünmezdi o yıllarda.

Bizim Kızıltepeli amcanın bulduğu altınların Ermenilerden değil, ta Romalılar döneminden kaldığı, adamın Istanbul'a gidip gelmelerinin de altınları gizlice el altından satmakla ilgili olduğu söylendi. Hatta daha sonra Istanbul Kapalıçarşı'daki bazı dükkân sahiplerinin, bir gün Romalılar devrinden, ertesi gün Bizans döneminden kalma olduğu iddia edilen, üstünde kabartma bir imparator başı olduğu söylenen bu altınları görmek için ta Istanbul'dan kalkıp Kızıltepe'ye kadar geldikleri konuşuldu. Annem, adamın

sattığı altınlarla tarlalarına tarla, topraklarına toprak kattığını duyduğu her seferinde, hayatın adaletsizliğinden dem vurmayı sürdürdü.

Sonraki yıllarda toprağının altından altın ya da kemik çıkan bu coğrafyanın, bu toprakların tarihinin ardına düştüğüm çeşitli araştırmalar, çalışmalar yaptım. Bunlardan biri 2012'de yayımlanan, yirmi üç yazarın bu kitap için kaleme aldıkları öykülerden oluşan *Bir Dersim Hikâyesi* adlı seçkidir. Kitabın "Süt, Kan ve Kelimelerin Kemikleri" başlıklı önsözünde şöyle diyorum:

> Anadolu, kanlı sahne. Onca uygarlığın kurulduğu, dağıldığı, el değiştirdiği; onca dilin, dinin, inancın, kültürün yaşadığı, çatıştığı, iç içe geçtiği zorlu bir coğrafya burası. Ve her geçen gün biraz daha öğreniyoruz bu topraklarda her inkârın ardında yakın ya da uzak tarihli bir toplu mezarın yattığını... Toprağa yalnızca ölülerin değil, hakikatlerin, dillerin, kültürlerin, kelimelerin gömüldüğünü...
>
> Zaman'la kabaran toprak yalnızca ölüleri, kemikleri değil, hakikatleri de geri verir. Zaman'ın rüzgârı estikçe toprağın altına gömülen ne varsa yavaş yavaş çıkmaya başlar ortaya.
>
> (...)
>
> Bilirsiniz: İnsandan daha uzun yaşar kemikleri. Dillerini ne kadar toprağa gömerseniz gömün, kelimelerin kemiklerini örtecek toprak yoktur. Gün gelir, yazılır, söylenirler.

Aynı bölgeden bugün 1990'larda kanlı bir geleneğin sürdürücüleri tarafından öldürülmüş, kaybedilmiş, katletilmiş, asit kuyularında eritilmiş insanların kemikleri çıkıyor. Tarih, dünyanın hangi ülkesinde Türkiye'de olduğu kadar "tekerrür eder", bilmiyorum.

1985'te Ankara'dan taşınıp Istanbul'a yerleştim. Sınırlı gelirim nedeniyle, bir yıl kadar çeşitli aralıklarla Zeynep Zeytinoğlu, Yıldırım Türker, Yaprak Özdemiroğlu gibi arkadaşlarımın evlerinde yaşadıktan sonra, Aynalı Çeşme'de, Kamer Hatun Camii'nin karşısına düşen Çekiç Sokak'ta, kapısında Istanbul'da semte adını

veren "Tünel"i inşa eden mühendisin mührünü taşıyan Rumlardan kalma eski bir apartmanın ikinci katında bir daire tutabildim. Emlakçı ev sahibiyle tanıştırdığında şaşakalmıştım. Kızıltepe'deki o amca kadar iri olmasa da gene iri, onun gibi şişman ve aksi suratlı, üstünde benzer bir ceket, altında bol şalvar, başında köylü kasketiyle tipik bir İç Anadolu köylüsü görünüşlü bu ev sahibi, freskli salon tavanı olan, "French Window" tarzı kapı pencereleriyle o dönem zevkinin inceliklerini, mimari ayrıntılarını taşıyan kim bilir kimlerden kalan bu eski Rum evini bana kiraladı.

6 - 7 Temmuz 2015

Asfaron

Babaannem Peyruze yaşamı boyunca tam on altı çocuk doğurmuş. Anadolu'nun çoğu yerinde olduğu gibi Mardin'de de ölen çocuğun adını gelenin cinsiyetine göre kendinden bir sonrakine vermek âdettir; böylelikle, ölenin yaşayamadığı ömrünün, yeni doğanın ömrüne ekleneceği ümit edilir. Bu yüzden amca ve halalarım sayılırken iki Hasine, iki İsmail, iki Necat, iki Zekiye sayılırdı. Ben çocukken Sadiye halam hepsinin sırasını ve adını tek tek sayardı bana, ben de alt alta yazarak ezberlemeye çalışırdım. Bu on altı çocuktan adı Ömer olan –söylenene göre en güzeli– daha kundak bebeğiyken sütannesi tarafından Suriye'ye kaçırılmış, peşinden adamlar salındığı halde onun da Ömer'in de izine rastlanmış. Çocukken seyrettiğim yıllar sonra izi bulunan Mısır'daki halaların, Bağdat'taki amcaların hikâyesini anlatan filmlerin, okuduğum romanların etkisiyle o kayıp amcanın günün birinde dönüp bizi bulacağına ilişkin hayaller kurar, hayalimdeki Ömer amcayla arkadaşlık eder; birlikte Avrupa'ya gitmek, dünyayı gezmek düşleri kurardım. Tabii o kayıp amca hiç gelmedi, bizden habersiz olasılıkla Suriye'de yanında büyüdüğü aileyi gerçek ebeveynleri sanarak yaşayıp öldü. Çocuk kalbimde büyük bir merhamet duyduğum onun sahipsiz kalmış hikâyesini günün birinde yazacağımı hayal ederdim. (Baba tarafından bu kayıp amca hikâyesine, annem Muazzez kanadıyla tanıştıktan sonra, bir de baba evinden kovulmuş, sonraki hayatıysa epey fırtınalı geçmiş, annemin dayısının hikâyesi eklenecekti.)

O on altı amca ve haladan bana ve kendimi bildiğim zamanlara İbrahim, Sadiye, Abdülkadir kalmıştı. Babam İsmail, İbrahim'den küçük, Sadiye ve Abdülkadir'den büyüktü. Bu ilk halka yakınlarım arasında bir de az önce sözünü ettiğim, ben üç yaşındayken vefat etmiş olan Lütfüye halamın kızı Nevzat vardı.

1950 affı çıktığında amcam İbrahim'in, hapis cezasının dolmasına zaten on üç gün kalmış olduğu, amcamın yaşamındaki tüm şanssızlıkların, adaletsizliklerin bir metaforu gibi yıllar yılı aile arasında anlatılmıştır. "Aftan bile yararlanamadı," derlerdi onun için. "Elâlem bir afla yıllarını kurtarırken, bizimkinin kısmetine yalnızca on üç gün düştü. Doğuştan bahtsız!" Ailemizin sürgüne gönderilmesini fırsat bilip topraklarına el koyan ağalardan biriyle sonradan giriştiği tartışmanın büyümesiyle öfkeye kapılan amcam çekip vuruyor Uso denilen ağayı. Hapse düştüğünde henüz on beş yaşında olan amcama, belki de bu yüzden serçe anlamına gelen "Asfaron" adını takıyorlar mahpushanede. Sonraki yıllarda, içinde onun da olduğu bir grup mahpus, tünel kazıp firar etmeye çalışırken yakalanınca, cezalarına ceza eklenip her biri başka bir şehre sürülüyor; firar ettikten sonra Suriye'ye kaçmayı hayal eden amcamın kısmetine de Kütahya mahpushanesine sürgün edilmek düşüyor. Cezasını orada tamamladıktan sonra gidip Istanbul'a yerleşiyor, aile büyüklerinden Fuat Kermooğlu'nun delaletiyle Sümerbank'a giriyor, emekli olana kadar da orada çalışıyor.

Amcamın beni ilk ne zaman gördüğünü bilmiyorum, kestirebildiğim en yakın tarih 1962'de babaannemin vefatıyla cenazesinin Istanbul'dan alınıp Mardin'e getirildiği sırada olmalı. O zaman yedi yaşındayım, ama gözümde oradaki varlığına ilişkin herhangi bir görüntü canlanmıyor.

Ölüm çocukken insana kavranılamaz bir uzaklıkta görünür. Adeta inandırıcı değildir. Yakın çevremden ilk kez babaannem Peyruze'nin ölümü sırasında tanıştım bu gerçekle. Ciğerlerinden hasta olduğunu, bir süredir Istanbul'da bir hastanede yattığını biliyordum. Avluda uyuyordum evin içinden feryat figan sesleri yükseldiğinde. Halamın kızı Ceyla çok ağlıyordu, ben de ona bakıp çok ağlamaya çalışıyordum. Benimkisi üzüntünün yanı sıra derin bir şaşkınlıktı. Ölümün ne olduğunu idrak etmeye çalışan bir şaşkınlık. Anlamaya çalışıyordum, ölümü anlamaya çalışıyordum.

Çocukluğumda, yeniyetmeliğimde Istanbul'da yaşayan bir amcam olması fikri hoşuma gider, her bayram ve yılbaşı mutlaka

ona ve yengeme kart atardım. Küskün olduğu, aileden uzak durduğu, bu yüzden de Mardin'e pek gelip gitmediği konuşulurdu. Ben de alıngan, her şeye çabuk küsen, sıcak bakışlı, kederli ama şefkatli bir adam olarak hatırlıyorum onu. 1984'te babamı kaybettiğimde bana başsağlığı telefonu açmış, hasta olduğu için gelemediğini söylemişti, o an dehşetle fark ettiğim, sesinin, babamın sesine ne kadar benzediğiydi, adeta bir gün önce kaybettiğim babamla telefonla konuşuyor gibiydim.

Çocukluğumda bir yaz tatilinde annem, ablam, yeğenlerimle amcamın Eyüp'te, Silahtarağa'daki evine gidip kaldığımızın anısıysa çok canlı durur bende. O yıllarda çamurlu bir yamaçta düzensiz biçimde üst üste dizilmiş kutu kutu evleriyle tam bir gecekondu mahallesiydi Silahtarağa. Sanırım on yaşında olduğum o günlerden kalma bir fotoğrafta, evinin bahçesinde sıra sıra dizilmişiz. Benim gözümde, camları olmayan siyah çerçeveli bir gözlük var; gözümden derdim olduğundan değil, gözlük takmaya özenmişim, o kadar. Fotoğrafta Malatya'daki dayım Ahmet'le Naime yenge de görülüyor. Amcam aynı zamanda tam bir Türk Sanat Müziği meraklısıydı. Radyoda çalan neredeyse her şarkının bestecisini, makamını, sözlerini bilirdi. Karıncayı bile incitmekten çekinen bu adamın, on beş yaşında olsa bile birini öldürmüş olabileceğine akıl erdiremezdim. Onca haksızlığa uğramış, toprakları gasp edilmiş, dedemin sürgünde ve hapishanede ruhi dengesini yitirmesiyle başsız kalmış ailenin en büyük erkek çocuğu olarak o yaşlarda omuzlarına bilen ağır yükün yol açtığı bir anlık öfke onu katil ve kurban etmişti.

Amcamın Istanbul'da evlendiği karısı Arnavut göçmeni Sabriye yengenin, amcamdan on beş yaş büyük olduğu söyleniyor. İstemediklerinden mi, yengemin çocuk bakma yaşı geçtiğinden mi bilmem, çocukları olmamış. Yengemin ilk kocasından olma dört kızı var. Kızlardan biri Almanya'da çalışıyor, biz gittiğimizde o da Almanya'dan yıllık izine gelmiş, biz de günlerce Almanya'dan getirdiği çikolataları yemiştik. Oğlu Ferhat'sa –gitmemiş mi, orada yapamamış dönmüş mü bilmem– amcamlarda kalıyor. Kızıl

saçlı, beyaz tenli, yaşı bana yakın, sevimli, afacan bir oğlan.

Sabriye Yengem hayatta tanıdığım en neşeli, en canlı, en konuşkan kadın. Amcam, "Uykusunda bile konuşur bu," derdi onun için. Üşenmek nedir bilmeyen, son derece becerikli, hamarat biriydi, sadece evi değil, verseler mahalleyi çekip çevirecek! Evleri yamacın yukarılarına doğru bir yerde olmasına karşın, hiç yüksünmeden genç bir kız gibi sekerek inip çıkardı o yolu. Ana yoldan bahçe kapısına kadar epey bir tırmandığınız gibi, bahçenin içinden de evin kapısının önündeki sahanlığa kaba taşlarla döşenmiş basamaklarla çıkılırdı. Bahçenin kendi otu, bitkisi yetmezmiş gibi, irili ufaklı zeytinyağı, Vita tenekeleri içinde rengârenk çiçekler dizmişlerdi bahçenin orasına burasına; sundurma altına, sahanlık gölgeliğine... Hastalıklarından yakınan etrafındaki mızmız insanlara çıkışır, "Saymayın, saymakla çoğaltırsınız," derdi Sabriye yengem. "Benim gibi yapın, hiç üstünüze alınmayın, görmezden gelin, hastalık dediğin bir durur, iki durur, sonra çeker gider." Pırasadan türlü-çeşitli yemekler yapmasıyla, "more"li, "vre"li konuşmasıyla, dediğim dedik inatçılığıyla "Arnavut olmanın" hakkını tam manasıyla verirdi. Bir şeye kızdı mı, öfkelendi mi, "Bak şimdi hırslandım işte!" diye hışımla ayağa fırlar, kapı önüne çıkıp şakır şakır göbek atardı. Az sonra sakinleşip içeri dönerken de, "Hem sinirimi döktüm, hem kurtlarımı," diye gönenir, kısa bir süre için askıya aldığı neşesine yeniden kavuşurdu. Yanaklarımı sıkıştırıp beni öperken, "Valla kaç çocuk doğurdum, ama bunun tadı bir başka," der, geceleri üstüm açılmış mı, terlemiş miyim diye bakmadan yatmaya gitmezdi.

Ben üniversitede okurken Sabriye yengeme felç geldiğini, bir kolunun artık hiç tutmadığını duyduk. Amcam Silahtarağa'daki evi satıp 1. Levent'te bir apartmanın bahçe katında küçük bir daireye taşınmıştı. Bir yaz tatili sırasında Sabriye yengemi, yerinde duramayan o hayat dolu cevval kadını tekerlekli sandalyesinde, bir kolu tutmaz, ağzı bir yana çarpılmış halde otururken gördüğümde içim acımıştı. Gene de yüzünden o aydınlık neşe eksilmemişti, dahası gene hiç susmuyordu. Ama bu sefer konuşma merkezinde bir

hasar olduğu için sözcükleri kullanamıyor, sadece "vana vana" diyebiliyordu. Amcam topallayan bacağına, astımının rahat vermediği ciğerlerine, ilerleyen yaşına karşın yengemin çevresinde pervane gibi geziniyor, onun isteklerini yerine getirmeye, gönlünü hoş tutmaya çalışıyordu. Bence aralarında, dayanışma duygusunun güçlendirdiği aşktan daha büyük bir sevgi vardı. Yengem her şeye "vana vana" dediği için, ne söylemeye çalıştığı, ne istediği, evet mi, hayır mı dediği anlaşılmıyor, derdini anlatamayınca da iyice hırslanıp kızarıyordu. Yengemin, "vana vana... vana vana..." larına bazen torunu Ferhat, "Gene muslukların vanası mı bozulmuş anneanne?" türü esprilerle yanıt vererek kendini eğlendiriyordu.

Tuhaftır, amcamsa onun ne söylemeye çalıştığını nerdeyse her seferinde anlıyordu. O "vana vana" deyince amcam, "Su getiriver Ferhat". "Vana vana vana..." "Biraz gazete oku," diyor. "Vana vana vana vana vana..." "Sıcak oldu biraz bahçe kapısını açın," diyor. Yengem söylemeye çalıştığı şeyin doğru anlaşıldığını gördüğünde, başını hafifçe öne sallayıp ikinci "vana"nın a'sını uzatarak onaylıyordu: "Vanaaa"... Bu ikinci a'sı uzatılmış "vana"larda, hâlâ derken incelttiğimiz "l" sesi gibi, inceltilmiş bir "n" sesi çıkıyordu ağzından, bu da o vana vanalı konuşmasına ayrı bir nağme katıyordu.

Amcam bir keresinde, çarşıya çıkmış biraz da gecikmiş, yengemin de aksileneceği tutmuştu. Sürekli "vana vana" diye söyleniyor, Ferhat'la ben, Su mu istiyorsun, kapıyı mı açalım, tuvaletin mi geldi, gazete mi okuyalım, dedikçe o başını geriye atıp kızgın bir tonla "Vana vana!" diye olmazlayıp aksileniyordu.

Nihayet amcam gelip, "Ne istiyorsun Sabriye?" diye sordu. "Vana vana vana vana vana vana." Amcam, "Ha anladım, yoğurtlu patlıcan kızartması mı çekti canın?" deyince yengemin yüzü mutlulukla aydınlanıp "evet" anlamında uzun bir "Vanaa" çekti. Biz o yan yana dizilmiş "vana vana"lardan amcamın nasıl olup da yoğurtlu patlıcan kızartması sonucunu çıkardığını şaşkınlıkla anlamaya çalışırken, amcam bize dönüp "Anlamayacak ne var, kadı-

nın canı yoğurtlu patlıcan kızartması çekmiş işte," diye bize gülümseyip mutfağa yönelmişti.

Amcamın hastalığı ilerleyip kendisi bakıma muhtaç hale gelince, yengemin kızları iki hastaya birden bakamayacaklarını söylemişler. Amcam önce Diyarbakır'a, o sırada kocası Diyarbakır PTT müdürü olan hala kızım Nevzat ablaya, ardından o sırada kızıyla birlikte oturan Sadiye halamın yanına Trabzon'a taşındı. Halamın kızı Hülya, Trabzon Devlet Tiyatrosu'nda oyuncuydu ve daha sonra dönemin yıldız futbolcularından Trabzonspor'lu Lemi'yle evlenecekti.

Sabriye yengemin amcam gittikten sonra çok yaşamadığı söylendi. 30'lu, 40'lı yılların Mardin Hapishanesi'nin "asfaron"u İbrahim'se, 1995'te Trabzon'da vefat etti. Sadiye halam, amcamın cenazesini otobüsle Ankara'ya taşıyarak orada babamın yattığı Karşıyaka mezarlığına defnetti. "Otobüste o aşağıda, ben yukarıda hayatımın en acı yolculuğu," diye anlatır.

Çok özlediğim ölülerimdendir.

Nisan-Temmuz 2015

Sobanın etrafında

Çocukluğu sobalı evlerde geçen ya da sobalı evlerde büyüyenlerin anılarında ondan söz etmemeleri mümkün mü?

Edebiyat tarihimiz boyunca kim bilir kaç hikâye, kaç romanda sabahın erken saatinde buz gibi bir odaya uyanan kahramanların duygularına, yakınmalarına, sızlanmalarına yer verilmiştir? Her sabah aynı biçimde yinelenen sobayı yakmak, önce tahtaları tutuşturmak, kömürlükten içeriye odun, kömür taşımak hepsi başlı başına zahmetli bir iştir. Apartman katlarının bodrumlarında, o zamanlar çoğu kapıcı dairesinin hemen bitişiğinde "kömürlük" dedikleri odacıklar olurdu. Evin erkeği, ya da eli iş tutacak yaşa gelmiş çocukları günün belli saatlerinde aşağıya kömürlükten odun kömür taşımaya gönderilir, sobayı çabuk tutuşturmak için küçük tahta parçalarıyla mutlaka bir kenarda gazete biriktirilirdi. Kapıcıları bulunan apartmanlarda, sabahları her kapıya bir kova dolusu kömür bırakmak kapıcının günlük görevleri arasındaydı. Bunları andıkça Mardin'de, Urfa'da, Ankara'da oturduğumuz sobalı evlerin her birinin bacasından sanki o günlere ilişkin nice solgun anı tütüyor.

Mevsimlerin hakkıyla yaşandığı, baharın bahara, kışın kışa benzediği yıllardı... Her yerin üstünü örten karın kalın yorganının dünyayı iyice sessizleştirdiği, evdeki herkesin kendi dalgınlığına gömüldüğü anlarda birdenbire sobada patlayan kömürün sesiyle derin bir uykudan uyanır gibi irkildiğimiz kış akşamlarını hatırlıyorum. Soba penceresinden içerinin kızıl korlarını seyretmenin tılsımına kapılıp gittiğimiz hatırda tutulmayacak uçuculukta nice çocukluk hayali sonra... Geçmişle ilgili hatırladıklarımızın tümünün yoğun bir mutluluk, derin bir keder gibi güçlü duygular içermesi gerekmez. Bir öğle sonrasında amaçsızca pencereden dışarıyı seyretmenin, çinko damda takırdayan yağmurun sesinin, bir ka-

nepede kucağında bir kitapla uyuyakalmanın, uzandığınız divanda, başınız birinin dizinde sobanın tıslamasını, çaydanlığın fokurdamasını dinlemenin sıradan anlarının ölümsüzlüğünden çatılır hatıralarımızın çoğu... Hatıra dediğin ayrıntılarla sızlar.

Ben de pek çok çocuk gibi ateşi seyretmeyi, ateşle oynamayı severdim, mangal tutuşturmayı, kıvılcım alan ateşi yelpazeleyerek harlandırmayı, babamın deyişiyle "dışarının temiz havası kömürün zehrini alana kadar" mangalı avluda tutmak gerektiğini erken yaşta öğrendim. Ben bunları yaparken başımda hep biri dururdu, ama ateşle konuşan bendim.

Sobanın içine attığımız çerçöpün nasıl tutuştuğunu seyretmek, hafif yanık rayihası odaya yayılana dek portakal, mandalina kabuklarını ateşe tutmak, ocakta kaynayan çaydanlığı alıp sobanın üstüne yerleştirmek, sonra gene sobanın üstünde kestane patlatmak; ekmek kızartmak, yemek ısıtmak, kahve yapmak havalar soğumaya başladığında bir sobanın etrafında kurulan ev içi hayatın küçük keyifleriydi. Sobadan bir metre kadar yükseğe gelecek biçimde soba borusuna kelepçelenen metal çubuklara asılan el bezi, toz bezi, el havlusu, çorap gibi eni boyu küçük çamaşırlardan damlayan suyun, sobanın kızgın yüzeyine değdiğinde çıkardığı tıslama sesini yıllar sonra hatırlamanın bizi niye o denli mutlu ettiğini bilmediğimiz sıradan ayrıntılar işte...

Eski evlerde, uzun kış gecelerinde bir mangalın ya da sobanın etrafında toplanan ev ahalisine büyüklerin hikâyeler, masallar, kıssalar, meseller anlatması bir gelenekmiş. Hatta zamanında yayınevlerinden biri, "Sobabaşı Kitapları" adıyla bir dizi kitap yayımlamış, bu dizinin sahaflardan bulduğum birkaç kitabı hâlâ kitaplığımda durur. Bazı ailelerde akşam yemeğinden sonra, birinin yüksek sesle okuduğu romanı ev ahalisinin sessizlik içinde dinlediği zamanların ev içi hayatı şimdi bize ne kadar uzak...

"Soba geçmeden şuna biraz kömür atın", "hâlâ kömürü tutuşmadı bunun, birkaç odun daha atıverin", "bu soba da anca kendini ısıtıyor", "eskisi gibi çekmiyor, bacayı temizletmek lazım," gibi

sözler sobalı bir hayatın kulağımızda yer etmiş uzak cümleleri... Bir de kaloriferli eve taşınmış, ama soba sıcağını özleyenler akşam oturmasına geldiklerinde imrenerek, insanın kemiğini ısıtan soba sıcağından dem vururlardı.

Kış günlerinde sobanın kenarında iş gören kadınlar bende bir çocukluk imgesidir. Kucağında geniş bakır tepside bulgur, pirinç ayıklayan, fasulye kıran, sökük diken eller. Annem öreceği hırka ya da kazak için alınan yün çilesini mutlaka bana tuttururdu. Çileyi ortasından iki yana iyice gerip, benim iki omuz hizası aralıkta açık tuttuğum hazırda bekleyen ellerimin bileğine yerleştirir, yün çilesi yuvarlak bir yumak haline gelene kadar sarmaya devam ederdi. Her seferinde çok sıkılırdım, ama annem, "Sen güzel tutuyorsun," derdi, "Bileğin kıvrak, çile dolaşmıyor, bak hemen de bitiyor!" Bazen hangi renkte yün çilesi seçeceğimize birlikte karar vermek için beni de yanında götürürdü. Beni çocukluğumdan beri zevkli bulur, seçimlerime güvenirdi. Bazı yazlar Reşadiye'ye, oradan da yaylaya gitmek için yola çıkmadan önce Ankara Samanpazarı'nda, Çıkrıkçılar Yokuşu'nda, Anafartalar Caddesi'nde köydeki akrabalara elbiselik kumaş seçmeye de birlikte giderdik. Hediyesiz köye gidilmezdi, annem, "Elimize bakarlar, boş gidilmez," der her bir yakını için ayrı bohçalar istiflerdi. "Firdevs, Neriman, Belkıya teyzelerine, Seher hatuna sen seç bakalım," derdi. Çocukluğumun köyünden kalma yüzler: Nazime bibi, Yıldız abla, Nurten abla, Emet bibi, Şükriye teyze, dedem Çakır Hakkı'nın amcaoğlu Sururi emmi... Firdevs teyzemin, "oya gibi yüzü var" diye güzelliğini övdüğümüz iyi kalpli kızı Ümran. Kış için pazen, yaz için basma, gömleklik poplin, içini göstermeyen kalın naylon çorap, mutlaka tülbent, eşarp. Annem çarşı pazar gezerken başparmağı ile işaretparmağı arasında buruşturarak yokladığı kumaşların bazıları için, "Bunun yeri iyi değil," derdi. Kumaşın cinsini, dokusunu beğenmediği anlamına gelirdi bu. Pek çok sözü, deyişi çocukluk yıllarımızda duyduklarımıza borçlandığımızı kendimden bilirim. Bugün hâlâ gömlek, pantolon kumaşlarını yoklarken, "Bunun yeri iyi değil," derim.

Evde hasır sepetlerde üst üste istiflenmiş yün yumakları, annem için uzun kış günlerini kısaltıyordu sanki. Oturduğu sobaya yakın koltukta elinde şişlerle ev ahalisinden başlayarak tanıdığı herkese hırka, kazak, atkı, şal örerken, arada bir içine gömüldüğü sessizlikten sıyrılıp seslenirdi: "Şu sobaya bir bakıverin, geçmesin."

Annemin örgü örerken elindeki işe dikkat kesildiğinde, gündelik sıkıntılarından sıyrılıp çocuklaşan yüzünü özlüyorum. Bazen başını kaldırıp göz göze geldiğimizde nedensiz gülümseyişini...

Eylül 2014, Haziran-Temmuz 2015

Yatılı hayal, yazılı hatıra

İlkokul son sınıfta sıra arkadaşım Meriç Ersoyak ile okulu bitirdiğimizde ailelerimizin bizi Ankara'daki koleje yatılı olarak göndermeleri için onları ikna etmeye karar verdik. Sanırım fikir Meriç'ten çıkmıştı. Mardin'de ortaokul ve lisedeki İngilizce eğitiminin ne denli yetersiz olduğunu, derslerin çoğu kez boş geçtiğini, öğretmen yokluğundan bazen şehrin eczacısının derslere girdiğini, kimsenin doğru dürüst bir şey öğrenemediğini ağabeylerimizin, ablalarımızın anlattıklarından biliyorduk. "İstikbaldeki hayatımızda muvaffak olabilmemiz için iyi şekilde İngilizce konuşmamız şarttı."

Radyoda dinlediğim İngilizce şarkıların sözlerini anlamak, ileride İngilizce kitaplar okumak, yabancılarla onların dilinde konuşmak istiyordum. Sanki Ankara gibi büyük bir şehirde yatılı okursam, daha çabuk büyüyecek, büyük şehrin hayatına, oradan da dünyaya daha erken dokunacaktım. İngilizceyi iyi öğrendiğimde, atlaslarda fotoğraflarını gördüğüm bütün o yabancı ülkelere seyahat etmek, filmlerdeki gibi çeşitli maceralar yaşamak çocukluğumda en büyük hayalimdi.

İlkokuldayken, benim de bir kez denediğim, yuttuğumuz tebeşir tozuyla ateşimizi yükseltip hasta numarasıyla okulu kırmak gibi diğer çocuklardan öğrendiğimiz hileler olurdu. Bu hilede beni cezbeden şey, okulu kırıp evde tembellik etmekten çok, büyükleri kandırmadaki oyun payı ve hasta rolü yapmanın artistik zevkiydi. Ama sahiden hastalandığım pek çok kereler şehrin tek çocuk doktoru olan Meriç'in babası Beşir amcanın evimize gelip beni muayene ettiğini, giderken de ardından "Beşir amca, Meriç'e selam söyle lütfen," diye seslendiğimi hatırlarım. Hal hatır sormak, birilerinin akrabaları, yakınlarıyla karşılaşmalarda tanıdıklara selam göndermek gerekliliği şehrin sosyal yaşamında bir terbiye ölçü-

süydü. Biz de öğrendiklerimizi göstermenin fırsatlarında, büyüklerimizden aldığımız onaylarla büyüyorduk; aferin anlamına gelen başıyla evetlemelerle, hoşnutluk belirten gülümseyişlerle yavaş yavaş büyüklerin dünyasına kabul edildiğimizi düşünüyorduk. Arkadaşlarımın anneleriyle de iyi geçinir, onlar tarafından da sevilirdim; Meriç'in annesi Edibe teyze, Cavit'in annesi Cavidan teyze, Naim'in annesi Virjin teyze beni severdi.

Bizim koleje yatılı verilme konusundaki ısrarımızı babalarımız kendi aralarında konuşup çoktan karara bağlamışlardı aslında. Bu kez onay almamız mümkün değildi. Meriç, altı kız kardeşli ailenin tek erkek çocuğu, haliyle gözbebeğiydi; öyle uzaklara gönderemezlerdi onu. Benim gönderilmemse zaten söz konusu olamazdı. Annem, babamın buna asla müsaade etmediğini bana kesin bir dille bildirdi. Çocukluğum, yeniyetmeliğim boyunca ben de pek çok çocuk gibi, babamla bazı önemli şeyleri hep annem üzerinden konuşmak zorunda kaldım. Babam da sanırım pek çok baba gibi otoritesini böyle korumaya çalışıyordu. Ben koleje yatılı gidersem, Ankara'da hafta sonları çıkabileceğim abla, dayı evlerinden; gerekli durumlarda beni kollayacaklarından söz etsem de fayda etmiyordu. Annem, benim el bebek gül bebek büyüdüğümü, oralarda asla yapamayacağımı, yatılı okul hayatına ayak uyduramayacağımı, hastalandığımda bana kimin bakacağını uzun uzun anlatarak gözümü yıldırmaya çalışıyordu. En büyük kozuysa benim hasretime nasıl dayanacağı idi. Saydıklarının tümünde bir gerçeklik payı vardı elbet, ama asıl bana da, sanırım kendisine de itiraf edemediği şey, ev içindeki dengelerde babama karşı en büyük kozunu kaybetmek korkusuydu. Ben onun silahı, can simidi, dert ortağıydım. Bir ara babamın, "Belki göndersek iyi olur, hayatı erken öğrenir", "O okul eğitim olarak ne de olsa buradakinden daha iyidir" gibi sözler etmiş olduğunun kulağıma çalınması bu kanımı daha da güçlendirdi. Olasılıkla benim hasretime dayanamayacağı, zaten benim oralarda yapamayacağım konusunda bana söylediklerini babama da tekrarlamıştı annem; bu tür aile içi konularda kadınların yönlendirme ve ikna etme payını sonraki yılların deneyim ve

gözlemleriyle doğrulayacaktım.

Tek çocuk olarak büyüdüm. Tek çocuk olmanın getirdiği özgüveni, zamanla yalnızlığın derinleştirdiği bir hüzünle dengelemeyi öğrenir insan. Belli bir yaşa geldiğimde, keşke bir kardeşim olsaydı, diye çok iç geçirdiğimi hatırlarım; içimde kime vereceğimi bilemediğim yoğun bir şefkat vardı, belki de duyduğum bu kardeş yoksunluğu nedeniyle sonraki yıllarda arkadaşlarıma bir kardeş gibi bağlandım; gücendiğimde de bu nedenle fazla incinip kırıldım.

Çocukken annemle babama, neden ikinci bir çocuk yapmadıklarını, bana bir kardeş getirmediklerini sorduğumda, onlar bu kararlarını, benim yeni gelecek bebeği kıskanıp üzüleceğime, mutsuz olacağıma bağlamış, beni düşündükleri için çocuk yapmadıklarını söylemişlerdi. Haboş üç kez doğum yapmış, ama daha sonra yumurtalıklarını üşütmeyle başlayan rahatsızlığı –aslında uygun bir tedaviyle kolay halledilebilirken– bir rahim sorununa dönüşmüş zamanla. Çok yıl sonra annem, babamın, "Kendi çocuğun olursa, Muro'yu bir kenara iter, üzersin, bir çocuk daha yapmayalım," dediği için tedavi olmadığını söylemişti. Zaten beni de gördüğü andan itibaren kendi çocuğu gibi sevmiş. Sonraları ne zaman konusu açılsa, "Seni bir doğurmadığım var!" derdi.

Kolej hayallerimiz suya düşünce Mardin'de ortaokula başladım. "Mr. and Mrs. Brown"lı kitapla başlayan İngilizce öğrenimim, sonraki yıllarda pek çok atağıma karşın hiçbir zaman parlak olmadı. Her yıl İngilizceden zar zor sınıf geçtim, içimde kör bir nokta adeta öğrenmemek için ayak diriyordu. Kişiliğimin daha sonraları keşfedip adını koyacağım bir özelliğiydi bu: Başkalarını cezalandırırken, aslında kendimi de cezalandırmış olduğumu umursamıyordum. Her zaman pire için yorgan yakan bir yanım oldu. Ama zamanla hayatın "suç ve cezadan" ibaret olmadığını da anlıyor insan. Şimdi çıkıp gelseler, Mr. and Mrs. Brown'lara hiç zorluk çıkarmayacağımdan eminim.

"Madenoğlu Durağı'nda inecek var!"

Kıbrıs Caddesi üstünde Kurtuluş-Topraklık hattında çalışan minibüsler durağa yaklaşırken böyle seslenirdim muavine.

Enver dayımlar Topraklık, Altay Sokak'taki evlerinden, önce bir süreliğine Samur Sokak'ta bir apartmanın arkasındaki müştemilata, ardından da yıllarca oturacakları Cevher Sokak'taki evlerine taşınmışlardı. Dede Efendi Sokağı'nın başından başlayıp Samur Sokak'tan geçerek ta Cevher Sokak'a kadar bayır aşağı tornetle kaymak çocuklar için o yılların en büyük eğlencesiydi. Kızak benzeri düzgün bir tahta parçasının altına tekerlek niyetine aynı boy dört adet içi bilyalı rulman çakılır, ön tekere takılmış dümen kullanılarak kayılırdı. Yuvarlanma tehlikesine karşın daha küçük olan çocuklar oturarak, azıcık büyümüş olanlarsa ayakta kayarlardı. Asfalt üzerinde dönen rulmanların çıkardığı sinir bozucu ses üzerine, bir süre sonra evlerin pencereleri tek tek açılarak çocuklara bağırılır, hatta bazı ailelerin bu yüzden birbirleriyle kavga ettikleri olurdu. Samur Sokak'ın bugün bile bana en çok hatırlattığı şey o tornetlerdir.

Annemin Kurtuluş civarında oturan çeşitli akrabalarına yakın olmak için, biz de Madenoğlu, Berdan Sokak'taki Ferah Apartmanı'na taşınmış, bu arada kaydımı da Kurtuluş Ortaokulu'na yaptırmıştık. Ankara Koleji iki adım ötemizdeydi ve her önünden geçişimde gerçekleşmeyen hayalimi hatırlamak canımı sıkıyordu. Ben ortaokul ikinci sınıfa başlamış, dayımlar da Cevher Sokak'a taşınmışlardı artık.

Edebiyat ve Kompozisyon derslerimize gelen sert yaradılışlı, aksi suratlı öğretmenimiz verdiği ilk kompozisyon ödevi sonrasında sınıfa girdiğinde, kimliği saptanmış bir suçluyu arıyormuş gibi sert bir ses tonuyla, "Mungan kim, Mungan?" diye sordu. Sesindeki azarlayıcı ton, soruş tarzı ürkütmüştü beni, irkilerek ayağa kalktım. "Mardinli misin?" "Evet, hocam." "İyi, ben de Mardinliyim, soyadından bildim. Ben kimseye kolay kolay on vermem, kompozisyonunu çok beğendiğim halde sana da dokuz veriyorum." Son-

ra sesindeki azar tonunu tırmandırarak, "Sebebi de uzun ve zincirleme cümleler kurma merakın! Güzel güzel anlatırken fiili bağlayamıyor, gidip duvara tosluyorsun. Zincirleme cümle kurmak için daha kırk fırın ekmek yemen gerekir senin!" Sonra hiç unutmam, "Otur sıfır," der gibi, "Otur dokuz!" demişti. Herkesin bir yıl öncesinden arkadaş olduğu sınıfa yeni gelendim. Başlar bana dönmüştü. Görülmüştüm. Marifetim takdir edilmişti. Selahattin öğretmen, bir ara beni koridorda yalnız yakaladığında, sevecen bir ses tonuyla, "Yazmayı bırakma, sende iş var," demişti. Bendeki yazar damarını fark eden Kurtuluş Ortaokulu'ndaki o Mardinli öğretmenimizin adı Selahattin Talhaoğlu idi.

Yıllar yılı Adalet Partisi'nin önemli figürlerinden biri olarak tanınan, o sıralar da bakanlık yapan İsmet Sezgin'in karısı Saadet Sezgin cebir ve geometri derslerimize giriyordu. Yıllar sonra kızları Seynan Levent'in TRT ekranlarında sunduğu "Akşama Doğru" programına katılmak üzere Ankara'ya gittiğimde, Seynan bana selamlarını ileten annesinin, "Ya ne güzel gözleri, ne güzel yüzü vardı o çocuğun, gene hâlâ öyle güzel mi?" diye sorduğunu söylemişti. Öğretmenlerin öğrencilerinin üzerinde iz bırakması anlaşılır bir şeydi elbet, ama bunun tersinin kolay olmadığını düşündüğümden olsa gerek, Saadet öğretmenin gönderdiği selama iliştirdiği bu cümle her iki türlü de gururumu okşamıştı. 75-76 yıllarında Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Tiyatro Bölümü'nde gönüllü öğrenci olarak çeşitli derslere girdiğimde, okuldaki bazı "kibirli artist adaylarının" aksine bana yakın dostluk ve arkadaşlık göstermiş öğrencilerden biri olan Tamer Levent de yıllar sonra Seynan'la evlenecekti. Yine Kurtuluş Ortaokulu'nda sınıf arkadaşlarımdan biri olan Serap, okulu bitirdikten sonra konservatuvara girmiş, ileriki yıllarda bir dönem kültür bakanlığı da yapan Fikri Sağlar ile evlenerek Serap Sağlar olmuştu. Kızları Gerçek'in de yıllar sonra 2003'te *Mahmud ile Yezida*'nın New York'ta Theater Type tarafından kısaltılmış bir versiyonunun sahnelenmesinde rol aldığını öğrenecek, onunla da bu vesileyle tanışmış olacaktım. Aradan zaman geçtikçe pek çok arkadaşımızın izini yitirirken, ba-

zılarıyla da öğrencilik yıllarımızda akıl bile edemeyeceğimiz çeşitli biçimlerde kesişiyordu yollarımız.

Okul yıllarında onca kişiyle tanışır, arkadaşlık edersiniz, yıllar geçip anılar sislendikçe pek çoğunun yüzleri silinir, adları unutulur. Kurtuluş Ortaokulu'nda olduğum sıralar hızla boyum uzadığından okulun arka bahçesinde basketbol oynamaya başlamıştım. Tuhaf, takımdan kimse kalmamış aklımda; sanırım ben de pek parlak bir oyuncu değildim. Kızların etek boyunun, hem kendi aralarında hem erkek öğrenciler arasında tartışma konusu olduğu ergen muhabbetleri ve buna ilişkin öğretmen uyarıları gündem oluştururdu. Aynı sırayı paylaştığımız Çağlar, Atilla, Sadullah ise aklımdadır. Sonra şeytan tüyüne sahip olduğunu düşündüğüm Mehmet, güzel gözlü Nurcan. Duru, hülyalı güzelliğiyle aklımda yer etmiş olan Nalan. Kompozisyon dersinde benim gibi yüksek not alan Neslihan vardı bir de; dayımların Cevher Sokak'ta oturdukları apartmanın bitişiğindeki apartmanda otururlardı. Arada bir karşılıklı balkonlara çıkar sohbet ederdik; bir keresinde Beatles'ın o yıl ortalığı kasıp kavuran "Ob-la-di Ob-la-da" şarkısının sözlerini melodisiyle hatırlamaya çalışırkenki halimize nasıl gülüştüğümüz kalmış aklımda. Cevher Sokak'ta sonradan yerine apartman dikilecek dayımların evinin karşısındaki boş arsada maç yapar, ardından sokakta kızların da katılabileceği istop, yakan top gibi oyunlar oynardık. Bir kızın, bir erkeğe topu canını yakmak istercesine sert atması, aslında ondan hoşlandığının işareti sayılır, apaçık söyleyemediğini belli etmenin bir yolu kabul edilirdi. Mahallenin birbirinin tıpatıp aynı olan haşarı ikizleri Nurkut ile Tankut da dayımların apartmanında oturur, sokakta oynanacak oyunları çoğu kez onlar yönetirdi. Nurkut ile Tankut bu denli birbirlerine benzerken ağabeylerinin onlara hiç benzememesi ilgimi çekerdi.

Gece sokaklardan el ayak çekildikten sonra, bazı yeniyetme haşarı oğlanlar gizlice evlerinden çıkıp civarda park edilmiş Mercedes, Volkswagen, Opel gibi arabaların burnundan o markanın amblemini taşıyan metal aksamı söker, daha sonra bu ganimetleri-

ni kolye yapıp boyunlarına takarlardı. Bir zaman sonra sokakta yakalarına yapışan birilerine, "Vallahi sizin arabanızınki değil amca! Başka mahalleden almıştık," gibi açıklamalar yapmak zorunda kalırlardı. Araba alarmlarının olmadığı o zamanlar birbirlerine diş bileyen hasımlardan birinin, gece gizlice diğerinin arabasının lastiklerini bıçakla patlattığına ilişkin hikâyeler de duyardık. Örneğin bir delikanlının, hoşlandığı kızı, arabasıyla tavlamaya çalışan bir diğer delikanlıdan intikam almasının yollarından biri de buydu. O yıllarda Kurtuluş Parkı gençlerin buluşma mekânıydı aynı zamanda. Mutaassıp ailelerin kızlarının parkta bir erkekle görülmesi başkaları için dedikodu konusu, onlar içinse utanç verici bir hadise sayılırdı. Kurtuluş Liseliler ile Kolejliler arasında hemen her şeyin bir rekabet konusu olduğu o günlerde, bazen iki okulun bazı grupları kozlarını paylaşmak için şu gün, şu saatte birbirlerini Kurtuluş Parkı'na çağırarak meydan okurlardı.

Şimdi bakıyorum, Kolej yerinden taşınmış, her gidişimde orada yaşayan tanıdıklarımdan, yakınlarımdan birinin daha eksildiğini öğrendiğim, yolları, sokakları, meydanları değişmiş Ankara, bildiğim Ankara olmaktan çoktan çıkmış, edebiyatın gölgesine emanet ettiğimiz hatıralarımızla başkalarının hatıralarına dokunmaya, yazının hakikatine sığınmaya gelmiş sıra.

Ağustos 2015

Orduevi çay bahçesi

Bir tarihte Edirne'ye tayini çıkmış ağabeyimi ziyaret etmek için oraya gitmiştik. Evi, Selimiye Camii'nin karşısındaydı. Yol üstünde, küçük bir avludan geçilerek girilen, arkada çardaklı bir bahçesi olan iki katlı sevimli bir ev. Akşamları o bahçede ağaç dallarına gerili tellere asılmış renkli ampullerin ışığı altında komşularla birlikte yemek yenir, sohbet edilirdi. Şen, kaygısız geçen bir yaz tatili. Bazı akşamüstleri hava biraz serinlediğinde şehrin merkezindeki orduevinin çay bahçesine gittiğimizi hatırlıyorum. Subaylarla astsubayların bahçeleri yan yanaydı, aynı kemerli kapıdan girseniz de iki adım sonra hemen sağ ve sol olmak üzere ikiye ayrılıyor ve astsubay aileleri subayların bahçesine giremiyordu. Askeri kastın kurallarının ve sınırlarının gündelik yaşamdaki izdüşümü olan bu uygulama sanırım yakın bir tarihe kadar Anadolu'nun her yerinde sürdü, sürdürüldü. Ana girişten sonra bahçenin subaylara ayrılan tarafındaki basamaklara yönelen subay çocuklarının, şöyle bir arkalarına dönüp diğer kapıya yönelen astsubay çocuklarına ayrıcalıklarını hatırlatmanın tadını çıkaran bir kibirle bakmaları kalmış aklımda. Bakıyorum da, çocuk yaşlarımda edindiğim adalet duygusu hayatım boyunca buna benzer anların kaydını tutmuş hep. Bizim belki de hatıra yerine bile koymadığımız, ama belleğimizde canlılığını koruyan böyle anlar, yaşadıklarımıza ilişkin kayıtların önemli bir bölümünü kaplar. O an gördüğümüz, tanık olduğumuzla hissettiklerimiz arasında kişiliğimizin ipuçları titreşir çünkü.

Eylül 2014

Sinemalar, gazinolar, radyolar

Sinemaya olan sevgimi, tutkumu en iyi *Yaz Sinemaları*, *Kullanılmış Biletler* gibi kitaplarım belgeler sanırım.

O zamanlar Mardin'in şehir hayatında yapacak pek fazla bir şey yoktu. Kadınlar daha çok evlerdedir, en fazla birbirlerine oturmaya ya da toplaşıp hamama gider, bazı günler çarşıya örneğin kumaş bakmaya, kuyumcuları dolaşmaya çıkar; yorgan kaplamak, tenekelere peynir basmak, turşu kurmak, ev sucuğu ya da salça yapmak, şehriye kesmek, kışlık erzak hazırlığı, bahar temizliği gibi toplu yapılması gereken ev işlerinde birbirlerine yardım eder, bazen de aralarında çeşitli eğlenceler düzenlerlerdi. Salı ve cuma günleri sinemalar, erkek seyircilerin alınmadığı "kadınlar matinesi"nde "iki film birden" gösterirdi; tabii bunlar aşk filmleri, melodramlar, konusu acıklıysa kolaylıkla gözyaşı dökecekleri, komikse hep birlikte örneğin başroldeki çocuğun muzipliklerine gülecekleri *Ayşecik* gibi başrolünde bir çocuğun oynadığı filmler olurdu. Hele o iki filmin birinin başrolünde Türkân Şoray, diğerinde Hülya Koçyiğit oynuyorsa kıyamet kopar, oturacak yer bulunmazdı. Diğer taşra şehirlerinde olduğu gibi Mardin'de de pek çoğu çok genç yaşta ya amcaoğlu gibi bir akrabasıyla, ya ailesinin uygun gördüğü biriyle ya da görücü usulüyle evlendirildiği için, Çamlıca Tepesi'nde ağaçlar arasında koşuşturan, Eyüp sırtlarında bir kır kahvesinde çay içen, Rumeli Hisarı'nda Boğaz'ı seyreden âşıkların romantik hikâyelerinde kendi yaşayamadıkları genç kızlık hayallerini seyrederlerdi. Bol tabancalı, bol yumruklaşmalı vurdulu kırdılı filmler, avantür komedilerse erkeklerin pazar günlerine saklanırdı. Pazar günleri çarşı iznine çıkan erlerin müdavimi olduğu sinema, soyunup dökünen kadınların daha çok yer aldı

ğı filmler göstermesi nedeniyle zamanla adı "Asker Sineması"na çıkan İstiklal Sineması'ydı. Ülkenin pek çok yerinde İstiklal Savaşı'na bir şükran göstergesi olarak adı "İstiklal" olarak başlayan yer, sokak, dükkân, kurum görebilirsiniz, ama sözünü ettiğim bu sinema adını, bulunduğu binanın daha önce İstiklal Mahkemesi olarak kullanılmış olmasından almıştı. O zamanlar "İstiklal Mahkemeleri"nde görülen davaların çoğunun da aslında hükmü önceden verilmiş birer "gösteri" olduğu düşünülecek olursa, bununla bilmeden ironik bir tarihsel sürekliliğin korunmuş olduğunu da varsayabiliriz.

Anacadde üzerinde, Diyarbakır Kapı'ya doğru Cumhuriyet Meydanı'na varmadan, solda o zamanki "Turistik Palas Oteli"nin (daha sonra "Bayraktar Oteli") hemen yanındaki merdivenden inerek ulaşılan çarşı içindeki bu sinemanın pazar günleri hıncahınç bir seyirci kalabalığına dört film birden gösterdiğini, "yer kalmadı" diye kapıdan geri çevrilenleri ya da yer bulmak için erkenden gidip oturanları hatırlarım.

İstiklal Sineması'nda vurdulu kırdılı filmler, Herkül, Masist gibi sözde tarihi kahramanları konu edinen macera ve aksiyon filmleri, Kızılderililerle savaşan beyazların konu edildiği Amerikan ya da "Spagetti western" diye tabir edilen İtalyan kovboy filmleri gösterilirken erlerin yanı sıra, gürültücü ve sabırsız bir çocuk kalabalığı olurdu salonda. Savaş sahnelerinde uzaktan görünen atlıların hangi tarafa ait olduğunu ayırt edemedikleri, dolayısıyla sevinmeleri mi, kızmaları mı gerektiğine karar veremedikleri durumlarda bir ağızdan bağırarak sorarlardı: "Gelenler kim? Türkler mi, Çinliler mi?" Çocuklar hep kahramanın yanında yer aldıklarından, perdedeki Türklerin kim olduğu da duruma göre değişir, bazen Beyazlar Türk, Kızılderililer Çinli; Masist, Herkül yandaşları Türk, Romalılar Çinli olurdu. Film aralarında, "Buzz gibi soğuk gazozz! Otuz iki dişe birden keman çaldırıyor!" diye gazoz açacağıyla şişelere vurarak ritmli sesler çıkaran satıcılar dolaşırdı salonda.

Kullanılmış Biletler kitabımda yer alan "Seyretmenin Hatırası" başlıklı yazıda şöyle diyorum:

> Filmler kadar onları izlediğimiz sinemalar da anılarımızda derin izler bırakır; bazı filmler nedenleri, niyeleri olmaksızın belleğimizde onları izlediğimiz sinemalarla birlikte yer eder, öylece kalır. Günün saati, havanın yağmuru, oturduğumuz koltuk ya da yanımızda kim olduğu belleğimizde capcanlı durur. Hatırlamanın şiddetini yaratan, bizde ne bıraktığını hiçbir zaman bilemediğimiz bir güçtür. Yalnızca seyrettiğimiz filmden değil, içinde yaşanılan andan da güç alarak benliğimize kazınan bu görüntüler, yıllar geçse de bizde solmayan bir dirilikle yaşar. Gördüğümüz filmlere ve sinemalara ilişkin anımsadıklarımızın çoğunun çocukluk ve gençlik dönemlerine ilişkin olması boşuna değildir. Yalnızca belleğimizin değil, hayallerimizin ve ümitlerimizin de taptaze zamanlarıdır; hayatımız seyrettiğimiz filmler gibi olsun isteriz. Seyrettiklerimizden öğrendiklerimizle içimiz belirsiz bir geleceğe kamaşır. Onlar yalnızca birer film değil, ümit etmenin de hatırasıdır.
>
> Bu nedenle yalnızca o filmleri değil, gençliğimizi de özleriz.

Bazı filmleri seyrettiğimiz sinemalarla birlikte hatırladığımız gibi, bazı anlar, olaylar, durumlar da gene o sinemayla kazınır hafızamıza. Örneğin, dönemin avantür-komedi dedikleri türden *Sen Vur Ben Kırayım* adlı siyahbeyaz filmin fragmanı, tanıtımındaki bir cümle nedeniyle bir İstiklal Sineması anısı olarak yer etmiştir aklımda; filmde oynayan oyuncular tek tek sayılıp sıra o zamanlar "vamp" diye tanımlanan oyunculardan biri olan Aysel Tanju'ya geldiğinde: "Ve hepimizin ahbabı Aysel Tanju!" deniyordu. Başrol oyuncusu kadınlar sadece başrol oyuncusu erkeklere aitken, soyunup dökünen, gecenin ileri bir saatinde evinde ağırladığı filmin erkeğine "Sen içkilerimizi koyarken, ben üstüme hafif bir şeyler alayım," diye girdiği odasından üstünde saten kombinezon, ipekli gecelik, baby-doll gibi hafif şeylerle çıkan filmin vamp kadınları "hepimizin ahbabı" sayılırdı. Bu hikâyeyi yıllar sonra kendisi de bir sinema tutkunu olan yazar arkadaşım Memet Baydur'a anlattıktan sonra, "Ve hepimizin ahbabı Aysel Tanju!" sözü uzun

zaman aramızda bir espri konusu olmuştu; sanırım sonradan oyunlarından ya da metinlerinden birinde kullandı bu sözü.

İstiklal Sineması'ndan bir unutamadığım da o havasız kalmış salonda özellikle hafta sonları herkesin nasıl buram buram terlediği, o boğucu havasızlıkta insanların nasıl olup da saatlerce üst üste film seyrettiğidir. Sinemadan çıkarken bazen otuzbir çekmiş birilerinin yere bıraktığı mirasına basarak ya kayar ya düşmek üzereyken bir yere tutunurdunuz.

Yaz geldiğinde Mardin'de Melek ve İstiklal sinemalarının yazlığı, bulundukları binanın damına kurulurken, Lale Sineması'nın yazlığı, Park Sineması adıyla aynı cadde üzerinde karşısına düşen bir ara sokağın hemen başındaydı, daha sonraki yıllarda kapatılıp Mardinspor Kulübü binası olarak kullanıldığını gördüm. Yazlık sinemaların tahta iskemlelerinin üstüne yer numaraları tebeşirle yazılır, insanlar üstlerine tebeşir tozu bulaşmasın diye oturmadan önce mendille silerlerdi. Sinemanın arka tarafı ailelere, ön tarafı bekârlara ayrılmıştı. Mardin'de en sevdiğim sinema oydu; arkada ve sol tarafında dört sandalyeli gene yalnızca ailelere ayrılmış localar vardı. Anadolu turnesine çıkıp yolu Mardin'e düşenlerin orada konser verdikleri de olurdu. Mualla Mukadder'i üzerinde ördekbaşı yeşil parlak elbisesiyle orada seyrettiğimde yedi yaşında falan olmalıyım. O gece mikrofonun çok cızırdadığı, arada bir sesin patladığı kalmış aklımda. Park Sineması'nın kışlığı olan Lale Sineması'nda da illüzyonistli, sihirbazlı, dansözlü programlar seyrettiğimi hatırlıyorum; bir keresinde de ailecek akrobatik gösteriler yapan bir grubu izlemiştim. Gösterilerinden sonra kardeşlerin en küçüğünün elinde şapkayla seyirciler arasında dolaşarak para toplaması garibime gitmiş, ayıplamıştım. "Zaten bilet alıp girdik bu da neyin parası," diye mırıldananlar olduysa da çoğu mahcubiyetinden kendilerine uzatılan o şapkanın içine para atmıştı. Belleğimizin yaşadığımız onca olay içinde yalnızca bazılarını kayıt altına almasının nedeninin, sadece bir hacim, bir depolama kapasitesi sorunu olmadığına inanırım. Bir olayı belleğimizde diri tutan

şey, onun bizde uyandırdığı duyguların bıraktığı izin gücüdür. Kı şiliğimizin nasıl biçimlendiğinin haritası, bellek yoklamalarında, geçmişe yapılan yolculuklarda iyice saydamlaşarak görülür hale gelir. Örneğin, bu akrobat kardeşlerin anısının hafızamda diri kalmasının, çocukluğumdan beri kendimde varlığını güçlü biçimde hissettiğim "başkaları adına mahcubiyet duymakla" ilgili olduğuna inanırım.

Nedense bir ara Park Sineması kapanmış, 1. Cadde üzerinde Diyarbakır Garajı'nın karşısında Ziraat Bankası'nın damında gene ömrü kısa sürecek bir yazlık sinema olarak açılmıştı. Renkli film çekmenin, yurtdışında banyo ettirmenin yapım giderlerini arttırdığı o yıllarda, yapımcılar bazı iddialı filmlerini kısmen renkli çekmeye, afişine de koca koca harflerle "Kısmen Renkli" yazmaya başladılar. Bu filmlerde Zeki Müren'in şarkı söylediği, Belgin Doruk'un salıncakta sallandığı ya da Türkân Şoray'ın rüya gördüğü sahneler "renkli" oluyor, sonrası gene siyahbeyaz devam ediyordu. Ortaokul yıllarımda geceleri sokağa çıkmak istediğimde, ancak yanımda mutlaka benden büyük biri olursa izin çıkardı bana. Çoğu kez de aile tarafından adeta bunun için görevlendirilen yakın akrabamız Selim Mungan olurdu bu kişi. Daracık merdivenlerle çıkılan bankanın terasındaki bu sinemada onunla birlikte Türkân Şoray'lı *Çamaşırcı Güzeli* filmini "kısmen renkli" seyrettiğimizi hatırlarım.

Gene bir ara anacaddenin Cumhuriyet Meydanı'na inmek için dirsek yaptığı köşeden girilen bir ara sokakta bir yazlık sinema daha açılmış, ama ömrü kısa sürmüştü. Yanılmıyorsam Melek Sineması yazlığını bir süreliğine oraya taşımıştı. Istanbul'da, Ankara'da olduğu gibi pek çok taşra şehrinde de sinemaların adı Melek, Rüya, Renk'ti. İnsanları hayallere çağıran bu sözcüklerin sinemalara yakıştığını düşünürdüm. Yukarıda sözünü ettiğim meydana dirsek yaparak inen köşede Çermeyanlar Konağı'nın karşısında 50'li yıllarda bir Atlas Sineması varmış, ben hiç görmedim, Ayhan Işık'ın, Turan Seyfioğlu'nun ilk filmlerini orada seyredenlerin anlattıklarından biliyorum.

Park Sineması'nın caddeye bakan ön yüzünde Halk Bankası binası vardı. 1970 yılı olmalı, Lale Sineması'nda gösterilen bir avantür filmde yerli sinemamızda ilk kez tepeden tırnağa çırılçıplak görünerek sinema tarihimize geçecek olan Melek Görgün'ün, o sinemanın hemen karşısındaki Halk Bankası'nın müdürünün kızı olduğu öğrenilince, Mardin şöyle bir dalgalanmıştı. Hatta yanılmıyorsam o çıplak haliyle Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi'nde koştuğu cüretkâr bir sahne vardı filmde ve bu sinema tarihimizde o güne dek görülmüş bir şey değildi. Yıllar sonra Melek Görgün ve kız kardeşi Macide'yle Bodrum'da tanışıp ahbaplık etmiştik. Hoş, zarif bir insan olarak hatırlıyorum onu, ince kemikli yüzünün güçlü bir ifadesi vardı. Gazinolarda çalışmaya başladığı sonraki yıllarda bir iki kez de Ankara'da karşılaştık.

2012 yılında SineMardin Festivali'nin yöneticileri bana verdikleri "Onur Ödülü"nü kimin elinden almak istediğimi sorduklarında, aramızda hatıra ortaklığı olan, benim çocukluk ve gençlik yıllarımın Mardin sinemalarında çalışmış bir emekçinin elinden almak istediğimi söyledim ve 8 Haziran akşamı yapılan açılış töreninde ödülümü, benim doğduğum yıl Diyarbakır'dan Mardin'e gelip burada otuz beş yıl makinistlik yapmış, şehirde herkesin "Sinemacı Aziz" diye bildiği İzzettin Biksar'ın elinden aldım.

Ankara sinemalarıyla ilgili anılarımın çoğu, yarıyıl ya da yaz tatillerinde gidip gelmelerimiz, ortaokul ikinci sınıfı Kurtuluş Ortaokulu'nda okuduğum 1968 yılı ve 1972 Eylülü'nden Ocak 1985'e kadar orada yaşadığım yılların anılarıdır.

İzmir Caddesi, Menekşe Sokak'taki, aynı zamanda Devekuşu Kabare Tiyatrosu'nun bir dönem oyunlarını sergilediği Nergiz Sineması'nda pek çok filmin yanı sıra hem Raj Kapoor'un yenilenmiş kopyasıyla *Avare*'sini, hem Bergman'm *Temas*'ını seyrettiğimi, Tandoğan'dan Maltepe'ye doğru yürürken, Anıttepe'de sağ kolda yan yana açılan, sinema olarak ömürleri uzun sürmeyen Burç ve Bulvar sinemalarını hatırlarım. Çocukluğumun Cebeci-

si'nde İnci, Melek ve Cebeci sinemalarını, Sıhhıye Meydanı'ndan Necatibey Caddesi'ne girişte hemen sağ köşedeki Ankara Sineması'nı gösterişli salonlar olarak hatırlıyorum. Bir de gözümün önüne sadece giriş kapıları, tabelaları, afiş panoları geldiği için, orada hiç film seyredip seyretmediğimi hatırlamadığım Anafartalar Caddesi'nde, adını nedense çocukken de güzel bulduğum Sus, Dışkapı'da Nur, Cebeci'de Sun gibi sinemalar kalmış belleğimde. Bir de Ulus, Denizciler Caddesi'ndeki Yeni Sinema'yı mutlaka anmam gerekir. Eski Ankara yıllarında "seçkin ailelerin" gözde sinemalarından biriyken, 1970 sonlarından başlayarak seks filmleri göstermeye başlamış, haliyle de bir süre sonra eşcinsellerin buluşma mekânlarından biri olmuştu. Maltepe'de, o zamanki Ankara Havagazı Fabrikası'nın karşı köşesinde ve Maltepe Camii'nin karşısındaki Gölbaşı Sineması, klasik opera binalarını andıran, gösterişli, süslü, balkonlu bir yapıydı. Filmin başlamasını haber veren gong sesiyle birlikte kırmızı kadife perdeleri, bizi birazdan götüreceği filmin büyülü dünyasına açılır gibi ağır ağır iki yana toplanırdı. Benim için hâlâ, film seyretme ritüelinin önemli bir parçası, sinema perdesinin iki yana o ağır ağır açılmasıdır. Sonradan Gölbaşı Sineması'nın hemen yanında pasaj içinde Kerem Sineması, ardından da As Sineması açıldı. Bir ara As Sineması'nın yanı başından Necatibey Caddesi'ne bağlanan sokakta "Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Falkültesi Tiyatro Kürsüsü Mezunları" derneği açılmış, biz henüz öğrenci olanlar bile kurumsal bir aidiyet duygusuyla birkaç kez gelip gitmiştik oraya. Kızılay'da kapısı Güven Park'a bakan Milli Müdafaa Caddesi üzerinde Cep Sineması, Kızılay'dan Sıhhıye'ye doğru giderken, Zafer Çarşısı'nı geçer geçmez, Orduevi'nin karşısına düşen yerde Sinema 70 gibi sinemalar da başta yabancı filmler gösterirken, bir süre sonra benzerleriyle aynı kaderi paylaşarak seks filmleri göstermeye başlamıştı. O zamanlar gündelik dilde yaygın olarak öğrenciler arasında "sağ sol çatışması" diye adlandırılan o şiddet dolu günlerde, çeşitli siyasi gruplara bağlı öğrencilerin okullara toplu halde gittikleri, hemen herkesin kendinden olmayana diş bilediği bir ortamda,

diyelim birbirini fakülteden tanıyan sağcı ve solcu gençlerden birilerinin o sinemaların birinde hiç hesapta olmayan bir biçimde karşı karşıya geldiklerinde neler olabileceğini hayal ettiğimi hatırlıyorum. Sol fraksiyonların resmi ve buyurgan ahlakı, sempatizanlarını bu gibi yozlaşmış burjuva kültürü ürünlerinden uzak durmaları konusunda sıkı sıkıya tembihliyorsa da, bazı solcu arkadaşların arada bir de olsa gizli gizli o sinemalara gittiğini öğrenmiştim. Hemen aklıma cinselliğin mayınlı bölgesine ilişkin çağrışımlar taşıyan böyle bir mekânda, bu tür bir karşılaşmanın olası hikâyeleri düşmüş, sonuçlarını kestirmeye çalışmıştım. Bu durumda sadece birbirlerinden gözlerini kaçırmakla yetinebilirler miydi? Ne de olsa sağcılarla solcuların gördükleri yerde birbirlerine silah çektikleri, grupların birbirine tuzak kurdukları o alacakaranlık günlerden söz ediyoruz. Dramatik çatışmaları köpürtmeye, kurmaca çeşitlemelerine meraklı aklımdan böyle hikâyeler geçer, o sinemalara gitmeye pek cesaret edemezdim.

Çocukken bizimkilere adeta yalvarırdım ailecek sinemaya gidelim diye, gitmezlerdi. Yaz akşamları aileleriyle birlikte Park Sineması'na gidip localara kurulan Meriç Ersoyak gibi arkadaşlarıma çok imrenirdim. Bizim böyle bir aile hayatımız yoktu. Annemin her seferinde yanıtı hazırdı: "Oğlum biliyorsun babanın düşmanları var, gecenin o saati ne olur ne olmaz..." Babamsa kendisinin kahramanı olmadığı hikâyelere artık ihtiyaç duymuyordu galiba. Kendi dünyasında, kendi kahramanlığını yaşayabildiği kişisel gündeliğini önemsiyordu. Onun için sinema ardında bıraktığı Ankara yıllarının sinemaları, filmlerse *Ben Hur*, *On Emir*, *Kral ve Ben*, *Saba Melikesi Belkıs*'tı. Zamanı orada dondurmuştu. Oysa Ankara'dayken sık sık giderlermiş, Mardin'deki çocukluk yıllarımda annemle babamın bana yeni tanıştıkları zamanların romantik bir anısı olarak anlattıkları, herkesten gizli nasıl Ulus'taki Park Sineması'na gittikleri; bir filmde söylenen "Koklamaya kıyamam / benim güzel manolyam" şarkısının o günden sonra nasıl aşk şarkıları olduğuydu... Ben o zamanlar sinemaya gidişlerindeki o gizlilik pa-

yına bir anlam veremezdim tabii, yıllar sonra bunun aslında ikisinin de evli olup birbirlerine âşık oldukları zamanların bir anısı olduğunu kavradığımda taşlar yerine oturacaktı. İleriki yıllarda Ulus'ta artık yerinde olmayan Park Sineması'nın bulunduğu binanın önünden geçerken, içeride buluşma heyecanıyla elleri birbirine kenetlenmiş, filmin başlamasını bekleyen annemle babamı hayal ederdim.

İçinde benim olmadığım, annemle babamın Ankara'daki o sinemalı günlerinden *Kırk Oda*'da yer alan "Hedda Gabler Diye Bir Kadın" adlı öykümde, işin içine beni de katan anlatıcı ses şöyle söz eder:

> Hani o zamanlar, hani babanın zamanları, neydi o kadının adı Aleko? hani babanın ölesiye sevdiği o şarkıcı kadının adı neydi? hani şu içip içip anlattığı, anlatırken anlatırken kendini tutamayıp bir çocuk gibi ağladığı, hâlâ unutamadığı, belki de hiç unutamayacağı o kadının adı neydi? niye ben öyle bir kadın olamadım? unutulmayan bir kadın niye olamadım? sen olsaydın belki, cumhuriyetin ilk bulvarlarında gezinseydik seninle, sever miydin beni Aleko? beni Park Sinemasına götürür müydün? Benim güzel manolyam şarkısını birlikte dinler miydik? Belki de aradan yıllar geçmiş biz evlenmiş olurduk. Murathan yeni doğmuş olurdu, benim güzel manolyam. Benim için gözyaşı döker miydin? Kulüp rakısı içer miydin? ya da kıskanır mıydın beni? benim için birini döver miydin? öldürebilecek kadar sever miydin beni? beni ya da benim için başka birini öldürebilecek kadar sever miydin? Ne bileyim işte yani demek istiyorum ki, gerçekten sever miydin beni? sevmek mümkünsüz bir şey mi Aleko? çilesiz sevmek?

Sinemadan başka pek fazla eğlence hayatı olmayan önceki kuşaklar için sinemalar hayal dünyamızın mabetleri, sinemaya gitmek başlı başına bir heyecandı. Birileriyle buluştuğunuzda ya sinemaya ya pastaneye giderdiniz, şimdiki gibi kafeler, publar yoktu. Ankara sinemaları içinde bende en çok anısı olan, sayısız yerli filmi orada seyrettiğim Kolej'de, Umut Sokak'taki Konak Sineması'dır. Bir de gene Maltepe'de Nokta Durağı'nda yerli filmler gösteren

Mini Sinema vardı; Bahçeli, Emek hattına çalışan "station" dolmuşlar geçerdi oradan, Kızılay tarafından gelip durağa yaklaşırken şoföre seslenirdik: "Nokta Durağı'nda inecek var!" O yıllarda hep günün birinde bu adla bir öykü yazmayı düşlerdim: "Nokta Durağı'nda inecek var!" Haftanın bazı günleri sabah saat 10:00 matinesine yerler tükenmeden bilet almak gerektiğinden, durağa yaklaşırken sol tarafta Mini Sinema'nın önünden caddeye taşıp uzayan seyirci kuyruğu görmek canımızı sıkardı. Kuyruğa girmek de yetmezdi, "Sıra bize gelene kadar biletler tükenmese bari!" kaygısıyla gerilirdik. O yıllarda Ankara'nın en küçük sinemasıydı; yeni bir sinemanın açılması sinemaseverler için her zaman yeni bir sevinç kaynağıyken, bu adı gibi küçücük, sevimli sinema başlı başına bir ilgi odağı olmuştu. Filmi başka bir sinemada değil de orada seyretmiş olması sanki filme ayrı bir değer katıyormuşçasına birilerinin, "Ben o filmi Mini Sinema'da seyrettim," diye kurumlanmaları kalmış aklımda.

Sonra Tunalı Hilmi Caddesi'nin Küçükesat'a yakın noktasında Talip, Kavaklıdere'de, Şili Meydanı'nında Ankara'ya turneye gelen bazı tiyatro topluluklarının oyunlarını sergilediği, sonradan diskotek olan Çankaya (bendeki anısı Yılmaz Güney'in *Arkadaş*, Necatibey Caddesi'nde Derya (bendeki anısı Atıf Yılmaz'ın Mine), Esat Caddesi'nin üst yanında Karınca, alt yanında Dilek (bendeki anısı Kenan Kalav'lı *Tutku*, Tunalı Hilmi'de Kavaklıdere (bendeki anısı Norman Jewison'ın bizde *Ölüm Pateni* adıyla gösterilen *Rollerball*) ve Ses (bendeki anısı David Lynch'in *Fil Adam*) ve elbette Cinnah Caddesi üstünde Akün ve Bahçelievler son duraktaki –daha sonra TRT stüdyoları olarak kullanılacak–, Ankara'nın en büyük sineması olan Arı Sineması.

Çocukluk, yeniyetmelik yıllarımda Ankara, Bahçelievler'de Karakol Durağı diye bilinen yerde, otobüs-dolmuş yolu olan 3. Cadde'de karakol ve PTT binasının karşı sırasında, tenis kortuyla bitişik yazlık bir Zevkli Sinema vardı. İki bina arasına gerilmiş tellerden tenis kortu görünürdü. Ilık yaz akşamları, tahta sıralar, evden taşınan minderler, sinema kapısının önündeki dondurmacılar,

ayçekirdeği, caddedeki akasya ağaçlarına tırmanarak bedavaya film seyreden yeniyetmeler, İzzet Günay'lı, Orhan Günşiray'lı, Semra Sar'lı yerli film görüntüleri düşüyor gözlerimin önüne. Sonradan aynı sırada kapalı sinema salonu olarak Bahçelievler Dedeman Sineması açıldı, ama uzun ömürlü olamadı o da. Bir de aynı cadde üstündeki Bahçelievler Postahanesi'nin solundan girilen Emek, 4. Cadde'ye bağlanan sokakta Renkli Sinema. Bu sinemanın bir yangında kül olmasını, bir kehaneti doğrularcasına tam da o sırada göstermekte oldukları filmin uğursuzluğuna yorumlayanlar çıkmıştı: *Firavunun Laneti*!

3. Cadde üzerinde Zevkli Sinema'nın karşısındaki, aynı zamanda parfüm ve bijuteri de satan küçük plakçı dükkânından, harçlıklarımı biriktirip Emerson Lake and Palmer'ın *Trilogy*, Alice Cooper'ın *School's Out* adlı uzunçalarlarını 75'er liraya aldığımı, *Trilogy* albümünün ilk parçası "From the Begining"i günlerce üst üste bıkmadan, usanmadan dinlediğimi dün gibi hatırlarım.

Bakıyorum şimdi hiçbiri yerinde yok. Sistemli bir talan, yağma, gelişigüzel yıkımlarla öğütülen şehir işaretleri, gün günden çekildikleri belleğimizin kuytu yerinde bile iyice solgunlaşıyor. İnsanlar o şehirde kendinden önce yaşanan hayatları tanımadan, bilmeden, hafıza kaybına uğratılmış şehirlerin sokaklarından, anısız bir çölün içinden geçer gibi geçip gidiyorlar.

Bir de o yıllara ait anıların vazgeçilmez parçası olarak gazinolar... Kurtuluş, Kızılay tarafından gelip Bahçelievler, Emek yönüne giden arabalar, dolmuşlar, otobüsler Demirtepe'de Necatibey Caddesi'nin üzerindeki köprüyü geçerken, sağda Güney Park Aile Gazinosu'nun afişlerini, neonlarını görürlerdi. Gazinolar, pavyonlar, kulüpler çoğunlukla ya Maltepe'de, ya da Ulus-Dışkapı hattında sıralanırdı. Yasakçı Türkiye'nin kara şakalarından biri de, 12 Eylül sonrasında tüm tabela ve neonlardaki adların Türkçe olması ya da Türkçe bir anlam taşıması zorunluluğu getirmesiydi. Bunun üzerine kaç yılın Elize Pavyon'u Elizi Pavyon, kaç yılın Mon Amour gece kulübü ise M.Anamur olmuştu; sözde Mersin Ana-

mur demekmiş!

Zeki Müren'li, Behiye Aksoy'lu, Gönül Yazar'lı kadrolarıyla Maltepe'deki Köşk gibi gazinoların yanında, assolistlerini çoğunlukla Ankara Radyosu'nun kadrolu icracılarının oluşturduğu diğer gazinolarda Nigâr Uluerer, Yaşar Özel, Kutlu Payaslı, Neşe Can, Ziya Taşkent, Sevim Tuna, Mustafa Sağyaşar, Sevim Deran, Taner Şener sahne alırdı. Güney Park Gazinosu'nda en uzun süre afişte kalanlar arasında Semra Atılay, Yaşar Özel, Güneri Tecer gibi şarkıcıları, Nuray Akın, Osman Türen, Seher Uludağ gibi türkücüleri, bir de o yılların modasına uyarak opera sahnelerinden gazino sahnelerine geçen Nevin Pere ve Pekin Kırgız'ı hatırlıyorum.

Beşevler'de çoğunlukla Neşe Can, Mediha Demirkıran, Sevim Tuna'nın assolist olduğu Kervansaray; Ankara İstasyon Meydanındaki tren garı cümle kapısının hemen solunda Gar Gazinosu; özellikle yaz gecelerinde Ankaralıların uğrak yeri olan Gençlik Parkı'nın içindeyse Lunapark Aile Gazinosu, Japon Aile Gazinosu, Sahil Gazinosu ve de sonradan nikâh salonu olan Göl Gazinosu vardı. Park içinde dolaşmaya çıkanlar, gazinoların yanından geçerken bazen bir süre oldukları yerde durup bu açık hava gazinolarından dışarı taşan şarkıları dinler, sonra yollarına devam ederlerdi. Gençlik Parkı içinde üstü kapalı olan Göl Gazinosu'nda Behiye Aksoy, "Geçelim güzelim gel bu sevdadan" şarkısını söylerken kadınlar matinesinin kalabalığı, aralarında fısıldaşarak, onun bu şarkıyı dönemin ünlü politikacısı Osman Bölükbaşı için söylediğini konuşurlardı. Bölükbaşı'nın Aksoy'a sevdalandığı ve sık sık onu dinlemeye gittiği o günlerin gözde dedikodusuydu.

O yıllarda esmer olan Emel Sayın'ı yeni sahneye çıktığı ilk yıllarında, programda ilk ya ikinci sırada yer aldığı bir Gar Gazinosu programında dinlediğimi hatırlıyorum. Annesinin Mardinli olduğu söylendiği için aklımda kalmıştı. Aynı programda ablamların aile dostu, dönemin ünlü türkücüsü Saniye Can da vardı.

Sonraları 71 yılı olmalı, bir gün ablamla Maltepe'de bir apartmanın üst katlarından birinde oturan Saniye Can'a gitmiştik, tam da o sıralar arka arkaya çıkardığı "Kâtip arzuhalim yaz yâre böy-

le" ve "Tatlı dillim güler yüzlüm" şarkılarının yer aldığı ilk iki 45'lik plağıyla Türkiye'yi gerçek anlamıyla kasıp kavuran Selda da oradaydı. Selda'nın koyu bir hayranıyım ve gittiğimiz o gün plaklarımı imzalatıyorum ona. Saniye Can kanepede oturuyor, Selda ise yerde dizinin dibinde, bakışlarından hayranlık ve hülya okunuyor. Saniye Can güzel yüzlü, heybetli tam anlamıyla "yakışıklı" bir kadın. O yılların Ankarası'nda kendisi hakkında söylenenlere aldırmadan yaşıyor. Saniye Can'ın "gey radarına" takılmış olmalıyım ki, ablama dönüp patavatsız bir edayla, "Ayol bu da bizden galiba," diyor. Ablam duymazdan geliyor, benim canım sıkılıyor. On altı yaşındayım daha, üstelik o zamanların on altı yaşında. Bunların nasıl konuşulacağını bile bilmiyorum.

Saniye Can'ın ablası Şadiye'yi de mahalleden tanıyoruz. O da Metal-İş Sendikası'nda çalışan kocasıyla Bahçelievler'de oturuyor. Neşeli, canlı, saf yürekli bir kadın, hatta sesinin kardeşi Saniye'den bile güzel olduğunu söyleyenler var. Bakkala ekmek almaya gittiğinde, o anda radyoda sevdiği bir türkü çalıyorsa kendini tutamayıp orta yerde göbek atmaya başladığı, türkü bitmeden bakkaldan çıkmadığı söyleniyor. Yabancı sözcüklere dili dönmediğinden, bir tek "termosifon" demeyi öğrenmiş, bu yüzden her yeni çıkan alete "termosifon" diyor. Televizyonun yeni çıktığı ve her evde olmadığı dönemde, bir keresinde bize, "Akşam bize oturmaya gelin, eve termosifon aldık, hep birlikte seyrederiz," demişti.

O gazinolu yılların hafta sonları başlı başına bir eğlenceydi. Pazar günleri halk matinesinde sahneye yakın bir masa kapmak için sabahın hayli erken bir saatinde gidilirdi gazinolara. Gençlik Parkı içindeki bu aile gazinolarının hem alanları daha geniş, hem programları daha zengin, hem fiyatları daha uygundu. Nedense en çok Japon Aile Gazinosu'na ilişkin anılar kalmış bende. İsmet Nedim, Sevim Çağlayan, Vahi Öz ve benim onu seyrettiğim yazın hemen ertesinde bir trafik kazasında öldüğü için hiç unutamadığım genç sinema oyuncusu Zuhal Tan.

Ortaokuldayım. Annem, babam ve benim Zeki Müren'i dinlemeye Köşk Gazinosu'na gittiğimiz bir gecenin fotoğrafı duruyor

albümde. Yakası simli Şeyh Şamil gömleği giymişim ceket içine. Film yıldızlarının sırayla gazino sahnelerine geçtikleri o yıllarda Neriman Köksal'ı, Ajda Pekkan'ı, siyahbeyaz filmlerde sarı saçlarıyla daha çok "kötü kadın" oynayan Peri-Han'ı, Selma Güneri'yi, sesini radyo programlarından tanıdığım Orhan Boran'ı ilk kez Köşk Gazinosunun sahnesinde seyretmiştim. Köşk Gazinosu'nun kulis kapısı caddeden azıcık içeride, sokak bile denmeyecek küçük bir çıkmazdaydı. Bir akşam caddede yürürken birden gazinonun kulis kapısının açıldığı çıkmazın bir köşesinde Selma Güneri'yi Yusuf Sezgin'le birlikte kaçak âşıklar gibi bir köşede konuşurlarken gördüğümde, meraka kapıldığımı, bir süre sonra onların evlendiğini gazetelerde okuduğumda da doğrulanmış bir tanıklık duygusu yaşadığımı hatırlıyorum. Neriman Köksal, Ayfer Feray, Sevda Ferdağ'dan sonra, *Son Kuşlar*, *Yasak Sokaklar*, *Ben Öldükçe Yaşarım* filmleriyle tanıyıp sevdiğim Selma Güneri de idol yıldızlarımdan biri olmuştu o yıllarda.

Daha sonraki yıllarda "Romalı gladyatör kıyafeti" adı altında sahneye mini şortu ve ağdalı bacaklarıyla çıkan Zeki Müren'i Gençlik Parkı içindeki Sahil Gazinosu'nda seyretmiştik. Aile dostumuz, ablamların sık görüştüğü tangocu Zehra Eren de yıllar sonra ilk kez önce Bulvar Palas'ta hemen ardından bu gazinoda, aynı zamanda yakın arkadaşı olan Zeki Müren'in kadrosunda sahneye çıkmıştı. Aynı kadroda gene ilk kez sahnede seyrettiğim kantocu Nurhan Damcıoğlu vardı.

Ben daha taze yeniyetmeyken Zehra ablayla Beşevler'deki evinde konken oynadığımız neşeli günler hatırlarım. Sadece şarkı söylerken değil, konuşurken de dinlemeye doyamayacağınız şahane bir alto sesi vardı. Mükemmel bir Türkçeyle sözcüklerin tadını çıkararak tane tane konuşur, arada bir alt dudağını yalayıp kaldığı yerden aynı kıvamda devam eder, konuşmalarının arasına mutlaka birkaç espri sokuşturarak insanları şenlendirirdi. Radyodaki tango programlarında, "Şimdi Zehra Eren'in sesinden dinleyeceksiniz," dendiğinde heyecanlanırdım; söylediği tangolar içinde en sevdiğim, kocası Kadri Cerrahoğlu'nun bestesi olan "Kervan"ın, tan-

gonun anavatanı Arjantin'deki radyolarda bile çalındığını duyar, gururlanırdık.

Ben radyolu zamanların çocuğuyum. Kültürümü geliştirmek, zevkimi inceltmek için radyoprogramlarını özel bir dikkatle takip ederdim. Faruk Yener'in hazırlayıp sunduğu "Opera Saati", Refik Ahmet Sevengil'in güzel bir Türkçe ve güzel bir sesle yaptığı radyo konuşmaları, çeşitli programlar sunan Baki Süha Ediboğlu, Tarık Gürcan ve benzerlerinin sesleri hâlâ kulaklarımdadır.

Her evin oturma odasındaki radyo, uzaklardan eve ses getiren büyülü bir oyuncaktı. Küçükken, benim de pek çok çocuk gibi, radyonun içindeki seslerin oraya nasıl geldiği konusunda bıktırıcı sorularla ev ahalisini bunalttığım olmuştur. Sinema gibi bir şey olan televizyonun bir tek Amerika'da olduğunu, günün birinde buraya da geleceğini bilir, biz kaç yaşındayken televizyon seyredebileceğimizi tahmin etmeye çalışırdık.

Büyük çoğunluğu Ankara Devlet Tiyatrosu oyuncusu olan, her biri birbirinden özel ve güzel sesler yıllarca hafızamızda yer etti. Ankara Radyosu yapımlarında Nurşen Girginkoç, Macide Tanır, Hepşen Akar, Tomris Oğuzalp, Olcay Poyraz, Elçin Şanal, Yalın Tolga, Ejder Akışık, Baykal Saran, Savaş Başar, Ertan Savaşçı, Köksal Engür, Yıldırım Önal radyo dinleyicilerinin çoğu kez yüzlerini hiç bilmediği ama seslerine hayran olduğu yıldızlardı.

Radyolu yıllara özgü, bir "ses şöhreti" olma hali vardı. Tiyatroya gitme alışkanlığı pek olmayan ama radyo dinleyen insanlar pek çok oyuncunun yüzünü bilmez, ama seslerini tanırdı. Dönemin bu "ses şöhretlerinden" biri, dolmuşta şoföre, "Şoför bey buradan alır mısınız?" dediğinde, diğer yolcuların nasıl hayretle dönüp baktıklarının, bir mağazada alışveriş ederken seslerini duyan tezgâhtarların birdenbire nasıl heyecana kapıldıklarının hikâyelerini duyar, siyahbeyaz televizyon yıllarının *Uzay Yolu*'nda Mr. Spock'ı seslendiren aile dostumuz Erol Amaç'ın bu konuda birbirinden eğlenceli anılarını kendisinden dinlerdik. Işık Yenersu ve Ayten Gökçer'in yüzleri diğerlerine göre daha çok tanınırdı elbet, Yıldırım Önal sinemaya geçince onu da herkes tanıdı. Sema Ay-

bars'ın sesiyle birlikte hatırladığım Behçet Necatigil'in *Erik Ağacı ve Gaz* adlı radyo oyununu yıllarca unutamamış, 80'li yıllarda tanıdığım sinemacılara bu oyundan yola çıkan bir film yapmalarını salık vermiştim. Radyo tiyatrolarıyla ilgili bir konuşma, hemen her radyo dinleyicisinin adlarını mutlaka bildiği, "Efekt: Ertuğrul İmer", "Efekt: Korkmaz Çakar"ı anmadan kapatılamaz elbet. Anmış olalım.

Birkaç kuşak yazarın imgelem dünyasının gelişmesinde, hayal gücünün zenginleşmesinde, diyalog yazmayı öğrenmesinde o radyo oyunlarının hakkı vardır. Yıllar sonra *Dört Kişilik Bahçe* ve *Ölümburnu* adlı iki radyo oyunum Ankara Radyosu yapımı olarak, üstelik değerli oyunculardan oluşan bir kadroyla seslendirildiğinde, ürpertisi çocukluk yıllarıma kadar giden apayrı bir sevinç duymuştum.

Sinemalar, gazinolar, radyolar, piyesler, mecmualar, kitaplarla bir çocukluk, bir gençlik geçirdik. O yılların Türkiyesi'nin mütevazı koşulları, kısıtlı olanakları, her ailenin kendi bütçesi ölçüsünde hayatımızı sinemalar, gazinolar, ışıklarla renklendirmeye çalıştık. Yarınlar hep çok güzel olacak diye düşündük, inandık, ümit ettik. Öyle olmadı. Bizim yarınlarımız düşündüğümüz gibi olmadı.

Nisan - Temmuz 2015

Yengeler ve diğerleri

Türkçenin zengin yanlarından biri de kuşkusuz şu akrabalık bağlarını, yakınlık derecelerini imleyen sözcük çeşitleridir: hala, teyze, dayı, amca, yenge, enişte, bacanak, görümce, baldız, elti, kayın, kayınvalide, kayınbaba, amcaoğlu gibi... Tokat yöresinde, annemlerin Kızılcaören köyünde "büyük hala" anlamında, yaşını başını almışlığın saygınlığına erişmiş kadınlara "bibi" denirdi.

Zaman ilerledikçe bu sözcüklerin zihninizde uyandırdığı çağrışımlar sizi çeşitli hatıraların gölgesine çağırır.

Mardin'de yakın akraba erkeklerin hepsi birbirinin "amcaoğlu"dur. Günlük konuşmalarda yakınlık duyduğunuz birine hitap ederken de, Türkçede dostum, arkadaşım, bak kardeşim, iki gözüm der gibi, "İbin ammi" dersiniz. "Amcamın oğlu" demektir. Yazar olarak ünümün yaygınlaşmasıyla birlikte, pek çok okurumdan duyduğum "Sizin amcaoğlunuzla tanıştım," sözü üzerine, bazı durumlarda yapmak zorunda kaldığım açıklamadır bu. Büyük amcam İbrahim'in hiç çocuğu yoktur, küçük amcam Abdülkadir'inse Nermin adlı bir kızı vardır. Yakın halkamdan Sadiye halamın yalnızca bir oğlu vardır. Baba tarafımdan ikinci halka yakınlarımsa, babamın amcaoğulları Baki ile Bedri'dir. Onların da çocukları yoktur. Soyağacında aşağı ya da yukarı bir dal sıçradığınızdaysa akrabaların sonu gelmediği gibi, derecelerini de akılda tutmak kolay değildir.

Annem Habibe tarafından akrabalarsa benim için Ankara ve Reşadiye demektir.

Enver dayımın karısının adı da, Mustafa dayımın karısının adı da Afife'dir. Bunları ayırmak için Enver dayımın karısına zayıf olduğu için "Coruk Afife" derlerdi. Coruk Afife'nin kız kardeşi Kadriye de Eftal dayımla evliydi. Böylelikle iki kız kardeş ayrı

zamanda "elti", iki erkek kardeş de aynı zamanda "bacanak" oluyorlardı. Daha sonra Afife ile Enver'in kızı Necla, Kadriye ile Eftal'ın oğlu Yalçın'la evlenecek ve gelenek bozulmayacaktı.

Mustafa dayımları Ankara, Yenimahalle, İkinci Durak'taki Emlak Kredi Bankası'nın yaptırdığı sıra apartmanların birindeki evlerinde hatırlıyorum. Mustafa dayım da o bankada çalışıyordu. Evin önünde geniş bir cadde ve etrafta çocukların oyun alanı olarak tadını çıkarabilecekleri pek çok yer vardı. Onlara gittiğimizde çarşaftan tiyatro perdesi yapıp piyesler oynamıyorsak ve kadın rolünü dayımın küçük oğlu Ulaş'ın oynaması için onu ikna etmeye çalışmıyorsam, bir an önce sokağa çıkmaya can atardım. Mustafa dayımın karısı Afife, eltisi olan ailenin diğer Afife'sinin tersine kilolucaydı. Evde öylece otururken, "Bana sıkıntı geldi, ben bir tur atıp geleyim," diye başına eşarbını bağlayıp dışarıda şöyle bir dolanıp geri döner, bazen de kendi evindeki misafiri unutarak bir iki komşu gezip geldiği olurdu. Az kiloluca olduğundan, sokağa çıkarken zahmet çekmemek için, bir elini duvara dayayıp eğilmeden ayağına geçirdiği ayakkabısının hep bir numara büyük alındığını hatırlarım. Bu tur atmaları nedeniyle babam ona, "Turat Afife" lakabını takmıştı. Sıcakkanlı, konuksever, sevgi dolu, şefkatli bir kadındı. Sonraki yıllarda bu kez Abidin Paşa'daki evlerine onları görmeye gittiğimde, kendisine çok da iyi davranmamış yılların sevgisinden, şefkatinden hiçbir şey eksiltmediğini görmüştüm. Mustafa dayımın büyük oğlu Savaş'ın ilkokul öğretmeni, dönemin ünlü türkücüsü Muazzez Türüng'dü. Adeta onun sesiyle özdeşleştirilmiş "Mektebin bacaları ders verir hocaları" ile "Sabahın yemişi bir tane vişne" türküleri Ankara Radyosu'nda sık sık çalınırdı. Herhangi bir akrabamızın öğretmeni, bir yakınımızın komşusu olan birileri de o yıllarda bizde bir çeşit akrabalık duygusu uyandırırdı. Enver dayımın Topraklık'taki evlerinde, Afife yengem sabahları ev işi yaparken mutlaka radyoyu açar, türkü dinlerdi; onun bir kulağı radyoda, tıkır tıkır ses çıkaran ayaklı gırgır makinesiyle halı süpürdüğü sabahlar gelir gözlerimin önüne. Ankara yıllarında tanıdığım evlerde hatırladığım kadarıyla, ev ahalisinden

biri, "Başım tuttu sabahtan beri, kapatıverin şunu artık," diyene kadar radyonun düğmesi pek kapatılmaz, yayındaki programa göre sesi bir kısılıp bir açılırdı. Evin erkeği ajans saati geldiğinde, "Açıverin biraz şunun sesini," der, çocuklarsa yelkovanı, akrebi şaşmış masa saatini kurmak için birbirleriyle yarışırlardı. Radyodaki şarkıcıların, türkücülerin arkasındaki saz ekibindekilerin her birinin adını ezbere bilir, "beraber ve solo şarkılar" dinlediğimiz şarkıcıların adını bir marifetmiş gibi tek tek sayardım. Televizyonlu zamanlar geldiğinde de, kamera sağdan solo bir kaydırmayla çalanları, söyleyenleri taramaya başladığında aynı marifetimi tekrarlardım.

Enver dayımlarda olduğumuz zamanlar Afife yengem, annemin beni haşlamalarına karşı koruyucu melekliğimi yapar, ne zaman başım sıkışsa "Çişim geldi," diye tuvalete sıvışmak istediğimden, numaramı yutmayıp yakamı bırakmayan annemi yatıştırır, onun kızgınlığı geçene kadar tuvalette beklememe yardımcı olurdu. Belgin Doruk en sevdiği artistti Afife yengemin ve ne zaman onun yeni bir filmi gelse birlikte Kolej'deki Konak Sineması'na giderdik.

Ankara'da akrabalar, hemşeriler, memleketliler akşamları birbirlerine ev oturmasına giderlerdi sık sık. O sıralar İncesu deresinin kıyısına sıra sıra apartmanların dikilmeye başlamasıyla pek çok Tokatlı İncesu mahallesine yerleşmeye başladı, sonra Bülbülderesi, Abidin Paşa, Tuzluçayır... Mürüvvet ablayı, onların İncesu'daki evlerini, kızları Nebile, Nedime'yle, oğulları İbrahim'le çocukluk arkadaşım İkram'ı ve akrabaların "Bunda şeytan tüyü var," dediği kardeşi Sedat ağabeyi hatırlıyorum. Sedat ağabey herhalde o yıllarda kendisi de hayli çapkın biri sayıldığından, annemin akrabaları içinde babamın sonu gelmez çapkınlıklarını anlayışla karşılayan kişiydi ve bu durum annemi kızdırırdı. Sedat ağabeyin bir keresinde beni Enver dayımların Cevher Sokak'taki evinde bulaşık yıkarken seyredip, "Ben bunun kadar temiz bulaşık yıkayan kadın bile görmedim," dediğini hatırlarım. Mürüvvet teyzenin küçük kızı Nedime abla çok roman okur, sevdiği romanları

bize de anlatırdı. O zamanlar insanlar ev oturmalarında, okudukları romanları okumamış olanlara ballandırarak anlatırlardı. Aynı zamanda şiirler yazan Nedime abla, Dede Efendi Sokak'taki evlerinde biz çocukları etrafına toplayıp gözlerini yumarak yazdığı şiirleri ezberden okur, ardından bize fikrimizi sorardı. Onun şiirlerini çok beğenir, diğer akrabalara Nedime ablanın şiirlerini, şairliğini överdim. Sonradan o çok beğendim şiirlerden, "Senin dudakların pembe / Ellerin beyaz, / Al tut ellerimi bebek / Tut biraz"ın Cahit Külebi'ye, "Istanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı"nın Orhan Veli'ye ait olduğunu öğrendiğimde pek bozulmuştum. O dönem hemen herkesin şiir defterinde yazılı olduğu için çok bilinen, dönemin popüler şairi Rıza Polat Akkoyunlu'nun "Dün bir dosttan, uzun bir mektup aldım / Beni anlatmış sana ve sen ona / 'Unuttum artık onu' demişsin. / Hem bu sözü gülerek, / Medar-ı iftihar ile söylemişsin. / Unutamazsın Nokta Noktam / Unutamazsın!" diye başlayan "Nokta Noktam" adlı uzun sentimental şiirini sesini titreterek hüzünlü bir edayla okurken, bunun kendi şiiri olmadığını belirterek hakkaniyet gözetiyormuş gibi yapardı. Nedime ablayı, onun o "erkek fatma" hallerini severdim, bir kız çocuğu olarak o zamanlara göre azıcık dik başlıydı; pek çok şeyi konuşup paylaşabildiğim kafa dengi biriydi.

Bu ev gezmelerinden özellikle Enver dayımların Samur Sokak'ta oturdukları evlerinden aklımda kalan bir diğer resim de şudur: çay kahve muhabbetinin bir yerinde aileler birbiriyle akran sayılabilecek oğullarını orta halısının üstüne atar, "Hadi güreşin!" derlerdi. "Hadi bakalım kim kimi yenecek, kim daha pehlivan?" Yerde kan ter içinde boğuşan çocuklar babalarını utandırmanın korkusuyla canla başla güreşir, bazen de tatsızlıklara yol açan hareketlerde bulunurlardı. Elbette bütün sporlar rekabet üzerine kuruludur ve hepsinde gözetilmesi gereken aynı bıçak sırtı denge söz konusudur; bu kollanmadığı takdirde rakipler arasındaki mücadele, sportmence yarışmanın çizgisinden her an ilkel bir kapışmaya, vahşi bir hayatta kalma savaşına dönüşür, ezici bir öfkenin ortaya çıkardığı yok etme duygusuna yol açabilir. Şimdi düşünüyorum

da, babalarının adeta geleceğe hazırlamak için halının üzerine attığı o çocuklardan bazılarının gelecekte nasıl biri olabileceğini daha o günlerden sezebilirdiniz.

Sonraki yıllarda Mustafa dayımla Turat Afife'nin oğlu Ulaş, Firdevs teyzemle Cavit enişte'nin oğlu Muammer gibi, Sarı Mustafa ile Mürüvvet teyzenin oğlu İkram'ın da çok erken yaşta ölümleri çocukluğumdan kopan parçalardır. Siz uzaktan da olsa yaşlanana kadar birbirinizin hikâyesini izleyeceğinizi, arada bir birbirinizden haber alacağınızı sanırken, onlar bir zamanlar birlikte oynadığınız bir oyundan aniden çıkar gibi hayattan erken ayrılmışlardır.

Köyden kente göçün yoğun olarak sürdüğü o yıllarda, akşam oturmasına gittiğiniz hemen her evde mutlaka o sırada köyden ya da Reşadiye'den Ankara'ya yeni gelmiş birileri olurdu. Ya devlet kapısına işi düştüğünden ya da bir hastasını hastaneye yatırmak amacıyla geçici olarak gelenler olduğu gibi, kimileri temelli yerleşmek niyetiyle gelmiş yakınlardı, bir ev bulana kadar da akraba evlerinde idare edeceklerdi. Aslında her birinde az çok bir "Gurbet Kuşları" hikâyesi saklıdır. Bir dönem Haseki Hastanesi'nin başhekimliğini yapan Haboş'un halasının oğlu Kemal Önen, hastasını Ankara'ya değil de, Istanbul'a götüren Reşadiyelilerin yıllarca hastalarına bakmıştır.

Meskalin 60 draje'de yer alan "İdeoloji ve Teknoloji" başlıklı yazımda Ankara'daki çocukluk günlerimden kalan bazı izlenimlerimi şöyle hikâye ederim:

> Ankara'da, Kızılay'daki Gima'ya elektrikli "yürüyen merdivenler" konduğunda, Madenoğlu, Topraklık, İncesu gibi gecekondusu çok mahallelerden alışverişe gelen kadınlar, bu yürüyen merdivenlere, güvensiz gözlerle bakar, sonra içlerinden bazıları, cesaretlerini toplayıp, kendilerini merdivenin üzerine atıverir; korkularını yenemeyenlerse, bildiğimiz o alelade "yürümeyen merdivenlerin" dik basamaklarını tıkana tıkana tırmanmak zorunda kalırlardı. Yürüyen merdivenlerin üzerinde yukarı doğru yükselirkenki mutlu, şaşkın

ve ürkek halleriyle çocukluğumun ne çok "yenge"sinin yüzü geçiyor şimdi gözlerimin önünden. Teknolojiye duydukları kuşkuyla, her an yarım kalacakmış gibi askıda bekleyen bir sevinçle, gurbetin gündeliğinde bir iş başarmış olmanın sıradan saadetiyle, görülüp görülmediklerinin merakıyla etrafa bakıyorlar. Belki, geçen sefer korkudan binemedikleri lunaparktaki dönme dolaba bu sefer artık binebilirler. Yürüyen merdivenlerle bir üst katta önceden yerini alanlar, hemen diğer merdivenlerin başına gider, yüzlerinde büyük şehre daha çabuk ayak uydurabilmenin üstünlüğünü taşıyan bir tebessümle, basamakları tıkana tıkana çıkanları beklemenin keyfini yaşarlardı. Akşam yemeklerinden sonra gidilen ev gezmelerinde, bu merdivenlere binemeyenlerin hikâyeleri anlatılarak gülüşülür, naif bir heyecan ve şaşkınlıkla, daha kim bilir hangi icatların çıkacağından söz edilerek, yeni geldikleri büyük şehrin ümitleriyle beslenen belirsiz bir gelecek hayal edilirdi. Benim tanıdığım, bildiğim, Tokat'ın, Reşadiye'nin köylerinden gelen, en uzağı iki sokak yukarıda oturan hısım-akraba arasında birbirine tutunarak Ankara'yla baş etmeye çalışan, daha düne kadar köyde başlarına bağladıkları yemeninin yerini, bugün Samanpazarı'ndan alınmış eşarpların aldığı kadınlardı bunlar; köylerinde toprağa sağlam basan ayakları, Ankara'da ürkekleşmişti ve yeniden yere eskisi kadar sağlam basabilecekleri günler için uğraş veriyorlardı. Alçakgönüllü, sade hayatlar içinde, dar gelirli, çok çocuklu ailelerini çekip çeviren bu kadınların, büyük şehirde yaşama bilgisinin ilk eşiği, her şeyin ucuzunun nerede satıldığını öğrenmekti. Büyük şehir, ilkin yoksulluk bilgisiyle çatılır. O kadınlar, bugün birçok kurtarılmış hayatın gizli ve gerçek kahramanlarıdır aslında.

Bu alıntıyla o gizli ve gerçek kahramanlara, yengelere ve diğerlerine selamımı bir kez daha yinelemek isterim.

29 Temmuz 2015

47 plakalı krem rengi Ford '58

Ruh hali olarak bu kitap için yazmakta en çok zorlandığım metin bu oldu galiba... Kafamda evirip çevirmem bir yana konuyla ilgili bazı notları almaya en az yirmi yıl önce başlamış olmalıyım, ama ilk cümlesini bile ancak yıllar sonra yazabildim.

Babam aldığı davalar nedeniyle köylere giderken şoförlü taksi tutar, annemle beni de sık sık yanında götürürdü. Babamın, "Ben keşfe gidiyorum," cümlesi bazı sabahların vazgeçilmez cümlesiydi. Hâkimlerin çıkardığı keşif kararı gereği olay yerini incelemek, tanıklarla konuşmak, davacıyla davalıyı barıştırmak, aşiretler arasında aracılık etmek, davayı kazandığı halde müvekkilinden bir türlü alamadığı "ücret-i vekâlet"ini tahsil etmek ya da yeni davalar almak için yapılırdı bu yolculuklar. Bazen annemin evde canı sıkıldığı için, bazen de aldığı davalar nedeniyle birileriyle ihtilaf yaşadığı dönemlerde kendisinin Mardin'de, yanımızda olmadığı zamanlar başımıza kötü bir şey gelmesinden korktuğu için, biz yanında olalım isterdi. O zamanlar avukatların aldığı her önemli davada karşı tarafın, o avukata düşman kesilmesi, intikam almanın yollarına bakması neredeyse kaçınılmazdı. Babam özellikle arazi davası diye tabir edilen toprak anlaşmazlıklarıyla gene o yıllarda yaygın görülen kız kaçırma davalarında sadece Mardin'de değil, tüm bölgede nam salmış bir avukattı. Bu yüzden Mardin dışında bölgedeki pek çok yerden dava gelirdi kendisine. Bir zamanlar Türkiye Barolar Birliği başkanlığı da yapmış ülkemizin sayılı hukukçularından Faruk Erem –sanırım gazetelerin birinde yayımlanan– yazısında babamın bu özelliğine değinir. İhtilaflı toprak davaları özellikle ağaları kızdırıyor, aşiretlerinin eli tüfekli adamlarıyla adeta yerel bir milis güce sahip bu büyük toprak sahibi ağa-

ları fazla kızdırmaya gelmiyordu. Bazı davaların yıllarca sürdüğüne bakılırsa, düşmanlık da geniş zamanlara yayılır ya da eski bir davanın bekletilmiş kini çok sonra bile intikam yeminini yerine getirebilmek için sizin savunmasız bir ânınızı beklerdi. Nitekim 60'lı yıllarda Ceylanpınar'daki (eski adıyla Rasulayn) bir büyük arazi davasındaki anlaşmazlıklar kan davasına dönüşerek bizi Arapça Bab'ül Meşkiyye denilen Mişkin Kapı'da oturan Hâte ailesiyle uzun süren bir düşmanlığa kilitledi. 1962 Mayısında Mardin olayları patlak vermiş, babam tutuklanmış, tahliyesinin ardından kırk üç yaşında askere alınmıştı; biz yokluğunda herhangi bir zarar görmeyelim diye annemle beni Ankara'ya gönderdi. Babamın bir süre kaçak yaşadığı sırada Mardin, Ankara, Balıkesir, Edremit yollarında oradan oraya savrulmamız nedeniyle ikinci sınıfın ilk yarıyılında okula devam edememiş, ama ikinci yarıyılda Ankara, İncesu İlkokulu'nda Cevdet öğretmenin sınıfına kabul edilmiştim. Topraklık semti o yıllarda tam bir gecekondu mahallesiydi, Tokat'tan, özellikle Reşadiye'nin, Niksar'ın, Erbaa'nın köylerinden gelenler yan yana dizilmiş gecekondularda oturuyor, bazıları bahçesinde küçük çapta sebze ve bitki ekimi yapıyor, tavuk besliyordu. Çocukların evden eve haberci gönderildikleri, akşam yemeğinden sonra çay içmeye konu komşuya gidildiği gecekondu hayatının neşeli sıcaklığı; köyden gelen tarhana, erişte, hedik, çökelek ikramlarının uyandırdığı sevincin aileleri birbirine bağlayan hemşerilik duygusunun güçlü ışıltısı yer etmiş aklımda. Dayımların eviyse o sıralar oralarda tek tük biten apartmanların birinde, Altay Sokak'taki Cevat Bey Apartmanı'nın ikinci katındaydı.

Yağmurlu, karlı havalarda çamur deryası kesilen bir tepeyi aşarak gidip geliyordum okula. Topraklık'tan İncesu'ya inen, görünüşü heyelan sonrasını andıran dik bir yamaç vardı, okula gitmek için bu yamaçtan düşe kalka inerken, üstümüz başımız çamur içinde kalır, ayakkabılarımız adım atmamızı zorlaştıran balçıkla ağırlaşırdı. Okula gidip gelmek dağ başında tabiatla mücadele etmeye benziyordu. Güzel havalardaysa kızakla kayıyorduk yamaçtan.

Orada geçirdiğim o yarıyıldan okul bahçesindeki oyunlar kalmış aklımda, sınıftan kimseyi hatırlamıyorum, sanırım pek arkadaşım yoktu, güler yüzlü Cevdet öğretmen benden memnundu, okula geç başladığım halde diğer öğrencilerle arayı hemen kapatmış olduğumdan söz etmiş anneme, akıllı, zeki bir çocuk olduğumu söylemiş. O ışıksız günlerde annemle sevincimiz bu oldu. Üçüncü sınıfta yeniden Mardin'e, Dumlupınar İlkokulu'na, Ruhiye öğretmenin sınıfına dönmüştüm. Ruhiye öğretmenin ağabeyi olan ve "Musa Çıllıs" diye anılan Musa Dinçel de benim lisede okuduğum sırada müdürümüz olacaktı.

Babamın Hâte'lerle anlaşmazlığı zamanla büyüyüp iyiden iyiye kördüğüme dönüşünce, babam Mardin'deki evi kapatmamış, ama bu kez annemle beni Ankara'ya taşımıştı, kendisi de sık sık gelip gidiyordu. Artık ortaokuldaydım, ikinci sınıfı Kurtuluş Ortaokulu'nda okuyacaktım.

Madenoğlu'nda Berdan Sokak, Ferah Apartmanı'nın üçüncü katının sokağa bakan tarafında oturduk. O sıralar herkesin evinde bulunmayan televizyon üst katımızda oturan ev sahiplerimizde vardı. Kendimden ve benzerlerimden, "Erken büyüyen ve bir daha hiç büyümeyen çocuk," diye söz ettiğim, yazdıklarım içinde bende ayrı bir yeri olan "Ya Sahi Neydi O Akşam" başlıklı metinde, 1969 yılında Neil Armstrong'un aya ilk adımını atışını o evdeki televizyondan nasıl heyecanla izlediğimizi anlatırım.

Karşı dairemizde oturan İsmet hanım teyzelerinse balkonları yazlık sinemaya bakıyordu. Konu komşu toplaşır yaz gecelerinde o balkonda çekirdek çitleyerek siyahbeyaz Türk filmleri seyrederdik. O zamanlar bazı artistler filmlerinin tanıtımına katkıda bulunmak için mahalle sinemalarına gelirdi. O yazlık sinemaya gittiğimiz akşamların birinde, dönemin "avantür" tabir edilen vurdulu kırdılı filmlerinin oyuncusu Özkan Yılmaz gelmiş, biz de onu yakından görmüştük. "Bir artisti yakından görmek" her zaman heyecan konusuydu.

İlkokul yıllarımda başta Mardin, Diyarbakır olmak üzere yörenin pek çok kasaba ve köyünü gördüm. Hava hep çok sıcaktır, yollar hep bozuk ve tozludur. Toz yutmamak için pencereleri kapatır, bu kez de arabanın içinde sıcaktan pişersiniz. Özellikle Gercüş'ün dağ köylerine tırmanırken bir yanı uçuruma açılan sarp ve sık dönemeçli yollarda araba her an uçurumun dibini boylayabilir. Çocukluğumun en büyük korkusu, arabanın o daracık yollarda dönemeç alırken uçurumun tam kenarından teğet geçmesiydi. Bariyer yerine geçecek herhangi bir parmaklık, bir engel yoktu o yollarda. Ben yürek çarpıntıları içinde kendimle boğuşurken, şoförün gözü pekliği, arabanın içindekilerin rahatlığı, kaygısızlığı beni şaşırtır, kendi korkularımdan ve aklımdan kuşkuya düşürürdü. Ne zaman yakınacak olsam, babamın sesi: "Bir şey olmaz oğlum, bir şey olmaz!"

Çocukken babamızın her şeye gücünün yettiğini, onun her sorunu bir biçimde halledebileceğini sanırız. Ben de çocukken öyleydim, belki de diğer çocuklardan biraz daha fazla babamın her şeye muktedir olduğunu sanıyordum. Benim için en akıllı, en zeki, en büyük oydu. Onun yanında bir oğulun kendini şehzade sanmasından daha doğal bir şey olamazdı. Belki de bu nedenle onun zor durumlarda kullandığı "Bir şey olmaz oğlum, bir şey olmaz," sözü bende güven uyandırırdı. Ama gene de yol kenarındaki uçurumlar bu güven duygumu hayli zorluyordu.

Toprağın melankolisi diye bir şey var. Ben toprağın melankolisini Mardin'de öğrendim. Kızgın bir güneşin altında suç ve cezanın doğaçlama haline geldiği o coğrafyada hem manzara öğretti bana bunu, hem de o topraklar üzerinde yaşanan çetin gerçeklerin ruhta bıraktığı tortu... Babamın pek çok dava dosyasında insanın içini kavuran gerçeklerle yüklü romanlar, hikâyeler yatıyordu. Bir Ezidi kızının kaçırılması üzerine birbirine düşen iki aşiretin davasını hatırlıyorum bölük pörçük... Genç âşıklar artık orada barınamayacaklarını anlayınca Almanya'ya kaçmışlardı. Köyünden hiç çıkmamış, Mardin'in yüzünü bile ancak mahkeme sırasında gör-

müş Ezidi bir köylü kızının Almanya'da nasıl yaşayabileceğini çocuk aklımla hayal etmeye çalışıyordum. Bir Ezidi kızla bir Müslüman erkeğin aşkını efsanevi bir yorumla konu edinen ilk kitabım *Mahmud ile Yezida*'nın üzerinde Almanya'ya kaçan o âşıkların gölgesi vardır.

Hep ya ön koltukta ya arkada cam kenarında oturur, bir yerden diğerine giderken yol boyu telgraf direklerinin fincanlarını sayardım; bir direkten ötekine hafif bir eğimle bağlanan tellere konan kuşları, gidilecek yere kaç kilometre kaldığını gösteren yol levhalarını, önceki gidip gelmelerden aklımda tutup kendime kerteriz bildiğim yol işaretlerini... Çocuk sabırsızlığı, diye bir şey vardır bilirsiniz, sabırsızlığımı hayaller kurarak, hikâyeler uydurarak yatıştırmaya çalışıyordum. Sonra bulutları okumayı, onları bir şeylere benzetip bulutlardan gökyüzü falı bakmayı keşfettim. Birbirinin aynı manzaralar arabanın camından akıp gidiyor, bulutlar şekilden şekle girerek yer değiştiriyor, ben kadere gelecek biçiyordum. Bazen bulutlarda gördüğüm şekilleri arabadakilere göstermeye kalktığımda, onlar benim işaret ettiğim yerdeki şekli benim tarif ettiğim gibi göremiyor ya da üstünkörü sözlerle geçiştiriyorlardı. Bunun beni huysuzlandırdığını, kendi gördüğünü başkalarına da aynen gösterebilmenin yolları üzerine çocuk aklımla düşüncelere daldığımı hatırlıyorum. Birilerine anlatmak, tarif etmek, göstermek için çırpındığım o yol arayışı bugün benim için beyaz kâğıt üstünde hâlâ sürüyor. Kendi gördüklerimi başkalarına gösterebilmek için yıllardır anlatıp duruyorum. Bazen gözlerimin dalıp kaybolduğu gökyüzünde Allah'ın bana bulutlar aracılığıyla yüzünü gösterdiğine inanıyordum. Zaten bence Allah insanları çocukken seviyor, büyüdükçe onlardan vazgeçiyordu. Mardin'deki evimizin caddeye ve Şehidiye Camii'ne bakan, namaz kılmayı öğrendiğim büyük salonunda bir gün birdenbire Allah'ın varlığına ilişkin derin bir gerçeklik keşfettiğimi heyecanla fark ettim: Tek bir Allah yoktu. Ölen herkes sırayla Allah oluyordu.

Dağları uzaktan sevmeyi, varılacak yere mesafe biçmeyi yollarda öğrendim. Örneğin, Cudi Dağı'na bağlanan tepeleri görmek Cizre'ye yaklaştığımızın işaretiydi. Diyarbakır yolunun üstünde yığma taşlarla derme çatma yapılmış türbe benzeri konik bir yapıda yaşayan âmâ saz âşığı yaklaşmakta olan bir arabanın sesini duyduğunda kapı önüne çıkıp sazını kucağına alır, ağıtı andıran Kürtçe yanık türküler söylerdi. Ev denemeyecek üst üste yığılmış o taş yığınını görmek, Çınar'a yaklaştığımızın işaretiydi. Her seferinde araba orada durur, ben inip o âşığa para verir, ailecek duasını aldıktan sonra yola devam ederdik. *Lal Masallar* kitabımda yer alan "Azer ile Yadigâr"ın satırları arasında o âmâ âşığın sazının, sesinin kıymet bildiğim hatırası vardır.

Cizre'ye giden yoldaki dağlardan birinin eğimlerinin, sırtüstü uzanmış Atatürk'ün profiline benzediğini söylerlerdi, ben de başımı yana eğip baktığım dağda Atatürk'ün çenesini, burnunu, kaşlarını görmeye çalışırdım. Benim onlara göstermeye çalıştığım bulutlardaki şekilleri göremedikleri gibi ben de onların göstermeye çalıştıkları çeneyi, burnu, kaşı göremezdim.

Dönüş yolunda gün yavaş yavaş inerken ekinle yüklü buğday, arpa tarlalarından süzülen buğu toprağın hüznünü güçlendirirdi. Her dönüşte ufukta Mardin kalesinin heybetli silueti belirdiğinde heyecanlanırdım. Mardin'in ufukta görünmesiyle ona varılması arasındaki mesafe gene de kısa değildir, bu durum sabırsızlığımı biler, o yol gözümde git git bitmezdi.

Mardin gibi kadim şehirler insanı tarih ve zamanla kuşatır, bu nedenle "Mardin" deyince kent diyemiyorum oraya, orası şehirdir. Bazı şehirlerse bilgili, okumuş şehirlerdir. Bunun için fazladan bir şey yapmalarına gerek yoktur; görünüşleri öyledir. Düz ovanın bitimindeki dağda kalesine kurulmuş, kendi sükûneti içinde zamana ve tarihe soylu bir vakarla yaslanmayı bilen duruşuyla benim memleketim de öyledir. Sizi karşılarken kibirli değil, ama mağrurdur. Temiz, dürüst, açık kalpli bir havası vardır. Soğuğu da, sıcağı da sözünü sakınmaz. Nemsiz, hilesizdir, sizi kandırıp sinsi hastalıkların tuzağına çekmez.

Benim çocukluğumda kalın bir ip gibi yağardı sonbahar yağmurları. Bir anda öyle bir kapardı ki gökyüzü, gri bir renk alan yağmur adeta doku kazanarak içinden geçebildiğin bir masal duvarını andırırdı. 1972'de terk ettiğim ve yıllarca görmediğim Mardin'e nice sonraki dönüşümde o denli ağladım ki gözyaşlarımın perdesinden şehri doğru dürüst göremedim bile. Gözlerim, çocukluğumun her şeyi grileştiren yağmuru olmuştu sanki. Hatıralar söz konusu olunca, herkes aynı yaştadır. Mardin'e her gidişimde bir hissettiğim de budur.

"Ücret-i vekâlet" karşılığı ortak olduğu bir davadan babamın eline o yıllar için çok büyük sayılabilecek bir para geçince babam bana bir araba aldı. En azından bana öyle söylendi. Krem rengi Ford '58. Gönlüm olsun diye, "Muro'nun arabasına binip gidelim," derlerdi. O yıllarda Mardin'de pek kimsenin özel arabası yoktu. Hele bir çocuğun. Arabaya ilk iş 45'lik plak çalan bir "pikap" taktırdım. Arabanın arka cam içinde unutulup güneşte kaldığı için dalgalanıp bozulan, çalınamaz hale gelen 45'likler hatırlıyorum. Annem Bilal Bozdağ'ın Kürtçe türkülerini severdi. "Edifon Plak" etiketli plaklar hatırlıyorum: "Levay Levay Lemine Lemine...". Sonra Ayşe Şan'ın Kürtçe plakları, o yıllarda "aranjman" diye adlandırılan Türkçe söyleyen Adamo, Peppino di Capri, Marc Aryan, Sacha Distel gibi yabancı şarkıcıların plakları ve elbette "Serengil", "Odeon", "Regal" etiketli ilk Ajda Pekkan plakları... Düğmesine basıldığında ağzı kızarıp korlaşan elektrikli çakmak vardı arabada, ben çakmağının düğmesine basıp babamın sigarasını onunla yakmayı severdim bir de, ne de olsa bu da oyuna benziyordu. Köylere girerken arabanın arkasından koşan toz-toprak içinde Kürt bebeleri ve köy köpekleri olurdu. Patlamış kamyon ya da traktör tekerleklerini yuvarlamaktan fazla pek oyunu eğlencesi olmayan kavruk köy çocukları, ardında bir toz bulutu kaldırarak yaklaşan arabayı görür görmez peşimize takılır, durduğumuzda hemen arabanın çevresini sararak yüzlerini cama yapıştırıp cin gibi gözlerle kendilerinin dışındaki bir dünyadan gelen bizleri sey-

rederlerdi. Birbirinin benzeri köylerde hangi ağanın evine inildiyse misafirin şerefine hemen bir koyun kesilip pişirilirdi. O zamanlar Mardin'e bağlı bazı kazalar çok sonra bölgedeki bazı kazaların il olması nedeniyle onlara bağlandı. Bunlardan biri olan Silopi'de sinekten durulmazdı. Kavurucu bir yaz sıcağında elim havada bütün gün sinek kovalayıp durmaktan nasıl bitkin düştüğüm hâlâ olanca canlılığıyla hatırımdadır. Gittiğimiz her köyde annelerinin kucağında uyuyan, sinek konmasın diye yüzlerine ince bir tülbent örtülmüş bebekler görürdüm. Sonra toz toprak içindeki köyde ağzı tülbentli kadınlar... aldıkları her nefesle içeri göçen o tülbent bana bir imge olarak yerleşmiş ve sonraki yıllarda bölge kadınlarının dilsizliğini düşündürmüştür hep... Ağa evlerinde konukların ağırlandığı köşenin karşısına yerleştirilmiş Suriye'den, Irak'tan kaçak getirtilmiş, o zamanlar "pervane" denen vantilatörlerin, ne kadar hızlı dönseler de gücü sıcağı kırmaya yetmeyen kanatları sanki boşuna çırpınıp dururdu. Bir de nereye gidersek gidelim, bir elinden terini sildiği mendilini, diğer elinden yelpazesini eksik etmeyen annemin yıllarca aynı kararlılıkla sıcaklardan şikâyet etmesini unutmadım. Annem yakındığı zamanlar Mardinli kadınlardan öğrendiği gibi, işaretparmağını dişlerinin arasına götürüp hafifçe ısırarak, "yasstar!" derdi. ("Ya settar" demenin kısaltılmışı.)

Çoğu kez ön koltukta, sürücünün yanında oturur, şarkı bittikçe plak değiştirir, büyüyünce benim de bu arabayı filmlerdeki gibi kullanacağımı hayal ederdim.

Çok yıl sonra bir Mardin gezim sırasında, komşumuz Mahmut Can'a uğradım. Hem evleri, hem dükkânları evimizin duvar bitişiğiydi. Sanırım aynı zamanda Fisk lastikleri bayiiydi orası. (Can ailesi Arapça adlarıyla Beyt-el Daşî diye bilinir. Mahmut Can'ın ablası Neriman'ı ayrıca çok sever, arada bir ona uğrar sohbet ederdim.) Dükkânları gene aynı yerindeydi. Eski günlerden konuşurken bana babamın arabasının önünde, kendisinin bisiklet üzerinde çektirdiği bir fotoğraftan söz etti. Hüzünle o arabanın bizde hiç fotoğrafı olmadığını söyledim. Sonradan incelik gösterip bana o fo-

toğrafı gönderdi. Evimizin hemen yanında, postanenin önündeki açıklıkta, karakolun hemen yanı başına park ederdik hep; krem rengi Ford '58'imizin arkadan göründüğü bu fotoğraf da orada çekilmiş... Fotoğrafın arkasına da not düşülmüş: "Avukat İsmail Mungan'ın taksisi". Bana o arabanın anısından kalan tek belge... Yıllar sonra kavuştuğum bir solgunluk. Geçmişe ilişkin baktığınız her fotoğraf içinizdeki taşları kımıldatır, ama artık gözlerinizin eskisi gibi buğulanmadığı yaşlara gelmişsinizdir.

Güneş yüzünü göstermeye başlamış olsa da sanırım henüz kış bitmemiş Mardin'in baş döndüren o bildik baharı başlamamıştı. Şimdilerde yeni Mardin dedikleri ova dümdüzdü, pek kullanılmayan bir istasyon binasından, kulesinin üstünde kocaman harflerle TMO yazan Toprak Mahsulleri Ofisi'nden ve yatılı kız öğretmen okulundan başka bina yoktu etrafta.

Mardin'den yeni yola çıkmış, gene bir yerlere gidiyorduk. Önde, bacak bacak üstüne atmış şoförün yanında oturuyordum. Kıvrılan yollarla düze inip şehirden çıktıktan sonra yol çatallanır. Biri Diyarbakır'a devam eder, diğeri civardaki başka yerleşimlere bağlanır.

Mardin'den çıktıktan on beş dakika kadar sonraydı ki arkamızdan hızla yaklaşan bir cip arabamızın önünü keserek bizi durdurdu. Belli ki bizi takip etmiş, şehirden çıkışımızı kollamıştı. Daha biz yavaşlamaya başlarken, şoför cipin içindekileri tanımış, olacakları sezen annemin çığlıkları arabanın içini doldurmaya başlamıştı. O yıllarda, şehirlerarası kara yollarının trafiği hayli seyrek olurdu, gelip geçenlerin çoğu da eski tip burunlu yolcu otobüsleriydi. Cipin içinden inen iki kişiden biri Hâtelerin büyük oğlu Aziz'di ve ellerinde balyozu andıran kalın demir çubuklarla bize doğru geliyorlardı. Babamın, annemin korkularını, çaresizliklerini görmenin uyandırdığı hayal kırıklığıyla üzerimize yürüyen şiddetin korkusu arasında sıkışıp kalakalmıştım. Yol bomboştu, etrafta sesimizi duyacak kimseler yoktu. Arabanın kapılarını kilitlemiş çaresiz biçimde kapana kısılmış bir halde kaderimizi bekler gibi oturuyorduk. Böyle durumlarda her şeye hükümran sandıkları babaları çocuklarının gözünde birkaç basamak iner. Sanırım o an bana da öyle olmuştu. Babamın da diğer insanlar gibi korkusu ve çaresizliği olabileceğini görmüştüm. Saldırganlar önce her iki taraftan kapıları zorlayıp sonra vazgeçtiler, ardından Hâtelerin büyük oğlu Aziz, arabanın benim bulunduğum tarafına geçerek gözümün içine o güne dek hiç alışık olmadığım bir nefretle bakarak birden elindeki kalın demir çubuğu arabanın ön camına indirdi. Cam çatlamış, ama kırılmamış, darbe aldığı merkezden çevresine irili ufaklı onlarca çatlak çizgi yüzeye dağılmıştı. İkinci darbeyi indirdiği sırada büyük bir şans eseri karşıdan bir otobüs gözüktü. Saldırganlar kısa bir süre ne yapmaları gerektiği konusunda kararsızlık çekip bocaladılar.

Bundan sonra gelişen olaylar, annem babamla benim aramda bir süre mesele olduktan sonra unutulmaya bırakılmışsa da, içimdeki hesaplaşması yıllar yılı sürmüştür. Zaman zaman filmi geriye sarıp yeniden seyreder gibi her ânını gözümde canlandırarak tarttığım sorularıyla bu olay bendeki varlığını yıllar yılı korudu. Onlar, benim o gün olanları yanlış hatırladığımı söylerken, ben de onlara ısrarla, neden olayı başka türlü hatırladığımı soruyordum. Öy-

le ya kim böyle hatırlamak isterdi ki?

Tam ikinci darbenin ön cama indiği, az ileride adeta mucize eseri gibi beliren bir yolcu otobüsünün bize yaklaştığı sırada babamla annem hızla arabadan fırlayıp otobüse koştular. Ben hâlâ o ön koltukta, bacak bacak üstüne atmış haldeki duruşumu bozmadan oturuyordum. Onlar yolun karşı tarafına geçene kadar arkalarından baktığımı, kollarını iki yana açarak önünü kestikleri otobüsü durdurduklarını gördüm. Otobüse bindiklerinde fark etmişler yokluğumu. Sanırım şoför gelip aldı beni. Ben, arabada unutulandım. Ben, yangında ilk kurtarılacak değildim.

Otobüsün en arka sırasındaki beşli koltuğa yerleştik, ben ortaya oturdum. Bir yandan durumu otobüsteki meraklılara açıklıyorlar, annem şükür duaları okurken, babam, "Nerde kaldın oğlum, korkuttun bizi," diye beni paylıyordu. Sesindeki şefkat, yalancıktan azarındaki yumuşak ton, onun suçlulukla karışık duyduğu mahcubiyeti sezdirmiş olmalı bana. Yıllar içinde o ânı düşündükçe sonradan yakıştırdığım bir şey değil bu, bende bıraktığı izden ötürü hiç unutamadığım bir şey... O gün ansızın yolda beliren Siirt'ten Mardin'e yolcu taşıyan o koyu yeşil renkli, burunlu otobüsün görüntüsü, homurdanan motorunun sesi, Mardin'e varıncaya kadar gözümü diktiğim uzaktaki şoför aynasının üstünden sarkan gösterişli boncuk süsler hâlâ hatırımdadır.

"Biz seni arabanın içinde bırakmadık ki, sen de hemen peşimizden gelmiştin," diyorlardı. "Otobüs yaklaştığında 'Muro in!' " diye bağırdık sana, niye hemen inmedin?" diyorlardı. "O kadar bağırdık sana, biz de sen de indin, arkamızdan geliyorsun sandık," diyorlardı. Babam benim doğuştan kendini beğenmiş biri olduğumu, hayaller âleminde yaşadığımı söylüyordu. Doğru, seslenmişlerdi elbet, hatırlıyordum evet, inmemiştim. İçimin bir yanı, gene de babamın bu meseleyi halledeceğini düşünmüş de olabilir. Saldırganlar otobüsün durmasıyla ciplerine binip kaçmışlardı. Beni kaçırmamışlardı, ki bu da olabilirdi. Çünkü günün birinde babamın düşmanları tarafından kaçırabileceğim ihtimaliyle pek çok kez gözüm korkutulmuştu.

Bilinçli bir kararla olmasa da, otobüsün yaklaşması, kapıyı açıp çıkmaları arasındaki o saniyeler, dakikalarla ölçülecek kısacık zaman parçası içinde benimle ilgili ne yapacaklarını, beni ne kadar sevdiklerini, hayatlarında nereye koyduklarını çocuk aklımla sınamaya karar vererek onları bir sınava tâbi tutmuş olabilir miyim, bilmiyorum. O yaşlardaki melodrama düşkün ruhumu düşündüğümde bunun mümkün olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Bana, "Muro in arabadan!" diye seslenmek onlara yeterli gelmiş olabilirdi, ama ben o karar ânında daha fazlasını görmek, ilk anda gösterecekleri doğal tepkinin sahiciliğiyle sevgilerini tartmak istemiş, buna ihtiyaç duymuş olabilir miydim? Elimden tutulması, filmlerdeki gibi kucaklanmak, buna benzer şeyler işte... Belki de benim ne kadar büyüdüğümü fark etmemişler, biraz "hanım evladı", "ana kuzusu" olarak büyütülmüş bir çocuk olarak korkuyla eteklerine yapışıp peşleri sıra koşacağımı sanmışlardı. Çocukların da bir gururu olduğundan söz eden babam, benim gururumu unutmuştu. Ben oturduğum ön koltukta bacak bacak üzerine duruşumu bile bozmayarak kendimi bir gururu korumaya feda etmiştim.

"Biz kendimizi önüne atmasak otobüs durmaz, yanımızdan geçer giderdi, onun için fırladık," diyorlardı. "Hem öyleyse de senin hâlâ arabada ne işin vardı?" diyorlardı. Annem, "Oğlum belli ki babanı öldürmeye gelmişler, baban ölümden kurtuldu, huysuzluk edeceğine buna sevinsene," diyordu. Melodram seven ruhum arabada unutulmuş bir çocuk olmanın hüsranından uzun süre beslendiyse de sonraları bundan sıkıldım.

Babamın o zamanlar Yeni Türkiye Partisi'nden milletvekili seçilmesi için var gücüyle çalıştığı yakın bir arkadaşıyla bilmediğim bir nedenle araları açıldı. Sanırım yollarını ayıran bir parti çekişmesiydi. Babamın birikmiş vergi borçları hakkında meclise yazılı soru önergesi veren, bu konuyu kendine dert edip takibe alan bu eski arkadaşının uğraşmaları sonucu evimize haciz geldi. Babam "Mardin emvaline olan" bu eski vergi borçlarında bir usulsüzlük olduğunu, bu haksızlığı kendisine haysiyet meselesi yaptığını söy-

leyerek yıllarca ayak diretmiş, Maliye'yle didişmişti. Zamanlama kötüydü, babamın işlerinin yeniden sarsılmaya başladığı o günlerde sanırım birikmiş tutarın altından kalkamadı, arabamız haczedilerek satıldı.

Bir gün uyandığımda benim 47 plakalı Ford '58 arabam kapıda yoktu.

Bir zaman Ankara'da bir yaz öğle sonrasında Kızılay Meydanı'nda dolaşırken, tam postanenin önünden geçerken yukarıdan gelen krem rengi bir Ford '58 gördüm. İçim yandı. "Aynı renk, aynı model, aynı bizim araba," diye geçirdim içimden. Plakasına bir baktım: "47 AC 731". Hayal gördüğümü sanıp bir daha baktım, oydu; direksiyonunda artık hiç tanımadığım birinin oturduğu arabam önümden geçip giderek gözden kaybolduğunda postanenin önündeki kaldırıma çöktüğümü ve sarsıla sarsıla ağladığımı hatırlıyorum. Sonradan öğrendim ki sahiden oymuş, arabayı satın alanlar bir süre daha aynı plakayı kullanmışlar. Bir sabah uyandığımda artık kapımızda göremediğim o araba, belki de benimle uzaktan da olsa vedalaşmayı beklediği için bunca zaman plakasını üstünde taşımıştı. Buna inanmak o günlerde bana iyi gelmişti. Ne de olsa hayatımızın böyle vefa anlarına ihtiyacı vardır.

Sonrasında hayatımda hiç arabam olmadı, araba kullanmayı hiçbir zaman öğrenmedim, heves de etmedim. Bugün hiçbir araba markasını, modelini bilmem, tanımam; nesneler, eşyalar, ayrıntılar konusunda hayli dikkatli olan hafızam arabalar konusunda hiçbir kayıt tutmaz; diyelim tanığı olduğum bir olay nedeniyle, filmlerdeki gibi "Nasıl bir arabaydı?" diye sormaya kalksalar, hiçbir şeyini tarif edemeyecek kadar kayıtsızımdır bu konuda. Ama 57, 58, 59 ve 60'ların pek çok araba modelini, markasını bilir, tanır, beğenir; bazen o model arabaların minyatür oyuncaklarını, maketlerini alırım. Belki de bir yanım hâlâ Mardin yolunda 47 plakalı krem rengi Ford '58'in içinde kilitli kalmış mahzun bir çocuk olduğu içindir bu. Yıllar aklımızı ne kadar büyütmüş olsa da, içimiz, psikolojinin çoktan keşfedilmiş o klişe kurallarıyla işlemeyi sürdürür. Ge-

ne de bu olayın üzerinden geçen zamanın küskünlüğümü gidermiş olduğunu düşünüyorum; kim bilir belki de artık araba kullanmayı öğrenmeye gelmiştir sıra.

2014

Sır yarası

Çocukken her sorunumuzu anamızla babamızla paylaşır, "başım ağrıyor", "karnım acıktı", "canım uyumak istemiyor", "tabağı ben kırdım", "matematikten zayıf aldım" gibi sızlanmalardan başlayarak hemen her türlü sıkıntımızı, üzüntümüzü, isteğimizi onlara iletir, küçük suçlarımızı, kabahatlerimizi, yaramazlıklarımızı biraz nazlanarak da olsa sonunda onlara itiraf ederiz. Onların kızgınlıklarını hangi maskaralıklarla hafifletebileceğimizi de daha parmak kadarken keşfederiz. Çocuklar küsmenin gücünü de erken keşfederler; bunu erken edinilmiş bir silah olarak kullanmayı da.

Yalan söylemeyi, düzen kurmayı da ana babalarımızdan, büyüklerimizden, onların dediklerine, yaptıklarına bakarak öğreniriz. Çocukken biraz üstümüze varıldığında büyüklerimize anlatmayacağımız hiçbir şey yoktur. Zamanında atlanmış, saklanmış bazı çocukluk suçlarını ve kabahatlerini de artık onlardan gülüşerek söz edeceğimiz yaşlara geldiğimizde itiraf ederiz: "O gün babamın cebinden para çalmıştım", "daha bacak kadar kızken komşunun oğlunu merdiven aralığında öpmüştüm", "o gün okulu kırıp arkadaşlarla top oynamaya gitmiştik", "o gün teyzemin saç tokasını ben almıştım", "bisikleti ben bozmuş, suçu başkasına atmıştım," gibi.

Çocukluk genel ve yaygın görüşlerden, ortak düşüncelerden ve kararlardan yanadır. Ayrıca çocukken büyüklerimizin söylediklerine inanmaktan başka seçeneğimiz yoktur. İlk tercihlerimizi onların yönlendirmesiyle yapar, yaşamımızla ilgili pek çok şeyin seçiminde –babamızın tuttuğu futbol takımının taraftarı olmak gibi–, büyüklerimizin izinden gideriz. Bu gibi örneklerden kalkıp kabaca genelleyecek olursak, ebeveynler çocuklarının kendilerine ait arzularının olmasını istemez; onlarda kendi arzularının yansı-

masını yahut devamını görmek isterler. Çocuğu için, "Aynı bana çekmiş," diyebilmek, başkalarına "Aynı babası" ya da "Aynı anası gibi" dedirtmek hoşlarına gider; aynılığın tanıdıklığında sağlanacak güven ve süreklilik duygusu her şeyden daha önemlidir onlar için. Bu yüzden ebeveynlerin çoğunun gözünde, kendi ısmarlama beklentilerinden bağımsız "çocuklarının mutluluğu" değil, öncelikle onların kendilerininkine benzeyen seçimler, tercihler yapmış olması önemlidir. Açık ya da dolaylı yollarla çocuğa öğretilen temel gerçeklerden biridir bu. Bu bağlamda çocuklar önce ve dolaylı olarak "arzunun kanunu"nu öğrenirler. Arzuların içeriği zamanla doldurulur, ama kanunlar en baştan bellidir. Onların izinden giden çocukları da bu kanunları hayatın gerçeği, vazgeçilmez doğruları, toplumca onaylanmış bir hayatın vazgeçilmez sözleşmesi sanır, böylelikle büyüklerinin onların yaşındayken gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmeyi istediği şeyleri vekaleten yaşamak zorunda kalarak ebeveynlerinin sürdürdüğü hayatın bir benzerine hazırlanırlar. Bu çeşit nedenlerle pek çok insanın yaşamı, çocukluk ve yeniyetmelik dönemlerinde çevrelerindeki "referans figürlerden" duyacakları övgünün, onaylamanın alkışına feda edilir. Üstelik herkes çocukluğundan beri kendisine telkin edilen yaşamın doğruluğunu sorgulamak, dayatılan değerleri gözden geçirmek, bunlardan sonuç çıkarmak konusunda da aynı akla, şansa, fırsata ve cesarete sahip değildir; giderek pek çok kişi başkalarının takdirine, onayına kilitlenmiş bir hayata mahkûm olur. Oysa hissettiklerini yaşamamanın, olduğundan farklı görünmenin, insanın ruhuna ve hayatına yüklediği ve çoğu kez sonradan başına iş açacak pek çok yükü vardır.

Üç aşağı beş yukarı her aile sırlar ve yalanlarla doludur. Hatta bazı "koyu aile sırları" çocukları zamanla birer uyurgezere dönüştürür; onlar kapatıldıkları dünyada görmemek, duymamak, anlamamak için yaşarlar. Sahte bir dengeyi korumak uğruna çoğu kişi farkında bile olmadığı gizli bir sözleşme yapmıştır kendisiyle. Ama burada sözünü edeceğim bu türden sırlar değil.

Psikoloji kitapları bize ergenlik sürecinde bireyselleşmenin bir sırrın çevresinde oluştuğunu söyler. Burada sözü edilen sır, her çocuğun aile büyüklerinin içine sızamayacağı kendine ait özel bir dünya inşa etmesi ve sınırları kendi tarafından çizilmiş o kişisel alanın doğasına ilişkindir. Ama burada konu etmek istediğim bu da değil. Benim sözünü edeceğim sır, başka türlü...

Çocukluk sancılarından, sıkıntılarından, acılarından söz ettiğimiz zamanlar, insanların pek çoğunda herkesi çocukluğun ortak paydasında eşitleme merakı vardır. Bir keresinde ben, çocukluğunda acı çekmeyen insanların, sanatsal yaratıcılık için gerekli olan hakiki bir varoluş sancısına sahip olamayacaklarına, dolayısıyla da "çok mutlu geçmiş bir çocukluktan" yazar, sanatçı, ressam çıkmayacağına inandığımı söylediğimde, bir ahbabım, "Çocukluğunda acı çekmemiş insan var mıdır ki, her çocuk aynıdır, aynı büyür," demişti. Oysa çocuklar da tıpkı kediler gibi birbirinden farklıdır; dış görünüşlerinin yanıltıcılığı, farklılıklarını saklar. Baktığımızda biz onların sadece çocuk ve kedi olmaktan gelen benzerliklerini görürüz.

Çocukken isteklerimi, sıkıntılarımı, üzüntülerimi, sevinçlerimi ben de pek çok çocuk gibi anama babama iletirdim. Ben de pek çok çocuk gibi huysuzlandım, surat astım, somurttum, naz yaptım, küstüm, şımarıklık ettim. Ama ben, daha çocuk yaşlarda keşfettiğim, farkında olduğum, hatta adlı adınca bildiğim cinsel yönelimimden, erkeklere duyduğum ilgiden hiçbir zaman büyüklerime söz edemedim. İki kişi arasındaki cinselliğin bilincinde, ama cinsel hayallerden yoksun, daha çok tapınmayı andıran ulvi bir tutku hali içinde erkeklere âşık olmaya daha ilkokul sıralarında başlamıştım. Duygularımı sonraki yıllarda kendime de, başkalarına da, kimilerinin yaptığı gibi, "İşte Mevlâna'nın Şems'e duyduğu cinsten ilâhi aşk gibi bir şey," deyip geçiştirebilirdim, yapmadım. Pek çok şeyin konuşulabildiği aile ortamında kendimi içinde kilitli bulduğum bir sırla büyüdüm. Sır yarasıyla. Sırrın insanı ebeveyn-

lerine üveyleştirdiği erken bir yarayla... Dolayısıyla çocuklukta aynı acıları çekmiş olamayız.

Bir tek kendinin bildiği bu sırrı herkesten saklayarak tek başına taşımaya, bununla yaşamaya çalışmak, başkalarınca anlaşılmaması için çaba harcamak çocuk omuzlarım için yüktü, ağırdı, zordu. Kendilerinin bu yönünü çocuk denecek yaşta keşfedenler, aynı zamanda büyüklerinden bir sır saklamanın suçluluğuyla da büyürler. Kendi doğalarını fark ettikleri anda, onları diğer çocukların büyüme hikâyelerinden ayıran apayrı ve tekinsiz bir hikâyeleri olduğunu bilirler. Az önce örneklediğim gibi, komşunun bahçesinden elma çalmak gibi büyüdüklerinde etrafındakilere gülüşerek anlatılacak düzeyde çocukça sırlardan olmayıp, insanın içine işleyen mühürlü bir sırdır bu. Sır demek yalnızlık demektir, hele küçük bir çocuk için büyük yalnızlık, erken yalnızlıktır... İnsanın kendine "sorun" olması, başkaları yüzünden değil de, kendi yüzünden acı çekmeye başlaması, o yaşlardaki bir çocuk için taşımakta zorlanacağı erken bir ezadır.

Bir çocuk kendisinden beklenenlere ya da kendisinden beklendiğini düşündüğü şeylere boyun eğmesi gerektiğini biliyorsa, bunlara karşı çıkmaktan duyduğu korku yüzünden kendi arzusunu ya da potansiyelini baskılamaya çalışır, bunun için varlığını içten içe törpüleyen görünmez bir güç harcar. Yaşından beklenmeyecek bir iç gücüyle, üstelik kimseden yardım almadan yapmak zorunda kaldığı, benliğinde az ya da çok hasar bırakan bir şeydir bu. Çok erken bir yaşta kendi kaynaklarıyla üstesinden gelemeyeceği zorlu bir sorunla baş başa kalmıştır; güçlü bir ağacın köklerinin içinde nasıl saçaklandığını, varlığında dal budak salmaya başlamış olduğunu çırpındıkça daha iyi anlayacaktır. Böyle bir çocuk, hayatının hiçbir döneminde o kadar yalnız, savunmasız, bilgisiz ve çaresiz değildir. Zaman ilerleyip toplumsal sözlüğün aşağılama maddelerini öğrendikçe, kendi cinselliğinin ileride nasıl bir "infaz alanı" olabileceğini bilmenin ürpertisiyle büyür. Ana-baba aşkını, büyüklerinin onayını, övgüsünü kaybetme korkusu, bu sırrın etrafını zehirli çitlerle örer... Bu çitin kapısı tavizler ve suçluluk duy-

gusu altında ezilen bir yaşama açılır. Kara kamunun kara kanunları gereğince, arzularını bastırarak utançla yaşamak zorunda bırakılmış eşcinsellerin yaşamı ve kaderi çoğu kez bu olmuştur. Başkalarının onayını, kabulünü almadan kendilerini kabul edememenin azabını çekmeye, varlığından ötürü sürekli toplumdan özür diler gibi yaşamaya mahkûm bir çocukluk, bir gençlik, bazen bütün bir hayat...

Elbette herkesin çocukluk acıları, büyüme sancıları, yaşadıkları olaylar farklı; bireysel ve toplumsal etmenler çeşitlidir, bunlar hiçbir çerçevede birbiriyle yarıştırılamaz. Elbette her insanın içinde birden fazla "ben" vardır, ama çocuk yaşta ötekilerle arasında böylesi temel bir farklılık, kendi varoluşunda bir ayrıksılık olduğunu anlayanlar, varlıklarının "kendine özgü bir sırrı" olduğunu keşfedenler için bu durum giderek bir azap boyutu kazanır; kendi özvarlığının, ailesi ve büyükleri için aynı zamanda ileride bir utanç kaynağı olabileceğinin azabıdır bu. Bir çocuğun bu azapla baş edebilmesi kolay değildir. Bu konuda başını yaslayabileceği bir baba omuzu, sığınabileceği bir ana kucağı, sırrını paylaşabileceği hiç kimsesi yoktur; böyle bir konuda anası, babası, kardeşleri de en az ötekiler kadar yabancıdır kendisine.

Cinselliğin bir sır ve şüphe alanı olduğunu keşfetmek, aynı zamanda çocukların hayal gücünde sırlara, sınırlara, yalanlara, inkârlara ilişkin geniş bir merak alanı açar. Kendi sırrına vâkıf olduğunda, başkalarının da kendine göre sırları olup olmadığının izini sürmeye, bulaşıcı bir dikkatle önce başka insanların saklısındaki sırları, yaraları merak edip onları kurcalamaya, bunun için gözlerini keskinleştirip dikkatini bilemeye başlar. Kendisini ifade edemediği için, başkalarının sırlarının izini sürmekten, örneğin ünlülerin özel ve gizli yaşamına ilişkin duyduklarını aktarmaktan, birilerinin kabahatlerini ifşa etmekten medet umar. Aslında yalnızlıktan kurtulmaya çalışmanın bir yoludur bu; tek başına kalmışlıktan, o kahredici tekillikten kurtulmanın, kendi sırrının ezici ağırlığına

katlanmanın; dünyada kendisi gibi olan başkalarının mevcudiyetini duyurma isteğinin doğal sonucudur. Herkesin kendine göre sırları olduğunu keşfettiğindeyse, dünyayla öteki türlü kuramadığı bir eşitlik kurmuş olduğuna inanır.

Bugünün zengin bilgi edinme kaynaklarından, bir araya gelme, sesini duyurma olanaklarından yoksun, dünyada kendisi gibi olan diğerlerinin varlığından neredeyse habersiz yaşayan, kıstırıldığı ortamda kendisine umutsuzca bir çıkış yolu arayan önceki kuşak eşcinsellerin çok daha yoğun biçimde hissettiği bir yalnızlık, tekillik ve "iç tecrit" halidir bu durum.

Yaşam boyu mahkûm edildikleri aile ilişkileri içinde bütün bir ömrü babalarının, analarının olduğu şey olmak için yaşayan çocuklardan biri olmayacağınızı anladığınızdaysa, bambaşka bir süreç kendi dinamikleriyle işlemeye başlar. Bir toplumda farklılıkları bastırmak yerine, çeşitleri zenginleştirmenin, geliştirici, renklendirici yanlarını keşfeder, insanın kendi yalanlarından kurtulmasının özgürlüğün ilk adımı olduğunu sezersiniz. Dünyanın söylediklerinin değil, sakladıklarının ardına düşersiniz. Hakikatlerin görünenlerde değil, gizlenenlerde saklı olduğunu düşünür; saklanmış her gerçeğin önce sahibinin hayatını tükettiğini; kişiyi örtülü bir kimlikle ödünç bir hayat yaşamaya mahkûm ettiğini öğrenirsiniz.

Kendi payıma bu kadar çok çalışıyor, yazıyor, üretiyor olmamda; insanlara, hayata, varoluşa dair bu kadar çok şey söylemek istememde, sırrımın dilsizi olarak yaşadığım çocukluk günlerimin, "dili tutulmuş" bir sır yarasıyla büyümemin bir payı var mıdır, bilemem. Çocukluğum, yeniyetmeliğim boyunca suyun altında tuttuğum nefesimi belki de sayfanın yüzüne çıktığımda bırakabiliyorumdur. Belki sadece dramatik bir yakıştırmadır şu söylediğim, belki de üstünde düşünülmesi gereken bir olasılık. Öte yandan çocuk denecek yaşlardan başlayarak kendimi çözümlemeye, benliğimi anlamaya, dünyayı kavramaya, insanların ruhlarını okumaya, davranışlarını anlamlandırmaya harcadığım çabanın; varlığımın

derinliklerine, sırrımın kaynaklarına ulaşma isteğiyle içimi ve zihnimi bunca kurcalamamın sonraki yıllarda bana ciddi bir iç görü kazandırmış olduğuna, yazarlığım için farklı bir güç, bir zenginlik, bir bakış derinliği sağladığına inanırım.

Eşcinselliğin pek çok çeşidi, nedeni, hikâyesi olduğu gibi, herkesin kendi eşcinselliğini keşfettiği, bunun bilinç düzeyinde karşılığını bulduğu, adını koyduğu yaşlar da aynı değildir. Kaç yaşında olursa olsun, dışlanmış kaderinin ona verdiği rolü üstlenmek herkesin başarabileceği bir şey değildir. İlk gençlik yıllarından başlayarak, yakın bildiğiniz bazı arkadaşlarınız tarafından bile, aslında için için kınandığınızı bilerek arkadaşlık sürdürmek kolay değildir.

Eşcinsellik hemen her çağda, her toplumda farklı düzeylerde baskılar ve sorunlar yaşamıştır, yaşamaktadır. "Homofobi" hâlâ dünyanın en köklü korku ve düşmanlık çeşididir. Aynı ülkenin aynı zaman diliminde yaşayan, ama semtleri birbirinden uzak büyük kentleriyle, herkesin az buçuk birbirini tanıdığı küçük taşra şehirleri arasında bile bu konuda önemli farklar vardır. Günümüzün görece gelişmiş ve görece uygar ortamında, özellikle "internet çağında" yeni kuşak geylerin görece rahatlığından, çeşitli kazanımlardan, sayıları az da olsa, gey çocuklarına sahip çıkan ailelerin varlığından söz edilebilir elbet. Ama benim çocukluğumu yaşadığım 60'lı yılların Türkiyesi'nde, ataerkil, feodal değerlerin hüküm sürdüğü Mardin gibi bir yerde, aşiret geleneğine sahip böyle büyük bir ailenin tek erkek çocuğu olarak iç dünyamda yaşadıklarımı ancak hayal gücünüzle tamamlayabilirsiniz.

Ben kendi cinselliğimin kesin ve kararlı bir eşcinsellik olduğunun farkındaydım. Dürüstlük kanımda vardı. Hayatımın geri kalanında gözlerimi kaçırarak değil, dünyanın gözüne bakarak yaşamak istedim. Cinsel yaşamımı bir casus gibi gizli kapaklı sürdürmek, örtülü bir kimlikle herkese bu konuda yalan söylemek, sırrımın beni ağır ağır zehirlemesine izin vermek tabiatıma uygun değildi. Kendimi gizleyip saklamadım, bu konuda kimseyi aldatmaya, duygularıyla oynamaya kalkışmadım, ama özel hayatımı

mahremimi kıymet bildim; onu gösterişe, şova dönüştürülmüş bir ifşaat gibi yaşamamaya özen gösterdim. Çocukluk yaralarımın beni yenmesine değil, büyütmesine izin verdim. Sonra bir baktım bugünlere gelmişim.

Bugünlere gelirken yazdıklarım umarım benden sonra gelen birilerinin elinden tutmuştur.

2012 - Haziran 2015

Urfa'da bir yıl

1971 yılının bir bölümüyle 72 yılının ilk yarısını Urfa'da geçirdim. Yalnızca orada bulunduğumuz zamanın kısalığından değil, yaşadığım yoğun mutsuzluk, iç sıkıntısı nedeniyle de tadına varamadığım bir şehir olmuştur Urfa. O sıralar yeni çıkmış olan Yılmaz Güney'in *Boynu Bükükler* romanını –daha sonra ikinci cildiyle birlikte *Boynu Bükük Öldüler* adıyla yayımlanacaktı– bir sokak kitapçısında gördüğüm zamanki heyecanım, daha sonra *Hey* dergisine izlenimlerimi yazdığım bir Erkin Koray konseri, balkonlu bir sinemada seyrettiğim nedense aklımda kalmış birkaç yerli film, gene hayattan çok sanata sığınmanın anıları.

Babamın biz daha Mardin'deyken Urfa'ya bağlı Viranşehir, Ceylanpınar gibi kazalar ve köylerde davalarına baktığı önemli sayıda müvekkili vardı. Son zamanlarda oralardan aldığı dava sayısındaki artış nedeniyle de Urfa'ya daha sık gidip gelir olmuştu. O ara Urfalı avukat Necmettin Cevheri'nin de milletvekili seçilip Ankara'ya gitmesi nedeniyle, bazı davalarına babamın baktığı bilgisi kalmış kulağımda. Ama galiba oraya yerleşmemizin asıl nedeni, beni bir an önce Mardin'den uzaklaştırmak istemeleriydi. Liseye başladığım günden beri Mardin Lisesi'ni edebiyat bölümü birincisi olarak bitirmeyi hedeflemiştim, Naim de fen bölümü birincisi olacaktı, iki yakın arkadaş olarak hayallerimiz buydu. Babam bu gerekçemi hiç umursamadığı gibi kendisinde görmeye alışık olmadığım bir hiddetle konuyu uzatmama izin vermeden kestirip attı. Yıllardır birlikte okuduğum arkadaşlarımla liseyi birlikte bitirme arzumu, orada gideceğim okulu, öğretmenleri, sınıf arkadaşlarımı yadırgayabileceğim gibi gerekçelerimi doğru dürüst dinlemedi bile, lise son sınıfı Urfa'da okuyacaktım, o kadar! Babamın öfkelendiği zamanlar ürkütücü ölçüde değişen sert bir bakışı beni Urfa'ya götürmeye yetecek, benim yaptıkları hatayı an-

lamaları ve onları cezalandırmak için kendimi asmaktan inadına sınıfta kalıp mezun olmamak gibi kurduğum çeşitli intikam hayallerimse gerçekleşmeyecekti.

Ergenlik yıllarında erkeklerin birbirlerine belden aşağı el şakaları yapmaları, çeşitli nedenlerle uyanan arzu, eğilim, yönelim diye adlandırılabilecek, çoğu kez kendileri için de karmaşık olan duygularını şaka yollu ifade etmeleri, bir biçimde birbirlerinin etine dokunma isteklerini güreşiyor, boğuşuyor, güç yarıştırıyormuş gibi maskelemeleri yaygındır. Bazen sinemada belli belirsiz duygularla el ele tutuşmaya, dizini okşamaya, kolunu sıkıştırmaya kadar varır. Bizim onunla aramızdaki ilişki de öyle başlamıştı. Hatta bir yıl boyunca bana olan ilgisinin şakayla sınırlı olmadığını belirten hamleler yaptı, ama hiç oralı olmuyordum, ilgimi çekmiyor, arzu duymuyor, hatta onu bir parça da çirkin buluyordum; bir tek teninin erkeksi buhuru hoşuma gidiyor, bana olan hayranlığı, ısrarı ergen gururumu okşuyordu. Hayalimdeki sevgili o değildi, ilk ilişkimi yaşamak isteyebileceğim biri hiç değildi, ama oldu. İlk cinsel ilişkimi on beş yaşında yaşadım, o da on altı yaşındaydı. El yordamıyla keşfediyorduk birbirimizi, bedenlerimizi, cinselliğimizi; aramızdaki ilişki hızla bir tutkuya dönüştü, neredeyse her ânımızı birlikte geçiriyor, her fırsatta sabahları bizim eve geliyor, geceleri hayli geç saatlere kadar kalıyordu, aile çevremin yakınlığımızdan kuşkulanmaya başladığının, birbirimize olan düşkünlüğümüzün gözden saklanamayacak hale geldiğinin, annemin bir detektif merakıyla bizi izlemeye aldığının farkında değildik. Yıllarını babamın her adımını izlemeye, uygunsuz bir şeyler bulmak ümidiyle ceplerini karıştırmaya, babamın neredeyse her yere beraberinde götürdüğü Kör Emin'i bir muhbir gibi kullanarak ondan bilgi almaya adamış anneme izini sürebileceği yeni bir av çıkmıştı. Bazı sevgililerin, yasak âşıkların gece geç saatlerde, o zamanlar hiç aydınlatılmayan abbaralarda gizlice buluştuğunu, sokak kuytularının karanlığına sığındığını anlatan hikâyeler duymuşluğumuz vardı. Çok gençtik, cinselliği, bedenimizi ilk kez keşfetmenin baş

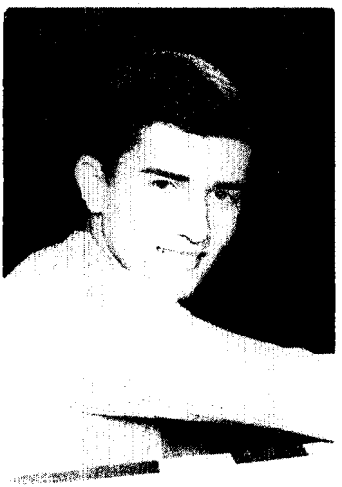
döndüren heyecanını, yasağın büyüsünü yaşıyorduk, bizim evin uygun olmadığı zamanlar biz de akşam saatlerinde abbaralarda, gözden uzak sokak kuytularında kaçamak sevişmeye başladık.

Apar topar Urfa'ya götürüldüm, ilkokulda İncesu'ya, ortaokulda Kurtuluş'a nakledilen kaydım bu kez de Urfa Lisesi'ne nakledildi. Sarayönü Caddesi 137 numaralı apartmanın üçüncü katındaki bir daireye taşındık. Ev sahibimiz, şehrin yerlilerince, "Taplamacılar" diye anılan Atlas Sineması'nın sahipleriydi. Evden fazla üstüme vardıklarını düşünüyor olmalılar ki, üniversite masraflarımı karşılamak için oturduğumuz apartmanın giriş katındaki bankada bana bir hesap açıldı, ama ancak 18 yaşımı doldurduğumda kullanabilecektim. O günlerde mutsuzluktan kavrulan yüzümü biraz olsun güldürmek için bana alınan şeylerden biri de üç çekmeceli metal bir yazı masasıydı. Ankara'ya taşındığımız yıllarda ilk öykülerimi bu masada yazacaktım.

Urfa'da zamanımın çoğunu evde geçiriyor, *Hey* dergisinin "Mektuplaşmak isteyenler" köşesi aracılığıyla Türkiye'nin pek çok yerinden edindiğim mektup arkadaşlarımla yazışıyordum. Bilmediğim şehirlerde yaşayan, yüzünü tanımadığım yaşıtlarımla mektuplaşmak, o sıkıntılı günlerimde benim için teselli yerine geçiyordu. O yılların yeniyetmelerinin, gençlerinin büyük merakı olan radyo istek programları ve elbette müzik, mektuplarımızın en önemli ortak konusuydu. Daha sonra Istanbul'a gittiğimde, üyelerinin düzenli bir biçimde Üsküdar, Harem'de denize bakan bir çay bahçesinde toplandığı Pavlonya grubundan Nilgün Yılmaz, Erkin Okçuoğlu, Behiç Günalan, Meral-Pınar Örmeci gibi arkadaşlarla tanışacaktım, içlerinde bazıları zaten mektup arkadaşımdı, ilk kez bir araya geliyorduk, bazılarının adını da radyo istek programlarından, *Hey* dergisindeki okur köşelerinden tanıyordum. Bu gruptan Hulusi Tunca zaten sonraki yıllarda *Hey* dergisinin yayın yönetmeni olacaktı. Eve her gün tomarla mektup gelirdi. Bu arada Mardin'de bıraktığım sevgilimle de gizlice yazışmayı sürdürüyorduk, gelen onca mektup içinde onunkiler arada kaynıyordu tabii, ondan gelen mektupları yazı masamın kilitli çekmecesinde, ders

notlarımın arasında saklıyordum. Bu arada evde yatılı kalan yardımcı kızın gözetmenliği yetmiyormuş gibi, ailecek görüştüğümüz sınıf arkadaşım Şeyhmus Çetin'i gözüne kestiren annemin, bu kez de onu başıma bir tür muhbir olarak atamaya karar verdiğini öğrenecektim. Şeyhmus'un Urfa Hapishane Müdürü'nün kardeşi olması ise, içinde bulunduğum durumda başlı başına bir ironiydi tabii. Sahiden de Urfa'da bir mahpus gibi gün sayıyordum. Üç oda bir salondan oluşan evin arka tarafında, gündüzleri oturma odası olarak da kullanılan balkonlu odada yatıyordum. *Yaz Sinemaları* kitabımda yer alan, "dünyanın en mutlu aileleri / balkonları yazlık sinemaya bakanlardır / sanırdım. Sanırdım balkonları gibidir hayatları" dizeleri, çocukluğum boyunca bir gün bizim de balkonu yazlık bir sinemanın perdesini gören bir evde oturacağımız ümidimi hatırlatır bana. Ankara'da Madenoğlu'nda otururken de aynı kattaki karşı komşumuz İsmet hanım teyzelerin yazlık açık hava sinemasına bakan balkonundan daha önce söz etmiştim. Urfa'daki evimizin arka taraftaki balkonu, biraz uzaktan da olsa İnci Sineması'nın yazlığına bakıyordu. Çocukluğumdan beri imrendiğim yazlık sinema perdesi gören balkonumuz bile yüzümü güldürmemiş olmalı ki, tamamen unutmuş, kafamdan silmiş atmışım bu bilgiyi. Yıllar sonra bir imza günümde yanıma gelen bir akraba çocuğu, küçükken Urfa'da bizim eve ziyaretimize geldikleri sırada bir gece benim kucağımda balkonda film seyrettiğimizi, hafızasına kazınmış bütün ayrıntılarıyla anlattığında birden Urfa'daki o evin balkonunun –gene de tam istediğim gibi değil, biraz uzaktan da olsa, sesi az duyulsa da– sinemanın perdesini gördüğünü hatırlayacak, bu bilgiyi nasıl silmiş olduğuma kendim de şaşıracaktım. O evde yalnızca kısa süren bir yaz geçirmiş olmamız da beslemiş olmalıydı bu unutkanlığımı. Orada kapatıldığım zindanda içeriye hiç ışık sızmasın istemişim besbelli.

Urfa'da arkadaş edinmeye çalışmamıştım bile, iyice içime kapanmıştım. Mehmet Emin Demirkol, Ömer Cevheri ve daha sonra aynı fakültede okuyacağımız Nihal Ulusoy sınıf arkadaşlarımdı. Daha on altı yaşındaydım ama, Foto Gülhan'da çektirdiğim bu

fotoğrafla, üstelik on sekiz yaşın altındakilerin katılamayacağını duyurdukları halde bir derginin açtığı artist yarışmasına katılıp, o yaşta bir an önce kendi başıma bir hayat kurmanın yollarına bakıyor, çocukça hayaller kuruyordum.

Urfa'daki evde biri salonda, biri arkada geceleri benim yattığım odada olmak üzere iki soba vardı. Bir gün okuldan eve geldiğimde, yazı masamdaki çekmecenin kilidinin kırıldığını gördüm, ders notlarımın arasında sakladığım sevgilimin mektupları yoktu. Annem her şeyden habersiz bir tavır takınarak, babamın mektupları okuyunca öfkeden deliye döndüğünü ve hepsini sobada yaktığını söyledi. Günlerce yüzüme bakmadı babam, konuşmadı, benimle aynı sofraya bile oturmadı. Bazı çocuklar babaları hakkında sadece annelerinin söylediklerini bilirler. Ben de yıllarca o çocuklardan biri oldum.

Ergeni imgelemine ve suçluluk duygusuna yem olarak bırakmak büyüklerin başlıca stratejilerindendir. Sırtlarına yüklenen sorumluluktan suçluluğa geçişin kolay patikalarında yolunu pek çabuk kaybedebilir insan o yaşlarda. Ciddi ciddi intihar etmeyi dü-

şündüğümü, bunu nasıl gerçekleştireceğimi uzun uzadıya hayal ettiğimi hatırlıyorum. Bir ara annemin Mardin'e gittiğini, sevgilimin evine giderek oğullarının yakamı bırakması için ailesini tehdit ettiğini de öğrenecektim.

Kış sabahları herkesten erken kalkan babam, benim yattığım oturma odasındaki sobayı fazla gürültü çıkarmadan yakmaya bakardı. Uykum her zaman ağır olmuştur. Bu olaydan sonraysa hiç umursamadan kömür boşaltmaya, soba maşasıyla ateşi gürültülü biçimde karıştırmaya, girip çıkarken kapıları çarpmaya başladı. Bir sabah gözlerimi açtığımda, onu sobanın kenarında yere oturmuş, sabah çorbasını içerken bana düşmanca gözlerle bakarken yakaladım. O güne kadar onda hiç görmediğim bir nefret, düşmanlık, hınç vardı bakışlarında. Aynı zamanda mektuplarımı, orada yazılanları tek tek okuduğunu söyleyen bir bakıştı bu. Kısa bir süre göz göze geldik, ama bakışlarını toplama gereği duymadı bile, yüzünü tiksintiyle öbür yana çevirdi. Ben de dünyaya küstüğüm zamanlarda hep yaptığım gibi yüzümü duvara döndüm. Belki de babamla ilgili yaşadığım en kötü anım budur. Çocukluğumun sobanın etrafında yaşanan nice güzel anısına düşen kapkara bir is lekesi...

Bismilli bir ailenin çocuğu olan Şeyhmus, mert, dürüst, iyi kalpli biriydi, kendine özgü kara mizahıyla arada bir beni gülümsetmeyi başarırdı. Benim sanatın her türüne olan ilgimin, iştahımın yanı sıra bir de bu sesle şarkı söylemeye kalkışmama bozulur, "Bizim orada bir laf vardır, Allah dağına bakıp karını öyle yağdırır, derler. Bir de sana ses verseydi ne yapacaktık kim bilir?" derdi. Bu sözünü hiç unutmadım. Kendisine yabancı gelen duygularımı onun ne kadar anladığını bilemem, ama yürek ağrımı anlıyor, kopkoyu mutsuzluğumu görüyordu. Yalnızca ailelerimiz tembih ettiği için değil, beni kardeşi gibi gördüğü için de sahip çıkıyordu. Anneme muhbirlik yapmaktansa, fazla soru sormadan bana yardım etmeyi tercih etti. Bir pazar günü, önemli bir yazılı sınav öncesi ikimize de cebir geometri çalıştıracak bir arkadaşın evine gidip bütün günü orada geçireceğimiz yalanıma ortak oldu; yanım-

da Şeyhmus olduğuna göre evdekiler için bir sorun yoktu.

Mutlaka Mardin'e gidip sevgilimi görmeye, onunla konuşmaya, olan biteni ondan duymaya ihtiyacım vardı. Önceden konuşup kararlaştırılmış bir buluşma değildi bu, zaten herhangi bir bağlantımız da kalmamıştı. Urfa-Mardin arası yol otobüsle dört saat sürüyor o zaman, dört saat de geri dönüş, bu günün sekiz saati yolda geçecek demekti, otobüslerin geliş gidiş saatleri de belli, kaba hesapla bana Mardin'de onu arayabileceğim en fazla kırk dakikalık bir zaman ya kalıyor ya kalmıyordu. Yolda lastik patlaması, herhangi bir nedenle arabanın oyalanması gibi aksiliklerle kaybedilecek zamanı ise düşünmek bile istemiyordum. Gider gitmez onu bulabileceğimin, karşılaşabileceğimin, görsem bile konuşmaya vakit bulabileceğimin hiçbir garantisi yoktu. Ama gene de her olasılığı göze alarak yola çıkıyorum; yoksa delireceğim! Kötü bir rastlantı sonucu otobüste ya da yolda beni tanıyan, yalnız yolculuk ettiğim için bundan babama söz etme gereği duyabilecek birileri de çıkabilir, hele otobüsün Mardin'e gelmeden Kızıltepe'nin içinden geçeceği düşünülecek olursa, hiç de uzak bir ihtimal değil bu. Çarşıdan başıma bir köylü kasketi, gözüme ucuz bir siyah gözlük alıyor, ceketin yakasını kaldırıp okuyormuş gibi yaptığım gazetelerle yüzümü kapatarak Urfa'dan Mardin'e yola çıkıyorum. Kızıltepe'de gerçekten de babamın müvekkili olarak tanıdığım birileri biniyor otobüse. Oturduğum koltuğa ve elimdeki gazeteye iyice gömülerek gizliyorum kendimi, onlarsa bana yaşattıkları korkudan habersiz kendi aralarında konuşuyor, benimle ilgilenmiyorlar bile. Mardin'e vardığımda gözüm kolumdaki saatte, caddeyi bir uçtan diğerine uçar adımlarla katederek onu bulabileceğim yerlere bakıyor, arkadaşlarıma uğrayıp onun nerede olabileceğini soruyorum. Eskiden çalıştığı bir yere, sık uğradığı bir arkadaş dükkânına, çay bahçesine, aşağı çarşıya, pazar günleri lisenin avlusunda maç yapan kalabalığa bakıyorum, hiçbir yerde yok, zaman iyice daralıyor, geri dönüş otobüsünün kalkmasına yirmi dakika kalmış, annemin evlerine yaptığı ziyaretten haberim olduğu için gidip evinden de soramıyor, ama son bir ümitle evlerinin bulunduğu sokak-

tan geçiyorum. Birden abbaranın başında belirdiğini, evine doğru gelmekte olduğunu görüyorum. İçim parlıyor. Beni fark edip ona doğru yaklaştığımı görünce panikliyor, hızla yolunu değiştirip yan sokaktan anacaddeye inmeye kalkıyor, koşup arkasından yetişiyorum. Beni kovuyor yanından. Onu bir daha hiç aramamamı, sormamamı söylüyor. Gözünün çok korkutulduğunu, korkusuna öfke, yılgınlık bulaştığını ve beni hayatından silmek konusundaki kararlılığını görüyorum. Evine giden yolu uzatmak pahasına caddeye inen o yan sokağı koşar adım inerek gözden kayboluyor. Kalkmasına beş dakika kala soluk soluğa yetiştiğim otobüste yol boyu ağlıyorum. Hayatımdaki her şey için ağlıyorum. Kasketi, gözlüğü çıkarıyor, atıyorum otobüsün penceresinden, hiçbir şey umurumda değil artık.

Kaç yıl sonra, *Mahmud ile Yezida*'yı yazdığım sıralar, nedense o pazar günü Urfa-Mardin arası yaptığım yolculuğun aklıma çok sık düştüğünü eklemeliyim.

Urfa'ya indiğimde sözleştiğimiz gibi Şeyhmus karşılıyor beni, gün boyu çalışmış gibi yapacağımız defterimi, kitabımı veriyor, eve kadar benimle gelip bizimkilere görünüyor. O pazar günü abbarada ayaküstü konuştuğumuz, daha doğrusu beni yanından kovduğu o son görüşmemizin toplam süresi üç dört dakikayı bile bulmamıştır. O on yedi, ben on altı yaşındayız o zaman. Bir daha hiç görmedim onu, çok sonra çalışmak üzere yurtdışına gittiğini, bir daha dönmediğini, orada kendine bir hayat kurduğunu öğrendim.

Küçük şehirlerin büyük ailelerinin hikâyeleri, çoğu kez açıklaması olanaksız sessiz düşmanlıklar, çekişmeler, didişmeler, uzun küslükler sonrası barışmalar barındıran, rekabetle dayanışmanın çabucak yer değiştirdiği; yan olaylar ve kişilerle zenginleşip kuşaktan kuşağa akan nehir hayatlardır. Akrabalardan kimi bir zamanlar niye küsmüş olduğunu bile hatırlamazken, kimileri de geçmişten sadece küslüklerini hatırlar. Yaralar gibi kabukları da birbirine benzemez. Çocukluğum, yeniyetmeliğim boyunca böyle pek çok hikâyeye tanıklık ettim.

Yakın bir akrabamızın kızıyla aynı devlet dairesinde birlikte çalıştıkları en yakın arkadaşının yıllar önceye dayanan hikâyesinin benim yaşamıma da böyle sızacağını bilemezdim. Akraba kızının söz konusu arkadaşının ailesi, kızlarının sözlüsü olan delikanlıyı bizimkinin zamanla baştan çıkardığını, sözlüsünden ayırıp kendisinin evlendiğini ileri sürerek, bu gelişmeler karşısında sessiz ve seyirci kalmakla suçladıkları bizim aileyle de selamı sabahı kesmişlerdi. Bu arada gururu kırılan, olasılıkla yürek acısı çeken kızları tayinini istemiş, aile de onunla birlikte Urfa'ya yerleşmişti.

Bizim Urfa'da olduğumuz o yıl, kızın annesi olanların üstünden hayli zaman geçmiş, her şey geçmişte kalmış, olanlar unutulmuş gibi davranarak bize oturmaya gelmişti. Annem o manasız küslüğün böyle çözülmüş olmasından memnun görünüyordu. Benim hüsranla sonuçlanan o gizli Mardin yolculuğumun üzerinden fazla bir zaman geçmemişti. Okuldan döndüğümde onları çay kahve sohbetinin orta yerinde bulmuştum. Bir ara kadın, havadan sudan söz ediyormuş edasıyla anneme dönüp, "Murathan'ın annesini buldunuz mu?" diye sordu. Annem bu konuyla ilgili o malum konuşmayı henüz yapmamıştı benimle. Hiç beklemediği bir anda gelen bu atak karşısında sersemlemiş, bocalamış, durumu idare etmekte zorlanmıştı. "Annesi benim ya," gibi sözler gevelemeye, bana çaktırmadan kaş göz yapmaya çalıştı. Kadın durumdan emin olmuş, bana Muazzez'le ilgili gerçeğin henüz söylenmemiş olduğunu anlamıştı. "Hayır, asıl annesini soruyorum, Istanbul'dakini," dedi. "Daha görmedi mi çocuk onu?" Sonra dönüp yüzüme baktı, tepkimi ölçmeye çalıştı. Bunca yıl beklettiği zehrini akıtmış olmanın rahatlığı gelmişti yüzüne. Ardından istemeden bir pot kırmış, bilmeden yanlış bir şey söylemiş edası takınarak daha fazla oturmasına gerek kalmamış gibi ayaklandı; o da kendince aileden intikamını böyle almıştı. Sanırım ertesi gün ya da bir sonraki gündü annem, sorularıma direnmekten vazgeçmiş, benimle kendisinin öz annem olmadığını açıkladığı o konuşmayı yapmıştı. Urfa'da geçen her bakımdan zor bir yıldı.

Ağustos 2015

Beşevler, Bahçelievler

Liseyi bitirmiştim artık, annem Ankara'da kiralık ev bakıyor, ben de babamın bütün itirazlarına karşın, son bir kez Mardin'e gitmek, arkadaşlarımla vedalaşmak istiyordum. Babam artık nasılsa temelli Ankara'ya yerleşeceğimizi düşünmüş olmalı ki, bir noktadan sonra fazla üstelemedi, birkaç günlüğüne Mardin'e gitmeme ses çıkarmadı, zaten o da orada olacaktı. Onunla Turistik Otel'in ayrı katlarında kalıyor, birbirimizi pek görmüyorduk. Otelin caddeye bakan tarafındaki odamın balkonundan yazlık Park Sineması'nın perdesi uzaktan da olsa görülüyordu. Tam anlamıyla "sentimental" bir ruh hali içindeydim o aralar. O sırada oynamakta olan, benim önceden gördüğüm filmi seyretmeye giden arkadaşlarıma, aradaki mesafeden kimsenin kimseyi göremeyeceğini bildiğim halde, salıncak sahnesi geldiğinde oturduğunuz yerde beni düşünerek el sallayın, ben de otelin balkonundan el sallayacağım, gibi çocukçasına saf, romantik isteklerde bulunuyordum. O sıralardaki duygusallığım kendime bile fazla geliyor, taşıyamıyordum.

Babam bana bir şey söylemesi gerektiğinde, ne zaman Ankara'ya gideceğimi sormak istediğinde ya birini gönderiyor ya beni yanına çağırtıyordu. Her konuşmamız kısa bir süre sonra tatsızlaşıyor, birbirimize öfkeli, kızgın ayrılıyorduk. Annem Habibe'nin bana anlattıklarından, annem Muazzez'in hastalığında babamın payı olduğuna inanıyor ya da inanmak istiyordum. Babamsa annemin hastalığıyla ilgili olarak onu suçladığımı seziyor ve sanırım yaşadığım eşcinsel ilişkiyi bir türlü hazmedemiyordu. Büyüdükçe ben onun görmek istediği bir oğul olmaktan çıkmaya başlamıştım; sanırım bu durumla ve bana olan duygularına ilişkin ikilemiyle baş edemiyordu.

Bir gece İstiklal Sineması'nın yazlığında otururken babamın yanında birileriyle film seyretmeye geldiğini gördüm, o beni gör-

memişti. Sinemanın yazlığı damına kurulur, oraya dar bir merdiven aralığından çıkılırdı. Oturanlar, yeni gelenleri, merdivenin ağzındaki son bir iki basamakta belirdiklerinde görürlerdi. O gece babamı merdivenin başında gördüğümde, sinemanın insanın gözünü rahatsız eden çıplak ampullerinin çiğ ışığında her şey çok daha çiğ görünmüştü gözüme. Hem çok şaşırmış, hem ihanete uğramış gibi hissediyordum kendimi; yıllarca onca yalvardığım halde bir gün olsun benimle sinemaya gelmişliği olmayan adam, şimdi önümdeki sıralarda oturmuş film seyrediyordu. Çorak topraklarda geçen bir kovboy filmi hatırlıyorum. Toz, duman. Kayalarda seken kurşunların çıkardığı ıslığa benzer sesler... Arkadaki makinist odasından gelen makinenin homurtusu, dönmekte olan film bobinlerinin tıkırtısı... Üstümüzde çok yıldızlı, berrak bir Mardin gecesi.

Bir iki gün sonra gündüz beni yanına çağırtmış, artık bir an önce Mardin'den gitmem gerektiğini kesin bir dille bildirmişti; ona göre çok uzatmış, işin tadını kaçırmıştım. Nicedir birikmiş olan kızgınlığıma, öfkeme, bir de onu sinemada görmüş olmamın hayal kırıklığı eklenmişti, yanından ayrılırken kötü bir söz söyledim, duymuş. O gece ben uyurken otel görevlisine beni uyandırtıp sarhoş ve öfkeli halde odama gelmişti, ben uyku mahmurluğuyla daha kendime gelemeden, "Senin anneni ben delirtmedim oğlum, ben onunla evlendiğimde zaten deliydi! Bunu kafana sok!" diyerek yüzüme attığı sert bir tokatla savrulmuştum. Sanırım ilk kez el kaldırmıştı bana. Bununla aramızdaki bütün bağların koptuğunu bildirir gibiydi. Sabaha kadar yatağımda ağladım. Ergenlik yılları dendiğinde aklıma sadece ağlamalarım geliyor.

Hiç unutmam kapağında Esin Afşar'ın olduğu 13 Eylül 1972 tarihli *Hey* dergisi kucağımda, otobüsle Ankara'ya doğru yola çıkıyor, Mardin'i temelli olarak ardımda bırakıyorum. Ancak yıllar sonra askerlik işlemlerim için bir günlüğüne gelip dönecektim, sonra yeniden yıllar girecekti araya... O yıl üst üste binmiş bir sürü sorunla boğuşuyordum. Yıllardır hayalini kurduğum Istanbul'a

değil, Ankara'ya taşınıyorduk. Annem çocuklarına, akrabalarına yakın olmak istemiş, babam da Ankara'daki bağlarını, arkadaşlarını, orada geçirdiği yılların hatıralarını seçerek Ankara'ya yerleşme kararı almışlardı. Artık sevgilim yoktu, yüreğimde soğumayan ama gün günden sertleşip katılaşan aşk acısıyla baş etmeye çalışıyordum. Annemin Muazzez olduğu bana itiraf edilmiş ve bu konu zihnimi kurcalayan bir kuşku olmaktan çıkıp kesinliğe kavuşmuştu, daha sonra adreslerini bulduğumuzda İstanbul'a gidip onu görecektik. Çocukluğumda çok duyduğum "tımarhane" sözcüğünün şiddetine emanet edilmiş korkular içindeydim. Hastalığının derecesi, onu ne halde bulacağım kaygısı adeta içimi oyuyor; ortaya çıkan bu yeni durumla birlikte belirsiz bir yükün olanca ağırlığıyla omuzlarıma bindiğini, hayatımda hiç hazır olmadığım yeni bir sayfa açıldığını hissediyorum. Mutsuzdum, ölesiye mutsuz, tüm yaşamımın belki de en mutsuz yılıdır 1972. Çocukken Mardin'deki yatağımda günün birinde on sekiz yaşında olmanın bile nasıl ürkütücü bir şey olduğunu düşündüğüm geceleri hatırlatan karanlık bir on yedi yaş yaşıyordum. Bu yılların değil, o yılların on yedi yaşını. Bugün geçmişteki bazı olayları gençlerle konuşurken, kendilerini ölçü alıp, "On yedi yaş o kadar da küçük bir yaş değil," diyorlar. "Ama o zamanların on yedi yaşı," diyorum. Sınırlı yaşam deneyiminin yanı sıra, bilgilenme, öğrenme kaynaklarının da sınırlı, televizyonun bile tek kanal olduğu, internetin, cep telefonunun, kafelerin bile olmadığı zamanların on yedi yaşı.

Ankara'daki ilk evimiz Beşevler, Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi'nde, 69 numaralı üç katlı Neşe Apartmanı'nın son katının caddeye bakan tarafındaydı... Her katında dört daire bulunan apartmanda karşı dairemizde kısa zamanda ahbap olacağımız, hep iyi kalpliliği ve neşeli halleriyle hatırladığım Zahide teyzeler oturuyor. Zahide teyzeyle Şeref amcanın büyük oğlu Şanal daha sonra bize gelip giderken gördüğü Mustafa dayımın kızı Müjgan'la evlenecekti. Her hayat hikâyesi denize doğru ilerleyen bir nehrin yol boyu kendisine katılan sularla çoğalması gibi, çevremizdekilerin

hayatlarıyla çeşitlenip zenginleşir; onları yalnızca anmak bile, yaşadıklarımıza adeta başka türlü bir sahicilik kazandırır.

Anıtkabir'in Beşevler'e inen eteğindeki bu apartmanın arka tarafında hiç ev yoktu, yalnızca küçük bir tepe vardı ve biz o tepeyi tırmanarak, Anıtkabir'in hemen bitişiğindeki, ablamların yaşadığı su deposu lojmanına çıkıyorduk. Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi'nin o sırasında yer alan evler çok sonra Anıtkabir'in koruma sahasını genişletmek amacıyla yapılan bir düzenlemeyle tamamen yıkıldı.

Beşevler'deki o evde, hayatım hakkında geri dönüşsüz bir karar verir gibi kendime yüksek sesle yazar olmak istediğimi söylediğim masamın başına oturup ilk hikâyelerimi yazmaya başlıyorum: "Karaltı", "Biterken Dördüncü Adam", "Kan Sıcak Akacak", "Büyürken Dışarısı"... Sanırım ilk ikisiyle o yıl *Hürriyet* gazetesinin ekinin gençler arasında açtığı hikâye yarışmasına katılıyorum. Yıllar sonra Orhan Pamuk'un da aynı yıl o yarışmaya katılmış olduğunu öğrenecek, bizim kuşaktan yazarların geçtiği yollara gülümseyecektim.

Neşe Apartmanı'nın kapısından çıktıktan sonra otobüse ya da dolmuşa binmek için o uzun yolu katederek meydana, Beşevler Durağı'na, Dögol Caddesi'ne ulaşmanız gerekirdi. Lise sonrası ilk yıl, katıldığım üniversite yerleştirme sınavlarında puanım istediğim fakültelere yetmeyince, 1973'te bir bankanın Kızılay Meydanı'nın tam köşesinde yer alan şubesinin cari hesaplar servisinde çalışmaya, iş çıkışında da bir dershanede üniversiteye hazırlık kurslarına devam etmeye başladım. Istanbul'daki Mümtaz dayının bir arkadaşı olan Refik Ceylan henüz on sekiz yaşımı doldurmadığım halde işe alınmam için aracılık etmişti. Pek çok filmden tanıdığım Yeşilçam'ın "karakter oyuncusu" Hasan Ceylan'ın ya kardeşi ya da kuzeniydi. Yaşımdan küçük gösterdiğimden olsa gerek, bankaya gelenler benim bir memur olduğumu değil de, sanırım orada çalışanlardan birinin yakını olduğumu düşünerek işlemlerini yaptırmak için bana yönelmeyi akıl etmezlerdi bile. Servisteki çalışan diğerlerinin beni kolladığı zamanlar da oluyordu; örne-

ğin akşamları "muhasebeye çıkmak" dedikleri ömür törpüsü bir iş vardı, her servisten bir kişi nöbetçi kalır banka kapandıktan sonra elinde günlük işlem fişleriyle yukarıdaki muhasebe servisine çıkarak günün muhasebesini tutturmaya bakardı. Her iki servisin fişlerinin toplamı eşleşmeyince, tüm hesapları yeni baştan ele almak gerekirdi ki, bu da epey geç saatlere kadar orada kalmak demekti. Benim akşamları dershanedeki kurs saatine yetişmem gerektiğini bilen Hatice abla –diğerlerine hanım, ona abla derdim–, çoğu kez benim muhasebe nöbetimi de üstlenir, bana, "Hadi sen dersine geç kalma, ben hallederim," derdi. Yaşamları boyunca başka işlerde çalışmak zorunda kalmış yazarların, o dünyalardaki deneyimlerini, gözlemlerini anlatan kitaplar yazdıklarını bildiğim için, ben de adını "Bankalama Öyküler" koyduğum bir kitaba kalkışmıştım, tam da o sıralar Cemal Süreya'nın çevirisiyle Sol Yayınları'ndan çıkan Lenin'in *Emperyalizm* kitabını okuyup anlamaya çalışıyor, banka sermayesinin emperyalizmin anahtarı olduğu düşüncesini de kendimce bu öykülere yedirmeye uğraşıyordum. Boyuma ve yaşıma büyük gelen bu iş pek ilerlemediği gibi,

ben de o yıl üniversite sınavlarını kazanıp bankadan ayrılmıştım.

Sabahları evden çıkıp Beşevler durağına kadar o uzun yolu telaşla yürür, özellikle karanlığı erken inen akşamlarda eve dönerken gene aynı yolu bu kez başka türlü bir telaşla katederdim. Sağ sol çatışmasının yeniden kızışmaya başladığı, her köşeden her an birilerinin ortaya çıkacağı ürküntüsünü yaşadığımız zamanlardı; Ankara'nın o yıllardaki kirli havasının daha da kararttığı bazı gecelerde tedirginlikle yürüdüğüm yolda aklıma üşüşen tekinsiz hayallerden Edgar Allan Poe, Kafka esinleri taşıyan öyküler yazıyordum; bunları daha sonraları toplumcu kaygıları ağır basan diğer öyküler izledi. O dönem genç yazarlara önem veren *Yansıma* başta olmak üzere pek çok dergiye öykülerimi gönderdiysem de, hiçbiri basılmadı. Beni geleceğe hazırlayan bu on yedi, on sekiz yaşın ilkgençlik verimleri, acemilik dönemi ürünleri haliyle dosyalarda kaldı.

Tandoğan'dan başlayıp dört yol ağzı meydana, Bahçelievler ile Emek yollarının ayrıldığı sapağa kadar olan Dögol Caddesi'nin bulunduğu bölgeye Beşevler denirdi. Fransa devlet başkanı Charles De Gaulle'ün Türkiye'yi ziyaretinden sonra 1966 yılından itibaren adı Dögol olarak değiştirilmiş, bir yanında Fen Fakültesi, Eczacılık Fakültesi gibi okulların ve Makine Kimya Endüstrisi gibi kurumların, öte yanında çoğunun giriş katı dükkân olan apartmanların dizildiği o caddenin, Beşevler'in, Mebusevleri'nin Ankara yıllarımda apayrı bir yeri vardır; hem arada gidip geldiğimiz zamanların, hem artık oraya temelli yerleştiğimiz yılların Ankarası başkaydı, sahiden başka. Ablamların oturduğu lojman evinden çıkıp Anıtkabir'in tel örgülü çiti boyunca ancak tek kişinin yürüyebileceği genişlikteki dar beton yolda ilerlediğinizde, Beşevler'deki benzin istasyonunun yanından yukarı çıkan Önder Caddesi'nin sonuna ulaşmış olurdunuz. Buradan bu kez de aşağıya doğru yürüdüğünüzde, yeniden o benzin istasyonuna, Dögol Caddesi'ne varırdınız. Düşünüyorum da insanın hep öyle genç kalacağını sandığı o yıllarda, şehrin içinde oradan oraya ne çok yürürdüm. Önder Caddesi'nin o yokuşlu yolunu da sonsuz sandığım hayata ilişkin

kurduğum dalgın hayaller içinde kim bilir kaç kez yürümüşümdür. O beton yolun Önder Caddesi'ne kavuştuğu bitiminde hemen sağda yer alan Ergin Sokak ise sizi Anıt Caddesi 'ne, Tandoğan'a ulaştırırdı. Üniversite yıllarımda da, sevgili hocam Sevda Şener'in Ergin Sokak'taki evine ara sıra gidip gelecek, Istanbul'a yerleştikten sonra da kitaplarımı gene o adrese gönderecektim. Şehir haritasında paralel konumlanan Ergin Sokak ile Dögol Caddesi'nin arasında Süslü, Ayten gibi birbirine paralel sokaklar vardır. Çocukluğumun, yeniyetmeliğimin yaz bahar aylarında Ergin Sokak'tan başlayıp Dögol Caddesi'ne kadar onları diklemesine kesen iki yanı ağaçlı Ören Sokak'ta yürürken çiçeklerin kokusundan başımız dönerdi. Yıllar sonra gördüğüm Ören Sokak ve Mebusevleri fotoğrafları bana, hatırladıklarımın çağsama coşkusuyla süslenmiş hayaller olmadığını, o yılların Mebusevleri sokaklarının sahiden bir masal bahçesi gibi yeşillikler ve çiçekler içinde olduğunu bir kez daha hatırlattı. Ören Sokak'la İller Sokak'ın kesiştiği yerde karşılıklı iki evde oturan Sibel ablalara ya da Ülker ablaya giderken işte bu iki yanı ağaçlıklı yoldan geçerdik. İller Sokak üstünde az ileride de Zehra Eren'in, yaşıtım olan oğlu Kerem ile oturduğu ev vardı.

Mebusevleri 1930'larda, o zamanlar "mebus" denilen milletvekillerinin oturması için Alman mimarlar tarafından projelendirilmiş, her biri belli bir düzenle yan yana bahçeler içinde konumlanmış, gayet kullanışlı, iki buçuk katlı güzel evlerdi. Bu evlerin, ortak bir proje olmaktan gelen hem birbirine benzeyen yanları, hem de kendilerine özgü bir havaları vardı. Her birinin yan kapısından kömürlük ve ardiye kısmına girilirdi. Sonbaharda evlere alınan odun-kömürün tozu, kiri içeri taşınmasın diye, kamyondan bahçe kapısının önüne dökülen yakacaklar içeriye bu yan kapıdan alınarak istiflenirdi. Sonraki yıllarda bu evlerin her biri yıkılıp yerlerine sevimsiz, ruhsuz apartmanlar dikildi.

Bir eve ziyarete gidilirken götürülecek pastalar, eklerler mutlaka Beşevler'de, Dögol Caddesi üzerindeki Milano Pastanesi'den alınırdı. Oranın anılarımda özel bir yeri vardır: Mardin'e dönme-

den önce, annem kabul günlerinde misafirlerine ikram etmek için Milano Pastanesi'nin tatlılarından ayrı, tuzlularından ayrı tepeleme kutular yaptırır, üşenmeden bunları Mardin'e taşırdı. Ben bu pastanenin Sibel ablanın da çok sevdiği "ekler"ini hâlâ unutamam. 60'ların ilk yarısında Amerika'nın Ankara büyükelçisinin tayin olduğunu, ev eşyalarını satışa çıkardığını öğrenen babam, "Bizim işimizi ancak bu görür," diyerek büyükelçinin çift kapılı devasa Hotpoint buzdolabını ve gene irikıyım –sanırım Tolon marka– çamaşır makinesini satın alıp Mardin'e taşıtmıştı. O yıllarda Türkiye'de çift kapılı buzdolabı yapılmadığı gibi, Mardin'de buzdolabının çift kapılısını gören bile yoktu. Bir süre buzdolabımızı merak edip görmeye gelen ahbapları ağırlamıştık. İçi hayli geniş hacimli bu dolabın yüksek aralıklı raflarına yerleştirilmiş Milano Pastanesi'nin kutuları, bizim eve bazen yeni çıkan dergileri almaya, plak dinlemeye, radyo istek programlarında çalınmasını istediğimiz şarkıları kararlaştırmaya gelen bir arkadaşımın aşırı ilgisine mazhar olmuş, bu nedenle bize daha sık gelip gitmeye, ne zaman evin içinde gözden kaybolsa buzdolabının önünde görülmeye, dahası artık kendisine ikram edilen kadarıyla yetinmeyip düpedüz aşırmaya başlamıştı. "Ama annemin misafirlerine kalmayacak!" diye yakınsam da bazen kendimi alamaz ben de ona eşlik ederdim.

Milano Pastanesi'nden sonra Kervansaray Gazinosu da benim için bir Beşevler imgesidir. Pek çok şarkıcıyı o gazinonun matinelerinde dinleyip seyretmiştim. O yıllarda Tandoğan'da Meydan Apartmanı'nda oturduğunu, ablamla aynı kuaföre gittiğini bildiğim Sevim Tuna'nın sarışın Hollywood yıldızlarını andıran dişil görkemi, şaşaalı görünüşü gözümden gitmez. Hemen her gazinonun pazar matinelerinde o yılların gözdesi "Boş yere ağlama, kalbini bağlama Ankara kızlarına" şarkısını neredeyse bütün salon birlikte ve gururla söylerdi. Turneye çıkan şarkıcılar gittikleri ile göre bu şarkıdaki "Ankara kızlarına"yı "İzmir'in kızlarına", "Bursa'nın kızlarına" diye değiştirirlermiş. Çocukken de pek çok şarkıyı erkek sesinden çok, kadın sesinden dinlemeyi severdim, alto ve koluratur soprano sesler hâlâ gözdemdir. Sabite Tur Gülerman

gibi onun da sesini, okuyuşunu daha çocuk yaşlardan başlayarak sevdiğim Mediha Demirkıran'ın Beşevler'de cadde üzerindeki apartmanlardan birinde oturduğunu duymuştum; Bahçelievler ya da Emek otobüsü Beşevler'den geçerken pencereden "acaba bunlardan hangisi onun evi" diye bakındığımı hatırlarım. Gene aynı caddede Ankara Radyosu'ndan Yıldız Ayhan ve eşi Ahmet Gazi Ayhan'ın oturduğunu da bilirdik. O sıralar dönemin modasına uygun biçimde saç kesen, fön çeken birkaç erkek berberinden biri gene o caddenin üstündeydi. Üniversite'nin ilk yıllarında saçlarım omuzlarıma değiyor, hatta biraz aşıyordu. Saç diplerini kavurmadan, saç tellerini kırmadan fön çekmeyi bilen mahir erkek berberi bulmak önemliydi.

Neşe Apartmanı'nda oturmaya başladığımızda babam Mardin'den tamamen kopmuş değildi, sürmekte olan, sonuçlandırması gereken davaları vardı. Ankara'ya gelip gitmekle birlikte daha çok Mardin'de vakit geçiriyor, her gelişinde aynı geçimsizlikler yineleniyor, aynı kavgalar patlak veriyor, bizden iyice uzaklaşmış görünüyordu. Hayat benim için katlanılır gibi değildi artık. Onlar birbirlerine, ben ikisine de tahammül edemiyordum. Bir keresinde beni çileden çıkarmayı başaran babamın üstüne elbise askısıyla yürüdüğümü utançla hatırlarım. Onunla o güne kadar ilk kez bu şiddette karşı karşıya gelmiştik; tekrarı da olmadı. O umursamaz göründü, ben yaptığımdan pişmanlık duydum, ama bana asıl dokunan onun umursamaz görüntüsünün altında benden zaten ümidi kestiği, yapacağım herhangi bir şeyin artık ona zarar veremeyeceği gibi bir izlenim edinmiş olmamdı. Kısa bir zaman dilimine sığdırdığı Mardin-Urfa-Ankara trafiğinde işleri sarsılmış, mali durumu bozulmuştu. Beni de annemi de cezalandırır gibi para göndermeyi kesti, annemin ısrarları karşısında "Şimdilik elimde bu kadar var," diyerek geçimimizi sağlamaktan uzak küçük meblağlar gönderdi. Evin bütün yükü üstüme kalmıştı, bankadan aldığım maaş o yıllarda da şimdi olduğu gibi memur yüzü güldürmeyen cinsindendi. Sabah işe, akşam dershaneye gidiyor, on sekiz yaşında ev geçindirmeye çalışıyordum.

Babam, Mardin sayfasını tamamen kapatıp çok kalmadan Ulus'ta, Işıklar Caddesi Işık Han'da bir yazıhane tuttu kendisine, biz de gene Bahçelievler, Çarşı Durağı'nda kapısı 36. Sokak'a cephesi 31. Sokak'a bakan 12 numaralı köşe binanın üst katına taşındık; evdeki çalkantılı sular da biraz durulur gibi olmuştu. Bizden başka üç kiracının daha oturduğu toplam dört daireli, iki buçuk katlı tipik bir Bahçelievler eviydi. Odamın 31. Sokak'a bakan penceresinden görünen üç katlı binada arkadaşlarım ressam Tuncay Betil, karşı dairesinde de Ayşenil Şamlıoğlu otururdu. Aramızdan erken ayrılan Tuncay Betil'in Tunalı Hilmi'deki bir galeride açtığı sergiyi gezdikten sonra, resimleri üzerine yazdığım bir yazı, *Dünya* gazetesinin kültür sanat sayfasında yayımlanacaktı. Ayşenil'le dostluğumuzsa yıllara yayılacaktı.

Evimizin bulunduğu 36. Sokak'ın alt yanından Çarşı Durağı'na, üst yanından Emek 4. Cadde'ye, Şişman Pastanesi'nin oraya çıkılıyordu. Mahallelerin sağcılar ya da solcuların kontrolü altında olduğu o yıllarda evimiz tam ortada kalıyordu. Kızılay tarafından gelirken, artık hangisi önce gelirse ya Bahçelievler ya Emek otobüsüne, dolmuşuna biniyor, hemen her seferinde bir ülkeden diğerine sınır geçiyormuş duygusundan kurtulamıyordum.

Ağabeyim Engin erken emekliliğe ayrıldıktan sonra Ankara'ya yerleşti. Onlar da Beşevler, Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi'nin Akdeniz Caddesi'ne yakın tarafında bir apartmanın giriş katına taşındılar. Kızı Aylin, oğlu Adnan'la dört kişilik bir aileydiler. O sırada oturmakta olduğumuz Bahçelievler, Çarşı Durağı'ndaki evimize yürüme mesafesindeydi orası. Bizim evde sürekli bir geçimsizlik hali yaşanıyor, babamla tartışmalarımız bitmek bilmiyordu, çoğu kez birbirimize küsüp konuşmadığımızdan, yol parası bile isteyemiyor, Bahçelievler'deki evden Sıhhıye'deki okuluma yürüyerek gidip geldiğim günler oluyordu. Günün birinde aramızda patlayan bir tartışmanın sonunda beni evden kovunca, birdenbire kendimi sokakta buldum. Arkadaş evlerinde geçirdiğim birkaç geceden sonra ben de ağabeyimin evinde kalmaya başladım. Yeni-

den Beşevler'e, Fevzi Çakmak Caddesi'nin o uzun yolunu yürümeye dönmüştüm. Benim kendilerinin bilmedikleri yerlerde, neler yaptığımdan habersiz bir hayat sürmemdense, ağabeyimin evinde kalıyor oluşum, annemle babamın içini bir ölçüde rahatlatmıştı. Babam nasıl olsa burnumun sürtünüp bir süre sonra eve döneceğimi beklerken, ben ayak diremeye, sağda solda iş aramaya başladım. O yıllarda Ankara'da adı yeni yeni parlayan, iki ortağından birinin sporu bırakmış ünlü bir basketbol oyuncusu olduğu Kızılay'da İzmir Caddesi üstündeki bir giyim mağazasında tezgâhtar olarak çalışmaya başladım. Bu durum babamı büsbütün delirtmişti, benim etrafa karşı kendisini küçük düşürmek için gidip bir dükkânda tezgâhtarlık yaptığımı düşünüyordu. Mağaza yöneticileri bana ısınmış olsalar da, sanırım çalışmamdan memnun değildiler, mesafeli duruşum yaptığım işe hiç uygun değildi, gelen müşterilerin beni de kendileri gibi bir müşteri sanarak yanımdan geçip gittiğini söylüyor, onlara daha sıcak, daha yakın, daha ikna edici davranmam konusunda uyarıyorlardı. Bir gün üstümde, daha önce zaten müşterisi olduğum bu mağazadan aldığım özel dikim bir gömlekle işe geldiğimde, bu kez de gelen müşterinin bir tezgâhtarın üstünde gördüğü bir şeyden kendisine almayacağını söyleyerek, bu durumun bir daha tekrarlanmaması konusunda uyarıldım. Hayat bilgisi dediklerinin çoğu kez sınıf bilgisi olduğunu benim için bir kez daha doğrulayan bir deneyim olmuştu bu. Yıldızı yükselmekte olan o markanın farklı semtlerde kendisine bağlı mağaza sayısını çoğaltmaya başladığı günlerde, hemen karşısındaki Nergiz Sokak'ta bu kez sadece çocuk giysisi satan bir mağaza açtıklarında beni de oraya verdiler. Ne de olsa gelenlerin beni çocuk sanma ihtimali olmayacaktı o mağazada. Yalnızca iki tezgâhtardık orada: ben ve iyi kalpli, güleç, şirin bir kız olan Nilgün. Bu arada oradaki gözlemlerim, deneyimlerimle zenginleştireceğimi düşündüğüm yeni bir roman yazmaya başlamıştım: "Tezgâh". Bu romanda bireysel ve toplumsal düzlemde kapitalizmin tezgâhını anlatmaya çalışacaktım. Göz koyduğum böyle yüksek hedefli projelerin altından kalkabilecek donanım, birikim, deneyime sahip de-

ğildim elbette. Kararlarımda her zaman elimden tutmuş olan sağduyumla, noksanlarımı erken fark edip projelerimi gelecek yıllara erteliyor, o arada birikim ve deneyim kazanmaya bakıyordum. İşyerinde bazen çorapların içinden çıkan kartonlara gizlice yazdığım bölümlerini hâlâ saklarım o romanın. Babamla aramızdaki buzlar sonunda çözülmüştü, ben eve, Beşevler'den Bahçelievler'e döndüm. Birbirimizi özlemiş, ikimiz de hayli yumuşamış; hiçbir şey olmamış gibi kucaklaşmıştık. Aslında bütün bu tezgâhtarlık hayatım hepi topu bir aydan biraz fazla sürmüş, ama ben hem kendimin hem babamın gözünde rüştümü ispat etmiştim. Gidebilirdim, dönebilirdim, yapabilirdim.

Nergiz Sineması sırasındaki çocuk mağazasında çalıştığım günlerin birinde, küçük kızıyla birlikte dükkâna gelen, aksi halleri, egzotik takıları ve sıradışı fiziğiyle benim de Nilgün'ün de aklımızda öyle kalmış olan bir müşteri, daha sonra hem Devlet Tiyatroları'nda iş arkadaşım, hem can dostum olacak, hatta *Mırıldandıklarım* kitabımda yer alan "Fildişi Kule" şiirini ona ithaf edecektim. Sözünü ettiğim Tözün ve eşi Fred Stark, Bilge Karasu'nun da çok yakın dostlarıydılar; onların Gaziosmanpaşa'daki evlerinde dördümüzün sohbet ettiği güzel günler hatırlıyorum. O gün mağazaya gelen küçük kızları Linda'nın yıllar sonra Istanbul'dan arkadaşım Ahmet Gürata ile evlendiğini duyduğumda rastlantı perilerinin renklendirdiği ömür ipliğimizdeki verev kesişmelere bir kez daha uzaktan gülümseyecektim.

23 Temmuz 1984'te babamı kaybettikten sonra hayatımda ilk kez kendi başıma ev tuttum. Artık benim de kendi evim olmuştu. 36. Sokak'taki evden iki apartman ötede, 31. Sokak ile 29. Sokak'ın kesiştiği köşe apartmanın üst katındaki çok sevimli, bir oda, bir L salondan oluşan küçük daireye taşındım. Bu sırada ablamlar Anıttepe Su Deposu'ndaki lojmanı boşaltmış, Çarşı Durağı'ndaki evde annemle birlikte yaşamaya başlamışlardı. Ben de o sıralar Istanbul Şehir Tiyatroları'na Genel Sanat Yönetmeni olarak atanan

Gencay Gürün'ün önerisini kabul ederek atama işlemlerimin yapılmasını beklemeye başlamıştım. 31. Sokak'taki o stüdyo tarzı, kutu gibi evde yıllardır özlemini çektiğim yalnızlığa kavuşmuştum. Bir de herkesin kolay aklında tutabileceği şahane bir telefon numaram vardı: 222 400. Ocak 1985'te Istanbul Şehir Tiyatroları, Harbiye Muhsin Ertuğrul Sahnesi'nde işe başladığımda, bir yandan uygun bir ev ararken, içinde az sayıda eşya, çok sayıda kitabın bulunduğu Ankara'daki evi elimde tutmaya, sık sık da hafta sonlarımı orada geçirmek için iki şehir arasında gidip gelmeye başladım. Çok renkli, neşeli yolculuklardı, belki bir gün onları da anlatırım.

O evin 29. Sokak'a bakan geniş penceresinin çok güzel bir ışığı vardı. Yağmurlu havaların akşamlarında sokak lambalarının camlara vuran ışığı bir film karesi gibi görünürdü. Evin içinde ışık açmadan öylece oturur uzun uzun dışarıyı seyrederdim.

Bir zamanlar Ankara'da yaşadığımı yeni öğrenen Ankaralılar bazen sorarlar: "Ankara'nın neresinde oturuyordunuz?" "Bahçelievler," dediğimde, kimilerinin yüzü o yıllara özgü bir hemşerilik duygusu ve gençlik ışığıyla aydınlanır. "Demek siz de Bahçelievler çocuğusunuz!"

Temmuz - Ağustos 2015

Gümüş Sokak

Muazzez'le İsmail iki kez evlenip ayrılıyorlar. İlk boşanmalarından bir süre sonra aslında ikisi de pişmanlık duyuyor, birbirlerinden daha fazla ayrı kalamayıp ikinci kez nikâh masasına oturuyorlar. Ama gene olmuyor, gene yapamıyorlar... annem, annesiyle ablasının yanına dönüyor.

Benim onların ilk değil de, ikinci evlilikleri sırasında olmamda, hatta doğumumun onların ayrılıklarının sonrasına denk gelmesinde uğursuz bir işaret bularak kendime acıdığım, "Doğumumda bir hayır yokmuş ki, kaderimde ne olsun!" diye yerindiğim zamanlarım oldu geçmişte. Onlar ikinci kez evlenmeselerdi, ben olmayacaktım! Bu, bana var olmamak için kaçırdığım bir fırsatmış gibi gelir, hayıflanırdım. Sonraki yıllarda okuyacağım Cioran'ın kitabının adındaki "doğmuş olmanın sakıncası" sözü, bana hep o günlerdeki yerinmelerimi çağrıştırır.

Doğduğumda annem otuz bir, babam otuz altı yaşında ve evliliklerinin beşinci yılındalar. Altındaki tarihe bakılacak olursa, annemin bana hamile kaldığının ilk ayında ailecek gittikleri Ankara'da tren garının yanındaki Bomonti Bahçesi'nde çekilmiş bir fotoğrafları ancak yıllar sonra geçiyor elime. Bu onların aynı kare içinde yer aldığı elimdeki tek fotoğraf.

Benim doğduğum sırada ise Haboş babamla birlikte Mardin'e gelmiş, ikisi de önceki eşlerinden boşanmayı bekliyorlar. Sonraki yıllarda Haboş babam için yaptığı fedakârlıklar arasında, "Ben onunla üç yıl nikâhsız oturmayı kabul ettim," derdi. Kendisi de o dönem boşanma davalarının uzun sürmesi nedeniyle ancak Kasım 1956'da boşanabilmiş – annem için, kendi söylediklerini zayıflatan hiçbir bilginin ya da ayrıntının önemi yoktu. Tarihler ne söylerse söylesin, o "nikâhsız oturmanın" fedakârlığına gösteriş katan süre konusunda indirim yapamazdı.

Mardin'dekiler, benim dünyaya gelişimden teyzemin onlara çektiği, "Bir oğlunuz oldu," telgrafıyla haberdar oluyorlar. On bir aylık olduğum sırada da teyzemden, artık bana bakamayacaklarını, babamın gelip oğlunu alması gerektiğini bildiren bir telgraf daha geliyor. Haboş, başta babamın beni istemediğini, kendisinin "Getir ben bakarım," dediğini anlatmıştı, ama onun anlattıklarının hangisine güvenmem gerektiğini artık bilmiyordum. İçimde fırtınaların koptuğu 1972 yılının o sarsıntılı günlerinde öğrendiğim bu ayrıntılar doğumundan beri istenmeyen, varlığıyla sorun yaratmış bir çocuk olarak dünyaya geldiğimi düşünmeme neden olmuştu. Tüm bu yaşananları içimde bir düzene koymam, duygularımı kendim için sadeleştirmem çok zamanımı aldı. Ayrıca bana aktarılan bilgiler arasında birbirini tutmayan hatta çelişen pek çok şey görüyordum. Öncelikle Haboş, İsmail'le tanıştığında onun Muazzez'den zaten ayrılmış olduğu konusunda ısrarcıydı; sanırım bununla İsmail'le Muazzez'in boşanmasında kendisinin hiçbir dahli olmadığını kanıtlamaya çalışıyordu. Tüm bunların benim için bir

önem taşımadığını, sadece tarihleri, olayları, gerçekleri öğrenmeyi, bu konuda zihnimin berrak olmasını istediğimi ona hiçbir zaman anlatamadım. Kafamı kurcalayan bir konu olarak Mardin'e kaç aylıkken getirildiğimi her sorduğumda Haboş, "üç aylıkken" diye başlayıp, "yedi aylıkken", "dokuz aylıkken" gibi zamanla sayıları artarak değişen yanıtlarında ısrarcı oldu. Teyzemse başından beri on bir aylıkken gönderildiğim konusunda kararlı ve kendinden emindi. Bizim hikâyemizde şu haliyle ağır bir önem taşımayan bu konuda bile kesin bir sonuca varmam hayli zaman aldı. Haboş, sahiden ve samimi olarak öyle hatırlıyor olabilir mi, sorusunu yedeğimde tutmakla birlikte, onun o birkaç ay daha fazla emek vermiş olmakla hayatımızdaki neyi kurtarmaya ya da korumaya çalıştığını anlamıyordum. Çünkü onunla aramdaki bağı daha da güçlendireceğine inandığı yalanlar söylemek ve bunlarda ısrar etmek konusunda çekinmiyordu; örneğin, ilk kocasından ayrılmasından hemen önce çok yaşamadan ölüp giden bir erkek çocuk dünyaya getirdiğini, beni onun yerine koyduğunu, hatta eline geldiğimde beni yalancıktan emzirdiğini de söylüyordu. Aslında çok yaşamadan ölüp giden Eser adlı talihsiz bebek, on dört yaşındayken doğurduğu ilk çocuğuymuş meğer. Bana anlattığı konularda ay, gün, yıl hesabı yapıp zaman eşleştirecek, anlatılanlardaki tutarsızlıkları delillendirecek halim yoktu; aslında o birkaç ay eksiğinin, fazlasının benim için bir anlamı olmadığını, gözümdeki, gönlümdeki yerini, aramızdaki ana-oğul ilişkisini hiçbir şeyin değiştirmeyeceğini bir türlü anlatamıyordum ona; ben sadece on yedi yıl boyunca kendisine yalan söylenmiş bir çocuk olarak şimdi bütün gerçekleri bilmek istiyordum. Ama her zaman olduğu gibi, annemin gerçekleri onun inanmak istedikleriydi. İlişkimizde bir şeylerin değişmediğine zamanla ikna olduktan sonra, o da beni on bir aylıkken kucağına aldığını telaffuz etmeye başlayacaktı.

Yaşamıma yeni bir anneyi, yeni bir aileyi benimsemek sayfası açılmıştı. Zamanla iyice pekişecek olan annem Muazzez'le ilgili ilk izlenimim şuydu: son derece zarif, kibar, ince ruhlu, iyi huylu,

biraz içe kapanık bir kadın... Ona yönelik en büyük kaygım, hastalığının, hastanede geçen yıllarının onda bıraktığı olası bir hasarın izleriydi. O dönem dünyada olduğu gibi Türkiye'de de tıp adına uygulanan "elektro şok" gibi tedavi yöntemlerinin çoğunun sonradan nasıl vahşi uygulamalar olarak nitelendirildiğine ilişkin, anneme yönelik kaygılarımı iyice besleyen yazılar okumuştum. Onu yalnızca babamın ilk karısı olarak bildiğim çocukluk yıllarımda duyduklarımdan zihnimde şekillenmiş üzücü bir imge yer etmişti aklımda. Yıllar sonra gördüğüm Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde yattığı yıllarda çekilmiş birkaç fotoğrafında fazla dalgın görünüyordu, ama bu dalgınlığı ya da boşalmış bakışları, o zaman verdikleri sakinleştirici ilaçların insanı uyuşturan etkisine de bağlanabilirdi. Şimdi karşımda oturan kadın ise aklı başında, munis, tepkileri olağan, çevresiyle uyumlu görünüyordu, yıllardır ailecek yaşadıkları sakin hayatın ona iyi geldiği belliydi. O zamanlar hastalığına tam olarak nasıl bir tanı koyduklarını bilmiyordum, zaten yıllar içinde gelişen, değişim gösteren psikiyatri ekolleri pek çok tanımlamayı çürütmüştü. Benim gördüğüm genel bir ürkekliği, yaşam karşısında bir çekingenliği vardı yalnızca; çamaşır makinesini çalıştırmaktan, elektrikli ev aletlerini kullanmaktan, çayı getirirken tabağına dökmekten korkan genel bir kendine güvensizlik haliydi bu. Sokağa çıkarken hep birinin elinden tutmasına ihtiyacı olan küçük bir kız çocuğunu andırıyordu. Kendi şifasını sakin, heyecansız bir hayatta, düzenli uykuda, uzun dinlenmelerde bulmuştu.

"Çocukluğumuzdan beri Muazzez'i 'haza hanımefendi' diye överlerdi," diye anlatırdı teyzem, "beni de, 'bu edepsizi de çingenelerden almışlar!' diye kızdırırlardı." Annemin yufka yürekliliğini örneklemek için, yazın içeri giren sinekleri kendisi sineklikle çat pat öldürürken, annemin kıyamadığını, elinde bir gazeteyle onları pencereden dışarı sürmek için her bir sineğin peşinde dakikalarca dolaştığını anlatırdı. Bu manzaraya sonradan kendim de tanık olacaktım. Zamanla annemin hastalığına ilişkin kaygılarım dinecek, onu da, teyzemi de tanıdıkça, aslında annemin teyzemden kırk

kere daha "normal" olduğuna karar verecektim; üstelik bu sonuca varmak için aradan uzun bir zaman geçmesine de gerek yoktu.

Bir yaz günü, evin salonunda annemle yalnız kaldığımız bir ara derin bir sessizlik olmuş, o pencereden dışarı dalmış gözlerle, usul sesle bir şarkı söylemeye başlamıştı: "Göze mi geldim, sen mi unuttun / gelmiyorsun ah... gelmiyorsun ah / öyle karanlık gece ki ruhum olmuyor sabah / olmuyor sabah..." İnce bir sesi, dokunaklı bir söyleyişi vardı; annemin sesinin, benim çocukluğumdan beri hayranı olduğum Sabite Tur Gülerman, Mediha Demirkıran gibi hanendeleri hatırlatan hafif metalik bir tınıya sahip olması beni heyecanlandırmıştı. Şarkının "Yüksel ufukta sîneni göster / bir gün göreyim" diye başlayan meyan kısmını pürüzsüz bir şekilde çıktığını gördüğümde gözlerim dolmuş, hayranlığımı saklayamamıştım, mahcup olmuştu. "Bakma sen, gençken daha güzel söylerdim," dedi. O bu niyetle söylememiş bile olsa, bu sözü, sesindeki tını bana, birlikte pek çok şeyi yaşayabilecekken kaçırdığımız bir zaman parçasına işaret eder gibi gelmişti. Bu şarkıyı ne zaman duysam, o yaz günü açık pencereden gelen her esintiyle havalanan tülün arada bir yüzünü örttüğü annem gelir gözlerimin önüne.

Daha sonra halamdan, annemle babamın evde tango plakları çalıp dans ettikleri, annemin "Mazi kalbimde bir yaradır" tangosunu söylerken evdekileri kendisine hayran bıraktığı günlerin hatıralarını dinleyecektim.

Gençken bir de elişlerinde becerikliymiş annem, sehpa örtüleri, iğne oyası, mendil kenarına işlediği süsler, nakışlarla dolu iki bohça dolusu işini göstermişti bana yıllar sonra. Gençliğinde giydiği elbiselerin modelini de kendi çizmeye meraklıymış. Yeniyetmeliğimde benim de kendimce kumaş desenleri, elbise modelleri çizmeye kalkışmış olmamdaki benzerliği, aramızdaki ana-oğul bağının işareti olarak yorumlamak hoşuma gitmişti.

Annem Muazzez'i bulduktan sonra aslında hayatım her iki evde de zorlaştı; hem her iki tarafın beklentilerini karşılamanın sorum-

luluğu bindi omuzlarıma, hem de –özellikle başlarda– iki ev arasındaki gizli bir çekişmenin öznesi oldum. Biliyorum, hiçbir zaman kolay idare edilebilir çocuk değildim. Haboş, benim ev içindeki her zamanki aksilenmelerimi, kolay beğenmezliklerimi, "Gerçek annesini buldu, şimdi onun için bana böyle davranıyor, yeni huylar çıkardı başıma," şeklinde açıklamaya, her seferinde nemlenen gözleri ve sitemleriyle beni bunaltmaya başladı. Aylarca, "Ya anne, ben eskiden de böyle değil miydim Allah aşkına?" demekten dilimde tüy bitti. Yıllardır bu ânın geleceğini bildiği halde, sanki hazırlıksız yakalanmış, ona karşı duygularımın değişmesinden, beni kaybetmekten, çekip gideceğim şüphesinden kaynaklanan bir güvensizliğe kapılmıştı. Geleneksel annelik mitolojisi gereği pek çok anne çocuğuna suçluluk, bağımlılık ve mahcubiyet aşılamaya bakar. Kendilerini vazgeçilmez hissetmeye ihtiyaçları vardır. Bizim hikâyemizde ortaya çıkan bu yeni durumsa, onun gözünde önceden kurduğu, yordamını bildiği bütün dengeleri altüst etmişti. Sakinleşene kadar bir süre benim ona olan sevgimi imtihan ettiği pek çok gereksiz şey yaşattı bana.

Teyzemlerse apaçık dillendirmeseler de Istanbul'da bir üniversite kazanırsam en azından bundan sonra onlarla oturacağımın, yaşamımın bundan sonrasında onlarla daha çok vakit geçireceğimin hayalini kuruyorlardı.

Teyzem, on metre öteden gördüğünüzde bile "dominant" diye nitelendireceğiniz, baskın yaradılışlı kadınlardandı; en ufak bir itiraza, bir karşı görüşe tahammülü olmayan, hırçın mizaçlı, geçimsiz, "dediğim dedik" cinsinden inatçı bir kadın... Yüzünde hep bir hoşnutsuzluk ifadesiyle dolaşır, bir şey yapmasa bile hep bir kusurunuzu, yanlışınızı arayan bakışlarıyla yok yere gerginlik yaratırdı. Her şeyin yolunda gittiği konuşmalarda bile, bir süre sonra huzursuzlanıp sizinle karşılıklı didişebileceği bir konu bulma arayışına girerdi. Huysuz, geçimsiz biri olduğunu kendisi de kabullenir, kusurlarının bir bölümünü titizlik, açık sözlülük, dobralık, haksızlığa gelememek gibi özelliklerine bağlayarak yumuşatmaya

bakardı. Ayrıca kusurlarını kendisinin de kabullenip söylüyor olması, sonrasında yapacağı her aksiliğin anlayışla karşılanması için yeterli bir mazeretti onun gözünde.

Gümüş Sokak'taki evi başlangıçta tek katlı, bitişik iki daire olarak yaptırmış, birinde oturup diğerini de bütçelerine katkı sağlaması için kiraya vermişti. Annemi görmek için, bizim "sahte kiracılar" olarak bakıp dolaştığımız evi, bizden kısa bir süre sonra kiraya vermiş, ama "Bahçe kapısının mandalını indirmeyi unutuyorlar aklım takılıyor", "Mutfak musluklarından damlayan suyun sesi asabımı bozuyor," diye huysuzlanmalarınm sonunda kiracıları evden çıkardığı gibi, başkaları taşınsa da benzer sorunlar yaşayacağını bildiğinden, ev boşaldıktan sonra aradaki duvarı yıktırıp iki daireyi tek mekân haline getirmişti. Birden gereksiz yere kışın ısıtmakta zorluk çektikleri, iki mutfaklı, iki banyolu bir eve sahip olmuşlardı.

Aslında daha en baştan onlarla birlikte yaşayamayacağım, onların yaşama düzenine ayak uyduramayacağım belliydi. Teyzem sert, otoriter, tavizsiz bir karaktere sahip olmasının yanı sıra şefkatsizdi, onların varlığından haberdar olduktan sonra hayal ettiğim, umduğum teyze sıcaklığını bulamamıştım onda. Dokunma bilgisi zayıf insanlardandı, kimseyi şöyle bir içtenlikle kucaklayıp bağrına basmazdı mesela. Kendince belki sevmişti beni, ama bana sevildiğimi hissettirmedi. Her ne kadar geldiğimin ilk günlerinde heyecanlanıp sahiplenmiş olsa da, giderek ilgisi çözülmüştü. Galiba onlar da, başlarda değilse bile sonradan fark ettikleri bana ilişkin bir hayal kırıklığı yaşıyordular, ben onların yıllardır bekledikleri, hayal ettikleri gibi biri değildim. Teyzem beğendiği bir özelliğim karşısında onlara çektiğimi söyleyerek göneniyor, hoşuna gitmeyen bir yanımı gördüğündeyse, "Bu huyu kime çekmiş acaba?" diyerek dudak büküyordu. Tanıştığımızın ilk zamanlarında benim onların içini rahatlatmak, Mardin'deki aile hayatımıza ilişkin kafalarındaki soru işaretlerini gidermek için, Haboş'un bana yıllarca nasıl iyi analık yaptığını anlatmamdan rahatsızlık duyuyor, artık

kendi annemi bulduğuma göre, onunla hâlâ ana-oğul ilişkisi sürdürmemi ise anlamıyor, geçmişteki bir olaydan söz ederken Esin ve Engin için "ablam", "ağabeyim" deyişimi yadırgıyordu. Apaçık dillendirmese de teyzeme göre, Haboş sahne üzerindeki görevini tamamlamıştı ve artık kenara çekilmesi gerekiyordu. Hatta bir keresinde, "Sen bir şey anlatırken annen, kendisinin yanında Habibe hanımdan 'annem' diye bahsetmenden rahatsızlık duyuyor, hassas kadın, kıskanıyor, bari onun yanında deme, üzülmesin," dediğinde çok şaşırmış, hakkaniyet duygum incinmişti. Annem sahiden bundan üzüntü mü duyuyordu, yoksa bu sadece teyzemin düşüncesi miydi, bilemedim. Alacağım cevaba güvenemediğim için doğrudan anneme de soramadım. Her ne kadar Ankara'ya telefon edip, Haboş'a bugüne kadar bana verdiği emekler için teşekkür etme nezaketini göstermiş olsa da, benim iyi yetiştirilmiş olduğum konusunda ciddi kuşkuları vardı teyzemin. Ona göre fazla başına buyruk yetişmiştim, her ne kadar "Zamane gençliği böyle oluyor işte" diye sözde anlayış gösteriyormuş gibi yapsa da saç sakal uzatmamdan, spor ayakkabı giymemden, günün modasına uygun kesimli pantolonlarımdan hoşlanmıyordu; meraklarım, ilgi alanlarım, zevklerim, siyasi düşüncelerim ona hiç uymuyor, pek çok şeyimi yadırgıyordu; ona göre savurgandım, paramın hesabını bilmiyordum, gerçekçi düşünmüyordum, örneğin makam sahibi zengin biri olmak gibi hayallerim yoktu... en sıradan, en önemsiz konu bile aramızda her an büyümeye müsait bir tartışmaya dönüşebiliyordu. Bu konuşmaların bazen, "Bizimle büyüseydin, böyle olmazdı"ya vardığı oluyor, bu da beni daha çok incitiyordu. Artık on sekiz yaşındaydım, üniversiteye hazırlanıyordum ve teyzem beni al baştan terbiye etmeye, beni onun görmek istediği gibi biri yapmaya uğraşıyordu. Bir süre sonra benim ne çetin ceviz, ne demir leblebi olduğumu anlayınca terbiye etme sevdasından vazgeçmiş olsa da, pek çok şeyi tek kaşını kaldırarak onaylamadığını belirtmekten, dudak bükmekten, yüzünü ekşitmekten geri durmadı. Koyu bir Menderes hayranı olarak en çok da solculuğum ona batıyor, bunu hiç hazmedemiyordu. Bir tek geçmiş zamanlardan,

eski Istanbul'dan, onların aile hikâyelerinden, eski filmlerden, dönemin Hollywood yıldızlarından söz ederken ortam birden yumuşayıp renkleniyor, konuşmalar iki tarafın da keyif aldığı bir sohbete dönüşüyordu. Sinemadan konuşurken, "Ah bilseydik senin bu kadar meraklı olacağını bütün o *Yıldız* mecmualarını atmazdık," diye yıllarca hayıflandığını hatırlarım. Kendi gençlik fotoğraflarında da hep bir Hollywood yıldızı havası vardır teyzemin. Ona Kadıköy'deki sahaflardan, zamanında pek beğendiği Tyrone Power kartları aldığımda, "boşuna masraf ettiğimden" yerinse de, bu tür küçük jestlerimin hoşuna gittiğini görüyordum.

Yıllar sonra kavuştuğum anneme ilk hediyemi alacağım için heyecanlıydım. Ankara'da günlerce mağaza gezdikten sonra, seveceğini tahmin ettiğim, tenine yakışacağını düşündüğüm nefti renkli, ağır, güzel bir elbiselik kumaş alıp gönderdim. "Kendinden desenli" dedikleri, belli belirsiz görünen çizgilerin dokusuna gömüldüğü kumaşlardandı – belki diktireceği elbisenin modelini de kendi çizerdi. Ardından teyzem Ankara'ya telefon edip, İsmail'in parasıyla alınmış bir hediyeyi kabul edemeyeceklerini, dolayısıyla geri gönderecekleri için kusura bakmamamı, ancak ileride bir işe girip kendi paramı kazandığımda...

Çok gücenmiş, incinmiş, ne diyeceğimi bilememiştim. Durumu kavrayan Haboş telefonu elimden kapıp, benim bu duruma çok üzüleceğimi söylemiş, "Çocuk heves edip ilk defa annesine bir hediye almış, n'olur kırmayın onu," diye başlayan uzun ve ikna edici cümlelerle onu yumuşatmış, teyzemle bana kalsa belki aramızda büyüyecek bir sorunu "telefon diplomasisiyle" çözmüştü. Aylar sonra Istanbul'a gittiğimde, annem beni diktirdiği yeni elbisesiyle karşılamıştı.

1973'te bankada çalışmaya başladığımda ilk maaşımdan aldığım anneler günü hediyesini gönderirken, benzer bir sorun yaşamamak için, bunu kendi kazandığım parayla aldım, diye eklemeyi ihmal etmediğim gibi, gönlü olsun diye "Teyze dediğin anne yarısı sayılır," diyerek onun için aldığım armağanı da göndermiştim.

Teyzem gururuna fazlasıyla düşkün bir kadındı, en sıkıntılı zamanlarında bile kimseden borç istememiş olduğuyla övünürdü. Yıllarca tek başına, kendi deyişiyle "erkek gibi çalışmış", annesini, kız kardeşini kimseye muhtaç etmemişti. Babamın, Muazzez'den boşandıktan sonra da masraflarını karşılama önerisini bu nedenle reddetmişti. Haboş, bu konuda hak bilir bir edayla babamın, "Oğlumun annesidir, ne de olsa hayatımdaki ilk eşimdir, ölene kadar geçimini sağlamak boynumun borcudur," diye üsteleldiğini, ama teyzemin bunu gurur meselesi yaparak babamın her türlü yardım önerisini geri çevirdiğini söylerdi. Sanırım teyzem, "İsmail'in parası," diyerek benim anneme aldığım o ilk hediyeyi geri göndermek isterken, o eski gururun izinden gidiyordu.

Dumlupınar İlkokulu'nda okurken arka bahçede Amerikan yardımı süt tozu dağıtılır, okula gelen sağlık görevlileri tarafından hepimize aşı yapılırdı. Eve döndüğümüzde kolumuzdaki aşı yerini annelerimizin serin soluğuna uzatır üfletirdik. Bilirsiniz, şefkatin iyileştirici gücüne en çok çocuklar inanmak ister. O gün okulda trahom kontrolü dedikleri göz muayenesi yapılmış ya da rutinin dışına çıkan değişik bir şey olmuşsa, eve geldiğimde büyük bir olay yaşamışım gibi heyecanla anlatırdım, annem de heyecanlanmakta pek haklıymışım gibi dinlerdi beni. Divanda ya da kanepede otururken yanma zıplar, "Biraz dizini şöyle uzatsana, başımı koyacağım," der, o saçlarımı karıştırırken uyuklar, nazımın çekileceğini bildiğim her konuda şımarıklık etmekten geri durmazdım. Her ilişki gibi ana-oğul ilişkisi de yıllara yayılmış hatıralarla beslenen bir tarihe dayanır. Ne yazık ki Muazzez'le böyle bir tarihimiz yoktu. Benim onunla hiç hatıram yoktu. Anladığım kadarıyla doğumumdan bir süre sonra hastaneye kaldırılmış, anneannem bile ondan daha çok vakit geçirmişti benimle. Hayatın adaletsizliğinin ikimizi de kıstırdığı yerde yıllar sonra birbirimize ulaşmaya çalışıyorduk. Benim on yedi yıldır bir annem vardı, ama o asıl şimdi, kırk sekiz yaşında anne olmuştu; kaybettiğimiz zamanı nasıl geri kazanacağımızı ikimiz de bilmiyorduk. Öte yandan ben

içimde bin bir türlü heyecan ve hayalle hayata yeni başlıyordum, o ise yıllardır kabuğuna çekilmiş biri olarak hayata uzaktan bakıyordu. Kırılgan, iyi kalpli, nazik, herkese biraz mesafeli, kendi dünyasında yaşayan bir kadındı annem, ama ne kadar yakınlık duysam da, örneğin "Dizini uzatıver de bir başımı koyayım anne," diyemiyordum. Ben artık koca bir adam olduğumdan değil... Aramızda yıllar durduğundan... Beni kucaklarken bile incitmekten korkar gibi sarılıyor, gömleğimin yakasını düzeltir ya da ceketimdeki tozu silkerken bir cam biblonun tozunu alır gibi dikkatle davranıyordu. Anladığım kadarıyla dünya annemi çok incitmişti.

Teyzem emekli olduktan sonra kendini yemek yapmaya vermiş, çeşitli yemek, çorba, tatlı tariflerini elinin altında bulduğu her kâğıda yazmakla yetinmemiş, bunlarla defterler doldurmuştu. Ankara'dan her gelişimde, Istanbul'a yerleştikten sonra onları görmeye gittiğim bazı hafta sonlarında özenle hazırladığı sofraya, benim gene bir anneler gününde aldığım, gündeliğe kullanmayıp kıymetli konuklarına sakladıkları yemek takımlarını çıkarır, yaptığı yemekleri beğendiğimi söylememden ayrı bir hoşnutluk duyardı. Yemeklerde ekmeğin sadece kabuklarını yer, içini anneme verirdi teyzem. Yadırgadığım bu durum karşısında, her ne kadar annemin ekmeğin içini sevdiğini söylese de, evin çarkını kendinin döndürüyor olmasının kazandırmış olduğu bir hakkı kullanıyor gibiydi.

Elbette babama kızgın, öfkeliydi ama, bunu fazla dillendirmemeye, benim yanımda onu kötülememeye çalışırdı. Anladığım kadarıyla, ona göre babam Muazzez'e iyi bakamamış, hastalığı ilerleyince onu yüzüstü bırakmış, üstelik hemen ardından başka bir kadınla evlenmişti. Vefasızlık teyzemin en affedemediği şeylerden biriydi ama, kendi sadakati, fedakârlığıyla bunca övünen teyzem, benim Haboş'a gösterdiğim vefayı anlamakta güçlük çekiyordu.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Kürsüsü'ne kaydımı yaptırdıktan sonra Ankara'da yaşayacağım belli olmuştu. Babam için

Hukuk Fakültesi'ne kaydımı yaptırmadıktan sonra hangi üniversiteyi seçeceğimin pek önemi kalmamıştı. Sınav puanlarıma göre Istanbul'da gazetecilik okumam da bir olasılıktı ama, babam benim için orada ayrı ev açacak durumda ve niyette değildi. Yurtlarda kalmam ya da arkadaşlarla ev tutmam söz konusu bile olamazdı. Istanbul'da okumakta ısrar edeceksem de teyzemlerde kalmak zorundaydım. Haboş'un sarsıntıları bir türlü dinmeyen evliliğinin sürmesi içinse, benim o evdeki varlığıma ihtiyacı vardı. O da Ankara'da kalmam için her çeşit duygu sömürüsüyle açık ve örtük baskı yapıyordu. Benim zaten gözüm Tiyatro Kürsüsü'nde okumaktaydı.

Teyzemler "doğru düzgün fakülteleri" kazanmak için puan tutturamadığımı düşünüyor, tiyatro eğitimini ise hiç ciddiye almıyorlardı. Etraftan, "Okulu bitirince ne olacak?" sorularını teyzem, bir ayıba karşı önlem alıyormuş gibi, oyunculuk falan değil, yönetmenlik, yöneticilik, müdürlük gibi bir şey yapacakmış yollu yanıtlar verdiğini söylüyordu.

Sıkı bir eğitim düzeni olan Tiyatro Kürsüsü'nü o yıla kadar "pekiyi" dereceyle bitiren birkaç kişiden biri olmam bile, fazla alkış almamıştı.

Üç kadın, teyzemin deyişiyle "başlarında erkek olmadan" yaşadıkları, kapılarında birkaç kilit olan, herkesin gece en geç 11:00'de yatağa girdiği katı bir düzenle işleyen o "müstakil evde" korunaklı bir hayat kurmuşlardı kendilerine; ben de yazın Istanbul'a geldiğimde mümkün olduğu kadar onlara uymaya, sorun çıkarmamaya çalışıyor, gündüzleri gezip dolaştığım, yüzmeye gittiğim için akşamları zaten yorulmuş oluyordum. Bana da anahtar verilmiş, ama akşam yemeklerinde evde olmam istenmiş, özel bir nedenle geç kalacaksam da gece en geç saat 11:00'de evde olmam tembih edilmişti.

Bir akşam Hami'yle birlikte Göztepe'de bir açık hava sinemasındaki konsere gitmiştik. Konser tahminimizden uzun sürmüş, dönüş yolunda minibüs bulmakta zorluk çekmiştim. Gece 01:00'

di eve geldiğimde, sessizce girip odama geçtim, tam yatağıma uzandığım sırada teyzem odama gelerek her ne kadar gerekçesini anlatmaya kalksam da dinlemeyip, bu saatte eve dönmemi asla kabul edemeyeceğini, durumun uygunsuzluğunu, iki saattir yatağında kıvranıp uyuyamadığını, böyle davranacaksam bu evde kalamayacağımı son derece hırçın, asabi bir tonla bildirdi. "Ben daha fazla rahatsızlık vermeyeyim o zaman," dediğimde de, "Sen bilirsin," dedi. "Hesabına geliyorsa... Kapı orada!"

Ertesi sabah evde ilk işim bavulumu toplamak oldu. 1972'de annemi bulduğum Gümüş Sokak'taki bu evden, 1974'te kovulmuştum. Beni en çok yaralayan annemin hayli sakin bir tavırla eşyalarımı toplamama yardım etmesi, hatta büfedeki fotoğraflarımı bile, "Belki sana sonradan lazım olur," diye tek tek toplaması oldu. Bugüne kadar bensiz yaşamış olan annemin, bundan sonra da bensiz yaşayabileceğini anladığım anlardan biridir o. Beni sevmediğini, bu duruma üzülmediğini düşündüğümden değil, sevgisinin de, üzüntüsünün de sınırlarını gördüğümden. O zaman onun bu durumu adeta olağan karşılayan sakin haline, dönüp teyzeme herhangi bir laf etmemesine çok gücenmiştim. Bavulumu alıp Hamilerin Emirgan, Reşitpaşa'daki evlerine gittim. Hem Fahamettin amca, hem Hikmet teyze bana evlerini, kucaklarını hep aynı sevgi ve şefkatle açmış candan insanlardı. Öncesinde de, sonrasında da o evde burada anmadan geçemeyeceğim mutlu günlerim olmuştur. O evde geçen günlerim olmasaydı, *Dört Kişilik Bahçe* yazılamazdı.

Ankara'ya döndükten sonra, annemin bu tavrının beni incittiğini anlattığımda Haboş, "Ne de olsa senelerdir onun eline bakıyor, hasta bir kadın, teyzene sözünün geçmeyeceğini biliyor, o da çok üzülmüş, ama bir şey söyleyememiştir, sakın gücenme ona, çaresizliğine ver," diyerek beni yumuşatmıştı.

Hayat annemin pek çok hakkını elinden almıştı.

Teyzemin huyunu husunu iyice anladıktan sonra, sonraki gidiş gelişlerimde daha sağduyulu davranmayı, onun yanında sorun çı-

karacak konuları açmamayı, konuşmanın akışının tatsız bir yere yöneleceğini sezdiğimde ustalıkla manevra yapmayı, kısacası teyzemi idare etmeyi öğrendim. Orada, onlarla geçirdiğim sınırlı zamanı herkes için daha keyifli kılmanın bana düştüğünü anlamıştım. Hiçbir koşulda annemin canı sıkılsın, üzülsün istemiyordum; doğrusu teyzem de fazla aksilik çıkarmamaya çalışıyordu. Ama oradan her ayrılışımda kendimi hafiflemiş, üstümden bir yük kalkmış gibi hisseder, derin bir nefes alırdım. Aslında annemle daha iyi, daha sıcak, daha sık görüştüğümüz bir ilişki kurabilirdik, ama teyzemin sürekli merkezde duran varlığı buna pek izin vermiyordu. O evde annemle ben sanki onun yönettiği bir açık oturumun konuşmacılarıydık.

Dikkat çekici bir güzelliğe sahip olduğu, zamanında talipleri çıktığı halde hiç evlenmemişti teyzem. Gerçekten de tüm hayatını tam anlamıyla annesine, kız kardeşine adamıştı. O çoğu kez bu durumu, evlenecek olduğunda, bir erkeğin haliyle evde kendisinin sözünün geçmesini isteyeceğine, onun da bunu kolay kabul ede-

meyeceğine bağlardı. "Biraz üstüme gelecek olursa ben edepsizlik ederim, elin adamı da nereye kadar çeker bilinmez, zaten ben kimselerle yapamam," derdi. Hem, öyle bir adam karşısına çıksa bile kız kardeşini, annesini bir başlarına bırakamayacağını, bir erkeğin aynı evde ikisini birden kabul edemeyeceğini de bildiğini söylerdi. Ben tanıdığımda elli yaşındaydı teyzem ve saçlarının Hollywood yıldızlarını andıran topuzuyla o alımlı hali daha ilk karşılaşmamızda dikkatimi çekmişti. Hani eskilerin, "hiç geçmemiş" dedikleri, yılların zedeleyemediği bir güzellikti onunki. 1992 sonlarına doğru önce yüksek şeker tanısıyla rahatsızlıkları başlayan anneme sonradan pankreas kanseri tanısı konmuş, hızla seyreden hastalığı nedeniyle Göztepe PTT Hastanesi'ne kaldırılmıştı. Bir makineye bağlandığında artık kendinde değildi; tek hayatiyet belirtisi makineden duyduğunuz soluk alıp verdiğini belirten sesti. İki günde bir hastaneye gidip başucunda bekliyor, annemi seyrediyordum. Baka baka bir süre sonra insan, orada yatanın her an gözlerini açıp gülümseyerek, "Çok mu uyudum ben?" diye soracağını sanmaya başlıyor. Dostlarım Deniz Türkali ile Atıf Yılmaz hastaneye ziyarete gelmişlerdi bir gün. Atıf ağabeyin, o sırada yetmiş bir yaşında olan teyzemi görür görmez, daha kapının ağzında bana dönüp, "Yahu Murathan bu teyzen ne güzel kadın!" deyişini hiç unutamam. Bu övgünün bir bölümünü Atıf ağabeyin kadın severliğine verecek olsak bile, geri kalanı sahiden teyzemin geçmeyen güzelliğinin hakkıydı.

Gençliğinde kimseyle sözlenmemiş, nişanlanmamış, bir gönül hikâyesi yaşamamış, hayatında hiç erkek olmamış yalnız bir kadın... Evlenmek için etrafta kız bakınan bir bahriye subayı, ortak ahbaplarının çok methetmesi üzerine teyzemi görmeye çalıştığı postaneye gelmiş bir tarihte. Adamın, teyzemi nasıl bulduğunu soran ortak ahbaplarına, yüzünü çok beğendiğini, ama elleri biraz büyük galiba dediğini duyan teyzem, adamın ısrarla yüz yüze görüşme isteklerini geri çevirmiş. Yıllar sonra bile ellerini gösterip, "Benim ellerimin neresi büyük?" diye soran teyzemin anlatabildiği tek hikâyesi buydu ne yazık ki. Bir de aile arasında konuşulan-

lardan aklımda kalan, babamın yakın akrabası Abdülkadir Kermoğlu'yla uzaktan uzağa birbirlerinden hoşlandıkları, ama o kadarıyla kaldığıydı. Teyzemle yaptığımız daha ilk konuşmaların birinde bana Abdülkadir amcayı sormasından, söylenenlerin bir karşılığı olduğunu anlamıştım. Muhafazakâr bir yapısı olan teyzemin herkesin içinde övgüyle söz edebildiği erkekler yalnızca Tyrone Power gibi film yıldızları olurdu. Laf arasında bir erkekten "kaşlı gözlü bir adam" diye söz etmişse, bu onun beğendiği bir tip olduğu anlamına gelirdi. O kadar.

Hak bilir bir edayla, zamanında babamın ayakkabı zevkini çok takdir ettiğini, onu bir gün bile boyasız ayakkabı ile görmediğini söyleyerek övmüş; erkekler hakkında fikir edinmek için önce ayakkabılarına bakmak gerektiğinden dem vurmuştu. Bazen sırf zevk için erkek ayakkabısı vitrinlerini seyrettiğini anlattığında birden içim cız etmişti; sesinde kendisinin farkında olmadığı bir sızı vardı. Onu gözümde genç bir kız olarak, vitrin önlerinde, ileride kocası için ayakkabı seçeceği günlerin hülyalarına kapılmış bir halde hayal etmiştim. Sesindeki sızı bana, hayatında onun için ayakkabı seçeceği bir erkeğin hiç olmadığını hatırlatmıştı.

Bana bir doğum günümde hediye olarak Feyzullah Caddesi'ndeki bir kunduracıda ısmarlama ayakkabı yaptırmaya karar verdiğinde sırf bu yüzden, olur, dedim. Hem onun deyişiyle "burası kesesine uygundu". Son derece sıradan, çoğu çirkin ayakkabı modelleri arasında en zararsızını seçip, kalıp için ölçü verdim, bir süre onlara her gittiğimde görsün diye o ayakkabıları giydim.

Ankara'da annem de, babam da teyzemin huysuzluklarını hoş görmem, onu anlayışla karşılamam konusunda ikna edici konuşmalar yaparlardı. Annesi ve kız kardeşi için kendi hayatını feda etmiş, evlenmemiş, bütün ömrünü çocuksuz yaşamış, aileyi tek başına bir arada tutup kimseye muhtaç etmeden geçimlerini sağlamış fedakâr bir kadın portresi çizerlerdi. Sahiden de teyzemin maaşından başka hiçbir gelirleri olmamış, anneanneme bile ancak ileriki yaşlarda yaşlılık maaşı bağlanmış. Böyle anlatılıp, böyle bakıldı-

ğında tüm sert çizgiler yumuşuyordu elbet, ama bu bilginin, gündelikte yaşanan zorluklar konusunda pek bir yardımı olmuyordu bana.

Okulu bitirip, Devlet Tiyatroları'nda "dramaturg" olarak işe başladığımda, annem, "Komşular mesleğini sorduğunda, demeye dilim dönmüyor, keşke doktor, mühendis gibi doğru dürüst bir şey olsaydın," demişti. Dergilerde yazılarımın çıkmaya, şiirlerimin yayımlanmaya başlaması da pek ilgilerini çekmemiş, sanırım gelip geçici bir gençlik hevesi olarak görmüşlerdi. Sonraki yıllarda kitaplarımın yayımlanmaya, oyunlarımın oynanmaya başlaması tavırlarında bir parça değişikliğe yol açmış, en azından benim bunlardan para kazanabileceğime akılları yatmıştı.

İlk günlerin beni zaten sayıları fazla olmayan akrabalarıyla, komşularıyla tanıştırma faslı bittikten sonra ev gezmelerimiz, sokak dolaşmalarımız da giderek seyrelmişti. Özellikle annemin sözlerine kıymet verdiği ahbaplar, konu komşu karşısında kendisini iyi hissetmesi için benimle yapılan röportajların kupürlerini, sahnelenen bir oyunumun program dergisini gönderiyor, yaptıklarımla ilgili gelişmelerden ara ara onları haberdar etmeye çalışıyordum. Kendilerinin benim için hayal ettikleri yönde olmasa da, "mühim biri" olmaya başlamam, içlerini bir parça rahatlatıyordu sanırım.

1985'te Istanbul'a geldiğimde, işyerimin uzaklığı onların evinde yaşamam önünde kabul edilebilir bir engeldi. Geceleri izlemem gereken oyunlar, katılmam gereken etkinlikler nedeniyle geç saatlere kadar Avrupa yakasında olacaktım. Benim başka türlü bir hayatım olduğunu anlamış, birlikte yaşamamızın mümkün olmadığına ikna olmuş gibiydiler. Hem teyzem dini inançları gereği evinde içki içilmesinden hoşlanmazdı. Dini inançlarıyla modern yaşamın gerekleri arasında sıkışmış her Müslüman gibi teyzem de çelişkilerini akla uyduracak bahaneler bulurdu. Örneğin, "dinimizde faiz haram olduğundan" kendisinin de ailesinin de boğazına haram lokma girmediğinden, bankadaki parasının faizini ayrı tutup

onunla odun kömür aldığından söz ederdi. Böylece faiz parasını yakarak günaha girmekten kurtulduğundan söz ederdi.

Ben onları bazı akşamlar yemeğe çıkarmak istediğimde, teyzem dışarıda pişirilmiş hiçbir yemeği yemediği için gelemeyeceklerini söylerdi. Zorunlu kaldığı hallerde bir tek ızgara eti, ne de olsa mikropları ateşte öldüğü için zararsız görürdü.

1981'de "Sahtiyan" şiirimin ödül alması nedeniyle katılacağım ödül töreninde yanımda olmaları için annemle teyzemi Pera Palas'a davet ettiğimde, "Gelip gitmesi bizim için zor olur, hem biz oraları bulamayız," demişti teyzem. O sıralar, Istanbul'a geldikçe Tomris Uyar'ın Büyükdere'deki evinde kiracı olarak oturan arkadaşım Yıldırım'ın evinde kalıyordum. (O evde daha önce de Hulki Aktunç otururmuş.) Bütün arkadaşlarım orada toplanıp beraber gitmiştik. Haboş Ankara'dan trene atlayıp gelmişti, üstünü değiştirmeye vakit bulamadığından, törene yol kıyafetiyle katılmış olmasından ötürü azıcık canı sıkkın, ama gururla durdu yanımda bütün gece. Teyzemin aynı isteksizliği, kayıtsızlığıyla *Bir Garip Orhan Veli*'nin Kenter Tiyatrosu'ndaki galasına çağırdığımda da karşılaştım. "Biz o saatte nasıl döneriz"den, tanıdık araba göndereyim önerime, "Tanımadığımız adamın arabasına binemeyiz"e çeşitlenen bahanelerle geri çeviriyordu beni. 1986 yılında Istanbul Şehir Tiyatrosu Fatih Reşat Nuri Güntekin sahnesinde *Taziye* oyunum sahnelenmeye başladı. Gala gecesinin davetli listesi hazırlanırken, artık Bakırköy'de yaşayan Mardin, Dumlupınar İlkokulu'ndaki öğretmenim Ruhiye Göke'yi, emekli olduktan sonra Istanbul'a yerleşen Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Kürsüsü Başkanı hocam Melahat Özgü'yü de davet ettim. O gece annemle teyzemi de artık orada görmek istediğimi, arabayla aldırıp arabayla geri göndereceğimi söylediğim halde, teyzem gene aynı biçimde oranın uzak olduğunu, geç saatlere kadar kalamayacaklarını, araba masrafına gerek olmadığını söyleyip geri çevirdi. Bunlar onu ilgilendirmiyordu. Başkalarının mutlu anlarını paylaşmaktan anladığı bayram ziyaretleri, düğün, nişan gibi şeylerdi. Arada bir, tanıdıklarından biri gazetede benimle ilgili bir haber

okuduğunu söylediğinde ya da beni televizyonda gördüklerinde gurur duyuyorlardı, o kadar. Hayatı dışarıdan seyrettikleri gibi, beni de dışarıdan seyrediyorlardı.

Istanbul'da yeni ev tutmuştum, o sıralar az sayıda kitabım olduğundan telif gelirim hayli kısıtlıydı, geçinmekte zorlansam da annemin masraflarına kendi ölçülerimde katkıda bulunmaya, ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyor; babam artık hayatta olmadığı için, bir yandan da Haboş'un sıkıntı çekmemesini istiyordum. Babam ardında beş kuruş bırakmadan gitmişti. Ama teyzemin hoşnutsuzlukları bitmiyordu, Maltepe'deki ev dururken ödediğim ev kirasını fuzuli bulduğunu ağzından kaçırıyor, maaşımın nereye gittiğini merak ediyordu. Sözün kısası kendisi bütün hayatını ailesi için feda etmiş biri olarak, sıranın artık bana geldiğini söylemeye çalışıyordu. Onun için konunun para olduğunu hiç düşünmedim, o bana diş geçirememiş, benimle ilgili içi hiç rahat etmemişti.

Bir gün çalıştığım işyerine mahkeme celbi geldi. Teyzem, beni annemin bakımını üstlenmemekle, onu mağdur etmekle suçluyor ve mahkeme kanalıyla benden nafaka talebinde bulunuyordu. Benim tanınmış biri olarak kazancımın yerinde olduğuna dair mahkemeye delil olarak sunulan belgeler arasında zamanında onlara gönderdiğim gazete ve dergi röportajlarının kupürlerinin durduğunu görmek, hayatta aldığım en ağır yaralardan biridir.

Mahkemenin yaptığı araştırma sonucu gelirime göre tayin ettiği nafaka miktarının teyzemi mahcup etmiş olmasını ümit ediyor ve artık görmüyordum onları; bütün ilişkimi kesmiştim. Çok incindiğim durumlarda damarlarımda kan değil, inat akar. Bu arada o evin en sıcakkanlı, en müşfik insanı olan anneannemin hastalandığından da haberim olmadı. İnsanı sahiden gözleriyle sevip okşayan, eskilerin "nur yüzlü" dedikleri cinsten muhterem bir kadındı anneannem. Onunla iki çift daha fazla laf edebilmek için teyzemin susmasını bekler, gözlerinin içine bakardım. Hâlâ çok özlerim onu. Meğer son zamanlarında yatalak olmuş, boş boş bakıyor, söy-

lenenleri anlamıyormuş, birdenbire Sırpça konuşmaya başladığı için de ne istediği anlaşılmıyormuş ve 1989'da vefat etmiş. "Neden bana haber vermediniz?" diye şaşkınlık ve sitemle sorduğumda, "Sen bizimle o zaman konuşmuyordun ki," demişti annem. "Ölüm küslük mü bırakır anne?" demiştim. "Anneannemi ne kadar sevdiğimi bilmiyor muydunuz? Bu neyin cezası?"

Onları evime gelmeye ancak bir kez ikna edebildim. Annemin araya giren bu soğukluğa çok üzüldüğü haberini göndermişti teyzem, benim de mezar küslüğü sürdürmeye niyetim yoktu. Anneannemin kaybı ikisini de çok sarsmış, iyice birbirlerine tutunmuşlardı. Gümüşsuyu, Hacı İzzet Paşa Sokak, Sefa Apartmanı'nın en üst katındaki deniz gören evime çıkıp geldiler. Onlara kurduğum yemek sofrasındaki tereyağlı pilavı bu kadar güzel tutturabilmiş olmama teyzem bile çok şaşırdığını söyledi. Komşum Olcay Akkent'ten öğrendiğim gibi bir zamandır buğday unuyla yapmaya başladığım sakızlı muhallebim nedeniyle, teyzemden duyabileceğim en güzel iltifatı aldım. Etrafa şöyle bir göz attılar, biraz denize bakıp biraz televizyon seyredip gittiler. Beni, evimi, yaşadığım ortamı sahici bir merakla görmek isteğinden çok, yerine getirilmesi gereken bir bayram ziyaretini tamamlar gibiydiler. Benim hayatımda onları heyecanlandıracak hiçbir şey yoktu.

1989'da annesini, 1993'te kız kardeşini kaybeden teyzem, yetmiş bir yaşına geldiğinde, ömrünü adadığı iki kişi de artık hayatta değildi. Sık sık onların mezarlarını ziyaret edip onlarla konuştuğunu söylüyordu. Doksan yaşında ölene kadar da sürdü bu yalnızlığı.

Annemin ölümünden bir süre sonra, beni yanına çağırıp bir konuda fikrimi almak istediğini söyledi. Artık o evde yalnız başına yaşayamadığını, geceleri korktuğunu söyledi. Civarındaki böyle bahçeli evlerin çoğuna apartman yapılmaya başlamıştı, o da müteahhidin birine verip vermemek konusunda kararsız kalmıştı. "Ben öldükten sonra nasıl olsa bu ev sana kalacak, senin düşüncen nedir?" diye sordu. Böyle bir soru ondan geldiği için, bu konuda yal-

nızca bir kereliğe mahsus söz alacağımı, bir daha da bu konuyu açmayacağımı söyledim. Bana göre bu ev böyle tek katlı haliyle, bahçesiyle, ağaçları, çiçekleriyle güzeldi. Ben onların hatıralarını bu haliyle yaşatmak isterdim. Eğer istiyorsa, eve doğalgaz bağlatabilir, çatıyı aktarabilir, çelik kapı yaptırabilir, pencerelere demir parmaklık taktırabilir, alarm sistemi kurdurabilirdim. Öte yandan, geçmişteki deneyimini hatırlatarak, buraya apartman yapıldığında, ileride komşularıyla yaşayabileceği olası sorunlara da dikkat çekmeye çalıştım. Beni dikkatle dinledi; hak verir gibi görünüyordu. On gün sonra teyzem, evi müteahhide verdiğini, kendisinin de inşaat tamamlanana kadar bir yıllığına Maltepe, Atatürk Caddesi'nde Arafat Apartmanı'na taşınacağını bildirdi.

Daha sonraları, koca arsayı iki daire karşılığı vermiş olmasına hayıflanmasından başlayarak, müteahhitle arasındaki anlaşmazlık konularından yakınmaları yıllara yayıldı. "Vah vah o zaman senin lafını dinlemedim de..." gibi ondan duyulması imkânsız, yanılmış olduğunu kabul ettiği bir cümleyi baş tacı edip sesimi çıkarmamam gerektiğini satır aralarına yerleştirmeyi ihmal etmiyordu.

Ardından biraz daha rahat yaşamak için iki daireden birini satıp yazları kısa sürelerle PTT kamplarına gitmeye, komşularıyla gezilere çıkmaya başladı. Yıllar bazı inatlarını ne kadar törpülemiş olsa da, kırk yıllık arkadaşıyla küsüşecek, komşusuyla arasını soğutacak huysuzluklarını sürdürüyordu.

Zamanla benimle olan ilişkisinde yumuşamış, beni sorgulamaktan vazgeçmiş, bana ilişkin gelecek kaygılarını çoktan bir kenara bırakmıştı. Annemle ana-oğul olmayı yeterince beceremiştik, ama onunla teyze-yeğen olmayı başaracak, birbirimizi benimseyecek, birbirimize muhabbet duyacak geniş zamanımız oldu. Ona karşı, yaşayamadığı hayatı için merhamet, onca yıl anneme sahip çıktığı için minnet duyuyordum. Kötü bir insan değildi, kendi canını yakmak pahasına başkalarının canını yakmaktan çekinmeyen bir gözü karalığı vardı. Belli ki benden beklemediği kadar ona sahip çıkmış olmam hoşuna gitmiş, güven ve gurur duymaya başlamıştı.

Unutkanlığının ilerlediğinden, yaşlanmaya başladığından dem vuruyordu. Ev işlerini yapması için sürekli bir kadın tutma önerimden başlayarak, her tür yardım teklifime ayak diriyordu. Evde yabancı birini istemem, başlıca lafıydı. Bir gün karşımdaki sandalyede otururken birden bana dönüp "İsmail Mungan senin bir şeyin oluyordu ama, tam olarak neyin olduğunu çıkaramadım," dediğinde hayretle yüzüne baktım. Gayet normal bir soru sormuş gibi bakıyor, benden yanıt bekliyordu. "Babamdı ya teyze," diyebildim. "Doğru ya, babandı o senin," dedi. Son zamanlarda unutkanlığım arttı, diye tarif etmeye çalıştığı durumun vahametini kavramıştım. Tabii doktora götüreyim, doktor getireyim yollu önerilerime gene şiddetle karşı çıktı. Sonraki günlerde aklı bir gidip bir gelmeye başladı, ama gidip gelmeyen tek şey inadıydı. Evinde hâlâ kimseyi istemiyordu. Karşı binada oturan teyzemin kırk yıllık komşusunun gelini Mihriban, ölene kadar teyzemin her işine koşturarak eşine ender rastlanır bir vefa ve komşuluk örneği gösterdi. O sırada ahbap olduğum Mihriban'dan annemle ilgili unutamadığı bir çocukluk anısını dinledim: O sıralar piyasaya yeni çıkmış üstü papatyalı, parmak arası tokyo terliklerden annesi ona almadı diye ağlayan Mihriban'ı gören annem, derdini öğrenince gidip ona o terliklerden almış. Sonra gene o çocukken, mahallede, "Biliyor musunuz Muazzez teyzenin oğlu çıkıp gelmiş yıllar sonra," diye günlerce konuşulduğunu hatırlıyordu. Gelip gidişlerimde nasıl biri olduğumu görmek için Gümüş Sokak'ın evlerinde, pencerelere üşüşür, tül ardından beni izlerlermiş meğer.

Sonunda teyzem iyice elden ayaktan düşünce, Ermenistan'dan gelmiş, yaşlıların bakımı konusunda deneyimli Kınar hanımı yatılı olarak tuttum. Birkaç yıl boyunca teyzeme o baktı.

Sonra cenaze arabası Gümüş Sokak'ta durup komşulardan helallik aldı.

Ağustos - Eylül 2015

Dilek taşı

Su üstünde taş sektirme oyununu bilirsiniz. Kıyıda durup belli bir açı ve eğimle fazla dalgalı olmayan denizin ya da gölün yüzeyine attığınız çakıl taşı suyun üstünde seke seke gider. Deneyimle kazanılmış bir beceri ve el hüneri gerektiren bu oyunda taşı kaç kez sektirdiyseniz o kadar başarılı sayılırsınız. Yaşadığımız bazı olayların uyandırdığı çağrışımlarla geçmişe yapılan yolculuklar, zaman zaman anılarımıza dönme ihtiyacı, anlatmak ya da yazmak için hatırlamaya çalışmak yılların denizinde sektirdiğimiz taşlardır. Birbirinden uzak yerler, anlar, olaylar, yüzler ya da çoktan suyun derinliklerine gömülüp gitmiş, artık hiçbir gücün oradan çıkarmaya yetmeyeceği ömrün kayıp parçaları... Kaleminizle ördüğünüz ağa takılanlar kadardır tüm yaşadıklarınız...

Mardin'de, ortaokul, lise yıllarımda evden çıkıp Üçyol'dan aşağı okula doğru giderken sağ kolda Şeyh Sabuni Hazretleri'ne ait türbenin duvarında bir pencere kanadı büyüklüğündeki girinti içinde, yüzeyi yağlı bir bölüm vardı, hemen altında da en büyüğü kestane kadar olan küçük, rengi kararıp kayganlaşmış taşlar, yarısı yanmış adak mumları dururdu. Mumun bıraktığı is ve yağla kayganlaşmış duvarın yüzeyine içinizden bir dilek tutup, o küçük taşlardan birini aşağı yukarı bir hareketle sürtüp bastırarak tutturabilirseniz niyetiniz olacak, düşerse olmayacak demekti. Dilekleri maddi konularda olanlar beş kuruş gibi bozuk paralar tutturmaya bakardı. Okul yıllarında dileklerimizin çoğu sınavlarımızın iyi, derslerimizin başarılı geçmesi üzerineydi elbet, taşı tutturduğumuzda dileğimizin olacağına inanarak sevinir ve okul dönüşünde mutlaka taşın hâlâ yerinde durup durmadığına, bizden sonra gevşeyip düşüp düşmediğine bakar, daha baştan tutturamadığımızdaysa dudak bükerek bunun bir palavra olduğunu söylerdik. Hatırlıyorum, bazı çocuklar o yoldan kendilerinden önce geçenlerin tutturdukları taş-

ları yerinden edip düşürür ve bundan keyif alırlardı. Hayatımın sonraki yıllarında karşıma çıkan, aman ha kimsenin başına iyi bir şey gelmesin, kimse hayatından hoşnut olmasın, kimsenin dileği tutmasın diye uğraşıp duran kara ruhlu insanlar bana, başkalarının ümit taşlarını yerinden eden o çocukları hatırlatırdı.

Çocukken birkaç ömre yetecek kadar dilek diledim. Başta Diyarbakır yolu üzerindeki Şeyhan olmak üzere Mardin yöresindeki çeşitli yatırlarda, türbelerde, adak ağaçlarında... Bölgede "mübarek kişi" dedikleri, hikmetine güvendikleri hocalara götürüldüm. Galiba Cizre yakınlarında bir hocaya götürmüşlerdi beni. Tepeden tırnağa beyazlar giymiş, masallar ve rüyalardaki gibi aksakallı, o zamanlar bana bin yaşındaymış gibi gelen mavi gözlü bir adam, küçük bir pencereden odaya süzülen arı bir ışık hâlâ capcanlı gözlerimin önündedir. Büyülü bir andı sanki; ürpermiş, ürkmüş, heyecanlanmıştım; karmakarışıktım. Bana dualar okumuş, serin soluğuyla yüzüme üflemişti. Bu denli aklımda kalmış olmasının bir nedeni de, sonradan evde aile arasında ne demek istediği çok tartışılacak olan benim için söylediği bir sözdü: "Bu çocuğun dünyayla derdi olacak, ama dünyanın da bu çocukla derdi olacak."

Bir şey derinden istendiğinde evrenin mutlaka onu karşılayacağına inanan bazı tanıdıklarım benim herhangi bir şeyi derinden istemediğimi söyler, "Yüreğinin en dibine inmiyor dileğin," derler. "Sahiden yürekten dileseydin, senin gibi birinin dileğini evren geri çevirmez ya da geciktirmezdi." Hiçbir zaman üzerinde uzun boylu düşünmediğim bu konuda kendimdeki bu özelliği zamanla ben de keşfettim. Bir şey içimden sökülüp alınmıştı sanki. Sahiden de epeyce bir süredir bir şeyi derinden dileyemiyor, bütün varlığımla isteyemiyor, ümit edemiyordum; şimdi bu kitapta birlikte kendi denizimin üstünde taş sektirirken bir fark ettiğim de buydu: yazı, yaşamın seyrelttiklerini görünür kılıyordu. Benim, dileklerim değil, kitaplarım oldu.

Temmuz - Ağustos 2015

Cizre'de bir akşam

Çocuktum. Hatırladığım kadarıyla her zamankinden daha uzun süren yorucu bir yolculuğun sonunda akşamüstü Cizre'ye varmıştık. İndiğimiz evde, duvarın birinde tavana kadar yükselen katlanıp üst üste konulmuş yorganlar denk edilmişti. Yorganlar birbirinden farklı renkler ve desenler taşıyan yüzlerle kaplanmış olduğundan, üst üste konmalarıyla tavana dek yükselen göz alıcı, rengârenk bir doku çıkmıştı ortaya.

Yorgun, bitkin olmalıyım ki beni erken yatırmışlar. O denkten ince bir yorgan alınıp üstüme serildiğini, duvarda tavana kadar dizili o yorganların renklerine, desenlerine bakarak uykuya daldığımı hatırlıyorum.

Ben uyuduktan sonra bizimkiler başka bir eve akşam oturmasına gitmişler. Uyandığımda annemi yanımda göremeyince avaz avaz ağlamaya başladım. Ama öyle böyle değil, bugün bile gözlerimin önündedir. Hiçbir açıklama teselli yerine geçmiyor, ne yapsalar beni bir türlü yatıştıramıyorlardı. Sonunda beni onların gitmiş oldukları eve götürmeye karar verdiler. Evden çıkıp onları aramaya başlamak, bir ölçüde rahatlatmış olsa da beni, gene tam anlamıyla yatışmamış, ağlamayı sürdürüyordum, üstelik bu kez yağmur da başlamıştı. Çaldığımız kapıdan yüz geri dönüyoruz, çünkü az önce oradan da çıkıp başka bir tanıdıklarının evine gitmişler. İlk kez o gün gördüğüm yabancı birinin, evin büyük oğlunun elinden tutarak çamurlu ve karanlık sokaklarda ağlaya ağlaya annemi arıyorum. Gideceğimiz bu ikinci evin biraz uzak olması hem ümitsizliğimi artırıyor, hem gözyaşlarımı. "Beş dakika önce çıktılar, sizin eve döndüler," diyor ikinci kapının sahibi elinden tuttuğum ağabeye. Gece uzuyor, ümitsizliğim artıyor, yağmur hızlanıyor.

Döndüğümüzde, "Ne vardı bu kadar ağlayacak?" diye şaşkınlıkla gözyaşlarımı siliyor annem. Hatırladıkça kendime yeniden sormuş olsam da, o gün bugündür hâlâ cevabını bilmediğim bir sorudur bu. "Ne vardı o kadar ağlayacak?"

(2011) 5 Temmuz 2015

Ömrün resimaltı

"Hafıza bir görüntü ister," demiş Bertrand Russell. Öyledir, zihnimizde görüntüsü kalmamış şeyleri hatırlamayız ya da bir olayın bizdeki izi ne kadar silik de olsa onu mutlaka bir imgeyle hatırlamaya çalışırız. Gözümüzle görmediğimize inanmayacağımızı söylemelerimiz bundandır belki.

Eskiden ev oturmalarında, birilerine misafir gittiğimizde aileye ait albümler kucaklara açılır, ev ahalisinden birinin hikâyelerle süslediği açıklamaları eşliğinde albümdeki fotoğraflara bakılırdı. Bak bu mezun olduğumuz yılın okul fotoğrafı, bütün sınıf okul merdiveninde toplanmışız, Bu sömestr tatilinde memlekete gittiğimizde bahçede kartopu oynarken, Eniştem Kesikköprü'ye vazifeli gitti, üç yıl kalmışlardı orda, bir çayın kenarında piknik yapmışlar, oradan bir hatıra, bu dayımın nişanından, arkadakileri tanımıyorum, ya kız tarafından ya o zamanki komşular olmalı, Şu bizim dairenin Erdek'teki yazlık kampına gittiğimiz yılların birinde, Bu kayınımın oğlunun sünnetinde, bak rahmetli amcan ne kadar gençmiş o zamanlar, Bak bunu söz kesildiğimizin haftasında Kadıköy'deki o süslü fotoğrafçıda çektirmiştik, ne kadar değişik çıkmışım değil mi, hey gidi günler!..

İnsanın kulaklarını maziyle çınlatan bu ve benzeri sözler eşliğinde baktığımız fotoğraflarda geçmiş derinleşir, hayat kıvam kazanır. Yalnızca tanıdığımız kişilerin eski hallerini, haklarında çok şey dinlediğimiz ölmüşlerin yüzlerini değil, hiç tanımadığımız, hikâyelerini bilmediğimiz, bir zamanlar yolları aileden birileriyle kesişen yabancıları, hülyaları yüzlerinden okunan sınıf arkadaşlarını, komşu kızlarını da görürüz bu albümlerin yapraklarında. Bunlar arasında fotoğrafı çekilirken tek başına varlığının bir resmi doldurmasından mahcup olacakmış gibi bir ağacı, bir kapıyı, bir

duvarı arkasına almaya çalışan ya da bir yere yaslananların çekingenliği hemen seçilir... Onların yaşamda da geride durmayı seçen insanlar olduklarını düşünürüz. Bazı ailelerin albümlerinde lunaparkta çekilmiş birkaç komik fotoğraf yer alır. Kız çocuklarının başında mutlaka saçlarını süsleyen kocaman bir kurdele vardır ve ayak parmak uçlarında hafifçe yükselip eteklerini iki ucundan tutmaktadırlar. O fotoğraflarda kaygısız, şaşkın, şen çocukları, ümitle geleceğe bakan, istikbal hayalleriyle yüzü ışıyan gençleri, yorgun bir ömrün sonuna doğru geride kalanlara el sallar gibi hüzünle bakanları görürüz. En sıradan fotoğrafın bile kendisine aşina gözlerden kaçırdığı bir hikâyesi vardır; baktığımız her donuk karenin içinde yıllar yılı durulmamış anlar çalkalanır.

Çocukluğumda fotoğraflarımızı koymak için albüm almaya gittiğimde ille de üzerinde "Kız Kulesi" kabartması olanlardan alırdım. Bunlardan ikisini hâlâ saklarım. Ya dönemin modasındandı: Türk filmlerinden takvim yapraklarına, bayram kartlarından mecmua kapaklarına varana dek gündelikte pek çok yerde karşılaştığımız başlı başına bir Istanbul simgesi olan Kız Kulesi'nin kendine özgü büyüsündendi bu merakım, ya da Istanbul günleri kısa süren bebekliğimde, diyelim belki de Üsküdar taraflarında anneannemin yahut teyzemin kucağında şöyle bir hava almak için dolaştırılmışsam, belleğimde izi kalmış o görüntünün uzak anısı beni çağırıyordu.

Olamaz mı, kim bilir? Benim bile yazarken aklıma geldi. Dil sürçmesindeki "lapsus" gibi, belki kalem sürçmesinin de lapsusu vardır, ne de olsa akıl, yazının içinden geçerken olasılıkları çoğaltır.

anısızlığın rüyası

Anlatmanın büyüsü olduğu gibi, anısızlığın da rüyası olmalı. Bebekliğimizin ilk dönemlerinde yaşadığımız olayları, belli belirsiz izlenimleri, tedirginlikleri her birimizin ilerleyen zaman içinde kendimize başka biçimlerde "tercüme etmeye" çalışmış olduğuna

inanırım. Belleğimizin dilsiz imgelerle kaydını tuttuğu o dönemin taşıdığı önemin yeterince bilincinde olmadığım için, ben de pek çok insan gibi bu konunun üstünde durmamış, ama bilmeden de olsa Istanbul'da, beni doğuran annemin, anneannemin kucağında, Yeldeğirmeni'ndeki evde geçen ilk aylarımı hatırlama, ifade etme yollarını yaşamım boyunca aramış olabilirim. Belleğin dilini bilmediğimiz ilk kayıtları, yeryüzündeki ilk aylarımızın hikâyelerini belki de rüyalarda söylemeye çalışıyordur bize. Yaşamımız boyunca kim bilir kaç kez anısızlığın rüyasını görüyoruzdur farkında bile olmadan. Bilincimizin bizimle saklambaç oynayan yanı, hayatımızın sonraki yıllarında yaşadığımız bazı sorunları, bu ilk çekirdeğin etrafında biçimlendiriyordur belki de. Bir de deniz... Ben denizi yıllar sonra gördüğümü sanıyordum, ya Istanbul'da yaşadığım o on bir aylık sürede gördüğüm deniz? Ben Mardin'de bozkıra bakarken o deniz hiç mi çalkalanmamıştı içimde?

Edremit'teki lojman penceresinden akşam kara bir su, sabah masmavi gördüğüm o denizin suyu, sonradan yazdıklarımın mürekkebine karışmış olamaz mı?

Edremit'teki o sınırlı günlerimizde bir de arkadaş edinmiştim. Kıyıda, sandalların, kayıkların bakımlarının yapıldığı tersane gibi bir yere çekilmiş büyük bir tekne iskeleti içinde oyun oynuyoruz. Yüksek tavanlı o hangar gibi yerin tahtadan duvarlarını hatırlıyorum, aralarından sızan gün ışığının zeminde yarattığı parça parça aydınlığı... Yeni yapılmakta olan bir tekne mi, yoksa çürümeye çekilmişlerden biri mi, emin olamıyorum. (Galiba yeni yapılıyordu, çünkü taze ahşap kokusu ve yonga kıymıkları...) Cahit miydi, Cihat mıydı çocuğun adı, o da belirsiz, bir de kardeşi vardı arada bir oyunlarımıza katılan, oranın yerlisi miydiler, memur çocuğu mu, bulanık. Define adasında kayıp bir hazine bulmuş çocukların heyecanlıyla teknenin içine girip çıkıyor, çevresinde gezinip duruyoruz, etrafta bulduğumuz tahta çubuklar, çomaklar elimizde. Bu kadar. Ama yıllarca içimde capcanlı duran ışıklı bir anı.

Babalarının oradan oraya tayin olmaları nedeniyle köklü çocukluk arkadaşlıkları kuramayan, birbirlerinin izini kaybeden as-

ker, memur, öğretmen çocuklarının duygularını, Ankara, Edremit, Mardin arasındaki gidip gelmeler sırasındaki benzer kayıplarım nedeniyle anlayabiliyorum. Ankara'dan Mardin'e döndüğümüzde yerinde bulamadığım trafik polisinin oğlu İrfan'ı, gene babasının erken çıkan tayini nedeniyle giden, gür kirpikli polis çocuğu ilkokul arkadaşım Mehmet Ali'yi, Edremit'teki Cahit'i yıllar içinde kim bilir şimdi neredeler, ne yapıyorlar, diye adını koyamadığım bir hayat sızısıyla andığım, düşündüğüm çok olmuştur. "Babamın tayini çıktı, gidiyoruz," cümlesi, içinde hayatın tamamlanmasına fırsat tanımadığı nice yarım kalmış öykü barındırır. Hayatta sonunu getiremediğimiz pek çok şeyi yazıda aramamız bundandır belki; içimizin çoğu kez bizden bile habersiz çalışan saati gözümüzün gerisinde, karanlık odalarda sakladığı imgelerin "arabını" yazıyla görünür kılmaya bunun için uğraşıyordur... pek çoğu şimdi bize uzak bir hayalmiş gibi gelen yaşadıklarımıza inanmak için... Yazmak dediğin yeniden kâğıt üstünde yapıştırmak zamanın yaşamımızdan ve hafızamızdan kesip biçtiklerini, kırıp döktüklerini... Ne de olsa solgunlaşan anlar, uçucu imgeler en çok şiirde bulur karşılıklarını; anlamadan sevdiğimiz, kendini sezdirmeden ruhumuza dokunmayı başaran şiirleri bir düşünün! Okuduğunuz dizelerle ruhunuzda nedensiz ürperen şey, çoğu kez çocukluğunuzdur. Albümümüzde fotoğrafı, aklımızda hatırası olmayan nice ânın imgesi belleğimizin kuytusunda, ücrasında saklıdır. Şiir bulur çıkarır onları. Bu yüzden düzyazının hatırladıklarıyla, şiirin hatırladıkları farklıdır.

şipşak

Fotoğraf makinelerinin bu denli yaygın ve çeşitli; fotoğraf çoğaltma tekniklerinin bu denli kolay olmadığı yıllarda insanlar ancak özel günler, özel anlar nedeniyle fotoğraf çektirirlerdi: nişan, düğün, sünnet, okul müsameresi, ulusal bayramlardaki resmigeçitler, diploma töreni, balo, askerlik hatırası, yemekli bir özel gecede bir araya gelen topluluğun, başka bir kente yapılan seyahatin ya da

bir kır gezisinin geleceğe kalmasını istediğimiz anısı... Ya da bir çay bahçesinde, parkta, sahilde, meydanda dolaşan bir sokak fotoğrafçısına emanet edilmiş tesadüfi anlardan kalan rasgele zaman parçaları... Bazen ailecek giyinip süslenip fotoğrafçı stüdyolarına gidildiği de olurdu. Hali vakti yerinde olanlarsa içinde yaşadıkları ortamın, özenle yerleştirilmiş ev eşyalarının yer aldığı "aile fotoğrafı" çektirmek için evlerine fotoğrafçı çağırırlardı. Örneğin, yeni alınmış bir radyo aynı zamanda önünde poz vereceğiniz yeni bir fotoğrafa da vesile olurdu. Askere gidene kadar zamanı tartma gereğini pek duymamış gençlerin, yeni aldıkları kol saatiyle teskereye gün saydıkları askerlik fotoğraflarını bilirsiniz. Bunların hepsi okul, sünnet, askerlik, nişan, evlilik gibi ömrü işaretleyen zaman kayıtlarıdır.

Evin onca ihtiyacı dururken fotoğraf makinesi satın almak, negatiflerin banyo edilmesi, karta bastırılıp çoğaltılması pek çok kişi için pahalı bir merak sayılacağından, o yıllarda yaşamış ailelerin çoğunun fotoğraf albümleri yoksul sayılır; resmi belgeler için gerekli vesikalık fotoğraflardan, düğün, nişan ve askerlik hatıralarından fazlasına pek rastlanmaz. Yakın çevreden fotoğraf makinesi sahibi meraklı bir yakınınız, bir tanıdığınız yoksa çocukluk, yeniyetmelik fotoğraflarınız da azdır. Benim de bebeklik fotoğraflarım olmadığı gibi, çocukluk fotoğraflarım da pek azdır. Annem Muazzez'le babamın baş başa çekilmiş bir nişan, nikâh fotoğrafları yoktur. Çok sonra gene teyzemlerin evindeki bir albümde bulduğum, Muazzez'in sırtında, ayak bileklerine dek inen mantosuyla durduğu bir fotoğrafın makasla kesilip atılmış diğer yarısında babam duruyor olmalı. Fotoğrafın diğer yarısını sorduğumda bir şey söylenmemişti, ben de üstelemedim. Sorularıma her zaman doğru cevaplar alamayacağımı hayat erken öğretmişti bana. Muhtemelen, babamdan ayrıldığı kederli günlerinde annemin makası kesip atmış olmalıydı fotoğrafın diğer yarısını. O fotoğraftaki babamı hâlâ çok merak ederim.

En kötüsü, yeni doğduğum sıralarda annemin kucağında çekilmiş tek bir fotoğrafım bile yoktur. Teyzemle, anneannemle Istan-

bul'da geçirdiğim ömrümün o ilk aylarının bir fotoğrafı olsun yoktur. Muazzez'in annem olduğunun yıllarca benden gizlenmiş olması nedeniyle zamanında benden saklanıp da sonradan ortaya çıkarılmış fotoğraflarımız da yoktur. Tıpkı belleğimdeki boşluk gibi aile albümünde de o aylar bomboştur. Sonrasında da bile zaten pek az çocukluk fotoğrafım vardır.

Aşağıda gördüğünüz on beş aylıkken çekilen bu iki fotoğrafıma da çok yıl sonra kavuştum. Düşmeden ayakta durabilmek için ardımdaki divana tutunduğuma bakılırsa yürümeyi öğrenmenin ilk zamanları... Istanbul'dan Mardin'e getirildiğimde hayli şişmanmışım, iğnelerle zayıflatmışlar beni. Çok yıl sonra teyzem anlatmıştı, "Anneannen sen kusana kadar zorla mama yedirirdi sana," diye. "Haline acır, ama anneme bir türlü söz geçiremezdim."

İlkokul yıllarımda ise hayli zayıf bir çocuktum. Hele boya vermeye başladığım çocukluk yıllarının bazı fotoğraflarında çırpı gibiyim.

bilmediğim fotoğraflar

Başkalarının albümünde bulunan, ama benim varlığından bile habersiz olduğum çocukluk fotoğraflarımdan birine nice sonra kavuşmamınsa ilginç bir hikâyesi vardır: 1999 yılında *Üç Aynalı Kırk Oda*'nın yayımlanması nedeniyle Türkiye'nin çeşitli illerini kuşatan bir imza günü turu düzenlenmişti. Güzel, güneşli bir gün. Istanbul, Anadolu yakasında, Erenköy'deki kitapçının önünde açık havaya kurulmuş masanın önünde kaldırıma taşıp sokağa kıvrılan hayli uzun bir kuyruk var. Sırası gelen genç bir adam imzalamam için kitabını uzatıyor, kitabın arasında bir dönem çok yaygın olan, hani şu kenarları tırtıklı 6 x 8,5 boyutunda siyahbeyaz bir fotoğraf duruyor. Önce ne olduğunu anlamıyor, sahibinin kitabı okurken arasında unutmuş olabileceğini sanarak kendisine uzatmaya çalışırken, birden fark ediyorum ki fotoğrafta babam, Abdülkadir Kermooğlu ve on bir aylık ben varız. O güne kadar varlığından bile haberdar olmadığım, ilk kez gördüğüm bir fotoğraf bu! Beklenmedik bir anda yumruk yemiş gibi oluyorum. O zamanki beni ilk kez görüyorum. İçimde kilitli bir yay zembereğinden boşalmış gibi aniden bastıran gözyaşlarına boğuyor beni, yerimden kalkıyor, arkaya, içeriye geçiyor, sakinleşene kadar bir süre orada bekliyorum. Benden yıllarca gizlenmiş o on bir ay saklı bu fotoğrafta. Yakın bir akrabam olduğu halde o gün ilk kez tanıştığım, tepkim karşısında şaşkınlığa uğrayan genç adam Semih Kermooğlu, fotoğraftaki akrabamız avukat Abdülkadir Kermooğlu'nun oğluymuş. 1934'teki soyadı kanunundan sonra Hac'Kermo ailesinin birden fazla soyadı aldığından söz etmiştim. Çocukluğumda bizim eve sık gelip gittiğini hatırladığım Abdülkadir amcanın babaannesi Ayşe, büyük dedem Hacı Faris Çelebi'nin kız kardeşi oluyor. Benim bu fotoğraftan habersiz olduğumu bilmeyen Semih, bozguna uğramış halimi görünce fotoğrafı bana armağan etme inceliğini gösteriyor. Babam beni almaya Istanbul'a geldiği zaman çekilmiş olmalı bu fotoğraf. Arkasındaki yazı, bu fotoğrafın babaan-

nemin annesinin teyze kızı Zekiye Ekin'in Göztepe, İstasyon Caddesi 50 numaradaki evinde çekildiğini belgeliyor. 1956'nın baharı.

Babam beni önce trenle Ankara'ya götürmüş. Haboş'un ailesinde herkesin "İzar abla" dediği, Enver dayımın karısı Afife yengemin üvey annesi bakmış bana. Çok istediği halde hiç çocuğu olmamış İzar ablanın, belki de bu yüzden her çocuğu kendi evladı gibi bağrına basan şefkati bol kadınlardan. Biraz tombul, aydınlık, güleç yüzlü, pembe pembe yanaklı o kadının beni her gördüğünde fazladan sevindiğini hissederdim. "Baban ilk bize getirdi seni, ilk ben kucağıma aldım," derken gözleri ışır, beni nasıl yıkayıp pakladığını anlatırdı. Sanırım bana olan sevgisinde, kendi çocuksuzluğu kadar hikâyemdeki sırrın başlangıcını bilmenin payı da vardı. O evden çıkıp trenle doğru Mardin'e götürülecek, Haboş'la ve babamın ailesinin geri kalanıyla tanışacaktım.

Çocukluğumda evde fotoğraf albümleri ortadan kaldırılır, benden saklanırmış. Elime geçirdiğim her fotoğrafta görünen kişinin başına kalemle taç yapar, o kişiye prenslik, prenseslik, krallık, kraliçelik bahşedermişim. Bu nedenle maalesef aile albümümüzün o zamanlarından kalma fotoğraflarının çoğunda "taçlı başlar" görülür.

Çocukluğumdan hatırladığım, ev içi yaşamın gündelik imgelerinden biri de, odada namaz kılınacağı zaman, duvarda asılı çerçeveli bir fotoğraf varsa önce onun üstünün örtüldüğüydü. Fotoğraftan niye korkulduğuna çocukken de anlam veremez, yadırgardım. *Kaf Dağının Önü* kitabımda yer alan "Suret Masalı" adlı öykünün bir katmanında da, "suret yasağı" ile "suret geleneği" arasına sıkışmış toplumun o günlerden bu yana sorguladığım bu korkusunu aralamaya çalışırım.

Dönemin âdetlerinden biri, erkek çocuklarının çıplak fotoğraflarının çekilmesiymiş. Sanırım o dönemlerde büyümüş pek çok erkek çocuğunun aile albümlerinde böyle bir fotoğrafı yer alır. 1958'in başlarında çekilmiş bu fotoğrafım. Annem Muazzez'e 12.2.1958 tarihinde benim ağzımdan yazıp imzalayıp göndermiş babam. Kasım 1955 tarihinde çıkarılmış nüfus kâğıdımda yazıldığı gibi imzam "Murad" olarak atılmış. Aile arasında bana, Murathan yerine "Muro" denirdi.

Bu fotoğrafın arka planında dönemin evlerinin bazı ortak işaretleri sayılabilecek şeyler görülüyor: merdiveni kapıya bağlayan sahanlığa açılan "Kim geldi penceresi"nin dantel perdesi... Üstü örtülü radyo, masa saati, Atatürk büstü, salonlarda, oturma odalarında büfelerin, konsolların üstünde yer alan demirden yapılma ikili fotoğraf çerçevesi –ki bu çerçeve hâlâ durur bende–, bir de arkadaki konsolun alt rafında benim oyun oynarken su, toprak doldurup boşalttığım sevimli kova gülümsüyor... Ahşap kolçaklı koltuklara kirlenmesin diye geçirilmiş "pamuk prenses ve yedi cüceler" desenli kumaş örtüsü belli ki benim için alınmış. Çocukken yaramaz ve meraklı olduğum, hiç yerinde duramadığım, sürekli bir yerleri kurcalayıp karıştırdığım, çok soru sorduğum ailede hemen herkesin söylediği bir şey.

Tek caddeli çocukluğumun Mardini'nde fotoğrafçı olarak bir tek Süryani Avni vardı. Birbirinin aynı olan hayli kısa boylu, nerdeyse birörnek giyinen, her zaman bakımlı, azıcık süslüce iki şirin kız kardeşi ve Ticaret Lisesi'nde çalışan yeğeni Eliza ile sürekli

birlikte gezerlerdi. Mardin'e renk katan gerçekten de sevimli bir çizgi film ailesi gibiydiler. Eliza aynı zamanda Mardin'deki Yardımsevenler Derneği'nin sekreterliğini yapardı. Foto Avni'nin, Tuğmaner Camii'nin hemen bitişiğindeki "Foto Gün" adını taşıyan dükkânının vitrininde çoğunlukla sonradan renklendirilmiş rötuşlu fotoğraflar dururdu. Kitabın kapağında yer alan 1958 tarihli, siyahbeyaz çekilip sonradan elle renklendirilmiş bu fotoğrafta, Mardin'de Beyt-el Hâki denilen ailenin kiracısı olduğumuz yüksek evde soba kenarında durmuş pijama altımı kurutuyorum. Buraya da fotoğrafın siyahbeyaz aslını almak istedim:

Eve fotoğrafçı çağrıldığında, ona göre giyinilip süslenilir, etrafa yeniden çekidüzen verilirdi. Bizim ailede fotoğraf çektirme merakı pek yoktu, albümlere baktığımda daha çok kadınların fotoğraflarını görüyorum. Ev içinde ailecek çekilmiş bu fotoğrafta çerçevenin biraz dışında kalmış babaannemin kucağında görülüyorum. Bir diğer fotoğraf da o yüksek evin avlusunun balkonunda babaannem, annem, Nevzat abla ve ben.

Aile 1952'de yeniden Mardin'e dönene kadar Üsküdar'da oturuyorlar. Salacak tarafları diye bir yerler tarif ediyor, Doğancılar'dan aşağı "çifte kayalar"dan söz ediyor halam. Mahallede halalarıma "Üç Arap Kardeşler" derlermiş. Zekiye, Lütfüye, Sadiye hep birlikte gezer, denize Üsküdar'dan girerlermiş. Ufka kadar at koştur-

maktan gözünü sakınmayan Sadiye halam, denizde de açılmaktan korkmazmış. Onun Üsküdar'da, bir kayanın üstünde oturup uzaklara bakarken çekilmiş bir fotoğrafında kendinden çok gençliğinin hülyaları görülüyor adeta. Bakıyorum, halalarımın fotoğraflarının çoğu Istanbul'da yaşadıkları dönemden kalma.

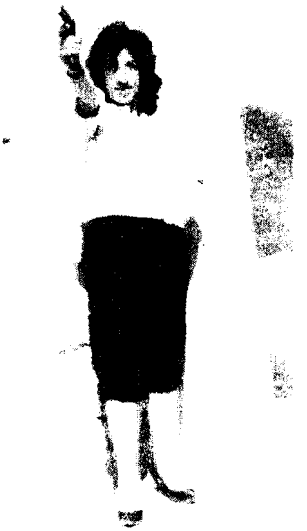
Mardin'de olgunlaşma enstitüsünün bir defilesinde Sadiye halam mankenlik yapmış. Batılı, modern Türkiye ülküleriyle kurulmuş Cumhuriyetin o yıllarında, yeni dönemin âdetlerini bölge halkına benimsetmek için, Mardin'in tanınmış ailelerine mensup kişilerin pek çok konuda halka öncülük etmesi, örnek olması istenmiş. Erkekler boyunlarına kravat bağlayıp başlarına şapka giyerken, kızlar da bu tür etkinliklerde boy göstermiş.

Aile albümümüzün sevdiğim fotoğraflarından biri de, bana sinemanın siyahbeyaz yıllarının avantür filmlerini çağrıştıran, Lüt-

fiye halamın kızı Nevzat ablanın bu fotoğrafıdır. Nişanlısının ailesinin elini öpmeye Gercüş'e gittiğinde, bir atış talimi sırasında bu fotoğrafı çektirmiş. O dönem köylerine gelen kadınlara atış talimleri yaptırıldığını hatırlarım. Sanırım başlarında erkeklerinin bulunmadığı durumlarda, olası bir tehlikeye karşı geliştirilmiş eski bir töreden kalma alışkanlıktı bu.

Baktığınızda hiçbir özelliği olmayan bu fotoğrafsa benim hayatımda çektiğim ilk fotoğraftır. On üç yaşında olmalıyım, Derik ya da İdil'de bir köye gitmişiz. Babam ortada, yemeğe uzanmış, sa başta oturan adamın uzatmalı başçavuş olduğunu hatırlıyorum. Arkada, önüne bakan kirvem Kör Emin, diğerleri konuğu olduğumuz köylüler olmalı. Tek başıma, ağzımda bir sap çiçekle gene aynı yerde çekilmiş bir fotoğrafım bana bir kez daha o günü, çi-

çeklerin yeni açtığı mevsimi, üzeri gelincikle kaplı kırları hatırlatıyor.

Pek çok isteğimi karşılamaktan çekinmeyen babamın, onca ısrarıma karşın bana bir fotoğraf makinesi almamış olmasına yıllarca hayıflanıp durmuşumdur. Her konuda gösterdiği cömertliği, iş fotoğraf makinesine geldiğinde bir inada dönüştürürdü. "Sen biraz daha büyüyünce alırız, ileride alırız, hem daha iyisini alırız," diye erteleyip durdu bu isteğimi. Benim, daha çocukluğumda, içinde ne var, bu nasıl çalışıyor acaba, diye açıp bakarken parçaladığım, daha haftasına kalmadan atılan oyuncaklarımdan başlayarak mal kıymeti bilmeyen, hevesi çabuk geçen biri olduğumu söylerdi. Mandolinden gitara pek çok müzik aleti aldırmış, sonra hepsini bir kenara kaldırmıştım. Ben de İngilizce öğrenmek konusunda gösterdiğim inadı, fotoğraf makinesi konusunda da gösterdim. Ken-

dim yıllarca fotoğraf makinesi almadığım gibi, sonradan aldıklarımı kullanmak konusunda da tüm mekanik aletler karşısında yaşadığım beceriksizliği gösterdim. Tam da bu satırları yazarken, bana armağan edilmiş bir fotoğraf makinesinin iki yıldır hâlâ kutusunun bile açılmadan öylece bir köşede durduğunu, gene nasıl kullanacağı yüz kere gösterildiği halde, hâlâ kullanmayı öğrenemediğim kameramın yıllardır bir kenarda battal durduğunu söylersem, sanırım içimin küsme gücünü daha iyi anlatmış olurum. İnatçı yapımla, küsme gücüm yaşamda pek çok konuda kendimi çelmelememe neden olmuştur, bilirim. Zihnimde, her şeyi –bana göre olması gereken– zamana işaretleyen katı kuralları olan bir düzenek işliyor sanki; kendime zarar verme pahasına da olsa, yerinde ve zamanında gerçekleşmeyen şeyleri sonrasında da bir kenara kaldırıp vazgeçiyorum sanırım.

şehirdeki yabancılar

Batı dünyasının Ortadoğu'ya gösterdiği genel ilginin bir parçası olarak Osmanlı döneminde Mardin'de de Amerikan Koleji, Amerikan Misyoner Misafirhanesi, Amerikan Hastanesi bulunuyormuş. Bölgenin aynı zamanda Hıristiyan halklarının haklarını gö-

zetmeye, sorunlarına yardımcı olmaya çalışan bu kurumlar Cumhuriyet döneminde sırayla bir bir kapatılmış.

Şehrin ve kalenin güzelim siluetini bozan o çirkin radarın kalenin üstüne kondurulmasından sonra Mardin'de gördüğüm Amerikalıların sayısı da artmıştı sanki. Havaalanı bile olmayan şehrin girişine Hava Kuvvetleri lojmanları yapılmıştı. Aşağıdaki fotoğrafta, bir 29 Ekim bayramının tugay merkezindeki kutlaması sırasında biz de Amerikalı bir çiftin bulunduğu masada görülüyoruz. Tugayın salonunda, duvarlarına taş devri resimleri çizilerek mağara görüntüsü verilmiş özel bir köşe yapılmış, orada da çeşitli fotoğraflar çektirmişiz. Amerikalı adamın top sakalı o yıllarda seyrettiğim casus filmlerindeki adamları hatırlatmış, kafamda buna ilişkin hikâyeler kurmuştum. Ortadoğu coğrafyasında sınır şehirlerinin hafızası, aynı zamanda komşu tedirginliklerin, tel örgülerin arkasındaki hayatların, askeri sırların, casusluk hikâyelerinin, birdenbire ortaya çıkıp kaybolan yabancıların hatıralarını ve onlara ilişkin rivayetleri de barındırır. Bölgede özellikle Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkileri konu alan pek çok casusluk hikâyesi anlatılırdı. Bir tarihte imza günü nedeniyle bulunduğum Antep'te bahçe için-

de, iki katlı, çardaklı, bana Onat Kutlar'ın, Ülkü Tamer'in öykülerini hatırlatan eski bir Antep evinde Türkiye adına Suriye'de casusluk yaparken yakalanıp ağır işkencelerden geçmiş yaşlı bir adamın filmlere konu olabilecek hikâyesini kendi ağzından dinlemiştim. Dedem Mehmet Emin'in de alacaklarını tahsil etmek amacıyla gittiği Suriye'de casusluk yaptığı şüphesiyle yetkililerce tutuklanıp nasıl işkence gördüğünden *Paranın Cinleri*'nde söz ederim.

kırmızı araba

Çocukluğumda, babamın bana Istanbul'dan alıp getirttiği kırmızı renkli pedallı arabadan, Polin ile Yvon'un Istanbul'da yaşayan yeğenleri Süheyla'nın, benim arabama başka çocukları bindirmezken ona izin vermiş olmamdan ötürü yaşadığı keyfi anlattığından daha önce söz etmiştim. Annemin, benim arabama kimseleri bindirmeyip, bencillik ve huysuzluk ettiğimden söz etmesini boşa çıkaran bu olayı dinlemek hoşuma gitmişti. O kırmızı arabanın yalnızca benim anılarımda değil, başka çocukların anılarında da yer tuttuğunu dinlediğim iki olay daha yaşadım sonradan. Birbirinden farklı tarihlerde, Bülent Tekin Diyarbakır'daki, Nurten Bengi Aksoy Istanbul'daki imza günlerimde yanıma gelip, o arabayla ilgili

anılarını anlattılar. Ben ikisini de hatırlamıyordum ama, galiba kırmızı arabam nedeniyle onların anılarında yer etmiş, akıllarında kalmıştım. Çocukluğumuzun bir dönemini aynı yerde geçirdiğimize göre, onlar birbirlerini ne kadar hatırlıyorlardı bilmem, ama annem arabama kimseleri bindirmediğimi söylerken, ikisinin de aklında "o arabaya bir tek kendilerini bindirdiğimin" kalmış olması, yaşananlarla hatırlananlar arasındaki ilişkiyi bir kez daha düşündürmüştü bana. O arabaya sonradan ne olduğunu unutmuştum, içine sığmayacak kadar büyüdüğümde, onu Nevzat ablanın oğlu Polat'a vermiş olduğumuzu, yıllar sonra onların aile albümlerini karıştırırken, Polat'ın o arabayla çekilmiş çocukluk fotoğrafına gördüğümde hatırladım. Kaç çocuğun anılarında gezip dolaşmış o kırmızı arabayı yıllar sonra bir de bu kitabın sayfalarında şöyle bir dolaştırmak istedim.

tarihten gelen fotoğraflar

Yalnızca kendimin değil, bazı aile büyüklerimin de fotoğraflarını ancak yıllar sonra görebildim. Savurlu Abdullah Beg'in altı kızından biri olup Gercüş'e gelin verilen Nesephan hatunun babaannemin anneannesi olduğundan, bu nedenle Savur ve Gercüş ağaları, beyleriyle akrabalık bağlarımızdan daha önce söz etmiştim. Ab-

dullah Beg'in kızlarından Ayşe, gene Hac'Kermo ailesinden Hacı Nuri ile evlendiriliyor; Zeynep, Gercüş'e Ekmen ailesine gelin veriliyor; Şerife, Savur Avina mıntıkasından bölgenin en varlıklı beyi olan Ahmet Ağa ile evlendiriliyor. Semih Kermooğlu'ndan edindiğim fotoğrafın çekildiği evin sahibi olan Zekiye Ekin, bu altı kız kardeşten Şerife'nin kızı oluyor. Kızların en büyüğü, Boran ailesine gelin verilen Neslihan, aynı zamanda fotoğraf sanatçısı olan arkadaşım Veysi Boran'ın dedesinin babaannesi. 1925 sonrasında bölgenin pek çok nüfuzlu ailesinin önce erkeklerinin, sonra kadınlarının sürgüne gönderildiğini de anlatmıştım. Ailelerin bütün erkekleri çıkarılan kanun gereği yaşına bakmaksızın sürgüne gönderildiğinden, o sırada henüz bir yaşında olan yukarıda andığım Abdülkadir Kermooğlu da anasının kucağından alınıp gönderiliyor. Sürgünde onunla babamın dayısı Tevfik Çelebi'nin ilgilendiğini söylüyorlar. Annesi oğlunu ancak iki yıl sonra, erkekler Mardin'e döndüklerinde yeniden kucağına alabiliyor. O sürgünler sırasında bölge insanları, her biri başlı başına roman konusu olabilecek buna benzer pek çok acıklı olay yaşıyor. Gene *Paranın Cinleri*'nde Adana'ya sürgün edildikten sonra Niğde hapishanesine gönderilen dedem Mehmet Emin'in orada nasıl akli dengesini yitirmeye başladığından söz ederim.

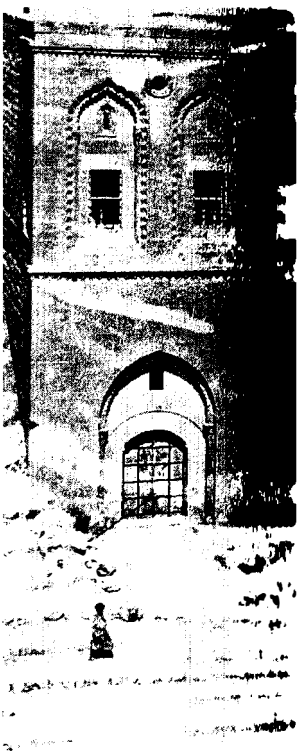
Başta Bedirhan Ağa ailesi olmak üzere bölgenin varlıklı Kürt aileleri Anadolu yakasına, özellikle Göztepe civarına yerleşiyor, yurdun çeşitli yerlerine dağıtılan aile bireylerini bir araya getirmeye çalışıyorlar. Musa Anter'in kitaplarında Istanbul'daki bu ailelere ilişkin bilgiler de yer alır. Veysi Boran'ın gönderdiği, benim o güne dek varlığından bile haberdar olmadığım yandaki fotoğraf o günlerden bir belge. Yer: Moda Çay Bahçesi. Ortadaki masanın üstüne yığılan şapkalar, 1925'te çıkartılan şapka kanunu sonrasına işaret ediyor. Bölgenin sürgündeki hısım, akraba aileleri bir düğün nedeniyle bir araya gelmişler. Aynı gün çekilmiş başka fotoğraflarda da herkeste bir düğün coşkusundan ziyade, sürgünde olmanın, farklı yerlere sürgün edilen aile bireylerinin çoğunun orada bulunamamasının hüznü hâkim. Fotoğrafta ayakta duran adam

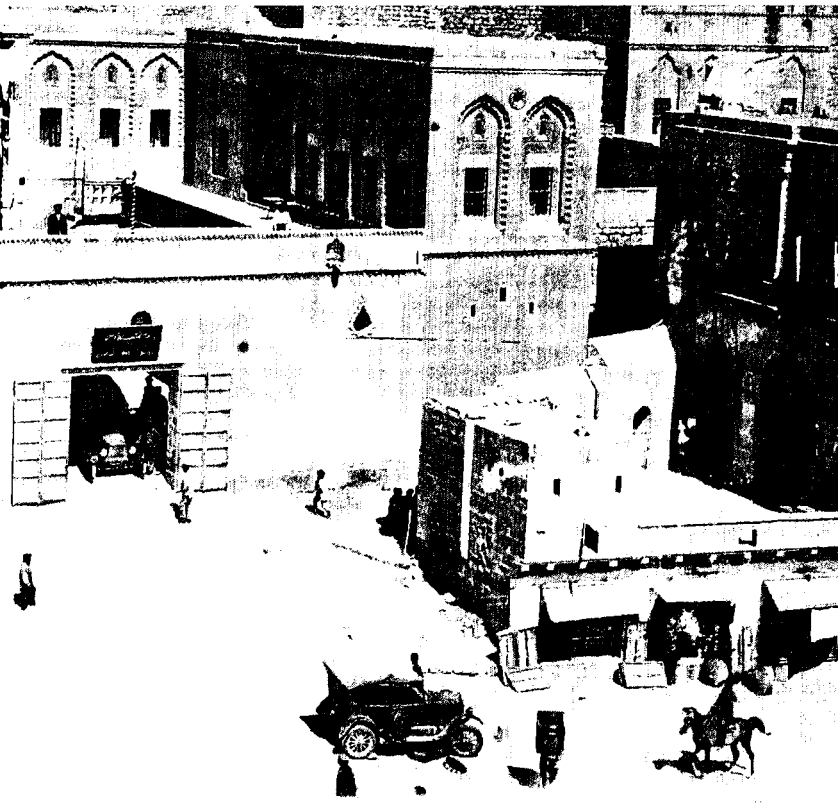

Münir Baran, sağ başta oturan kişiyse, Abdullah Beg'in torunu, Hamdullah Beg'in oğlu Vasfi Ökmen. Münir Baran'ın önünde oturan iki sakallı adamdan ilki Hamdullah Beg, Abdullah Beg'in oğlu, dolayısıyla babaannemin annesi Hasine'nin dayısı oluyor. Münir Baran'ın annesi Atiye de Hamdullah Beg'in kızı. Hamdullah Beg'in sağında oturan diğer sakallı adamsa Hacı Faris Çelebi, benim büyükdedem, yani dedemin babası. Bu fotoğrafta onu özellikle İbrahim amcama, babamın yaşlılık yıllarına benzetiyorum; eminim sesi de benziyordu onlara. Mardin'de babamın amcaoğlu Bedri Mungan'ın evinin duvarında Hacı Faris'in bir gençlik fotoğrafı asılıdır. Yıllar önce Alman WDR kanalının, benim etrafımda Mardin'i tanıttığı bir belgesel çekimi nedeniyle o eve gittiğimizde, ekiptekilerin Hacı Faris Çelebi'nin gençliğini bana çok benzettiklerini hatırlıyorum.

Doğan Bekin'in Mardin'in eski tarihli fotoğraflarını bir araya getirdiği *Tarihin Işığında Mardin* adlı kitabını aldığım sırada üstünkörü karıştırıp bir kenara kaldırmıştım. Bir süre sonra alıcı gözle

elime aldığımda sayfaların birinde çocukluğumun geçtiği evin, avlunun tahminen 1914-1917 arasında Bağdat demiryolu yapımı nedeniyle Mardin'de konuçlanmış Almanlar tarafından çekilmiş fotoğrafını gördüğümdeyse, tıpkı Erenköy'deki imza günüme Semih'in getirdiği fotoğrafı gördüğümde olduğu gibi bir duygu taşkını yaşadım. Tam anlamıyla burnumun direği sızladı. Evi "plonjon çekim" denilen, adeta kuşbakışı gösteren bu kare, karşı sırasında bina olmadığına göre ancak Şehidiye Camii'nin şerefesinden çekilmiş olabilirdi. Arkada çocukluk yıllarımda Mardin Postanesi olmuş Kasparyanların konağı, evimizin alt katında gazeteci Cemal Işınay'ın, berber Hamdo'nun, bakkal Hasip'in dükkânlarının bulunduğu yerde o zamanın dükkânları görülüyordu. Bu fotoğrafın çekildiği tarihle, benim içinde yaşamaya başladığım zaman arasında geçen yarım asırda evdeki tek değişiklik, fotoğraftaki kemerli ayvanlara duvar örülerek eve katılmış olmasıydı. İlkine sonradan bir banyo eklenmiş, ikincisi de evin caddeye bakan salonuna katılmıştı. Bu fotoğraf günlerce durdu masamda. Gelip gidip baktım.

Paranın Cinleri kitabımda evimizin alt katındaki dükkânları şöyle sıralarım:

Balkondan sarkıp aşağı bakan bana göre, sağdan sola sırayla: Gazete bayii Cemal Bey –o zamanlar Mardin'in tek gazete bayiiydi–, berber Hamdo, bakkal Hasip ve dondurmacı Yalçın'ın dükkânları... Avlumuz hafifçe çıkma yapan bir balkonla ilk üçünün üzerini kaplar, dondurmacı Yalçın'ın pastanesi ise yarım cumbalı salonumuzun altına denk gelirdi.

Muazzez'i sadece babamın ilk karısı olarak bildiğim yıllarda, onun yalnızca iki fotoğrafını görmüştüm. Yıllar sonra onlarla tanıştığımda, kucağıma açılan aile albümünde yıllarca haklarında her şeyden habersiz yaşadığım annemlerin bensiz zamanlarını ele geçirmek ister gibi dikkatle bakıyordum onların çocukluk, gençlik, aile fotoğraflarına, okul yıllarına, bensiz zamanlarına... Geçmişin kalıntıları arasında dolaşırcasına yapraklarını çevirdiğim albümdeki fotoğraflara biraz daha dikkatli bakarsam, bunca yıl uzağında büyüdüğüm bu hatıraların bir parçası olacaktım sanki. Oysa içlerinde belki tanıdıklar da çıkar ümidiyle baktığım albümlerde ne çok yabancı vardı!

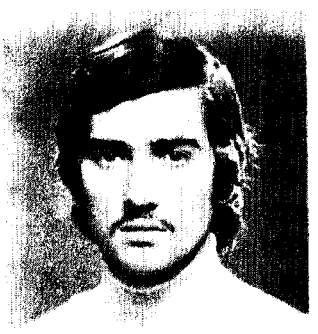
Bakıyorum da, annemle teyzemin baş başa çektirdikleri fotoğraflarda sanki bir fotoğraf karesinin içine değil de, bir ânın içine sığmaya çalışır gibi sokulmuşlar birbirlerine... O dönemin genç kızlarına özgü mahzun bir çekingenliğin yanı sıra, günün birinde sadece bir fotoğraf olacaklarının hüzünlü bilgisiyle bakıyorlar sanki. Belki de yıllar sonra baktığınız pek çok fotoğraf benzer duygular uyandırır insanın içinde. Fotoğraflarda en çok görünen şey "zaman"dır çünkü; kişilerin fiziksel varlıklarından çok, onların oldukları ve artık olmadıkları "zaman"... Bazılarındaysa kararsız bir ışığın fotoğrafa verdiği hüzün, adeta kendi başına bir doku kazanıyor.

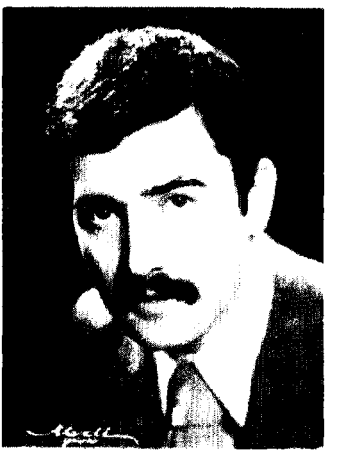
Birdenbire annemin ilkokul fotoğraflarıyla kendi çocukluğum arasında ürpertici bir benzerlik fark ediyorum; ikimizin arasında adeta tek yumurta ikizi benzerliği var. Yalnızca fiziksel bir tıpatıplık da değil üstelik, bakışlar, ifade, duruş, neredeyse doğuştan gelen mahzunluk aynı...

Babam onlara gönderdiği benim çocukluk fotoğraflarımın bazılarının arkasına, "acı bir hatıra" diye not düşmüş. O dönem birine verdiğiniz, gönderdiğiniz fotoğrafınızın arkasına süslü, uyaklı, hisli cümleler yazmak âdetmiş, o günlerin gözde deyişlerinden biri mi bu, zamanın geçiciliğinin ya da yaşadıklarımızın babama düşündürdüğü bir şey mi, bilmem. Yıllar sonra sahiden "acı bir hatı-

ra" hepsi... Babam zamanında Muazzez'i sahiden çok sevmiş, şimdiyse, onun varlığından bile habersiz oğlunu ondan uzakta büyütürken yüreğine dokunmak istemiş belli.

O yıllarda Ankara Devlet Tiyatroları'na bağlı salonların fuayelerinde, vitrinlerde oyunun kadrosunda yer alanların siyahbeyaz portre fotoğrafları sergilenirdi. Hepsine aynı ışık ve gölge dengesinin, siyahbeyazın sert kontrastının hâkim olduğu adeta birörnek çekilmiş bu fotoğrafların tamamı Stüdyo Abdi imzasını taşırdı. Ben de o yıllarda özenip Stüdyo Abdi'de fotoğraflar çektirmiştim; bıyık bıraktıkça, sakal uzattıkça, saç sakal kestirdikçe... O yılların Ankarası'nın belli başlı fotoğrafçılarından bir diğeri de Stüdyo Tayfur'du. Zamanında Nevzat ablanın annemlere göndermiş olduğu, yıllar sonra Maltepe'deki evde karşıma çıkan soldaki fotoğrafımın altında, gene on yedi yaşımda bankada çalışmaya başlarken çektirdiğim bir diğerinin altında "Stüdyo Tayfur" logosu yer alır. 70'lerin ikinci yarısında gazete ve dergilerde çok yer aldığı için adeta "alameti farikama" dönüşen sağdaki fotoğrafımın altındaysa "Abdi" logosu görülür.

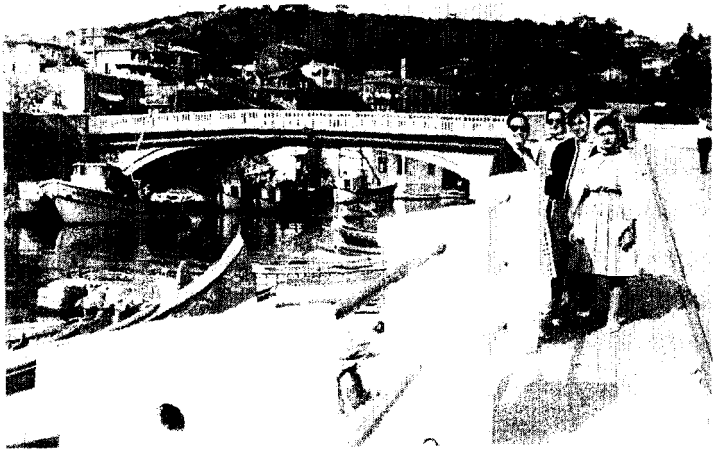

Annemin hastaneden çıktığı yıllarda çoğu şehir içinde yapılmış aile gezilerinde çekilmiş pek az sayıda fotoğrafları var bir de... Onların Küçüksu Kasrı'nın önünde, Göksu'nun üstüne kurulmuş, anayolu sahile bağlayan köprünün yakınında çekilmiş fotoğrafları, annem de teyzem de öldükten, ben Anadolu Hisarı'na yerleştikten sonra benim için bambaşka bir anlam kazandılar. Şimdi oturmakta olduğum evden çıkıp vapur iskelesine giderken kullandığım yol, köprüyü geçerken, sağımda görünen Küçüksu Kasrı, yıllar sonra onlarla beni, ortak olmadığım bir hatırada buluşturuyor sanki.

Ağustos 2014 - Ekim 2015

Yıllar

Yılları neyle tartmak gerekir, bunca yıl sonra hâlâ bilemem. Hatırladıklarımla mı, ardında bıraktıklarımla mı? Ben hatırladıklarımla, bende kalanlarla tartmaya çalıştım; ne de olsa ardımda bıraktıklarımı, başkalarının benimle olan anılarını, izlenimlerini, benden ne hatırladıklarını ve zamanla neleri unutup neleri hatırlayacaklarını bilemem. Herkesin yaşamı tarttığı şeyler farklıdır elbet. Albümlere bıraktığımız fotoğraflarda sabitlenmiş anların fiziksel kanıtları bellidir sonuçta, ama hangi ânımızın ve anımızın başkalarında yaşayacağını, süreceğini, varlığını sürdüreceğini bilemeyiz. Birbirimizden ve yaşadıklarımızdan hatırladıklarımız, sakladıklarımız farklıdır.

Geçmişten gözümüzde kalmış imgelerse, belleğimizin albümünün bir tek bize görünen fotoğraflarıdır. Örneğin, babam yerde bağdaş kurup oturarak uzun uzun pasyans açmayı sever, bunun yorgun zihnini dinlendirdiğini söylerdi. Kâğıtların dizilimine dalıp uzaklaştığı anlarda onun bir çocuk gibi alt dudağını sarkıttığı kalmış aklımda. Capcanlı bir imge. Annem, ev içinde gelip giderken, hâlâ yerde, minderinin üstünde, pasyansının başında oturduğunu gördüğü babama, "Ne anlıyorsun o kâğıtlardan bilmem!" derdi.

Bazı çocuklar için, "Bademcik olmuş," dendiğini duyardık, ben de beş yaşındayken o dediklerinden olunca, apar topar Ankara'ya götürdüler beni, ameliyatımı 12 Eylül sonrasında bir Türkiye figürü olacak İhsan Doğramacı yaptı. Sürekli bir gülümsemenin asılı kaldığı yüzünü iyi hatırlıyorum bir de ameliyat sonrasında, ablamların Anıttepe Su Deposu'ndaki evlerinde pencere önünde annemin bana ağır ağır yemek yedirirken güçlükle yutkunmalarımı, arkamızdaki pencereden vuran ışığı... Capcanlı bir imge.

1982 yılında askere giderken, aynı evde ablamın isteğim üzerine bana yaptığı domatesli pilavı... Benim için hüzünlü bir yemek olmuştu. Babamla neredeyse görüşmüyorduk artık, beni uğurlamaya da gelmemişti. Çok koymuştu bu bana... Annemin geçimini üstleneceğine dair ona söz vererek onca yıl sonra boşanmış, üçüncü kez evlenmişti. Bunca yıl sonra annemi adeta başıma atıp kendi hayatını yaşamaya kalkışmasını bağışlayamıyor olmalıydım; onun yüzünden bir türlü kendi hayatıma başlayamıyordum. Babam bir süre sonra karısından boşanıp Cebeci'de bir ev tutacak, annem onun yanına taşınacak, ama gene sürdüremeyecekler, annem yeniden benim yanıma Bahçelievler'deki eve dönecek, bu arada babam Ankara'dan ayrılıp Kızıltepe'ye yerleşecek ve orada üçüncü eşiyle evlenecekti.

Okunacak çok az şeyin bulunduğu köylerde, okuma yazmayı yeni öğrenen ya da okumasını ilerletmek isteyen ilkokul çocukları yol kenarlarına çıkarlardı. Otobüslerin, trenlerin ardından koşan o köy çocuklarına, pencereden okunmuş gazeteleri attığımızdaki sevinçlerini hatırlıyorum. Yazıyla, okumayla ilgili ne çok imge saklı kalmış bende.

Reşadiye civarındaki köylere, kasabalara gezmeye gittiğimizde minibüsün camından gördüğüm kırların, tarlaların güzelliğini hiç unutmadım. Niksar'ın içinden geçerken gördüğümüz evlerin balkonlarında, bahçelerinde rengârenk çiçekler, saksılar, sanki şimdi bile derin bir soluk alsam ciğerlerimde duyacağım havanın o baş döndüren kokusunu...

Kızılcaören köyünde öğrendiğim yerel deyişler, Eftal dayımın küçük kızı Aysun, ocağın kenarındaki bakracı devirmiş, bunu gören yengem Kadriye hışımla söyleniyor: "Gaspanek yıktı da çıktı şoraya!" Gaspanek, bilerek yapmak, mahsus yapmak, inadına yapmak anlamına geliyormuş. Kabahatini anlayan Aysun'un çıktığı yer de ocağın karşısındaki kerevetin üstü. Birine "Gene ne sokranıyon gene!" dendiğini duyuyorum. "Sokranmak", fazla yüksek sese dökmeden hoşnutsuzluk belirtmek, homurdanmak anla-

mında kullanılıyor yörede. Her ailenin kendine özgü bir adı var. Kocabeğgil, Celepgil, Tiryakioğulları gibi... Bir de ilk o köyde duyduğum adlar: Ünzile, Emet, Afife yengemin babası Üzeyir, Hakkı dedemin amca oğlu Sururi, ablamla ağabeyimin babaanneleri Gülce; Yunis dediklerinin de meğer Yunus olduğunu sonradan öğrenecektim, zaten Meryem'e de Meyrem deniyordu.

Bazı köylerin yanından geçerken, "Burası Alevi köyüdür," diye adeta lanetle söylenenleri hatırlıyorum. Onlarla görüşülmezdi, onların tasından su içilmez, tabağından yemek yenmezdi, onların tavşan eti yemediğini anlatır, "mum söndü" gibi tuhaf, "sapkın" âdetlerinden söz ederlerdi. Elbette onlardan kız alınıp verilmesi söz konusu bile olamazdı. Bu yöredeki Alevilerin konumu bana Mardin'deki Ezidileri, Amerikan filmlerindeki Kızılderilileri hatırlatırdı. Yıllarca yan yana yaşayan köylerin arasına çekilen düşmanlığın saydam duvarının hangi toplumsal dönemeçlerde, hangi kışkırtmalarla kanlı katliamlara dönüştüğünü Çorum, Maraş, Sivas ve benzeri olaylar sonradan ağır bir acıyla öğretecekti bana.

Mardin'deki yüksek evdeyiz. Duvarların birinde, "tâkâ" dediğimiz niş var, evin telefonu orada duruyor. Bir keresinde annem, "Al teyzenle konuş, sesini duysun," diyerek uzatıyor almacı bana. Ben, annemin sözünü ettiği, ama o zamana kadar yüzünü hiç görmediğim köydeki Firdevs teyzemle konuştuğumu sanıyorum, meğer Istanbul'daki teyzem Muzaffer'miş karşımdaki; nasıl olsa çocuktur anlamaz, diye sesimi duyurmuşlar teyzeme, yıllar sonra öğreniyorum bunu... Teyzem, Üzülüyorum, diyerek tekrarlanmasını istememiş bu telefonların. Aynı nişin ve telefonun başında aynı canlılıkta ikinci bir imge: ben dört yaşındayım, ablam Ankara'da doğum yapmış, kızı olmuş, adı ne olsun, diye bana soruyorlar. "Sema, olsun," diyorum. "Sema" koyuyorlar. Eniştem Mehmet, önce Adana Demirspor'da, sonra Ankara Demirspor'da kalecilik yapmış, dönemin "Pire Memet" lakaplı ünlü kalecisi Mehmet Erhallaç. Futbol tarihimize Fenerbahçeli Lefter'in attığı penaltıyı kurtaran ilk kaleci olarak geçmiş. Futbolu bıraktıktan sonra, pek çok

kaleci yetiştirdi, bunlardan biri daha sonra milli takım kalecisi olan Gençlerbirliği'nden Okan, Sema ile evlendi. Bu kez de onların kızının isim babası oldum: Ceren. En son isim babalığını, Övül ve Mustafa Avkıran çiftinin oğullarına kısmet oldu: Alaz.

Aile arasında "Memo" dediğimiz ablamın kocası çok becerikli, elinden her iş gelen, topraktan anlayan bir adamdı. Anıttepe Su Deposu'nda kayınpederinin yardımcısı olarak çalıştığı yıllarda gerçekten lojmanın çevresinde bir vaha yaratmış, ortasına yaz günlerinde serinlediğimiz küçük bir yüzme havuzu bile yapmıştı. Yaz bahar aylarında ağaç altlarına serilir, günbatımında güneşi seyretmek için yukarıdaki çardağa çıkıp akşamüstü çayını orada içerdik. Etrafa çeşitli bitkiler, meyve ağaçları, üzüm asmaları, merdiven sekilerine Osmanlı karanfili gibi keskin kokulu çiçekler dikmişti. Ankara'nın göbeğinde adeta bir kır evi hayatı yaşardık. O günlerden ne çok imge!

Ben hatırlamıyorum. Çok küçükmüşüm. Ama yıllarca bana gülerek anlatıldığı için biliyorum: Bir uçak yolculuğu sırasında, "Baba ben çok sıkıldım, biz burada inelim," diye tutturmuşum. Bana uçaktan inilemeyeceğini anlatmaya çalışmışlar, ama nafile! Birden uçaktakilerin maskotu olmuşum, oyalamak için hostes kucağına alıp koridorda gezdirmiş beni. Bizimkiler hostesle ahbaplık ederken, onların laflamasına dalan ben de uçaktan inmek istediğimi unutmuşum. Meğer o hostes, bu olaydan bir süre sonra Menderes'in sağ olarak kurtulduğu uçak kazasında ölen hostesmiş! Gazetelerde çıkan fotoğrafını görür görmez tanımışlar bizimkiler. Bu olay her anıldığında, önce benim uçaktan inmek isteyişime güler, ardından o hostes için kederlenerek rahmet dilerlerdi.

Devlet katında hep "hassas bölge" diye görülen Mardin'e atanan valilerin dönemin hükümetleri tarafından dikkatle seçildiğinden söz edilirdi. Mardin'e yeni tayin olan valinin nasıl biri olduğu, bir süre şehrin başlıca konusu olurdu. Çarşıda, sokakta, kıraathanede görüldüğünde bu konuda sıkıştırılan vali şoförlerinin değişmez

yanıtıysa hep aynıydı: "Çok iyi bir insan." Yıllar yılı valiliğin aşçılığını yapan Güllü hanım, bizim eve de sık gelip gider, pişen yemekleri ondan öğrenirdik. Bir keresinde evimizin salonundaki cumbanın penceresinden gördüğüm bir manzarayı hiç unutamam. Dalmış camdan dışarı bakarken, caddenin, hükümet binası tarafından gelip tam Üçyol'a kavuştuğu yerde bir kadın gördüm. Saçlarını sımsıkı bir biçimde arkaya toplayarak topuz yapmış, üstünde, kesimi bele oturup vücudu sıkı saran, yakası geniş dekolteli siyah bir elbisesi, omuzlarını dolayan etolünü göğsünde kavuşturduğu elleriyle kavramış uzun boylu, alımlı bir kadın... Amerikan filmlerinden fırlamışçasına kararlı adımlarla yürüyor. Mardin sokaklarında bir Kim Novak! Soluğum kesilmişti. 60'ların ilk yarısıydı. Dönemin valisinin eşiymiş, Mardin'den çabuk sıkıldığı, burada devamlı kalamayacağı, kocasının hizmet süresi dolana kadar buraya gelip gideceğinden söz ediliyor. Bir daha da görmedim onu. Ben lisede okurken dönem valisinin eşi, kibar, zarif bir kadın olan Yıldız hanım İngilizce öğretmenimiz oldu. Babam o dönem *Mücadele* gazetesini yeniden çıkararak valiye tam cephe savaş açmıştı.

Mardin'deki son yıllarımızda atanan bir valinin, insanın içini buz kestiren soğukluktaki mavi, donuk gözleri bana İkinci Dünya Savaşı sırasında geçen filmlerdeki canavar ruhlu nazi subaylarını çağrıştırmış, adamı daha görür görmez içinin ayazına sığınmış kötü ve karanlık bir ruh taşıdığına hükmetmiştim. Nitekim, bu valinin aslında emniyet istihbarat teşkilatından olduğu, azılı bir Kürt düşmanı olarak bölgeyi teftişle görevlendirildiği, Mardin'de bulunduğu yıllardaysa bizzat en kanlı işkenceleri yönettiğine dair hikâyeler anlatılacaktı sonradan.

Yıl 1978. Ankara Devlet Tiyatroları'na dramaturg olarak atanıyorum. Sezon açılmadan önce kısa bir tatil yapmak amacıyla arkadaşım Naim'le Bodrum'a gidiyoruz. 70'lerde yeni yeni efsane olmaya başlamış Bodrum'a ilk gelişim bu, yaş yirmi üç, hayli heyecanlıyım. Bir pansiyona yerleşir yerleşmez uzun süren gece yol-

culuğunun yorgunluğunu üzerimizden atmak için havlularımızı alıp hemen mendireğe koşuyoruz Naim'le. Hep adını duyduğumuz Raşit'in kahvesinde oturup çay içiyoruz. O zamanlar deniz Bodrum'un her yerinde tertemiz, mendirekten bile denize girilebiliyor. Bodrum'a geldiğim ilk günün, daha ilk saatinde, denize ilk adımımı attığım an, sol ayağımın tabanında feci bir acı... ben daha ne olduğunu anlamadan denizin yüzeyinin kanlandığını görüyorum. Ayağımın tabanını boydan boya sırça yarmış. Dalgaların bir kayayı, iki yandan çarpa çarpa zamanla jilet inceliğinde keskinleştirmesine sırça deniyormuş. Koca denizde tutup o sırça kayanın üstüne basmışım. Lafın gelişi değil sahiden oluk oluk kan boşalıyor ayağımdan, sabahın erken saati, ortalıkta yardım edecek pek kimse yok. Ayağıma arka arkaya sardığımız havlular kısa sürede kıpkırmızı kesiliyor, güçbela bir taksi bulup o zamanlar Bodrum'un biraz dışı sayılabilecek yerdeki sağlık ocağına zor atıyoruz kendimizi. O yıllarda Bodrum'da hastane de yok. Ben bayılacak haldeyim, taksi şoförü arabasının kanlanmasından yakınıyor, hava iyice ısınmaya başlamış ve sağlık ocağında tabii doktor da yok. Aylardan ağustos, hem de ramazan, sağlık ocağındaki hastabakıcı hem oruçlu, hem de kan görmeye pek dayanamazmış! Bu "hem... hem de"ler bitmiyor, çünkü narkoz, uyuşturucu iğne falan da yok tabii, adam eline aldığı yorgan iğnesi benzeri bir şeyle ayağımın tabanını dikmeye başlıyor. Naim sımsıkı tutuyor beni, canımın acısından adeta tırmalıyorum onu, hastabakıcı adam bir yandan, "Kan gördükçe başım dönüyor, bir de oruçluyum," diye söyleniyor. Attığım çığlıklar bir başkasının ağzından çıkıyormuş gibi gelse de, acı benim acım. Sol kolumu ısırıp duruyorum ayak tabanım dikilirken, günlerce gitmedi sol kolumdaki diş izleri. O ağustos sıcağında pansiyon odasında birkaç gün sırtüstü yatıyor, Ankara'ya döndüğümdeyse hemen hastaneye kaldırılıyorum. Atardamar kesik yemiş, o yüzden çok kan kaybetmişim, yara yanlış dikilmiş, bu yüzden "kesik yara" olacakken, "yırtık yara" olmuş, enfeksiyon kapmamış olmam büyük şansmış, yeniden açılıp dikiliyor ayağım; ama sol ayak tabanımda ömür boyu duracak boydan boya izi kalı-

yor. Et acısı, istese de unutamayacağı imgeler bırakıyor insanın gözünde.

Çok yıl sonra eve gelen bir falcı bana daha oturur oturmaz, "Sol ayağınızın tabanında boydan boya bir yara izi görüyorum, sizi öz anneniz büyütmemiş, salondaki kanepede oturan dört kişiden en sağdaki de sevgiliniz," dediği günden beri de bazı falcılara inanırım. Keşke o falcı bana, yıllar sonra 3 Ocak 2003 günü sabahı, evdeki sehpanın camından içeri göçen sol elimin parçalanacağı, atardamarın iki yerden birden kesilmesinden ötürü evim Taksim İlk Yardım Hastanesi'ne yakın olmasaymış, kan kaybından ölebileceğim konusunda da bir uyarıda bulunmuş olsaydı. Hatta talihin kötü bir tekrar şakası gibi, o sıralar korumalığımı yapan kapı gibi arkadaşın, meğer kan görmeye dayanamayan biri çıkacağını, elimi sarmaya çalışırken başını öteki tarafa çevireceğini de söyleseydi bana. Aynı gün ikinci kez ameliyata alınarak elim tekrar dikildi, aylarca fizik tedavi gördüm, kaza sırasında beşinci sinirim kesildiği için sol elimin son iki parmağı önemli ölçüde his kaybına uğradı. Orhan Veli'nin deyişiyle, "sol elim, zavallı elim."

Çocukluğumdan beri namaz kılarken gördüğüm çok insan olmuştur. Ama anneannem kadar namazını kalp ile eda eden, hakiki bir teslimiyet ve imanla secdeye kapanan çok az insan gördüm. Namazının sonunda seccadesinin ucunu katlayıp aramıza döndüğünde, yüzünün dünya dertlerinden yıkanmış ifadesini görmek bile huzur verirdi insana. Teyzemin çocukluğunda ondan çok dayak yediğine, her kabahatinde kömürlüğün karanlığına kapatılarak cezalandırıldığına inanmak güçtü. Ama biliriz, çocukluğumuzun annesi başka biridir.

Baba tarafından pek az akrabasını tanıyan teyzem, ailenin o kanadının zamanında Manastır'a Daday'dan gittiklerini söyler, o güne dek Daday'ı hiç görmemiş olmasına hayıflanırdı. Ben de bir gün onu hep Kastamonu, Daday'a götürmek istemişimdir; ama olmadı. Her hayatta ne çok ukde vardır.

Mardin'de ev içlerinde gezinmek bile insanın ruhunu derinleştirir, mekân duygusunu güçlendirir. Büyük evlerin çoğu ovaya bakan tarafında misafir ağırlanan büyük odaya "mandara" denir; kapısından içeri girdiğinizde, odanın geri kalan büyük bölümünden bir basamak aşağıda ayakkabıların çıkarıldığı küçük bir giriş yer alır; buradan asıl mekâna bir basamakla çıkılır. Bu iki alanı birbirinden ayıran yalnızca bu zemin farkı da değildir, arada bir de "cağ" denilen, ortası geçişe izin veren tahta parmaklık bulunur. Bir basamak çıkıp mandaraya adım atmak, insanda bir tür huzura kabul edilme ya da sahneye çıkma duygusu uyandırır. Dışarıdan gelen konuklar bazen ceketlerini ya da paltolarını bu cağın üstüne bırakır, evden biri oradan alıp ya yerine asar, ya da başka bir odaya taşır. Çocukken, cağın ortasındaki geçişin iki yanında yer alan, diğerlerine göre daha kalın kesimli ahşap parmaklıktan birinin küre biçimindeki topuzunu iki elimle sımsıkı kavrayıp bedenimi geriye atarak iki yana salınmayı severdim. "Oğlum sallayıp durma, yerinden çıkartacaksın şunu!" Bugün benim o zamanki yaşımda olan herhangi bir çocuğa baktığımda, aklından geçmesine asla ihtimal vermeyeceğim düşüncelerin, o zamanlar kalbimden geçiyor olmasında da mucizevi bir uçurum bulurum. Farklı yaşlardaki kendimizin bizde kalan imgeleri!

Mardin'in eteklerinde "Yeni Cadde" denilen ikinci caddenin yeni açıldığı, daha asfaltı bile dökülmemiş günleriydi. Arabamız yolun Devlet Hastanesi'ne, Mardin Lisesi'ne yakın yerinde birden arızalandı, ön kaput açıldı, içi kurcalanıp bakılırken birden güçlü bir patlama sesiyle motor alev aldı. O sırada annemin beni hemen kapıp dışarı çıkardığını, sırtına alarak hızla arabadan uzaklaştırdığını hatırlıyorum. Arabamız Kızıltepe yolunda saldırıya uğradığında, beni arabada unutmuş oldukları konusundaki iddialarımı çürütmek istercesine kucakladığını düşünmüş, öyle yakıştırmıştım.

Ankara'da, dayımların Topraklık'taki Cevat Bey Apartmanı'ndaki evinde kaldığımız sıralarda, yaşadığımız sorunlardan bunalmış, çok öfkeli bir ânında beni gene kucaklayıp, açık pencerenin

yanına götürerek ikinci kattan aşağı atmakla tehdit ettiği bir akşam hatırlıyorum. O kadar kendinde değildi ki onun delirdiğini düşünmüş, sahiden atacağından korkmuştum. Çok yıl sonra bu olayı hatırlatmaya çalıştığım Afife yengem, "Ama sen de çok yaramazdın, hiç rahat durmuyordun," dedi. Gene o evde bir gece yarısı ayağa fırlayıp aynı pencereye koşmuştuk; havada gök gürültüsüne benzer sesler çıkaran jetler uçuyordu. Enver dayım, "İhtilal oldu gene galiba," demişti. Daha önce Talat Aydemir'in başarısız bir ihtilal girişimi olduğunu biliyordum. O gece yarısı büyük gürültülerle uçan o jetler meğer bir ihtilalin habercisi değillermiş, ama ben, ihtilal fikriyle öyle tanışmış oldum. Dayımların evinde kaldığımızda yatılı misafir sayısının çoğaldığı kimi zamanlar çocuklar için yer yatağı yapılır, hepsinin üstü örtülebilsin diye yorgan boylamasına değil enlemesine serilir, dolayısıyla ayaklarımız dışarıda kalırdı. Bir de o çocuk ayaklarının imgesi.

Firdevs teyzemin büyük oğlu Adnan, Enver dayımın büyük kızı Necla, farklı tarihlerde, birer yıllığına Mardin'e, bize gelip liseyi orada bitirdiler. İkisini de ayrı severdim. Necla ablayla da çok iyi anlaşırdık. Adnan ağabey beni evin içinde hep omuzlarında gezdirir, şakalarıyla neşelendirirdi. 1969'da biz Ankara'dan yeniden Mardin'e dönerken kapatmadığımız Berdan Sokak'taki evimizde o yıl fakülteye başlayan Adnan ağabey kaldı.

Sıcakların erken bastırdığı bir bahar günü hatırlıyorum, Mardin'deki evin salonundayız. Aşağıdan Dondurmacı Yalçın'ın çaldığı plakların sesi geliyor. Arada bir evde çalışanlardan biri aşağı gönderilir, müziğin sesini biraz kısması istenirdi, ha gelirken de bir iki kilo dondurma... Bir gün kucağımda daktilo, çat çat bir şeyler yazıyor, evdekilerin kafasını şişiriyorum. O sıralar bizde kalan Necla abla yanıma gelip, "Ne yazıyorsun?" diyor. "Tanıdığım artistlerin, rejisörlerin, yazarların, meşhurların falan listesini çıkarıyorum, bakalım kaç kişiyi tanıyormuşum," diyorum. Onaylamaz biçimde başını iki yana sallayarak, "Sen de böyle delireceksin,"

diyor. Kendi de bilmiyordu, ama benim için büyülü sözü söylemişti, bir daha hiç öyle bir liste çıkarmadım.

Farkında olunmadan söylenen sözleri, sahipleri haliyle çoğu kez hatırlamaz bile. Engin ağabeyimin karısının adı da Esin'dir. Annem ikisini, "Gelin Esin, kız Esin," diye ayırırdı. Artık üniversitede okuduğum, sağda solda yazılarımın, şiirlerimin yayımlanmaya başladığı bir dönemde yengem bana, "Çocukken senin için çok endişeleniyorduk," demişti. "Kavgalı gürültülü, bin bir türlü olaylı bu aile hayatı içinde bu çocuğun sonu ne olacak diye inan pek üzülürdük, sen kendini çok iyi kurtardın." O gün çok iyi gelmişti bu sözler bana. Yaşadıklarımın yalnızca benim muhayyilemin süslemesi, abartması olmadığını, başkaları tarafından da görüldüğünü bilmek içimi bir parça hafifletmişti.

1978'de *Yazı* dergisinde "bir kadın ve bir ırmak için şiirler" yayımlanmış, Bahçelievler Çarşı Durağı'ndaki evdeyiz, salonda komşu kadınlarla birlikte Esin yengem de oturuyor, yengemin ısrarı üzerine, ben de sanırım yazdığım şiirler anlaşılıyor mu kaygısını gidermek gibi bir düşünceyle, salonda yüksek sesle şiirimi okuyorum onlara. Yengem, "Aferin pek güzel yazmışsın," diyor. Onca şiirden geriye kalmış capcanlı bir imge. Bir de Yıldırımların Anıttepe Gençlik Caddesi'ndeki evinde, Yıldırım'ın odasında toplandığımızda birbirimize yüksek sesle şiirlerimizi okuduğumuz akşamlar...

Gene 60'ların ortası, Ankara'dayız, babam otelde kalıyor, annemle babamın arası açık, biz galiba gene dayımlarda kalıyoruz. Babam o sıra gene ya birine âşık, ya da bir ilişkisi var. Babamın kafası birine takılıyken yüzü başka oluyor. Öyle zamanlarında bir şarkıya takılıp sürekli onu dinlediğini de biliyorum. Daha çok Ahmet Sezgin'in sesinden duyduğumuz dillerde dolaşan bir türküyü pek dinliyor o aralar: "Yok Ayşem, yok Ayşem... benim şimdiki halime gülen benden beter olsun." Annemle milyon kez yinelenen kavgalarından birinin sonunda babam beni dayımların evinden alıp kaçırıyor. Oteldeyiz. Karanlık bir oda. Yalnızım. Ağlıyorum.

Babam beni bırakıp aşağıya iniyor. Otelin içkili restoranına. Orada birtakım kadınların masalarda dolaştığını biliyorum, "Yok Ayşem, yok Ayşem" plağının çalındığını duyuyorum. Babam arada bir odaya çıkıp beni teselli etmeye çalışıyor, ama gözyaşlarım dinmiyor. Bir süre sonra otelden kaçmaya karar veriyor, otelin merdivenlerinde dolaşmaya başlıyorum. Ne yapacağım, nasıl gideceğim? Dayımların evini nasıl bulacağım? Çaresiz yeniden odama dönerken annem oteli basıyor. "O benim de çocuğum, sana bırakamam," deyip götürüyor beni. Annemi görünce yatıştığımı gören babam üstelemiyor. Birbirleriyle kıyasıya mücadele eder, güç yarıştırırken bana ne yaptıklarının farkında bile değiller.

Yıllar sonra Mardin'e bir gittiğimde, Deyrülzefaran'ın avlusunda metropolitanla oturmuş sohbet eden Hüseyin Tutaşı ile karşılaşıyorum. Babamın önce ortağıyken, sonradan Ceylanpınar'daki araziler yüzünden aralarında çıkan ihtilaf nedeniyle aralarındaki ilişki adeta yıllara yayılan bir kan davasına dönüşen Cemil Hâte'nin oğlu. Ağabeyi Aziz de, Diyarbakır yolunda arabamızın önünü kesen cipten inip camına balyoz indiren kişi. O düşmanlık günlerinde Hüseyin de bir iki kez beni gördüğü yerde taciz etmeye kalkmış, ama pek becerememişti. Hatta bir keresinde Lale Sineması' nda film seyrederken, birden yanı başımda bitip birkaç kez dürtükleyerek ürkütmüştü beni. Temiz, aydınlık yüzlü, güzel gözlü, iyi kalpli bir çocuk aslında... Yıllar sonra beni Deyrülzefaran'ın avlusunda görünce ayağa fırlayıp, sahici bir sevinçle kucaklıyor. Koca adamlar olmuşuz. Aynı aydınlık yüz, temiz bakışlar. Çocukluğunda, ailelerimizin dostluk günlerinde bize geldiklerinde yediği annemin güzel yemeklerinden söz açıyor, sonra ağabeyi Aziz'i soruyorum. "Öldü," diyor. "Kaybettik." Bir süre sohbet ediyoruz. Ilık bir bahar günü. Manastırın avlusuna sessizlik hâkim, güvercinler konup kalkıyor. Birden hayatın her şeyi zamanla nasıl yerinden oynatıp ne çok şeyin anlamını boşalttığını, yıllar sonra dönüp baktığımızda, "değer miydi hiç?" diyeceğimiz ne çok şey için ömrümüzden nice kıymetli zaman parçası harcadığımızı düşünü-

yorum. Yılları sahiden neyle tartmak gerekir, bilmiyorum. Hüseyin babasının o araba çevirmesi olayından hiç haberi olmadığını, çevresindekilerin Aziz'i doldurduğunu, bunu kendi başına yaptığını söylemişti bir keresinde. Bu kitabın sonuna geldiğim günlerde, yeniden telefonda konuşuyorum onunla, babasının hâlâ hayatta olduğunu duymuş, doğrusu biraz şaşırmıştım. "İyi," diyor, "Sağlığı yerinde, işinin başında, 100 yaşını geçti." "Allah uzun ömür versin," diyorum, "Istanbul'a geldiğinde beni mutlaka ara."

60'ların ortasında, babam yıllardır sürüncemede kalmış, bir türlü çözülemeyen büyük bir arazi davasını sonuçlandırmak için ücreti vekâlet yerine kazandığı takdirde alacağı hisse üzerinden bir anlaşma yapmıştı müvekkilleriyle. Sonunda kazandığı bu davadan babamın payına o zamanın parasıyla 465 bin lira düşmüştü. Bu rakam yıllarca aile arasında çok telaffuz edildi. Bugünün ölçülerinde de çok büyük bir meblağ bu. Ankara'da ilk meclisin Ulus'ta kurulmuş olmasından ötürü, o çevreye verilen önem gereği dönemin şık otelleri, büyük sinemaları hep oralarda açılmış. 60'larda da Ankara'nın lüks sayılabilecek otelleri hâlâ Ulus'taydı. Babam da orada Çelik Palas Oteli'ni kapatmış, otelde ağırladığı misafirleriyle Kral Faruk gibi bir hayat sürmeye başlamıştı. Bir nedenle yolu Ankara'ya düşen Mardinliler, bölgeden iş takibi için gelen müvekkilleri babamın hesabına otelde kalıyor, etraftaki restoranlarda yiyip içiyorlardı. Arabamız sabahtan akşama kadar Ankara'nın içinde birilerini oradan oraya taşıyordu. Şoförümüz Ercan'ın gittiği yerden dönerken kız tavlamak için yolu uzattığı, bazen de arabayı alıp ortadan kaybolduğu oluyordu. Bir keresinde arabada ben de vardım, Ercan otellerin birinde parayla çalışan kızlardan birini almıştı yanına. Şimdi kim olduğunu çıkaramadığım biri daha vardı arabada, bangır bangır müzik çalıyor, Ankara'nın içinde tur atarak geziliyordu; esmer, saçları sırtına kadar inen uzun boylu olduğunu hatırladığım o kız bir ara konuşmanın ortasında, "Ne yapayım yaraksız duramıyorum ağbi," deyince, büyük bir şaşkınlığa uğramıştım, hayatımda ilk kez bir kadının ağzından böyle bir laf

duyuyordum. Kadınların da böyle konuşabildiğine ilk tanıklığımdı bu. "Hop kızım arabada çocuk var kendine gel," diye hışımla uyarılmıştı.

Eve alınan yeni eşyalar, elektrikli aletler, kollarının yeniden sıra sıra bileziklenmiş olması, annemin kıskançlık krizlerini yatıştıramıyor. Babamın Ankara'dakiler yetmiyormuş gibi, Istanbul'dan uçakla kadın getirttiğini, hatta bir keresinde Istanbul'da lüks fahişe olan iki kız kardeşi, sabah uçağıyla getirtip akşam uçağıyla geri gönderdiğini anlatıyor herkese, arada gizlice otelin katlarını teftiş ederek babamın izini sürüyor. Bazı zamanlar gene o eski bağırışlar çağırışlar, kavgalar! Babam hırçın ve sarhoş, annemde ağlama krizleri. Babamın sürdürdüğü bu Kral Faruk hayatına, otelin kabaran faturalarına dayanamayan para hızla eriyor. Annem de, Enver dayım da paralar tamamen suyunu çekmeden babama hiç olmazsa bir ev aldırmaya çalışıyorlar. Dayım, o sırada Bahçelievler'de 75 bin liraya satışa çıkarılmış bahçe içinde bilmemkaç odalı koca bir köşkten söz ediyor. "Mardin'de otururken, Ankara'daki evi ne yapayım," diyor babam. "İleride alırız." "Hiç olmazsa oğlunun geleceğini düşün, onun için bir ev al," diyorlarsa da, hayatının bundan sonra hep böyle süreceğini, hep böyle paralar kazanacağını sanan babam hiç oralı olmuyor.

Paralar suyunu çekti. Ölene kadar bir evleri olmadı, hep kirada oturdular ve ben yıllarca zamanında bana alınmayan o evi başlarına kaktım! Babam çok sıkıştırdığımda, "İleride kendin kazanır, kendi evini kendin alırsın," derdi. Ben de öyle yaptım. Adım ün kazandıkça hakkımda uydurulmuş yalan yanlış mitolojilerden biri de, bana babamdan kalmış Mardin'deki büyük araziler, topraklar olduğudur. Bana babamdan bir kuruş bile kalmadı, bütün hayatımı kalemimin ucundan kazandım.

1972'de üniversite sınavlarına girmek üzere Mardin'den Istanbul'a geldiğimde, Erdem dayımların Sultanahmet'teki evlerine indim. Annem de benden bir iki gün sonra sanırım Ankara'dan kalkıp gelmişti. Aramızın hiç iyi olmadığı günlerdi. Pek çok şeyden

onu sorumlu tutuyor, Mardin'de ilk sevgilimin evine gidip ailesini tehdit etmesini affedemiyordum.

Erdem dayımların evinde bir öğle üzeri, genel olarak hayattan, istikbalden, üniversiteden sonra yapmam gerekenlerden konuşurken, dayımın bastırmaya çalıştığı bir kızgınlıkla ettiği bazı imalı, yargılayıcı sözlerden, annemin gene çenesini tutamayıp, gelir gelmez olan bitenleri onlara da anlattığını anladım. Gene aynı düşüncesizlikle aile mahremini ortaya saçmış, babamdan sonra sıra bana gelmişti. Hemen valizimi toplayıp ayrıldım evden, amcamın Silahtarağa'daki evine gittim. Çok sıcak bir haziran günüydü. Ulaşım araçlarının yetersiz olduğu o yıllarda, evleri şehrin merkezine uzak olduğu için amcamlara inmemiştim. Az sonra kan ter içinde annem çıkageldi bavuluyla. Bana sitem ediyor, sanki bütün konu buymuş gibi, "Ben babana ne derim şimdi, nasıl derim durduk yere çekip gitti," diye yeriniyordu. Benim nasıl incindiğim değil, onun içini döküp, çektiği çileyi anlatmış olmasıydı onun için önemli olan. Sabriye yengem bütün neşesiyle, bir süre sonra ikimizi de sakinleştirip eğlendirmeyi bildi.

Tuhaftır, ruhu kederden, çileden bu kadar beslenen annemin kalbinin, başkalarının sevincini paylaşmak konusunda müthiş bir yeteneği vardı. Başkalarının derdini, kederini paylaşmak kolaydır aslında, zor olan mutluluğunu, sevincini paylaşmaktır, derler ya hep, sahiden de öyledir. Yaşamım boyunca Haboş kadar sevdiği birinin, bir yakının sevincini, mutluluğunu yürekten kutlayan, bu olaya kendi başına gelmiş gibi sevinen birini daha tanımadım. İstanbul'a yerleştiğim yıllarda, her sevincimi telefon edip ilk onunla paylaşırdım. Sahiden de sesi çınlardı sevinçten, benim mutluluğumu çoğaltırdı.

Uzun bir süre çok sahip olmak istediğim halde, bir türlü iki yakası kavuşmayan bütçem nedeniyle bir bilgisayar alamamıştım kendime; annem de bunu biliyordu. Bazı sözleri, sözcükleri, aklına ilk nasıl yerleşmişse öyle kullanmakta inatçıydı, asla doğrusunu öğretemezdiniz. Üstelemeye kalktığınızda, "Ben öyle öğrendim," der işin içinden çıkardı. Ben ilk bilgisayarımı 1993'te ya-

yımlanan *Omayra*'nın telifiyle alabilmiştim. Tabii hemen annemi arayıp ilk ona haber verdim. Bunun tadı annemin sevinciyle çıkardı en çok. Öyle de oldu. Benden sonra hemen ablamı aramış, "Çok sevindim," demiş. "Muro kendine nihayet bir saygıdeğer almış." Aradan bunca yıl geçti, hâlâ beni sevindiren, mutlu eden bir şey olduğunda ilk annem gelir aklıma. Hatta birkaç kez, öldüğünü unutup onu aramayı aklımdan geçirdiğim bir iki saniye yaşadığım olmuştur.

Dergilerde şiirlerimin, yazılarımın yayımlanmaya başlaması, okulda parlak bir öğrenci olmam babamın hoşuna gitmeye başlamış, bana olan güveni artmış, istikbalime ilişkin duyduğu kaygılar azalmaya yüz tutmuştu. Onun gözünde artık yolumu çizmiştim. Babamın hayat ölçüsünde, insan ne olmak istiyorsa, mutlaka onun iyisi olmalıydı. Başta *Cumhuriyet* olmak üzere gazetedeki köşe yazarlarının yazılarını tartışıyor, karşılıklı yorumlarda bulunuyorduk. Gene zor bir davayı sonuçlandırıp, karşılığında yüklü bir vekalet ücreti aldığı bir gün bana, "Ne alalım sana?" dedi. "Ne istersin?" "Kitap," dedim. O sıralar kitaplığımı zenginleştirmeye bakıyordum, o da destekliyordu beni. Masamın üzerinde babamın aldığı bir ıstampa ve üç mühür vardı. Birinde adım yazılıydı, diğeri altı haneli numaratördü, üçüncüsü de günün tarihine göre ayarlanan tarih basma kaşesiydi. Her aldığım kitabın ikinci, üçüncü sayfasına bu kaşeleri basıp öyle rafa kaldırıyordum. Sorusunu, "Kitap," diye yanıtlamış olmam hoşuna gitmişti babamın. "Peki, al bu paranın hepsiyle git kitap al," dedi. "Madem kitap dedin, sadece kitap al, diğer istediklerini de başka zaman alırız." Elimdeki bir deste paraya şaşkınlıkla bakmıştım. Bugün kitaplığımda iki yüzü aşkın kitabın içinde hep aynı tarih yazılıdır: 17 Şubat 1976.

O güne dek hep seyirci olarak bulunduğum Sanatsevenler Derneği'nin sahnesinde ben de ilk kez 23 Mart 1980'de, Oğuz Onaran, Mahmut Tali Öngören, Faruk Kalkan, Engin Ayça ile birlikte konuşmacı olarak katıldığım, Atilla Dorsay'ın yönettiği bir açık oturum nedeniyle yer aldım. Ben aralarında en gençleriydim,

"Türkiye Sinemasının İdeolojik ve Ekonomik Yapısı ve Yılmaz Güney Sineması" başlıklı üniversite bitirme tezim ilgi çekmişti. O günkü konuşma başlığım da "İdeolojiler ve Sinema" idi. Babamla aramızın gene limoni olduğu, pek konuşmadığımız günlerdi.

Sanatsevenler Derneği'nin sahnesiyle giriş kapısı aynı taraftadır. Eğer oturuyorsanız, her içeri gireni görürsünüz. Açık oturum başlamıştı. Konuşma sırası tam bana geldiğinde, birden salona giren babamı sırtından gördüm, bana geleceğini söylememişti, şaşırmıştım, dizinde başlayan bir rahatsızlık nedeniyle aksayan ayağıyla ağır yol alıyordu. Zamanlama müthişti. Bir süre ayakta salonda oturacak yer bakındı. Babamı görünce içim ılımış, sesime bir parlaklık gelmiş, beni alkışlarken gururunu görmek gönendirmişti. Böyle beklenmedik anlarda insan, dipte, derinde duran, arada olan biten hiçbir şeyin kolay değiştiremeyeceği köklü bir sevgiyi keşfediyor. Anladığım kadarıyla, bizi zaman zaman karşı karşıya getiren kişiliğimizin birbirine benzeyen yanlarıydı.

1984'te babamın kanseri ilerlemiş, artık hastaneden çıkarılmış, son eşiyle birlikte oturduğu Demetevler'deki evlerinde kalıyordu. Gün aşırı onu görmeye gidiyordum. Metastaz yapan kanseri beyne sıçrayana kadar bilinci yerindeydi. Benim olmadığım annemle, halamın gittiği bir gün, benimle ilgili bir vasiyeti olmuş. Eve döndüklerinde halam dillendirdi, "Baban dedi ki, 'Ben öldükten sonra Muro evlensin, çocuğunu mezarımın başına getirip ağlatsın, yattığım yerde sesini dinleyeyim.' Böyle vasiyet etti." İbrahim amcam çocuksuz ölmüştü, Abdülkadir amcamın kızı, babamın bir tek oğlu vardı ve ailenin feodal değerlerine sıkı sıkıya sahip olan halam soyağacımızın seyrelen dallarından yaşamı boyunca hoşnutsuzluk duymuştu. Halamın bu sözleri üzerine annem, ona sitemle dönüp, "Yalan söyleme," dedi. "Öyle demedi." "Benden sonra sakın baskı yapmayın ona, bırakın nasıl mutlu oluyorsa öyle yaşasın, o zeki, akıllı bir çocuk, ne istediğini biliyor, yanlış bir şey yapmaz."

Böyle demiş babam.

Önce İsmail öldü, sonra Muazzez, sonra Habibe... Anneniz ba-

banız hayattayken yaşınız kaç olursa olsun, birinin çocuğusunuzdur hep. Ancak onlar öldüğünde, varoluşunuzun köklerinin dünya toprağından söküldüğünü hissedersiniz. Ancak o zaman artık çocuk değilsinizdir. Artık çocuk olmadığınızı bir de böyle bir kitabı bitirdiğinizde anlarsınız. Otuzlu yaşlarda başladığım bu kitabı ancak şimdi bitirirken, Sait Faik'in bir öyküsündeki şu cümleyi anıyorum: "Küçük şeyleri unutamayanlar, en geri hatıraları da unutamayanlardır. Hafızalarının bu bahtsız kuvveti karşısında hiçbir memleket, hiçbir vatan tutamadan her yeri, her şeyi severek öleceklerdir."

2015

Avlu, saçak, kuş

Kuşlarla bakışmayı bileceksin. Mardin. Avlular, saçaklar boyu dizilmiş kuşlar. Nemli saksı dipleri. Gölgelikler. Uzun öğle sonraları. Birbirini fark etmenin derin sessizliğinde kuşlarla bakışarak büyüyen çocuk; bana öğrettiklerinin hepsini bilemem. Ne kadarını hatırladığımı da. Bildiğim gözleri, bakışları. Kuşların, çocukların. Mutluluk. Bizi buluşturan başka bir âlemin varlığını derinden hissettiğimiz demler. Ahşap kanatları içeriye, manzarası avlulara açılan pencerelerin dışarıyı dilimleyen demir parmaklıkları... Sıcak bitkini kanatların duldasına sığındığı geniş içerlekli pencereler... Tenhanın ve sükûtun öğrettikleri. Kuşlar nasıl bakar? Güvercinler. Yerli halkın Arapça "Sınunnu" dediği kırlangıçlar. Farklı varlıklar olmamızın dilsizliğinde buluştuğumuz o derin sükûtun öğrettikleri. Sonra onlar kanatlanır uçar, sen esneyerek içeri girersin. Dünya bildiğin yer olur birdenbire. Bir öğle uykusundan ansızın uyandırılmışsın gibi.

Şubat 2012

—

MURATHAN MUNGAN

HARİTA METOD DEFTERİ

"Geçmişi yalnızca ondan bir şey inşa edecekseniz anmalısınız," demiş eski ustalardan biri. Ben kendi payıma geçmişimden bunu yapmaya çalıştığımı söyleyebilirim.

Ömrünün yıllarla ölçülen süresi "kaç ortalı" olursa olsun, yaşamı boyunca kendine çizdiği yol haritasını izleyerek bıkmadan usanmadan ders çalışan, elinden kolundan, kucağından defter, kitap, kalem eksik olmayan "bir çocuğun" anılarını yazdığı kitaba Harita Metod Defteri adının yakışacağını düşündüm. Umarım okunması, yaşanmasından daha güzel bir hayatın kitabı olmuştur.

– Murathan Mungan

Metis Edebiyat
ISBN-13: 978-605-316-021-2

Metis Yayınları
www.metiskitap.com